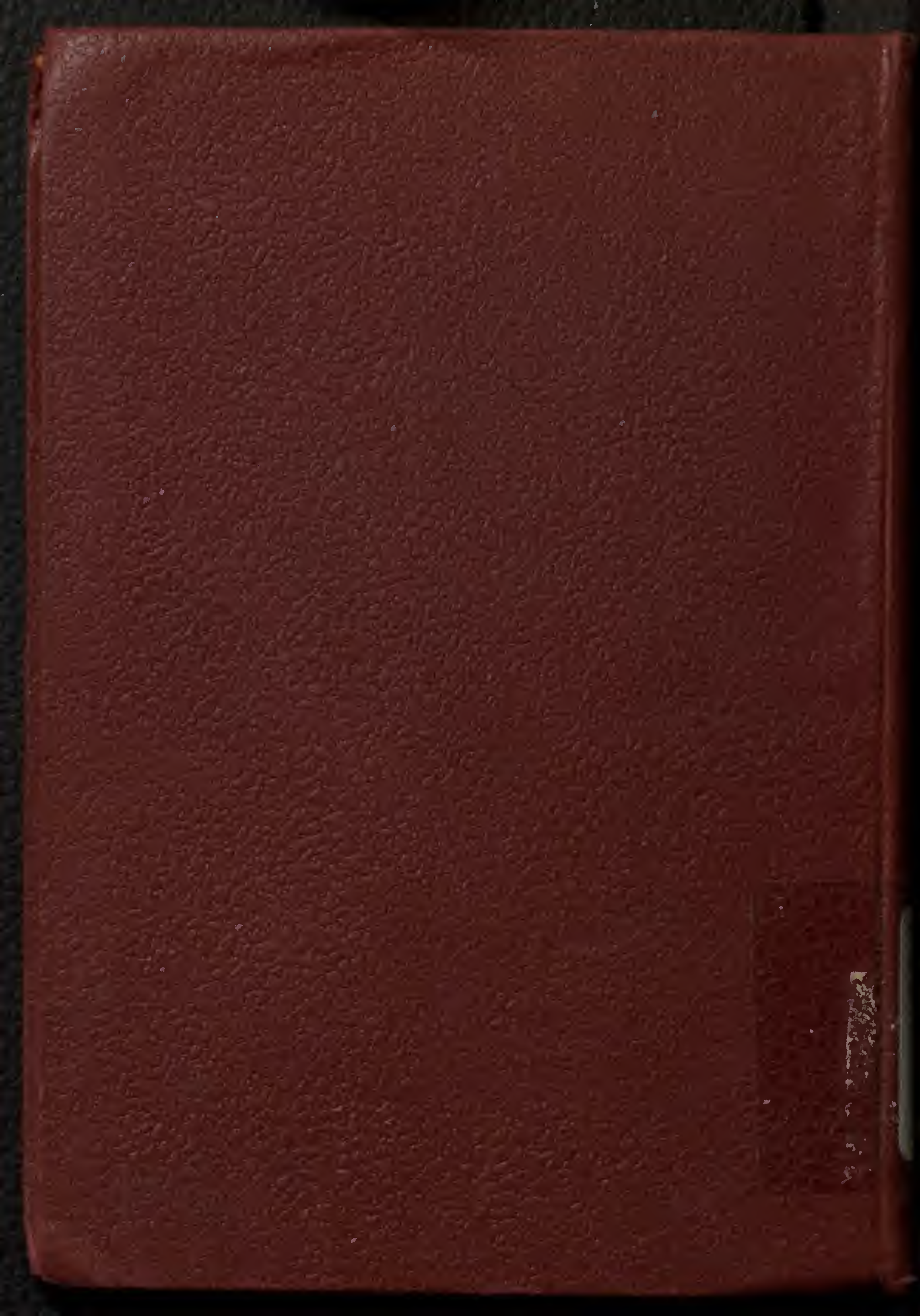

تعليم ادبيات

قسم اول ——— برنجى سنه

اثر

محمود اكرم 〈 رجائى زاده 〉

عن اعضاى شوراى دولت

مكتب ملكيهٔ شاهانه نامنه ١٢٩٦ سنهٔ هجريه‌سنده تأليف اولنه‌رق مكرراً طاش‌باصمه‌سيله طبع اولنمشيدى. بو كره بعض تصحيحات دخى اجرا اولنه‌رق معارف نظارت جليله‌سنك رخصت رسميه‌سى اوزرينه حروف ايله دفعهٔ اول اولمق اوزره طبع اولنمشدر

« سوزك احوال وجدانيه‌يى تحويلده اولان تأثير بليغنه مبنى بر بيوك فائده‌سى دخى ملتك حسن تربيتنه خدمتيدركه حقيقت حالده لفظاً ادبياتك مأخذ اشتقاقى ادب ايسه معناً ادبك مصدر انتشارى ادبياتدر دينيله بيلير . . . .
برده اتحاد مدنيت هر ملتك بر مشخص مثال ذى حياتيدركه لسانى ادبياتدر . او جهتله ادبياتسز ملت ديلسز انسان قبيلندن اولور »

كمال

استانبول

١٣٣٠

ایکی سنه‌ده تدریس اولنمق ایچون ایکی قسم اوزرینه مرتب اولان تعلیم ادبیاتك بو برنجی قسمی درستجه افادهٔ مرامه مقتدر اولنه‌جق قدر اصول کتابته آشنا بولنان طلبه‌یه بر سنه ظرفنده اسالیب مقبولهٔ عثمانیه‌نك قواعد اساسیه وفوائد مهمه‌سنی اوکرتمك - اوزان مشهوره‌یه موافق هر یولده اشعار عثمانیه‌یی موزون اوقومغه الفت حاصل ایتدیرمك - منثور و علی الخصوص منظوم برچوق منتخب پارچه‌لر ازبرلتمك - اثرلرندن باشلیجه مثال النمش اولان مشاهیر ادبایی، مختصر ترجمهٔ حاللریله یله برابر یکدیکرینه اولان رجحان فضیلتلرینی دخی بیلمك شرطیله، طانتمق والحاصل ادبیات وادبای عثمانیه حقنده صورت عمومیه‌ده برخیلی معلومات مفیده‌یی قازاندیرمق مقاصدینه کوره یازلمشدر

معارف نظارت جلیله‌سنه تقدیم اولنان استدعانامه‌نك صورتیدر

عطوفتلو افندم حضرتلری

مکتب ملکیهٔ شاهانه‌ده من غیر حد ادبیات عثمانیه معلمی بولندیغمدن
اعطا ایتمکده اولدیغم درسلردن متشکل اولمق اوزره (تعلیم ادبیات) نامی
ویریلان کتابك سنه بسنه شاکردان طرفندن برر نسخه‌سی تدارك اولنمق
لازم کلوب بونك هر ییل مکتبجه طاش باصمه‌سیله طبع و تمثیلی صعوبت
و تکلفی و باصیلان نسخه‌لرك اکثریا یا کلشلی چیقمسنی و شکل و هیئتنجه مطلوب
اولان انتظام و مطبوعیتك حصوله کله‌مامسنی موجب اولدقدن بشقه
درسدن اول طلبه‌یه توزیعی اقتضا ایدن جزءلرك بعضاً کونلرجه کروقالمسی
محذورقویسنی دخی مستلزم اولدیغندن و بویله برأثری ازهر جهت نقصانی
وبالوجوه دکرسزلکی ایله برابر خارجدن‌ده آلوب اوقومق ایستیانلر
بولنه‌بیله‌جکندن حروف ایله طبعی آرزو اولنه‌رق قسم اولندن شمدی‌یه‌قدر
طبع اولنه‌بیلانلرك تصحیحلی بر نسخه‌سی حضور عالیٔ جناب نظارتپناهیلرینه
تقدیم قلندی . بوقسم اولك مابعدی دخی قریباً عرض ایله مساعدهٔ
رسمیه‌سی بشقه‌جه استحصال اولنه‌جغندن شمدیلك تقدیم اولنانلرك طبعنه
مباشرت اولنمق اوزره رخصت لازمه‌نك اعطاسی خصوصنه مساعدهٔ علیهٔ
جناب نظارتپناهیلری شایان بیورلمق بابنده امر و فرمان حضرت من له
الامرکدر .
فی ۲۸ صفر سنه ۱۲۹۹

رجائی زاده
م . اکرم

بسم الله الرحمن الرحيم

اوچ سنه‌دنبری تألیف واصلاحیله اوغراشدیغم اثر حقیرانه‌نك برنجی قسمی کسوهٔ طباعته کیره‌رك حالنده اولدقجه انتظام حصوله کلدیکندن عمومك انظار مطالعه‌سنه کندی کندیسنی عرض ایدییور .

برچوق مساعیٔ مقدمانه‌نك محصولی اولان بواثر ناچیزك مؤلفنه نسبت نه قدر قیمتی اولسه ترقیات عصریه‌نك نوبنو تزیید وتشدید ایتدیکی احتیاجاته نسبت هیچ براهمیتی اولمدیغنی اعتراف ایدرم : (تعلیم ادبیات) اونوع مؤلفاته مخصوص اولان احتیاجی ایفا ایچون دکل ایما ایچون میدانه چیقارلدی .

مؤلفی بونك ترتیب وتحریرنده دهااول یازلمش اولان آثاره مراجعتدن مستفید اولدیغی کبی اربابنك بعدما دها مکمل اوله‌رق وجوده کتیره‌جکلری بویولده مؤلفات ایچون بونك دخی ایشه یارایه بیلمسی احتمالدن بعید دکلدر مادامکه هرشیده حصول ترقی تلاحق افکاره محتاجدر .

اثر حقیرانه‌مده مشهود اوله‌جق نقایص ونواقصدن کلیسی مؤلفك بضاعه‌سزلکنه ، عدم اقتدارینه راجع ایسه‌ده برطاقیده اثرك یکیلکنه عائد اولمق اقتضا ایدر . ایلریده تکرار طبعی نصیب ومیسر اولورسه او زمانه قدر تدریسات متمادیه ایله حاصل اوله‌جق تجاربه کوره علی قدر الطاقه بردرجه دها اصلاح واکمالی مؤلفنجه ممکندر .

مع مافیه اثر حقیرانهم شو حالیله ـ محب وطن و طرفدار ترقی اولان ـ ارباب علم و ادبك نظر نقادانه‌لرینه مصادف اولوبده مؤاخذه ویا بیان مطالعه‌یه شایان کوریلورسه افتخار ایدرم .

البته او تنزلی ایده‌جك ، او همتی بیدریغ طوته‌جق ذوات معارفسمات مؤلف عاجزك بونی ترتیب ونشره جرأتنده‌کی حسن نیتی وبرده (مؤاخذه آسان ایسه‌ده صنعت قولای دکلدر) حقیقتنی نظر انصاف ومروتدن بعید بوالندیره‌مزلر .

رجائی زاده
محمود اکرم

فی ٦ ذی‌الحجه سنه ١٢٩٨
وفی ١٧ تشرین‌اول سنه ١٢٩٧

تحدیث نعمت وعرض محمدت

اثر حقیرانه‌می زیر حمایهٔ معارفپیرایهٔ حضرت ملوکانه‌ده بولنمقله مشرف وفیضیاب اولان مکتب ملکیهٔ شاهانه‌ده‌من غیرحد معلم ادبیات اولدیغم جهتله او سایه‌ده وجوده کتیردم . وطنه آز چوق فائده‌لی آثاردن عد اولندیغی حالده بوموفقیت دخی مکتبی آن بآن نائل مساعدات وترقیات ومعلمین وشاکردانی دمبدم مظهر تشویقات وتلطیفات بیوران ذات خلافتسمات حضرت پادشاهینك سائر مآثر موفقیات مجددانه‌لرینه لاحق وبواضافتله اثرك مؤلف حقیری نه درجه مفتخر اولسه لایقدر.

معارفك نشر وتعمیمی شدت التزامده اسلاف عظامك مسابق وارباب علم وادبك الك بیوك حامیسی الك برنجی مشوقی اولان پادشاه‌دل آکاه وشهریار مراحم پناه‌افندمزك سایهٔ سعادتوایهٔ ظل‌اللهیلرینك تمادیسی ایله ان شاالله ملك

وملت دها زیاده واصل معموریت ونائل رفاهیت اولور،
بزم ذمت صداقتمزه بورج اولان ایسه دعوات خیریهٔ حضرت
پادشاهی یی دائماً تکرار ایله وظیفهٔ شکرگذاری یه چالشمقدر.
جناب حق ولی نعمت بیمنتمز سلطان غازی (عبدالحمید خان
ثانی) افندمز حضرتلرینی کمال عافیت وسعادتله تخت عالیبخت
سلطنت سنیه‌لرنده برقرار بیورسون.

ظل حق پادشاه ذیشانك
ملکنه لطفدر مفیض حیات
بونجه آثار، بونجه تأسیسات
محض احسانیدر او سلطانك
یراشیر دینسه عهد اجلالی
ملتك دور فیض واقبالی
متواضع، کریم، بنده نواز
متورع، رحیم، دادآور
قدردان، ملتفت، ستوده اثر

اهل پرور، ذکی، سخن‌پرداز

نامور، کامبین، همایون بخت

تاجدار وقور دارا تخت

نامی (عبدالحمید ثانی) در

ذیل عنوان شوکتی غازی

اولمده دولتك مهمسازی

جد و اقدامی بی مدانیه‌در

ایلسون چوق زمان جناب خدا

تخت عالیسنه شرفبخشا

محمود اکرم

متن نسخهٔ ذاتی شروح صنوف کمالات ایله محشی ، مؤلفات علمیه وادبیه‌سی دارالکتب معارف شرقیه‌یه بحق رونق بخشا تحریریکانهٔ زمان دولتلو جودت پاشا حضرتلری اثر حقیرانه‌می بوندن اول شرفیاب نظرهٔ معارفپروریلری بیورمشلر ایدی. بودفعه‌ده مجرد مؤلف حقیری تلطیف وتشویق مقصد عالیٔ قدر دانیسیله برمقالهٔ مقبولهٔ ادیبانه اسطار واحسان بیوردقلرندن زیور سرلوحهٔ مفخرت قلندی.

ذوق بلاغت ایله حلاوتیاب حقیقت اولان ادبایه واضح وعیاندرکه اصل لسان عثمانی ترکجه اولدیغی حالده عربی وفارسی ایله مخلوط وممزوج برلسان لطافت رساندر.

کویا درزخانهٔ معانیده طرز عرب اوزره بیچلمش واصول فارسی اوزره دیکلمش اولان دیبای زیبای ترکی‌یه بورنمش بر شاهد شیرین ادای بدیع الباندر.

ذاتاً صیغ تصریفیه‌جه اك مکمل بر لسان اولدیغی حالده السنهٔ سائره‌دن اخذ واقتباس ایلدیکی الفاظ ایله خیلیدن خیلی زنکیندر. وعربی وفارسینك نیجه خواص و مزایاسنی محتوی اولمق حسبیله ادبیاتجه دخی غایت نازك و رنکیندر.

لكن ادبیاتی بالسهوله تحصیله وسیله اوله جق اصول مطرده وضع اولنمامش اولدیغی جهتله همان خلف سلفك اثرینه اقتفا ایله اكتفا ایده كلمشدر .

حالبوكه یوز سنه انسان ایچون بر عصر ولسان ایچون بر دور در . و مرور اعصار وكرور ادوار ایله كرك هیئت اجتماعیهٔ انسان وكرك لهجه وشیوهٔ لسان نیجه تبدلات وتغیراته دوچار اولور .

ابكار افكار صانكه هر موسمده بر كونه قبای لطافت نمایه بورینور وهر جمعیتده بر نوع حلی نكت ومزایا ایله كورینور . بناءً علیه هر لسانك اصول تعلیم ادبیاتی مزاج دوره توفیق اولنمق لازم كلور.

اشبو عصر معارف حصر حمیدی آثار حمیده سندن اولمق اوزره بوكره ادبای عصرك ممتاز وسر بلندی محمود اكرم بك افندی اثار اسلاف واخلافی تتبع ایله استنباط ایلدیكی قواعد وضوابطی جمع ایدرك ادبیات عثمانیه نك تعلیمی حقنده بوكتاب مستطابی تألیف ایتمش ولسانمزك ترتیب اصول ادبیاتنه راغب وطریق ادب عثمانی یه سالك اولنلره شاهراه دلالت اوله جق بر كوزل چغر آچمشدر. جعل الله سعیه مشكورا وهذا الاثر مبرورا منا التفریض والذكر الجمیل ومن المولی التعویض والاجر الجزیل.

كتبه التفقیر

احمد جودت

قبل الشروع

(ادبیات) تعبیری خصوصیله بش اون سنه‌دنبری ارباب قلم ارەسنده اك چوق زبانزد اولمش تعبیرلردندر. بودرجه مأنوس بودرجه کثیرالاستعمال برتعبیرك شبهه‌سز مدلولی دخی قوللانانلرجه معلوم اولمق ایجاب ایدر . مع مافیه بونك قبول ادبایه شایان اوله‌جق صورتده برتعریف مجمل ومنقحنه شمدی‌یه قدر تصادف اوله‌مامشدر. بوجهتله اویله برتعریفك برنجی اوله‌رق طرف احقرانه‌مدن ایرادی‌بیوجك جسارتلردن معدوداولدیغنی بیلدیکم حالدهٔ وظیفهٔ تدریس ایله بوکا مجبور اولمش وطلبه‌یه شو صورتله اکلاتمش ایدم:

[پك واسع یعنی عمومی برنظرله باقیلیرسه (ادبیات) تعبیری محصولات افکارك کافه‌سنه شامل طوتلمق اقتضا ایدر. چونکه هرنوع محصولات فکریه‌یی بر ضابطه ورابطه تحتنه اله‌جق شی فن کتابتدر . بوحالده فن کتابت دخی اصل الاصول ادبیات اعتبار اولنمش اولور وبوکا تعلق ایدن هرشی بالطبع ادبیاتدن معدود بولنور. حال‌بوکه ادبیاتی‌اك زیاده‌ذوق وحس وخیالدن متولد ورد وقبولی ینه اك چوق بونلره عائد برصنعت ناز که‌اولمق اوزره تلقی وحیثیت ومزیتنی اوصورتله تقدیر ایلیان ارباب تدقیق بونك تعریفنده (اك مشهورارباب قلمك اك منتخب

الك مقبول اثرلرندن استنباط واخذ اولنان اصول وامثالك معرفتیدر) دیرلر.

فی‌الحقیقه ادبیاتك مدلول عمومیسنه كوره مثلا بر اصناف تذكره‌سنی ویاخود بر خانه اعلانی‌ده آثار ادبیه‌دن بر شی عد ایتمامز لازم كله‌جك. حالبوكه بونی عمومه قبول ایتدیرمك ممكن دكلدر . اویله اولدیغی حالده هركسجه ملایم عقل ووجدان اولمسی لازم كلان تعریف ، ادبیاتی بالنسبه محدود بر دائره‌یه حصر ومستثنا بر موقعه ارجاع ایدن تعریف ثانیدر.

حوزهٔ ادبیاته داخل اولان آثار ومؤلفات ایسه ایكی شكلده عرض وجود ایدركه بریسی نثره‌وتعبیر دیكرله انشا ــ دیكری نظم وتعبیر اخرله شعردر .

آثار منثور تابع اولدیغی شیلر لسانمزك قواعد عمومیه‌سیله علم منطقك مقتضیات احكامندن وذوق وجدانی وآهنك سلاست تعبیر ایتدیكمز ایكی مهمهٔ ادبیه‌نك اصول عمومیه‌سندن عبارتدر. منظوماتده فضله اوله‌رق اوزان وقوافی‌یه دخی رعایت اولنمق ایجاب ایدر .)

ادبیات عثمانیه‌ده ذوق وجدانیدن منبعث اوله‌رق جاری اولان اصول وقواعد اوقاعده‌لردر كه جمع وتدوین ومثاللریله توضیح وتبیین اولنه‌جق اولورسه اندنبدیعی دخی حاوی اوله‌رق

(عثمانليجه‌يه مخصوص برعلم بيان) وتعبير ديكرله بر (بلاغت عثمانيه) كتابی ميدانه كلير [*]

(تعليم ادبيات) ك بوقسم اولی آثار ادبيه‌جه الك اول اعتنايه شايان اولان افكار وحسياتك مزيات وطبايعندن ، اساليب كلامك شرائط عموميه‌سندن وبلاغت عثمانيه‌نك ذاتاً يك چوغی عربجه‌دن الممش ودهاة ادبامزك آثار بديعه‌سنه كرچكدن مدار زينت بولنمش اولان قواعدندن يعنی انواع مجاز ايله سائر تزيينات اسلوبدن باحث ومبحثلرك اكثريسنه استطراد صورتنده ذيل اولنان بر چوق مطالعات مخصوصه‌يی وتأييد وتنوير اصول ايچون مشاهير ادبا وشعرامزدن النان بر خيلی آثار منتخبه‌يی حاويدر .

اثرك ترتيبنده فرانسزجه بعض آثاره مراجعتدن چكنمديكم كبی بونلرك تدقيقات وتعريفات ادبيه‌سندن بزجه‌ده فائده‌سنه قائل اولديغم شيلرك نقلنده دخی تعصب ايتمدم .

ادبياتك اذهان ووجدان اوزرينه تأثيرات كليه‌سی وبوجهتله تربيهٔ افكار وتهذيب اخلاق خصوصنجه فوائد عظيمه‌سی ، اهميتی ، مزيتی ، قيمتی هر كسجه معلوم ومصدق برشی اولديغندن بومسئله‌دن بحثه حاجت كورلمدی .

بوقسم اولك نهايتنه ادبی برطاقم ملاحظات وامثال وفقرات

---

[*] ايشته اويولده بر (بلاغت عثمانيه) نك تأليفنه جودت پاشا حضرتلری طرفندن همت بيورلقده اوله‌رق ختام بولان بر پارچه‌سی دخی چكنده طبع ونشر اولنمشيدی .

وبعض منتخبات علاوه سیله برابر اثار بلیغانه‌لرندن الدیغم مثاللر (تعلیم ادبیات)ك زینت بخش صحایفی اولان مشاهیردن برحیات اولمیانلرك مقصده یارایه‌جق صورتده برر مختصر ترجمهٔ حالنی دخی درج وتحریر ایتدم .

(تعلیم ادبیات) مکتب ملکیهٔ شاهانه مستعدان طلبه‌سنه تقریر اولنان درسلردن تشکل ایتمش اولدیغندن بونده کندیلرینه خطاب یولنده بولنان افادات حالیله ابقا اولنمشدر .

﴿ قسم اول ﴾

معنی یاخود فکر ـ لفظ یاخود اسلوب

کرك شفاهاً وکرك تحریراً افادهٔ مرامده ذهنه اك اول لایح اولان شی معنی وتعبیر دیکرله فکردر. صورت وتعبیر دیکرله اسلوب افاده درجهٔ ثانیه‌ده دوشونیلور. بناءعلیه افکارك درجات وطبقاتنی وخواص وکیفیاتنی تقدیماً تعریف ایده‌جکز که بوصورت هرشیده رعایتی واجب اولان ترتیب طبیعی‌یه دخی موافقت ایدر.

برنجی فصل

قوای دهنیه‌نك ادبیاتده فعلی

بو فصلك مندرجاتی: ذهن - (١) افکار.- افکارك مزیتات عمومیه‌سی: حقیقت. سلامت . وضوح. انتظام . - افکارك مزیتات خصوصیه‌سی ساده‌لك. ساده دلانه‌لك. اینجه‌لك. شدت. پارلاقلق. علویت. مبحث. (٢) حسیات . - حسیات حقیقیه . حسیات طبیعیه . (استطراد : حقیقی اولان برحس مطلق طبیعی دخی اولمق لازم کلمز) حسیاتك طبایع مختلفه‌سی: ساده دلانه‌لك. رقت. مهیجلك. علویت. مبحث (٣) حسن طبیعت یاخود ذوق وجدانی. مبحث (٤)قوهٔ خیالیه. مبحث (٥)ظرافت . مبحث (٦) قوهٔ حافظه . - (استطراد : توارد نه دیمکدر . - دهاء وهنروری.- صنایعده کوزللك نه‌دن عبارتدر ؟)

ذهن

ذهن اوقوتدرکه مادی ومجرد کافهٔاشیا آنکله فهم وادراك وتفریق اولنور. خدمتی خارجاً وساطت حواس ایله داخلا وجدان ومحاکمهٔ عقلیه ایله اکتساب حقیقت ایتمکدر.

ذهن خدمتی ایفایه باشلادیغی زمان بزده بر طاقم افکار وملاحظات حاصل ایدرکه آنلره کرك معنویاتدن اولسون وکرك مادیاتدن بولنسون اشیانك عکوس داخلیه‌سی دنیله‌بیلیر. هر بر اثر ادبینك روحی افکاردر. اسالیب ایسه اشکال خارجیه‌دن عبارت قالیر.

برنجی مبحث

— افکار —

افکارك عمومیت وخصوصیت اوزره بر طاقم مزیاته مالك اولمسی ایجاب ایدر .

عمومی یعنی هرفکرده وجودی لابداولان مزیات شونلردر :

١ — حقیقت، ٢ — سلامت، ٣ — وضوح، ٤ — انتظام.

خصوصی یعنی افکارك بعضیلرنده بولنه‌جق اولان مزیتلر دخی شونلردر :

١ — ساده‌لك ٢ — ساده‌دلانه‌لك ٣ — اینجه‌لك ٤ — شدت ٥ — پارلاقلق ٦ — علویت .

— افکارك مزیات عمومیه‌سی —

١ — فکر طوغریدر — اگر عرض ایتدیکی شی موافق نفس الامر اولورسه . سلطان سلیمان قانونینك بردستور حقیقت توصیفنه شایان اولان :

اولمیه دولت جهانده بر نفس صحت کبی

مصراع مشهوری عین حقیقت افاده ایدر. زیرا دین ودنیاجه وظائف انسانیه‌نك اقدمی اولان معبوده عبادت فریضه‌سنك ایفاسی دخی صحت بدنیه‌یه متوقف اولدیغنه باقیلیرسه عافیت

وجودك عالمده اك برنجى دولت ، اك برنجى سعادت اولديغى قطعاً شبهه كوتورمز.

حال بوكه شاعر مشهور نابينك :

غرور جنبش بقرا طيانه‌سى طورسون
فقط لقاىى حكيمك مريضه ثقلتدر

فكرنده حقيقت بوله‌ميز . چونكه بعض مريضه كوره اطبانك خوشه كيتميه‌جك اوضاعى بولنسه بيله اكثريت اوزره خسته‌لرك طبيبلرينى كوردكلرى زمان حس ايده‌جكلرى حال ثقلت دكل بالعكس تسليت اولمق برامر طبيعيدر.

قدماى ادبامزك آثارنده وخصوصيله منظوماتنده بوقبيلدن حقيقته مغاير فكرلر چوق بولنور. بونك نظمده بر سببى ده (ارسال مثل) يولنده سوز سويلمكه اولان مراقلريدر . ازجمله ينه نابينك :

اولور فيض تواضعله درخت پست بار آور
قومشدر ميوه‌دن محروم سروى سرفرازاولمق

فكرنده ايكى جهتله حقيقته مباينت كورينور. بركره ميوه‌دار اولمق ايچون اغاجلرك پست اولمسى طبيعتجه برقانون عداولنه‌جق قدر عمومى دكل. زيرا هريرده هم ميوه ويرر هم‌ده چنارقدر بيور اغاجلر كوريلور . ثانياً سرو اغاجنك‌ده ـ هرنه قدر مأكول دكلسه‌ده ـ ميوه‌سى واردر.

٢ فكر سالمدركه — اكر حاوى اولديغى شيئه — هرهانكى

جهتدن باقیلیرسه باقیلسون ـ موافقت تامه‌سی بولنورسه. بوحاله کوره فکرده سلامت حقیقتدن دها مفید دیمك اولور وسالم اولمیان برفکرك موافق حقیقت اولمسیده ممکندر

سلامت فکر ایچون شناسینك :

حق یول آرامق واجبه‌در عقل سلیمه
توفیقنی اینترسه خدا راهبر ایلر

بیتی بر مثال موافقدر. چونکه برصاحب عقل سلیمك کندیسنه تعیین ایده‌جکی مسلك صحیح ـ موفق اولوب اولمیه‌جغنی‌ده دوشونمکسزین ـ دائما تحری حقایق اشیا ایله مشغول و مقید اولمقدن عبارت بولنمق لازم‌که‌جکنی ینه عقل سلیم تسلیم‌ایدر.

فکرده عدم سلامته مثال ایسه نفعینك :

بردوش کیبدر حق بوکه معنیده بوعالم
کیم کوز یوموب آچنجه زمانی کذر ایلر
بر یرده‌که آرامه بومقدار اوله مهلت
اربابی نیجه کسب کمال و هنر ایلر

بیتلریدرکه بونلرده مندرج اولان فکر نوعما حقیقة مطابق ایسه‌ده سالم دکلدر. زیرا حاوی اولدیغی شیئه ازهرجهت ملایم دوشمز: مدت عمر بشر، زمان دینیلان بعدغیرمتناهی‌یه نسبةً واقعا هیچ حکمنده‌ایسه‌ده‌اکتساب فضیلته‌تنویرانسانیت‌ایده‌جك قدر تحصیل علم وعرفان ایتمکه کفایتی مصدقدر. شاعرجه مقصوداولان کملیت، شوعاجز انسان ایچون ازلده‌مقدوراولمیان، کملیت

مطلقا ایسه آنك اکتسابی بیك سنه‌ده یاشانسه ینه قابل اوله‌مز.
ایشته بونقطه‌دن نظر اولنورسه فکرده سلامت اولمدیغی
کوریلور.

٣ — فکر واضحدر ـ اکر موضوعی معین ومصرح اوله‌رق
مفید اولورسه. بومقوله افکار واضحه‌یی ـ کافهٔ نکات ودقایقیله
برابر قوهٔ مدرکه‌نك بالسهوله ادراك ایتمسی اقتضا ایدر.

فکرده وضوحه مثال :

ضیای عقل ایله تفریق حسن وقبح اولنور
که نور مهردر الوانی ایلیان تشهیر
شناسی

عدم وضوحه مثال :

قابل ژنك اولیان اولمز بزبرای جلا
اغبرار خاطر اکسیر مسرتدر بکا
راغب پاشا

٤ — افکارك انتظامنه کلنجه بوده حقیقت و طبیعتك
وآره‌لرنده‌کی روابط ومناسباتك تعیین ایتدیکی ترتیب آلتنده
بولنمسیله حاصلدر.

افکارك مزیات خصوصیه‌سی

— ساده‌لك —

ساده‌لك دیدیکمز مزیت ذهنده بالسهوله وبلا اشکال حاصل

اولان وآچیق وسهل الادراك حقیقتلری افاده ایدن افکاره مخصوصدر . فضولینك :

البته کیدر کلان جهانه

مصراعنك متضمن اولدیغی حقیقت کبی .

واقعا بوفکر ساده اولدیغی کبی تعبیراتیده ساده‌در. لکن دیکر براسلوب مزین ایله‌ده افاده اولنسه‌مزیت‌اصلیه‌سی‌اولان ساده‌لکی ضایع اولمز .

مثال :

دست جلاد اجلدن نه جوان قوی خلاص اولور نه پیر زبون (انالله وانا الیه راجعون)

کمال

دیکر مثال :

عاقبت جمله‌مزك منزلی خاك اولسه کرك
کیمه‌ایتمش بوفلك کام ومرام اوزره وفا
رئیس‌الکتاب عارف

بومقوله ساده فکرلری اسلوب رنکین‌ایله شعشعه‌دارزینت ایتمك مقتدر مؤلفلره مخصوصدر . مع‌مافیه هر برفکر ساده‌یی حد ذاتنده دکرسز ظن ایتمامليدر . خصوصیله بعض ساده ملاحظه‌لر واردرکه هر نه قدر تأملسز وطبیعی اوله‌رق ایراد اولنورسه‌ده ماهیة طبقهٔ عالیه‌ده حائز موقعدرلر .

مثال :

هپ كورديكمز كبی يازمقده نه ترقی اوله بيلير؟ برازده دوشونديكمز كبی يازملی يز . انسان همان كورمكه دكل كوسترمكه ده مستعددر .

عبدالحق حامد

— ساده دلانه لك —

ساده دلانه لك ، ظاهرده منشـأی صافدرونلقدن عبارت اولديغی حالده حقيقتده، برتعريضی، برمقصدخفی‌يی متضمن اولان ومخصوصی اولميوب ده تصادفی كبی كورينان فكرلرده بولنور . فضولينك شكايتنامهٔ مشهورندن نقل ايتديكمز شو پارچه همان سراپا ساده دلانه برطاقم فكرلری شاملدر .

« جمعيتلری دام حيل، حضار مجلسلری (اولئك كالانعام بلهم اضل) حركات ناهموارلری مثابهٔ سوهان روح وكلمات برآزارلری مثابه امواج طوفان نوح . سلام ويردم رشوت دكلدر ديه آلمديلر . حكم كوستردم . فائده سزدر ديه ملتفت اولمديلر . اكرچه ظاهرده صورت اطاعت كوسترديلر امازبان حال ايله جميع سـؤالمه جواب ويرديلر . ديدم : -ياايها الاصحاب! بونه فعل خطا وچين ابرودر ؟ ديديلر : - « بزم عادتمز متصل بودر » - ديدم ؟ - نم رعايتی واجب كورمشلر وبكا برات تقاعد ويرمشلركه اوقافدن هميشه بهره مند اولهم وپادشاهه فراغتله دعا قيلهم - ديديلر : - « ای مسكين ! سنك مظالمكه كيرمشلر وسرمايهٔ تردد ويرمشلركه مدام فائده سزجدال ايده سك ونا مبارك يوزلر كوروب ناملايم سوزلر ايشيده سك » - ديدم : - بر اتمك مضمونی نه ايچـون صورت بولمز ؟ ديديلر :

(زوائدر حصولی ممکن اولمز .) ـ دیدم : بویله اوقاف زوائدسز اولورمی ؟ ـ دیدیلر : (ضروریات آستانه‌دن زیاده قالسه‌بزدن قالورمی؟)ـ دیدم : وقف مالنی زیاده تصرف ایتمك وبالدر . ـ دیدیلر : (اچه‌منزله صاتون‌المشز . بزه حلالدر) . ـ دیدم : حسابه آلسه‌لر بوسلوككزك فسادی‌بولنور . ـ دیدیلر : (بوحساب قیامتده صوریلور .) دیدم : دنیاده دخی حساب اولنور . ـ دیدیلر : (یالکز خبرینی‌ایشتمشز.اندن دخی باکمز یوقدر . کاتبلری راضی ایلمشزدر.)

کوردم‌که سؤاله جوابدن بشقه بر نسنه ویرمزلر . وبو برات‌ایله حاجتم روا قیلمغی روا کورمزلر . ناچار ترك مجادله قیلدم ومأیوس ومحروم کوشهٔ عزلته چکلدم . بن براتمدن اهانت چکدیکم ایچون منفعل، براتم بندن‌فائده‌سز عذاب‌کوردیکیچون خجل.اول‌شاهدمجروح کبی تقریردن پشیمان ، بن مدعیٔ کاذب کبی تشنیعدن پریشان.اول‌آیهٔ منسوخ کبی ممنوع العمل بن‌امت ممسوخ کبی مقطوع الامل .

بن اکا فتنه اول بکا آفت
متنفر بن اندن اول بندن
بن اکا غصه اول بکا محنت
متکدر بن اندن اول بندن

— اینجه‌لك —

اینجه‌لك ظواهرندن زیاده معنالری محتوی اولان افکاره عائد مزیتدر . بومقوله افکارك نکته‌لرینی آکلامق انسانه باعث ذوق اولور .

مثلا « اوراق پریشان » ده یازلدیغی وجهله حضرت فاتحك، بر کون شکارده کزرکن اخوت اسلامیه اوزرینه تأسیس مدعا ایدرك ملك ومالنك نصفنی طلب ایدن ، درویشه ـ هله شو براقچه‌یی آل کیت اوته‌کی قرداشلرمز طویارسه حصه‌که اوقدرده اصابت ایتمز ـ یولنده‌کی جوابی غایت دقیق ونکته‌لی برفکری شامل وبونکته‌یی اکلامق ایسه صحیحاً ذوقی موجبدر. عبدالحق حامد بکك براثرنده مندرج

حقارت رد اولنور مخیردر

مصراعنده‌کی فکردخی افکار دقیقه‌نك اك کوزللرندندر.

افکار دقیقه ذکا وظرافت مخصوصاتندن دکلدر. قلبه‌دخی سانح اولور . حتی بوقبیلدن اولانلر دیکرلرینه‌ده مرجحدر . انجق کرك مخصوصات ذکائیه‌ده وکرك سنوحات قلبیه‌ده دقیقلك قابل تعلیم وتعلم دکلدر . زیرا ایکیسیده طبیعته وحسه عائد شیلردر .

مشهوردرکه فؤاد پاشا مرحوم کندیسنك بعض اجرا آتی علیهنه اعتراضات شدیده سردیله آثار قابلیتنی دائما افکارحریت ایچنده کوسترمکدن مصرانه خالی اولمیان، برصاحب قلم ایچون لطیفه یولنده « فلانی اصمه‌لیده صکره‌ده آلتنه کیدوب اغلامه‌لی» دیه‌رك نکته پردازلق ایتمشیدی .

ـ شدت ـ

افکارده شدت ـ محتویاتنی عظمتلی کوسترمك وحسیات قلبیه‌یی محرك وانسانده برطاقم ملاحظات اصیلانه‌یه باعث اولمغله تحقق ایدر.

حضرت سليم اولك خريطهٔ عالمه نظر ايتديكى اثناده« دنيا برپادشاهه كفايت ايده‌جك قدرواسع دكلش!» يولنده‌كى كلامى بر فكر شديدى حاويدر .

كذلك وطن ياخود سلستره اويوننده امرادن صدق بكك كوكللى ضابطى اسلام‌بك‌واقع اولان:«دشمنك جبخانه‌سنى اتشله‌يه بيليرميسك ! » سؤالى اوزرينه بريكنك . « آتشله‌يه بيليرم حتى اقتضاايدرسه اوزرينه اوطورورده اويله‌آتشلرم»يوللو مقابله‌سى دخى علوهمتله‌فدا كارلقدن منبعث برشدت‌فكرى كوسترر.

شدت‌افكار قول واملده مبالغه وافراط ايتمكله على‌الاطلاق اظهار تجلددن عبارت ظن اولنمسون . مبالغه اديبانه يالان سويلك ديمك اوله‌رق شدت‌افكار ايسه دائماامكان عادى تحتنده كورينان احواله مخصوص اولمقله برابر علو جناب كبى حماست كبى جلادت كبى انتقام كبى تولعات واحتراصاتك سوقيله غير اختيارى بر صورتده اظهار اولنان فكرلردر .

ادبيات جديده‌مز شدت‌افكارك اكثرانواعنه عرض امثال ايدر از جمله نشيدهٔ آتيه داعيهٔ انتقامدن ايلرى كلان شدت افكاره مثالدر .

هله بولقدم تسليمى
سنى بن مطلق ايلرم اهلاك
قانده كورسه‌م بتون شوافليمى
آتشه يانسه سرتسر افلاك
ينه بن سندن اخذثار ايدرم
خونم اولسه‌ك سنى نثار ايدرم

ـ عبدالحق حامد ـ تزرندن

- پارلاقلق -

پارلاقلق خاصه‌سی ، لطافت وعلویتلریله برابر غریب خیالاتی، پارلاق پارلاق تصوراتی دخی متضمن اولان فکرلرده بولنور . بومقوله افکاری شامل افاداتك قیمت ومقبولیتلری یالکز معانی‌یه منحصر دکل الفاظه دخی مفتقردر . بناءعلیه اویولده افکار اسلوب رنکین افاده‌دن هیچ بروقتده آیریله‌مز آشاغیده‌کی مثاللرده اولدیغی کبی :

کویا برصحراده ایدم. کونش هنوز اوفقدن چیقمغه باشلادی. فقط ضیاسی بزم بیلدیکمز کبی دکل مایع حالنه کلمشیدی. اوغرادیغی یرلری شعشه‌سنه غرق ایدردی. الوان بزم کوردیکمز کبی دکل کویا که برجوهر سیال اولمشدی. برجسمه تعلق ایتسه‌ده ینه میدانده کورینوردی. بر حالده که ایکی اوچ دقیقه کچر کچمز آغاجلردن، چیچکلردن طاغلردن، طاشلردن، یرلردن، کوکلردن نور آقمغه رنك یاغمغه باشلادی. یاپراقلر تلونده برر ابر سحردن، میوه‌لر التماعده برر نجم منوردن نشان ویرردی .
کمال

دیکر مثال

خوشا نزهت آباد جنت سرشت
که خاکنده مدغم مزاج بهشت
زمیننده کسترده دیبای هور
فضاسنده جاروب کیسوی حور

دیرلمش نهالان کل سو بسو
قطاریله کلمش مکر رنك وبو

لب حوضی ماه نوك پارەسی
ثریا فشان آب فوردەسی

رخامنده وار اول‌قدر فروتاب
کەیانده چون‌شمع روز آفتاب

ایدر طبعی فورەسی در کمند
اورر موجی عمرك اياغنه بند

ندیم

— علویت —

مزیات خصوصیەنك بشنجیسی اولان علویت الك بلند الك عظمتلی الك صفا بخش وجدان اولان فکرلر خصوصاتدندر. بویله فکرلرك محتویاتی الهیات کبی حسیات دینیه کبی محبت وطنیه کبی مقدس وروحانی شیلر اولدیغنه کوره قدر جلیلنی اعلاءً سماوی لفظیله دخی توصیف ایده‌بیلورز ایشته اشاغیده‌کی مثاللر افکارده علویتی شاملدرلر.

مثاللر :

تضرعات

برمبدء عسك كه عدم خزانهٔ ابداعكدر. بر موجدسك كه يوقلق وسیلهٔ اختراعكدر. عقل‌دوربین افق ذروهٔ کمالکی کوره‌مز. وهم تیزپر دامن سرادق جلالکه ایره‌مز.
نسر طائر خاطر انسانی‌كه هروقت موجودات علوی و سفلی شکار

مخلب ومنقاردر، برنفس ربوبیتك هواسنده پرآچوب اوچه‌مز. وطاوس عقل وفکرت آدمی، که روزوشب فضای ملکوت وصحرای جبروتده جلوه سازدر؛ برقدم الوهیتك ساحه‌سنده سیاحت ایده‌مز.

برعلیم‌سك، که علمکه غایت یوق. برقدیرسك، که قدرتکه نهایت یوق. قدیم‌سك، عقول متقدمین ومتأخرین دائرهٔ قدمکه‌قدم باصه‌مز حکیم‌سك. حکمای اولین وآخرین حکمت ومعرفتکدن‌دم اوره‌مز.

سنان پاشا

دیکر مثال

حق تعالی عظمت عالمنك پادشهی
لامکاندر اوله‌مز دولتنك تختکهی
خاصدر ذات الهیسنه ملك ازلی
بی حدود آنده اولان کوکبهٔ لم یزلی
اثر حکمتیدر یرله کوکك بنیادی
طولی بوش جمله ید قدرتنك ایجادی
عزت وشاننی تقدیس قیلار جمله ملك
ایلیر سجده ایدرپیش جلالنده فلك
امری‌وجه‌اوزره‌یرایلرکیجه‌کوندوزحرکت
دکیشور تازه‌لنور موسم‌فیض وبرکت
پرتو رحمتنك لمعه‌سیدر آیله کونش
تاب خشمند آلور آلسه جهنم آتش

شناسی

دیکر مثال

برك درختان سبزدر نظر هوشیار[*]
هرورقی دفتریست معرفت کردکار

صفحات کائناتده مرموز اولان آثار قدرت الهیه‌نك استقصای حقایقنه توغل اولنسه کافهٔ عناصر ومولداتك ماه الحیات حیاتی بر بحربی پایان

[*] بو بیت، عجم‌شعرای مشهوره‌سندن، شیخ‌سعدی مرحومکدر.

معنی فیضانیله مستمرالجریان اولدیغی تعقل اولنور. آنجق ماجرای حالات روحانیه‌دن مکنوز اولان اسرار ربوبیتك کیفیت استطلاعی طاقت حواس بشریه‌دن بیرون اولوب نفس ناطقه‌نك انجلا والتماعنه متوقف ومنحصردر.
بنابرین معناً اختیار مشاق ریاضت وآستیثار متاعب عبادتله کسوف کثافت جسمانیه‌دن صیرلغه همت وکرمی محبتله تصفیهٔ درونه عزیمت ایدنلرك مصباح صباح استعدادلری ظهور تجلیات پیاپیله انجلایه آغاز ایدیجك چشم حقیقت بینلرینه بو عالم حس وشهود برهستی بود ونابود کورینوب لذائذ طیبات فانیه‌سندن پرهیز وتزهد متاع وبضاعهٔ دنیه‌سندن تعری وتجردله نیجه عوالم باقی ونورانی استکشافنه راه ظفر بولدیلر.

سامی پاشا

دیکر مثال:

خواب پر اضطرابدر بو حیات
طوغمشز اولك اوزره واحیفا!
وار ایسه ذره قدر ذوقیاب
آنیده قهر دهر ایدر افنا

کیدرز بویله جهل وغفلت ایله
قعر کرداب موته حسرت ایله
درلو محنتله بیك مشقت ایله

محو و کمنام ایدر بزی دنیا
بزسه سیر ایلیوب بو بنیادی
آرارز طرحنه نه در بادی
خالق، خلق، سر ایجادی
جمله‌یی بیلمك ایسترز حالا!

لیك بو سر مبهمك حلی
عقله تیسیر اولنمامش بللی
آدمه عجز و غفلت و جهلی

ایدیررلر خطا ایچنده خطا
صیریلوب روح ظلمت تندن
سوزیلوب ایلدکده عزم وطن
اوزمان حل اولور بوشبهه وظن
بیلنور حاصلی نه‌در معنی !

ژان‌ژاق روسو [*] ـ ترجمهٔ پرتو پاشا»

ذهنه لائح اوله‌بیله‌جك افکارك اره‌لرنده‌کی فرقلر تعداد ایتدکلرمزدن عبارتدر دینه‌مز .

انجق بز افکارك باشلیجه خواصنی بیان ایله اکتفا ایتدك دیکرلری فروعدرکه اصللره تابع وانلرك هپسنده از جوق موجوددر . مثلا شدت افکار ایچون ایراد اولنان مثاللردن

[*] حکمای ادبادن (ژان‌ژاق‌روسو) آثارقلمیه‌سیله فرانسه‌نك شمدیکی حالنی انتاج ایدن ترقیات کلیه‌نك مسببلرندندر . (جنوه)ده طوغمش (ارمنو نویل)ده وفات ایتمشدر . میلاد (۱۷۱۰-۱۷۷۸)

الك مشهور آثاری (امیل ، نوول الوئیز ، تونطراسوسیال ، قونفسیون)دن عبارتدر .

(امیل)ی مرحوم ضیا پاشا کاملاً لسانمزه نقل ایتمش و (نوول الوئیز)دن برقاچ مکتوب بعض ارباب قلم طرفلرندن ترجمه ایدلمش اولدیغی کبی حکیم مشهورك الك اولکی اثرقلمی اولوب (دیژون) اقاده‌میسنجه مظهر تقدیر ومکافات اولمش اولان مقالهٔ مشهوره‌سی دخی بو دفعه سعید بك افندی جانبندن پك کوزل صورتده ترجمه اولنه‌رق برقسمی کچنده طبع ونشر اولنمشدر .

حضرت سلیمك : « دنیا برپادشاهه کافی اوله جق قدر واسع دکلمش ! » کلام جهانکیرانه‌سیله کوکللی ضابطك « جبخانه‌یی آتشلمه‌یه بیلیرم حتی اقتضا ایدرسه اوزرینه اوتورررده اویله آتشلرم » یولنده‌کی تهکم جلادت پرورانه‌سی اره‌سنده ماهیةً برمملکتی یرك دیبنه کچیرمك ایله برقلعه‌یی برهوا ایتمك بیننده‌کی قدر فرق واردر. فقط ایکیسنده‌ده اساساً موجود اولان مزیت شدت افکاردر.

افکار کرك شدید وجانلی اولسون کرك لین ونازکانه بولنسون موضوعك طبیعتنه موافق اولمزسه هیچ قیمتی اوله‌مز. زیرا موقعنده اولمیان افکار حدذاتنده نه‌قدر قیمتدار اولورسه اولسون هیچدر.

افکاری حسن انتخاب وترتیب ایچون ایسه اك ایی رهبر ذوق وجدانی ایله ذکادر.

ایکنجی مبحث

— حسیات —

افکاردن صکره واسالیبدن اول ماهیت ومزیتنه اطلاعی لازم اولان برشی واردرکه اوده حسیاتدر. زیرا ادیبانه برشی یازمق ایچون یالکز لفظ ومعنی یوللرینی ملاحظه ایتمك یعنی افکار واسالیبه حصر نظر ایتمك کافی دکلدر. ذهنمزه چارپان شیلردن قلباً متأثر اولمامز ودوشوندیکمز شیلری حس ایتممز دخی اقتضا ایدر.

حسيات دیدیکمز شیلر اشخاص واشیانك قلوبمزده حاصل ایتدیکی میل ویا خصومت ، مسرت ویا محزونیت، مرحمت ویا نفرت کبی تأثرات متخالفه‌دن عبارتدر .

حسیات مفرط ، شدید ودائمی اولور وارباینی مغلوب ایدرك افکار واماللرینك مدار منفردی بولنورسه احتراصات نامنی آلیر . ادبیاتده حس واحتراصه برر لسان ویرمك لازمکلسه برینك کنده اعتدال وحلاوت ـ دیکرینك کنده شدت وحرارت کوریلور . مثلا بری لمعه‌درکه قلبی نوره غرق ایدر . دیکری علودرکه مفکره‌یی یاقار. بوحاله کوره (لیلی نامهٔ فضولی) ایله (زواللی چوجق) بررتألیف حسی اوله‌جغی کبی (حسن وعشق) ایله (وطن یاخود سلستره) دخی برر تألیف احتراصی صاییلیر .

کافهٔ حسیات واحتراصاتمز ایکی منبع اصلیدن جریان ایدرکه بری محبت دیکری عداوتدر . آرزولریمزه موافق اولان، طیب خاطریمزی ایجاب ایدن ، مفتونیتمزی جلب ایلیان والحاصل بزجه حسن تأثیری موجب اولان اشیا واشخاص وافعاله محبت ایدرز بومحبته دخی آنلرك لطافتنه فضیلتنه عالیتنه کوره رغبت کبی مفتونیت کبی اعتبار وحرمت کبی اسملر طاقارز. کذلك مشرب ومذاقمزه اویمیان آرزولریمزه توافق ایتمیان وجدانمزه طوقونان والحاصل بزجه سؤ تأثیری ایجاب ایدن اشیا واشخاص وافعاله خصومت ایدرز . بوخصومته دخی آنلرك غلظتنه ردائتنه سفلیتنه کوره استکراه کبی تأسف کبی تحقیر کبی نامل ویریرز .

حسیات قلبیه افعال ومعاملات حیاتیه‌یه داخل اولدیغی کبی مؤلفات ادبیه‌یه دخی کیرر . قلبك هیچ بر وجهله مداخله ایتمدیکی برتألیف فنونه منسوب اوله بیلیرسه‌ده ادبیاتدن معدود اوله‌مز. برحقیقتی بیان ایتمك اعلا اولدیغی کبی آنی جالب نظر بر صورتده کوسترمك علی‌الاعلادر.فقط یالکز ایی‌یی فنایی طانیمق کفایت ایتمز . ایی‌یی سودرمك فنادن‌ده نفرت ایتدرمك لازمدرکه بوده حسه عائد بروظیفه‌در .

حسیات قلبیه بلاغتك معلم اولی عداولنسه شایاندر، اکثریا قوهٔ اقناعیه‌نك عاجز قالدیغی یرده حسیات غلبه‌سنی تأمین ایدر. طبیعیدرکه هر برمؤلف قارئلرینك قلوبنی تسخیرایتمك ایستر. بو خصوصده مظفریتنی حاضرلیان فکروصورت حکمیدر.انجق او مظفریتی قازاندیران حسیاتیدر . تحریك قلب اقناعدن دها امیندر. وبعض وقت برطامله کوز یاشی بر برهاندن دها قوتلیدر .

ایشته درجهٔ اهمیت ادبیه‌سی شوتعریفاتدن اکلاشیلان وبراز اشاغیده انواع وطبایعندن بحث اوله‌جق اولان حسیات — حقیقی وطبیعی اولمدقجه — جائز قیمت واعتبار اوله‌مز. بناءً علیه هربرحسده اساساً وجودی لابد اولان حقیقت وطبیعیتدر .

— حسیات حقیقیه —

حسیات حقیقیدر . اکر جعلی برکوسترش ایچون اولمزسه زیرا

اومقوله حسيات خودبخود قلبدن طوغار. وتأمل واراده‌نك آنده هيچ دخلى بولنماز . ابوالسعود مرحومك اولادويا احفادندن بريسى حقنده مرثيه يوللو سويلنمش اولديغى نشيدهٔ آتيه حسيات حقيقيه‌يى شاملدر .

كل اى خجسته خصال وملك جمالم كل
دوكندى حسرت ايله طاقت ومجالم كل
سنى بقاده قويوب بن فنا بولورم ديردم
وجود بولمدى انديشهٔ محالم كل
سنكله ملك وجودم تمام عامر ايدى
ييقلدى جملةً اولدى خراب حالم كل
بو روزكار ايسه اى ابر ايدن ياشك سيلاب
بنيده اعلادان اولدركل اغلاشالم كل
نياز ودعوت ايسه ايلدك تمام اى دل
او يار كلمدى كل بارى بز وارەلم كل

شايان دقت حقايق ادبيه‌دندركه برمؤلف نه‌قدر ماهر اولورسه اولسون كندى قلبنده حس ايتمديكى خلجانى بشقه‌سنك قلبنده حصوله كتيرمكه مقتدر اولەمز .

— حسيات طبيعيه —

حسيات طبيعيدر ، اكر عقل وحكمتك تجويز ايتديكى درجه‌يى تجاوز ايتمز وكنديلرينى تحريك ايدن شيلرله متناسب ومبالغه‌دن

بری اولورسه. فضولینك حضرت حسین مظلوم (رضی الله عنه) حقنده‌کی برمرثیه‌سندن قطعهٔ آتیه حسیات طبیعیه ایچون برمیزان صحت اعتبار اولنمغه شایاندر .

تدبیر قتل آل عبا قیلدك ای فلك
فکر غلط خیال خطا قیلدك ای فلك
برق سحاب حادثه‌دن تیغلر چکوب
بربر حوالهٔ شهدا قیلدك ای فلك
عصمت حرمسراسنه حرمت روا ایکن
پامال خصم بی‌سرو پا قیلدك ای فلك
تخفیف قدر شرعدن اندیشه قیلدك
اولاد مصطفایه جفا قیلدك ای فلك
بر رحم قیلمدك جکری قان اولانلره
غربتده روزکاری پریشان اولانلره

— استطراد —

(حسیات حقیقی ایسه طبیعی دخی اولمق اقتضا ایدر. بناءً علیه اکا عقل وحکمتك وطبع سلیمك درجهٔ جواب تعین ایتمسنه لزوم قالمز) کبی کورینور. انجق بعض حسیات حقیقیه اولور که عقلاً مقبول اولان درجه‌یی متجاوز واسباب تحریکیه‌سیله غیرمتناسب

اولدیغیچون هیچ بر تأثیری، هیچ بر لطافتی اولمز. مثلا بر مؤلف اثرنده، چوجوغی وفات ایتمش، بر والدهٔ متألمه‌یه جزع وفزع ایتدیردیکی صره‌ده «آه‌یاوروجغم! سن اوله‌جکنه کاشکی دنیایه‌قله‌یدی!... فلك هر کسك اوچر بشر اولادینی کورمدیده نم بردانه‌جك اولادمی المدن آلدی!..» یوللو بیان تأثرات ایتدیره‌بیلیر. لکن بودرجه‌سی حقیقی‌ده اولسه معقول اولمدیغندن مؤثر ومقبول دخی اوله‌مز.

ادبیاتدن غایهٔ مقصود ایسه هر فکری، هر حسی قارئین وسامعینه تأثیر ایتدیرمکدن عبارت اولدیغیچون حقیقی اولان بر حسی معقول بر راده‌ده کوسترمك لازمدرکه بوده حسیات طبیعیه حقنده‌کی شرائطه رعایتله حاصل اولور.

فضلی نامنده بر شاعرك بر مرثیه‌سندن آلنان شو برقاچ بیت ــ که صاحبنك ترجمان تأثراتی اوله‌جق ــ حسیات حقیقیه وطبیعیه‌نك ایکیسندن‌ده محرومدر.

ییقل ای طارم سپهر برین
سویوك ای شمع قبهٔ زرین
بوزول ای امتزاج عصر چار
اوزل ای عقد عقدهٔ پروین
طاغل ای جند بی‌شمار نجوم
طولوك ای ماه سرعتیله همین
آغله ای ابر قیل یاشك باران
ایکله ای رعد ایدوب فغان وانین
ای سحر چاك قیل کریبانك

ای شفق ایله بغریکی خونین
بورون ای شب لباس ماتمکی
قراروب ایله خاطرك غمکین
. . . .

—

- حسیاتك انواع مختلفه‌سی -

علی‌العموم حسیاتك طبایعی تحقیق وتدقیق اولنجه کیمنك طفلانه، کیمنك نازکانه، بعضیسنك شدید وبعضیسنك دخی علوی واصیلانه واقع اولدیغی کوریلور. ایشته بوندن طولایی حسیات دخی افکار کبی بر طاقم انواعه آیرلمق لازم کلمشدر که باشلیجه‌سی درتدر . ۱ـ حسیات ساده‌دلانه ۲ـ حسیات رقیقه ۳ـ حسیات مهیجه ٤ ـ حسیات عالیه .

— حسیات ساده‌دلانه —

حسیات ساده‌دلانه اولور ، اکر ایچنده چوجوقجه حاللر وصافدرونلق ، لا ابالیانه‌لك کبی شیلر بولنورسه .

(زواللی چوجوق) تیاتروسندن نقل ایتدیکمز محاورهٔ آتیه حسیات ساده‌لانه‌یی شامل اولان تماشالرك الك نازکانه‌سی، الك لطیفیدر .

ـ شفیقه ـ

صیقلمه‌بنی دیکله، بن اوکوندنبری سنی بتون بتون بشقه درلو کورییورم.

نەوقت یوزکه باقسەم؛ کوزلرك صانکه بنم عکسمی غائب ایدوبده روح تسلیم ایدەجك قدر محزون طوریبور. هانکی طورکه دقت ایتسەم بکا حال دلیله؛ «سندن آیریلیرسەم اولورم» دیور!... بنی سویيورسك او یله می؟

— عطا —

براق الله عشقنه بنی براق!

شفیقه

دیکه! دها بیتیرمدم. او کوندنبری کوزلرکه باقدقجه خیالله برابر یورکمك محزونلغی عکس ایدیبورده انك ایچون بوقدر بایغین طوریبور صانیورم. حالکی دوشوندکجه: (عطادن آیریلیرسەم یشامم) دیه عین ایتمکدن بشقه برشی کلمیور. سنی سویيورم دکلمی؟

عبدالحق حامد بکك «نسترن»نده خسروك

ملکسك بورامی سنك اوجاغك

سوزینه نسترنك،

ملکسەم جنتم سنك قوجاغك

یولندەکی جوابی دخی حسیات سادەدلانەیی حاوی سوزلرك‌الك کوزللرندندر.

— حسیات رقیقه —

حسیات رقیق اولور، اکر خفی ودلپذیر برلطافتله قلوبه تأثیر ایلرسه.

مثال :

فلك رنكي عكس ايدوب تننه
يكي آچمش كه مثال اولمش .
انعطاف ايله باق نه آل اولمش
سروسيمين صفالى كردنه
بو لطافتله اول نهال روان
كيرييور كوز يومنجه رؤيامه
بكزييور عيني كندى خولياما
بو تصور طوقندى سودامه
آه بويله سزرمى هيچ جانان؟
كل دكل ارقه‌سنده قانلى كفن
سنه‌يسك سنميسك غريب وطن!

كمال

حسيات رقيقه‌نك ، يركمزده حصوله كتيره‌جكى تأثرات — تحريك نسيم ايله آغاج ياپراقلرينك اوفاق اوفاق اهتزازه كليشى قبيلندن — خفيف ولطيف برصورت اولمق اقتضا ايدر. بوحالده شو ايكى نشيده دخى حسيات رقيقه‌يى شامل اولان آثاردن صاييلير :

سورم بعض بن شب تارى
ويريرم صبح نوبهارى آكا
دوش نازنده زلف زرتارى
كورينور يارمك خيالى بكا
يتشوب حال اضطرابمده
يوزمه نور حسنى سرير

صانیرم بر پری ٔ زرین پر
طولاشیر کلبهٔ خرابمده

ـ عبدالحق حامد ـ تزرندن

دیکر مثال :

عجبا بلبله نه حال اولمش ؟
درد حسرتله بی مجال اولمش
اغلامش جسم زاری نال اولمش
یوقسه حالا بهار کلمدیمی
مژدهٔ وصل یار کلمدیمی !

رفیق بك مرحوم

ـ حسیات مهیجه ـ

حسیات مهیج اولور، اکر قلوبمزده شدتلی خلجانلر حصوله کتیرر واشکریز تأثراوله جق مرتبه ده رقت ومرحمتمزی تحریك ایلرسه. بو حاله کوره حسیات مهیجه بهارك اکثریا یاغمور کتیرن نا کهانی فورطنه لرینه بکزه دلسه بجادر. پدری لساندن اوله رق بر کنج قزك مزاری طاشنده کوردیکم شو نشیده نك حاوی اولدیغی حسلر حسیات مهیجه دندر :

آه ممدوحه م سنکچون دیده لر قان آغلسون
دیده لر دللر دکل جان اغلسون جان اغلسون
کل یوزك، نرکس کوزك، غنچه فمك یاد ایلیوب
کیسوی دلجولر کچون سنبلستان اغلسون

بولدم برچاره روحانی وجسمانی سکا
دردکی اکدجه بن عالمده درمان اغلسون
سن جکر پارهم جنان باغنده کز کللر کبی
دد حسرتله باباك بیچاره هرآن آغلسون

—

تبصره صاحبعاکف پاشانك حفیدهسی حقنده سویلدیکی شو اوفاق مرثیه دخی حسیات مهیجهیه مثال اولهجق آثار نادرهدندر .

طفل نازنینم ونوتمهم سنی
آیلر کونلر دکل تجسهده ییللر
تلخکام ایلدی فراقك بنی
چیقارمی خاطردن اوطاتلی دیللر!
قیبلهمز ایکن اوپمکه تنك
شمدی نهحالدهدر نازك بدنك
اکدجه کلشنده غنچه دهنك
یانسون آهمایله کل اولسون کللر!
تغیرلر کلوب جسم سمینه
دوکلدیمی سیاه برو جبینه
صیرمه صاچلر یاییلدیمی زمینه
طاغلدیمی قوقلادیغم سنبللر
فلکك کینهسی یرین بولدیمی
کل یناغك رنك رویی صولدیمی
عجبا چوریدی طوپراق اولدیمی
اوپوب اوقشادیغم اوپاموق اللر

« طارق ـ ياخود ـ اندلس فتحی » تیاتروسنده زهرانك رقیبهٔ جانفداسی اولان صالحا بن ایوبك خبر ارتحالنی الدیغی زمان، موسی بن نصیر ایله باباقز وقوع بولان محاوره‌لری یورك صاحبی اولان هر برانسانی بای حال اغلاده‌جق صورتده حسیات عالیهٔ مهیجه ایله مشحون اولدیغندن نقل اولندی .

زهرا

الله عشقنه سویله‌یکز ؛ نره‌یه کومدیلر ؟

موسی

نه یاپاجقسك ؟ . بلوطه کومدیلر . اوقدر اعتلا ایده‌بیلیر میسك ؟

زهرا

زیارت ایده‌جکم ، مکتوبنه مقابله ایده‌جکم . سویله‌یکز .

موسی

بر مرحومك مزاری خیالنك طولاشدیغی بردر ، وجودینك کومولدیکی بر مقبر دکل مهددر . عالم بقایه طوغور دیمك ... مکتوبنه نه‌ـ ل مقابله ایده‌جکسك ؟ اومولود اخرویه فاتحه‌دن بشقه شی کوندرلز چونکه دنیاده فاتحه‌دن بشقه ایستدیکی یوق ی . سکا کوندردیکی مکتابی نره‌یه ایسترسه‌ك اورایه‌قوی . مزارینك طاشنه یازدیرمش ولورسك . اوحالده ایسه بلکه مطالعه‌سندن عبرت اله‌جق برنظره تصادف ایدر .

باق بوکون ایاقلرا‌لتنه آلنان یارین اوستنده طوتیلیور . سن شمدی حیاتده میسك ؟ بن شمدی سنك نظرکده موجودمی‌یم ؟ هیهات !

زهرا ! بوندن بیك سنه صکره سنکله سویلشه‌بیلیرمی‌یز؟ ایشته اوزمان برحیات اولورز . بن بویله برامیده مظهراولسه‌م یاته‌جغم طوپراق دوشکی رودریقك التون سریرینه ترجیح ایدردم . بوکونکی فتوحاتمك افواه

ناسه دون مدائحی ایلریده الك عاجز مؤلف قلمنك (موسی) دیه‌جك
ص یرینه‌بیك کره ندا اولسون!.. صلحایه آجیمه زهرا!. غبطه ایت غبطه!

زهرا

آه! انسان نه ثباتسز مخلوق ایمش.. هرشیله برابر عادت وطبیعتی ده دکیشیور.
بوکون کوریرسك، جهان بر ویرانه حالنه کلسه قیدنده اولمز. یارین باقارسك،
بر بنانك ایکی طاشنی دوشمش کوریرده اغلر !.
طاغلر طیانه‌میان کدرلره تحمل ایدن انساندر. ینه انساندرکه درده
برحزنلی عکس خطاب ایشیدیرده متأثر اولور ...
شاشقین.. صباحاین اوغریب حیوانك فریاد بلبلانه‌سی کلخندهٔ صفا ایله
دیکلیوردی. کیجه یاریسی برقهقهه قوشنك صدای جانخراشنی ایشتمش ده
اغلیور!.. کوریبورمیسك بابا؟.. زهرا بنت موسا ه اغلیور ...

موسی

باق بنده اغلیورم!.. زمان دها بیوکلرمزی.. دها قویلرمزیده
اغلادیر.. انسان کندینك نه اولدیغنی بیلمك برمعرفتدرکه اولنجه‌یه قدر
تحصیل اولنسه ینه اکمال ایدلمز . عبدالحق حامد

—

حسیات عالیه

حسیات عالی اولور، اکر بزی مافوقمزده برمرتبه‌یه رفع
واعلا ایدر وکوکلمزی اعجاز وحیرت وغرام ایله مشحون ایلرسه
مثال :

مرحبا ای تنها خرابه‌زارلر ! ای مقدس مزارلر! ایصسز دیوارلر! بن
سزدن استمداد ایدر وسلام ومناجاتمی سزه عرض ایلرم. اوت. منتظره کز
انظار عامه‌یه بردهشت خفیه ایرات ایدرسه‌ده بنم قلبم سزك تماشا کزدن

احساسات (*) عميقه وافكارعاليه اكتساب ايله انشراح بولور . سزك احوالكزى ملاحظه يه مقتدراولان برقلب حاصل ايده جكى تأثرات شديد دن آله جنى عبرتله مستفيد اولمزمى ؟

بنون دنيا ايادى ظلمه ده محكوم ايكن حضورلرنده سز سكوت ايدرديكز. شمديده انلرك استحقار ايتدكلرى حقايقى اعلان ايتديكز وجسدلريى زير تحملرنده بولنان تراب ايله آلوده ايدوب احكام مقدسهٔ مساواته شهادت ايلديكز .

ايشته حريتك برمحب غريبى سزك ايچكزه كلمشدر. اوحريتكه انك روحى پيش نظرمده تمثل(**) ايتمكده لكن سبكمغزان عوامك تصور ايتدكلرى كبى سيف وخنجرله مسلح دكل انجق عدل وحقانيت صفتيله.. النده بر ميزان مقدسكه فانيلرك اعمالى ابديت قپولرنده انكله طارتيلور .

وولتهءى ـ ترجمهٔ آيةالله

«اشير» تياتروسنده اسكندرك ، محاربه يه پادرركاب عزيمت ايكن، يولنه ممانعت ايتديكيچون آتيله چكنه يوب اتلاف ايتديكى منحكوحه سى (روكزان) آلودهٔ خون اوله رق ياتديغى زمان حكيم (ارسطو) كندى كنديته برطاقم سوزلر سويلركه حسيات عاليه ايچون شعره بولنه جق مثاللرك الك كوزللرندندر :

يارب بونه شورش قيامت
هنكامهٔ حشره مى علامت؟

(*) بو (احساسات) شمدى متروك اوله رق انك يرينه عموماً استعمال اولنان ايسه (حسيات) در .

(**) (تمثل) كلمه سى برشئ معينه نسبتله قوللانيله جغيچون بوراده مطابقتسزدر . مطابق اولان ايسه مقصده كوره (تجسم) وياخود (تشخص) كلمه لرندن بريسيدر .

اول نقش حریص پر لئامت
ایتمزمی بوفعلنه ندامت ؟
برنام الەجق اوشاه ظالم
دنیالری قاپلیور مظالم
آلمز بونی حوصلەم خیالم
انسانده نه در بوجهل مظلم ؟

هم جنسنی مقبره دلالت
ایراث مضرت وسفالت
یارب بونه وحشیانه خصلت
آیا بومی بزده‌کی عدالت ؟

قان آقەده رایت ظفردن
معدود اولیور بوزیب وفردن
آزاده اولەیدیلر سفردن
براردو چیقردی برنفردن

ایشته بوده یادکار ظلمی
نقش غضب ونکار ظلمی
اول داهیەنك شکار ظلمی
عالم کبی دلفکار ظلمی

ای جسم لطیف خوابه رام اول!
آسودۀ ظلمت غرام اول
روحك کبی مائل خرام اول
زیب آور منزل مرام اول

بومظلمەیی کتیرده یاده
کز شوق ایله عالم ضیاده
آچ چشمکی نزد کبریاده

نورك اوله دمبدم زیاده
برسایه‌در اختتام دنیا ؟
توقیف اولنورمی سایه آبا ؟
لشکرلری محوه شه مهیا
یا برنفری ایدرمی احیا !

عبدالحق حامد

حسیاتك دها بعض دقیق وخفی جهتلری بوانه بیلیرسه‌ده ایریجه بحثه حاجت یوقدر. شوراسی دائماً خاطر نشان اولملیدرکه افکار وحسیات آثار ادبیه‌نك ایکی اهمیتلی اساسیدر . انسان یازمدن اول ایی دوشونملی وحسیاتنده دخی حقیقت وطبیعت دائره‌سنی تجاوز ایتاملیدر . بوحاصل اولدقدن صکره افکار وحسیاتی شایان تقدیر ایتمکه واسطه اولان اسلوب افاده‌یه عطف نظر اولنمق ایجاب ایدر .

ایشته افکار وحسیاته دائر سویلیه‌جکمز شیلر ختام بولندیغندن ارتق اسلوبك اصول وشرائطنه کچمه‌مز طبیعی ایسه‌ده اندن اول ترکیباتده بزه رهبر فکر ونظر اولان حسن طبیعت ونام دیکر ذوق سلیم ایله انلری شعشعه‌لندیرن قوهٔ خیالیه‌نك ظرافتك، قوهٔ حافظه‌نك ، دهاء وهنروری اطلاق اولنان ایکی خاصهٔ جلیله‌نك ماهیات وافعال وخدماتنه متعلق اولان خلاصهٔ تحقیقات وتدقیقاتی بیلمه‌مز دخی مهم ونافع کورندیکندن شمدیده اکا شروع ایدییورز .

— اوچنجی مبحث —

حسن طبیعت

عقل وحسك ایكیسندن‌ده درجهٔ متساویه‌ده مایه‌دار فیض اولان حسن طبیعت ـ كوزلی چیركندن، باطنی ظاهردن؛ حقیقی باطلدن تفریقه دلالت ایتدیكیچون ـ صنعتك وجدانی حكمنده‌در: برشیئك علویسنی سفلیلشدیرمكه، ساده‌سنی عادیلندیرمكه سبب اولان غایت دقیق فرقلری بزه اوكوسترر. تعریفنده بعضیلری «نقایص» ایچنده بر فضیلتك ویاخود محاسن اره‌سنده بر نقیصه‌نك حس سریعیدر» دیرلر. اشیایی نظر دقته آلمق، اره‌لرنده‌كی مناسباتی تدقیق ایتمك اوصاف ومزیات مختلفه‌سنی میدانه چیقارمق صورتیله حاصل ایده‌جكمز خاصهٔ تمیز ـ كه حسن طبیعته عائد اولور ـ كرك آثار بدیعه‌نك، كرك آثار متوسطه‌نك اسرار وغوامضنه بزی مطلع ایلر. حسن طبیعت افكار عامیانه‌نك. تصلفك، تكلفات لفظیه‌نك، مبالغهٔ مردوده‌نك دشمنیدر. حسیاتی مقبول ومعقول اولان حدود داخلنده تخیلاتی حقیقت ویاشبه حقیقت دائره‌سنده، صنعتی ایسه طبیعیلك حالنده بولندیرر. برمشعله‌دركه اشعه‌سی آثار فكریه‌نك اك خفی كوشه‌لرینه قدر نفوذ ایله اك دقیق لطافتلرینی، اك خفی، اك حس اولنمز قصورلرینی میدان وضوحه چیقارر. مادامكه حسن طبیعت دیدیكمز خاصهٔ نفیسه شو مزیاته

مالكدر كوزل يازمق آرزوسنده بولنانلرده وجودی اهمدر. كنديسی هر نه قدر طبيعی بر حاصه ايسه‌ده سعی ايله‌ده بر درجه‌يه‌قدر اكتساب اولنه‌بيلير كه چاره‌سی آثار نفيسه‌نك تعميق فكر صورتيله مطالعه‌سی و افكار وحسياته دائما بر محاكمهٔ شديده‌دن صكره قرار ويرلمسی ماده‌لريدر

— دردنجی مبحث —

قوهٔ خياليه

حسن طبيعته بر حكم ويا بر تميز نامی ويرلسه متخيله‌يه‌ده بر صانع بدايع ديمك ياقيشير . بری حس ايدر ، تميز ايدر، تصحيح ايدرسه ديكری‌ده ايجادايدر، تنوير ايدر، تزيين ايدر، ادبياتده قوهٔ خياليه صنعت ترسيمده الوان حكمنده‌در .

بوپارلاق وياراديجی قوته اشيانك انعطافی غايت سريع وبديع اولور. بو قوتدركه اشيايه اصالت علويت ويرر. ايستديكی شكل وصورته قور. اشيای حقيقيه بوله‌مديغی زمان كندی عالمنده ايجاد ايدر . جسم ويرر، جان ويرر، انلری حقيقت كسوه‌سنده كوسترر.

مثال :

بر دشت سيهده اولدی كمراه
يلدای شتا بلای ناكاه

بردشت بوکیم نعوذ بالله !
جنلر جرید اوینار انده هرگاه
بر برینه یأس وخوف لاحق
که قار یاغار ایدیکه قراکاق
دیجور ایله برف ایدنجه الفت
برقالبه گیردی نور وظلمت
سرمادن اولوب فسرده مهتاب
شبنم یرینه دوکولدی سیماب
آهوی سفیده دوندی دیجور
صحرا طولو مشك ایچنده کافور
برباقه برف ایچنده دیجور
مانند سواد دیده محصور
بوزدن قیریلوب سپهر مینا
دوشدی یره ریزه ریزه گویا

شیخ غالب

—

قوهٔ خیالیه‌یه هر یرده تبعیت ایده بیلیرز . انجق حصافت وحسن طبیعت مقتضیات احکامنی مرعی طوتمق شرطیله .

متخیله‌نك تشکیل ایتدیکی الواح دائما حقیقته مطابق ویا شبیه اولمق اقتضا ایتمز . شوقدرکه بونلر هیچ اولمزسه قبول اولنور . وا کلاشیلیر صورتده اولملیدر .

الحاصل عالم غرائبده کشت وگذار ایچون قوهٔ خیالیه‌نك رفاقتندن ممنون اولورز . شوشرطه‌که هرحالده بزی اوواده‌لره

سوق ايدن شى مناسبتسزلكدن، زوزكلكدن عبارت اولماملیدر . وخصافت اوراردە کندیسنی محافظه ایدە بیلملیدر . مثلا مشاهیر شعرادن عزت ملا - (کلشن عشق) ندە - فرهاد ایلە برلکدە کیتدکاری یولك خطر ودهشتنی ، فرهادك قورقودن وفاتنی ، کندیسنك مغروه ظنیله بر اژدرك اغزینـه کیردکنی ، اژدرك دفع مضراتی ایچون کوکه چکیلوبدە اتشـه یاقیلەجغی زمان بوورطەدن خلاص اولەرق ینه زمینه اینشـنی شوغریب یولدە تخیل وتعریف ایدر :

ایکی یول آرەسندە مارستان
الك کوچوك حیه برقالین اورغان
نهری کویا جهنمك درەسی
بوایمش وادیٔ غمك درەسی
قالدی حیرتدە ایکی یار شفیق
. . . .
خوف ایدرب اوردی تیشەسن خاکه
روح فرهاد چیقدی افلاکه
قالدی بیکس رفیق غمخواری
. . . .
. . . .
قورقوسندن صیغندی برغاره
مکر اول بردهان اژدر ایمش
بومصیبت دخی مقدر ایمش

. . . .
. . . .

نفس الدجه حیهٔ بدبو
ایچری درد وغم ایدردی غلو

قلبی قطران ایله طولو قزغان
ویل دوزخ قالیر یاننده جنان

. . . .
. . . .

ظلم بحد ایدنجه اول بیداد
مرحمت قیلدی ارضه رب عباد

. . . .
. . . .

ایندی کوکدن سلاسل واغلال
چکدیلر آنی کوکه دلو مثال

. . . .
. . . .

کلدم حال عزت زاره
اولمدن قبره کیردی بیچاره

کاه کریان اولوب کهی سوزان
بومناجاتی ایتدی ورد زبان

یا الهی قصورمه باقمه !

. . . .

خلق رنجیده ایلدیسه‌ده مار
اره یرده بنم جرمم وار ؟

سکا شایان دکلدر ای مولا
بنی آنکله آتشه القا

. . . .
. . . .

ای خدای جلیل همچو خلیل
بنی کلزار عشقه قیل تنزیل

. . . .
. . . .

مستجاب ایلدی دعاسنی حق

. . . .

اژدهایی براقدیلر ناره
یانمدن عزت ایندی کلزاره

ایشته بو بر خیالدر . فقط نه حصافته نه ده ذوق سلیمه موافق اولمدیغیچون رد اولنور . شاید رد اولنمسه بیله خندهٔ استخفاف ایله تلقی ایدیلیر .

خیال، اوطه‌سنده حبس اولنمش، بردلی حکم واعتبارنده اولدیغی حالده بونك کندی عالمنده قوشوب کزمسنه ، کولوب اغلامسنه ، باغروب چاغرمسنه برشی دینلمز . لکن همشیره‌لرینك حضورینی سلبه یعنی دیکر قوتلرك اداره‌سنی اخلال وتشویشه وخصوصیله

حصافتی بر اراق پنجره‌دن اشاغی اتمغه قالقیشه‌جق اولورسه ممانعت اولنمسی ایجاب ایدر .

—

- بشنجی مبحث -

- ظرافت - یاخود - نکته‌دانلق -

ظرافت - که لغتجه معناسی زیرك وذکی القلب اولمق وعند البعض « کلامی وجه‌بلاغت ولطافت اوزره خوش آینده ونازك» سویلمکدر - دقت نظریه‌دن، حسدن، فراستدن، محاکمهٔ عقلیه‌دن متولد بر قوتدر . نظر معاینه‌یه الدیغی شیلرده یکی یکی نکته‌لر، تخف مناسبتلر کشف ایدر. رموزو کنایاتك سرعت فهمی والغاز ومعمیاتك درك وحلی بوقوته مفتقردر .

خاصهٔ ظرافته مالك اولانلر صنایع معنویه‌دن استعارات وتشبیهاتده حسن موفقیتلرینی تأمین ایدرلر . یکدیگرینه ضد ومخالف گورینان اشیا آره‌سنده برموافقت دقیقه بولوب چیقارمق ویاخود متشابه ومتحد ظن اولنان مواد بیننده برمخالفت وضدیت تعیین ایتمك وبر شیئك وهلهٔ نظرده ادراکی متعسر اولان احوالنی درحال اکلامق ظرافته وابسته‌در .

ظرافت دیدیکمز قوت موهبهٔ حقدر . تعلم وسعی ایله ، تتبع اثارویا اختلاط ارباب ذکا ایله اکتساب ظرافت قابل دکلدر.

حافظه ، خیال ، حس ، حسن طبیعت و حتی فکر بیله ، سعی ایله بیوك مؤلفلرك مطالعهٔ آثاریله ، قابل تحصیل وتوسعیدر. حالبوکه ظرافتدن محروم اوله‌رق یرادلمش اولانلراو خاصه‌یه مالك اولملرینه امکان یوقدر .

انجق شو وارکه ادبیاتك عموم انواعنده صاحب نصاب اولمق خاصهٔ ظرافتك وجودینه وابسته دکلدر . فکری ، حسی ، حقیقی وطبیعی ـ قوهٔ خیالیه‌سی پارلاق اولان وکندنده حسن طبیعت بولنان برصاحب قلم ، صاحب ظرافت اولمسه‌ده آثار قلمیه‌سنی خلقه بکندیره‌رك ، ادبا ایچنده کندیسیچون برموقع مستثنا تأمین ایده‌بیلیر .

ـ التنجی مبحث ـ

قوهٔ حافظه

حافظه اوقیمتدار قوتدرکه بیلدیکمز اوکردیکمز شیلری ذهنده او واسطه ایله صاقلیه بیلیرز . قوهٔ حافظ محسوسات وجدانیه‌مزی دخی جوهر نفس ناطقه‌یه حك ونقش ایله هردرلو تأثرات وانفعالاتمزی ، اسبابی برطرف اولمش اولسه بیله ، ابقا وادامه ایلر. معلومدرکه قوهٔ حافظه افکار وخیالات وحسیاتك

منشأی دکل محفظه‌سیدر . بونکله برابر فضیلتی یالکز حفظ افکار و حسیاته منحصر ده‌دکلدر . مستدرکات ماضیه وحالیه‌مزی هر نه وقت ایسترسه‌ك بزه صادقانه ارائه ایله قوای سائرهٔ ذهنیه‌مزك توسیعنه، تقویه‌سنه دخی بالواسطه خیلی خدمت‌ایدر،

ذهن انسانی بوقوتدن محروم اولمق لازم کلسه ایدی معلومات ومکتسبات بشریه برطرفدن طوغه‌رق دیکر طرفدن محو اولمق ، علوم وفنون اوهام وخیالاتدن عبارت قالمق وبناءً علیه هردرلو ترقیات مدنیه دائرهٔ امکاندن خارج بولنمق اقتضا ایدردی .

چونکه اوحالده حقایق اشیایه کسب وقوف ایچون ذهنك عملیات شاقه‌سنی دائما تجدید ایتمك ایجاب ایدردی .

قوهٔ حافظه‌مزه مودوع اولان شیلر ایکی صورتله کندیسنی کوستر : بری تخطر ، دیکری (توارد) در . تخطر صورتیله پیش نظر ادراکمزه کلان شیلر صحیح ، صادق ومکمل اوله‌رق کلیر . توارد صورتیله کلان شیلرده ایسه دائما برقاریشقلق ، بر مبهملك ، بر اکسکلك کورنمك مقرردر مأخذ ومنشأنی تاریخنی بیلمك ایستسه‌ك قابل اوله‌مز . تخطر اراده‌یه ، تأمله تابعدر، توارد ایسه غیر اختیاری بر کیفیتدر ، یعنی اونودلمش برشیئك کندی کندینه وبلا ترقب توارد ایدیویرمسیدر ، مثلا تخطر برشاعرك بعض اشعارینی بزه روایت ایتدیرر ، تواردایسه یازدیغمز ویا سویلدیکمز شیلرده بشقه‌لرینك افکار وعباراتنی کندیمزك دخی حبرمز اولمقسزین بزه استعمال ایتدیرر .

- استطراد -

(توارد دیه اصطلاح شعراده ایکی ویا دها زیاده ذواتك، یکدیکرلرندن خبری اولمقسزین، -ویلدکاری سوزلر بر برینك عینی ظهور ایتمکه دینورکه بوده تاریخی متضمن اوله‌رق سویلنان، برمصراعه ویا اك چوق بر بیته منحصر کیدر . افکارده بر برینك عینی ظهور ایتمك ایسه کثیر الوقوعدر . لکن تخطرك صورت اجراسی اولمق اوزره بیان ایتدیکمز توارد بوقبیلدن دکلدر. اوله بشقه‌لرندن ایشیدلمش ویا براده کورلمش اولان افکار وعباراتك ، برشی سویلر ویاخود یازارکن بلا اراده وبیلنمیه‌رك کندی کندینه لسانه‌ویا قلمك‌اوجنه کایویرمسیدر. بوحال یك بیوك ادباده بیله واقع اولور . شو قدرکه وقوعی پك نادر اولدیغی ایچون معذور عد اولنور . یوقسه زمانمزده بعضاً کورلدیکی کبی کثرت وقوعی حالنده اوعادتابیله‌رك ارتکاب اولنمش دیمك اوله‌جغندن نامنه توارد دکل سرقت وانتحال دیمك اقتضا ایدر . انسان بالفرض کثرت تورادده مبتلا ایسه اوحالده ارتق تألیفدن ویا تعبیر اصحیله استنساخدن فارغ اولمق ویاخود یازدیغی شیلری قبل النشر امنیت ایتدیکی برذاته ارائه ایله توارد ایدن یرلرینی تبدیل ایلمك لزام کلیر. انتهی)

قوهٔ‌حافظه اشخاص اسنانه کوره متفاوتدر. هرکس ایچون اك جودتلی زمانی ایسه فکر ونظرك جولانی هنکامیدر .

برشی لایقیله اکلاشلمزسه لایقیله بلنه‌مز . مأل ومزایاسی اکلاشلمیان شیلری ازبرلمك ایسه حافظه‌یه بربیوك بار تحمیل ایلمکدر. بویولده استخدام اولنان قوهٔ حافظه‌لر اززمان ایچنده دیکر قوتلرله برابر عادتا سونر محو اولور .

حالبوکه جدی تحصیل ایله خدمت ایدیلان و تفکرات وملاحظات ایله فیضلندیریلان برقوهٔ حافظه ایستدیکی کبی ایجاده‌وخیالات وحسیات ایله‌تغدیه اولنمش‌اولان افکاری توسیعه قادر برقوهٔ فعاله حالنه کلیر .

دولاب‌حافظه سائرلرینه عائداولان افکار وعبارات وصور معانی ایله طولدیغی وقت آندن آخرك‌مالی غصب وتصرفله‌دکل بشقه‌لرینه عائد افکار واقوالی کندینك کیلرله موازنه وتطبیق وانتقاد ایدرك اووجهله‌یکی فکرلر، تازه تازه‌خیاللر، رنکین رنکین تعبیرلر بولمق صورتیله استفاده اولنملیدر .

ـ دهاء وهنروری ـ

قوای ذهنیه‌سنده حدت وقریحه‌سنده جودت اولان‌هربر مؤلف افکار موجدانه‌سنی کمال‌فصاحت وبلاغتله افاده‌یه‌مقتدر اولورکه ایشته اکا صاحب دهاء (*) ویاخود هنرور دینیلیر .

[*] « الدهاءبهاوزننده غایةالغایه زیرکلك وجودت رأی‌وحسن‌فکر ودقت‌تدبیر معناسنه‌در. یقال‌به دهی ودهاءای‌نکر وجودةرأی وارب. ودهی ودهاء ودهاءة مصدر اولورلر . برکیمسه پك زیرك وجودت رأی وحسن فکر وتدبیر صاحبی اولمق معناسنه‌که جن فکرنو اولمق تعبیر اولنور . . . . »
قاموس

دهاء خزينهٔ فطرتده پك آز ذواته احسان اولنور برقوت مبتدعهدركه اصحابى انكله مجهول كشف وغير موجودى ايجاد ايدرلر .

هنرورلك ايسه ندرتده دهايه نسبةً درجهٔ ثانيهده ايسهده خلاق عقول اولان فياض مطلق حضرتلرى بونيده قوللرينه اوقدرمبذول ايتمامشدر. انسانك بشقهلرندن اخذوتعلم ايتديكى شيلرى اصلاح وتنظيم اكمال ايله برطرز جديد وجيددهاولهرق ميدانه قويمسى هنرورلك سايهسندهدر .

دهاة الك چوق اس واصل ايله اوغراشير ارباب هنرشكل وفرع ايله مقيد اولور. مثلا برى قماشىنسج ايدرسه ديكرىده پرداخت ايلر .

— صنايعده كوزللك نهدن عبارتدر —

دهاء ويا هنر اصحابنك اعز مقاصد بيلدكارى شى صنايع نفيسهنك (*) وعلى الخصوص ادبياتك مابهالتميزىاولان كوزللكى استحصال واظهار ايتمكدر . افلاطونك تعريفنجه « حقيقتك

[ ] صنايع نفيسه - كه صنايع نازكه دينسه دها مناسب اولور - رسم - حك - فن معمارق - موسيقى دن عبارت ايسهده بعضيلرى شعرى ودها عموى برتعبير ايله بلاغتىده بوجملهيه ادخال ايديورلر .

شعشعهٔ لطافتندن عبارت » اولان كوزللك طبيعتده، افكارده، حسياتده ، افعالده اولسـون حيرت ومفتونيتمزی جلب ايدن وقلوبمزی شوق وغرام ايله مشحون ايليان شيدر .

صنايعده لطافت حواس ظاهره واسطه‌سيله، ادبياتده ايسه ذهن ايله تقدير اولنور. امور صناعيه‌ده الوان واشكال واصواتك آهنك امتزاجندن وجوده كلان كوزللك آثار ادبيه‌ده افكار وتعبيراتك تناسب وتوافق تامندن حاصل اولور .

بو افكار و تعبيرات دخی حد ذاتنـده حقيقت و طبيعته و روح انسانينك يعنی نفس ناطقه‌نك آمال اصيلانه‌سنه موافق اولمليدر .

ايشته نشيدهٔ آتيه بو تعريفی يالكز ايضاح دكل تأييد دخی ايليه‌جك بدايع نادره‌دندر .

قصر تعريفنده

ای عالم مثالك سياح هوشياری
هيچ قصر صورتنده كوردكمی نوبهاری !
كل كورمدكسه سيرايت اما صاقين غلطدن
تابنده غره صانمه اول جفت زرنكاری
ابرولرين زراندود ايتمش عروس فيضك
مشاطهٔ كمالك كلك خجسته كاری
باقی اول زمين خوب ودلجوی مشكبو به
سير ايت اوسقف پاكه برنقش وپرنكاری

کویا ایدوب طبیعت کوی زمینی تسطیح
تبت(*) اشاغی دوشمش چین وختن‌یوقارك (**)
اول دکاو ساحه‌سنده فیض ونشاط وارکیم
اولسه ایدی کر زمانك آسایش وقاری
دیردم‌که کلمش آنده طرح اقامت ایتمش
جمشید کامکارك ایام خوشکواری
دیوار تابدار بن خلق ایلمش منقش
دوشمش بهشتك آکا عکس شکوفه زاری
اولدی عجب عجب کیم ترکیب خلده قابل
بز بویله بیلمز ایدك بو عنصر چهاری
بریا که لانه زاری کشت پیالهٔ جم
بریا که کلستانی کانك خزینه داری

ندیم

—

اشـیاده کوزللکك ماهیت و حقیقتنه کانجه بحق تعریفنه شمدی‌یه‌قدر موفق اولنه‌مامش فقط هرکس وجودینی تصدیق ایدر وطبع سلیم اربابی ایسـه انی مطمح نظر ومقصـد اعلا بیلیرلر .

—

(*) تبت، تشدید بایله سکر وزنده مشرقده نجه بلادی مشتمل بر علت آدیدر . مسك ازفر اورایه نسبت اولنور . . .)   قاموس

(**) نکارچین ایسه مشهوردر .

- فصل ثانی -

اسالب

بو فصلك مندرجاتی: اسلوب (استطراد: هر كسك اسلوبی كندیسنه مخصوص اولمق لازمكلیر.) قوانین اسلوب. مبحث ١ - فصاحت : (غلط تحكمی. ضعف تأليف [استطراد : [نه] اداتنك صورت استعمالی] تعقید. غرابت . [استطراد : ادبیاتمزك سابقا وحالیا غرابتدن قورتیله مامسنی موجب شیلر] تتابع اضافات. كثرت تكرار. تنافر. شیوه یه مغایرت. املاسزلق - مطابقت الفاظ. - مشكل پسندلك. مبحث ٢ - وضوح. مبحث ٣ - طبیعت . مبحث ٤ - منقحیت [ایجاز اطناب حسن ایجاز قصر . ایجاز حذف . اكثار. - منقحیت اكثاردن دها كوچودها زیاده سعی وزمانه محتاجدر. مبحث ٥ - آهنك سلاست . [آهنك عمومی . انتخاب وتنظیم كلمات. - حسن تأليف عبارات . آهنك تقلیدی: الفاظ صوتیه. آهنك عمومی ایله آهنك تقلیدی اره سنده كی فرق . مبحث ٦ - موافقت - [انواع اسالیب : اسلوب ساده . اسلوب مزین . اسلوب عالی] — علویت صرفه. علویت فكر . علویت حس . علویت خیال .

—

- اسلوب -

اسلوب دیدیكمز شی هر شخصك افكار وملاحظاتنی تعبیرده كی طرز مخصوصیدر . هر كسك اسلوب افاده سی اینسه افكار وملاحظاتنك قالبیدر: سویلدیكی ، یازدیغی شیلر اوقالبه

كيردكجه صاحبنى تشخيص ايده‌جك قدر بشقه برصورت وشكل اكتساب ايلر .

فرانسه ادباى حكماسندن (بوفون) ك (*) « اسلوب بيان عينيله انساندر » سوزى صحيحاً بربديعهٔ حقيقت ديمكه شاياندر.

زيرا دقت اولنسه هرشخصك اسلوب بيانى مزاجنك ، اخلاقنك ، اطوارينك ، اوضاعنك مرأت انعطافيدر .

فكر صاچه اولورسه اسلوبك هيچ اهميتى قالمز . حالبوكه فكرك مقبوليتى دخى اسلوبك كوزللكندن استغنا بخش اوله‌مز بونك‌ده بشقه‌جه برمزيتى، بشقه برلطافتى واردر. بلكه افكارك قيمتى صورت افاده‌سنده تعين ايدر. بوفكرى اكلاتمق ايچوندر وزير اديب قوجه راغب پاشا :

حسنى بالاتر ايدر جامه دوشنجه جسبان
نوعروس سخنه رونق تعبير ويرر

ديديكى كبى شاعر مشهور ناجى دخى :

---

[*] قونت دو بوفونك بوسوزى اقاده‌مى‌يه قبول اولنديغى كون رسماً ايراد ايتديكى نطقنده مندرج بولنمشدر. مشاراليه ملل متمدنه بيننده مشهور ومقبول اولان [تاريخ طبيعى] آنك مؤلفى اوله‌رق سكسان برسنه‌دن عبارت اولان مدت عمرينك نصفندن زياده‌سنى كاملاً اواثرك تصور وتحرير وتسحيحنه حصر ايتمشدر . ميلادى ١٧٠٧ — ١٧٨٨

حسن تعبیر ویرر معنی‌یه حسن دیگر
شوکت حسنه چوق امدادی اولور اسلوبك (*)

دیه‌بیلمشدر .

کوزل یازمق ایی دوشونمك ، ایی حس ایتمك ، ایی افاده ایتمکدن عبارتدر . ایی دوشونمك موضوع فکری جهات مختلفه‌سنجه مجهول و مبهم بر نقطه براقمیه‌جق صورتده احاطه ایلمکدر . چونکه افکارمز وضوح ویا مبهمیتجه نه مرتبه واقع اولور ایسه تعبیراتمزده اکا تابع اولور. یعنی برشی نه‌قدر ایی اکلاشیلیرایسه اوقدر واضح افاده اولنور ولغات وتعبیرات ایسه ذهنه بالسهوله توارد ایدر .

اسلوب افاده فکردن ایری ؛ بتون بتون مستقلدر. بوقضیه شونکله‌ده اکلاشیلیرکه دائما سویلنیلان برطاقم اهمیتسز شیلر برارالق اسلوب افاده‌نك دکیشویرمسیله جالب نظردقت اولور. انسانلرك اکثر امور عادیه‌ده افکار وتصوراتی متحد در . اره‌لرنده‌کی فرق تعبیرلرنده یعنی اسلوب افاده‌لرنده کورینور .

(*) بوبیتده «شوکت حسن» دینه‌جکنه «شوکت فکر» ویاخود (قوت فکر) دینسه‌ایدی ـ موقعه دهامناسب دوشه‌جکیچون دکل ـ اولا (حسن) کلمه‌سی اوچنجی مرتبه‌ده اوغرادیغی لطافتسز تکرردن محافظه اولنمش وثانیاً (اسلوب) ایله (حسن) اره‌سنده‌کی موافقسزلك محذورینه محل براقلمامش اولنقله افاده تعیین ایتدیکی قاعدهٔ ادبیه‌نك هم تعریفی هم‌ده برمثالی اولمش اولق ایچون البته دها کوزل اولوردی .

اسلوب افاده افكارك الڭ بياغيلرينه الڭ عموميلرينه خصوصيتاك سادەلرينه، الڭ اهميتسزلرينه عطف وعلويت ويرير.

مشهور براديمز اسلوب افادەنك(*) اهميتنى كنديسنه مخصوص اسلوب بليغ ايله بوندن برچوق زمان اول شـويله افاده ايتمش ايدى :

« ايشته كلام مداولهٔ تصورخدمتنه، قدرتنه مؤكل برجسم لطيفدركه بيكلرجه سـنەلر كچسـه طراوت نوجوانيسـنه زوال ايرشمز . اما حيثيت كمالى اعتبارنده بولنان صحت مأليله تنلسب اندامى حكمنده اولان ترتيب انتظامى يرنده اولمليدركه هركس عندنده محبوب قلوب واوحال ايله هرزمانده ممدوح ومرغوب اولەبيلسون .

اگرچه سيرت ظريف اولنجه صورت لطيف اولمسـەده نقايصدن معدود اولمامق لازمكلير . فقط آثار ادبيەيى بلاغت مؤدا فصاحت ادا احتياجندن وارسته ايدەمز. زيرا برتأليفكه حسن افادەدن محروم اولور. حاوى اولديغى حقايق چيرەدستىٔ

(*) هر بر اديبك كنديسنه مخصوص اولسى لازم كلان طرزبيانى افاده ايدەجك بركلمه لسانمزده اولسەاولسه (اسلوب) كلەسى اولەجغندن اومعناده بونى اختيار ايتدك. انجق كلمەنك اومقامده منفرداً استعمالى تعمم ايتمامش اولديغيچون ـ بعض ذواته كوره ـ بتون بتون وحشى كورنمكدن محافظهً اكثريا (بيان) كبى (افاده) كى الفاظه اضافتله استعمالنه يعنى (اسلوب بيان) وياخود (اسلوب افاده) ديمكه مجبور اولدق .

انتحال ایله مهارت قلمیه اصحابنك ملك یمینی صره‌سنه‌یك قولای
انتقال ایده‌بیله‌جکچیون محفظه‌سز جوهر حکمنده‌در . »
کمال

— استطراد —

صانع حکیم قدرت فاطره‌سیله چهرهٔ انسانی کبی اوقدر
محدود برقطعه‌ده کوستردیکی بدایع اختلافات وتغیراتی حکمت
بالغه‌سیله ساحهٔ بیان کبی اودرجه واسع بریرده دخی اظهار
ایلمشدر . « سبحان من تحیر فی صنعه العقول ! »

هرکسك سیماسنی تشکیل ایدن اعضا بر ، هپسنده
وضعیت وتناسب بشقه ! هرکسك اکثر احوالده ماهیت فکر
ونظری متحد ، صورت تبلیغ وبیانلری مختلف ! ایشته عمرو
زیده شخصاً نصل بکزه‌مزسه اسلوب افاده‌لری ده شکلاً یکدیکرینه
اویله‌جه بکزه‌مز . بربرینی آندیران اسالیب بیانده‌کی مشابهت ایسه
ایکی برادرك مشابهت شخصیه‌لری قدردر .

اشخاصی کوزله تفریق ایتدیکمز کبی آثار ادبیه‌یی ده ذهنمزله
تمییز ایدرز . فقط سیماسنك بعض اعضاسی کیزلنمش ویاخود
صنعی اوله‌رق ویا بعض عارضه‌لرله تبدل ایتمش اولان اشخاصی
طانیمقده کوجلك چکدیکمز ویا هیچ طانیه‌مدیغمز کبی تمامیتی
اولمیان ویا بعض تبدیلات وتغیراته اوغرایان سوزلرده هانکی

محرره منسوب اولديغنى تميزده دخى زحمت چكرز ويا هيچ تميز ايده‌ميز .

ايشته بوحالدن كوچك عقللى مؤلفلر دائما استفاده ايله شونك بونك يالكز فكرلرينى، مطالعه‌لرينى دكل عباره‌لرينى، افاده‌لرينى بيله چالوب صاتمقده مهارت كوستررلر . اكثريتى الداديرلر . لكن خواصك ارباب انتقادينى الداته‌مزلر . زمانمزده دخى بويله ساخته محررلر موجوددر .

تقليد ايسه آثار ادبيه‌ده بردرجه‌يه قدر ممكن اوله بيليركه اودرجه‌سى اثر تقليدى مقلددن آيره‌ميه‌جق صورتده ذهنلرى تردده دوشوره‌مز .

بيان ايتديكمز مهارت دزدانه ايله چيناندن كوچك عقللى محررلر الك بيوك اديبلرى مفصلاتده تقليد داعيه‌سيله طفره فروش ايكن ايكنجى اوچنجى درجه‌ده يازى يازان منشيلرى مجملاتده بيله بالايجاب تقليد ايده‌مامشلردر .

الحاصل اساليب بيان اشخاص قدر متغاير الاشكال، امزجه قدر متخالف الاحوالدر . طبيعتنده استعداد ادب اولانلر اعاظم ادبياتك آثارينى دقتله اوقوملى . تصورده، تصويرده انلرى تقليده چالشملى فقط ادبياتدن نصيبى نه ايسه اكا قناعت ايتملى . بشقه‌لرينك اثرلرينى چالماملى . مقاله‌لرينى، رساله‌لرينى دوشدلاله بكز تماملى . شعرادن سنبلزاده وهبى زماننك دزدسخنلرندن عاجز قاله‌رق :

سرقت شعر ایدنه قطع زبان لازمدر
بویله‌در شرع بلاغتده فتاوای سخن

دیمش ایدی. زمانمزك ادبیات خرسزلری ایچون جزای کافی قطع زبان دکل، کسر قلم ده دکل، اولسه اولسه تشهیردر!

انتهی

ـ قوانين اسلوب ـ

اسـاليب نه قدر متنوع اولور ايسـه اولسـون ـ قوانين اسلوب ـ ناميله برطاقم شرائطه تابعدركه مجموعى التى عدده ابلاغ اولنور : ١ ـ فصاحت ٢ ـ وضوح ٣ ـ طبيعت ٤ ـ منقحيت ٥ ـ آهنك سلاست ٦ ـ موافقت .

ـ برنجى مبحث ـ

فصاحت

فصاحت اسلوب صحت افاده ومطابقت الفـاظ ايله تحقق ايدر.

صحت افاده

افاده صحيح اولور : اكر غلط تحكيمدن ، ضعف تأليفدن، تعقيددن، غرابتدن، تتابع اضافاتدن، كثرت تكراردن، تنافردن، شيوه يه مغايرتدن، وعلى العموم املاسزلقدن برى بولنور ايسه.

غلط تحكمى . ـ جمهور ادبا طرفندن جواز ارامقسزين وضعه ويا قاعده يه مغاير اوله رق مفرداتده: اولا كلماتك حروفى تزييد ويا تنقيص ويا تبديل ايلمكدر .

تزییده مثال : جبلیت - جبلت یرینه ، ضعفیت - ضعف یرینه‌بیر - بریرینه . بیر - یرمقامنده . اکرچه - اکر موقعنده .

انکچون پنجهٔ خورشید ایله ال (بیر) ایدر مهتاب

حامی

(دشمانه) سیفی زهر بار میر حسین مرد فرید

سامی پاشا

یوز سوردی زمینی پای پیره

ماننده سایه دوشدی (پیره)

عزت

(اکرچه) برادم ایچون کندی استفاده‌سندن اخوان‌وابنای‌وطنی دخی مستفید ایتمسی دفتر حمیتده مقید بر بورج ایسـه نم ایچون بو بورجی . . . . .

احمد مدحت افندی — کائنات

—

ادات شرط اولان (اکر) ویاخود الفك ترکیله (کر) اداتنی قدمای ادبادن بعضیلری (اکرچه) موقعنده استعمال ایتمشلرسه‌ده برکت ویرسون بوصورت‌استعمالی ، خلقه برسؤ مثال اوله‌جق قدر ، چوغالتمامشلر . اوجهتله بوکونکی کونده (اکر کچن هفته ظرفنده مکتبده بولنه‌مدمسه‌ده اومده ینه درسلرمله مشـغول اولدم) یولنده افاداته قائل اوله‌جق - حتی عوام ایچنده بیله - برکیمسه بولنه‌مز دینه بیلیر .

(اكرجه) وياخود الفك تركيله (كرچه) نك ادات شرط اولمق اوزره استعمالی ایسه، هله بش اون سنه دنبری، علی العمیا تقلید ایدنلر بك چوق كوريلوب ايشيدلديكندن وحال بوكه (شرطيه) اوله رق استعمالنده بونلرك يكديكرندن تفريق اولنمامسی فصاحةً جائز اوله میه جغندن بوندن آز بحق بحثه لزوم كورندی :

(اكرچه) اداتی (هرنه قدر) تقدیرنده اولدیغی ایچون دخل بولندیغی عبارات وافاداتده بر (ایسه ده) ویا الف ویانك تركيله بر (سه ده) لفظی وياخود ديكر برشیوه یه كوره (اما ـ انجق ـ لكن ـ فقط) كلمه لرندن بريسی ايراد اولنمق اقتضا ايدر .

(اكرچه مكتبه كله مدم ايسه ده [ياخود كله مدمسه ده] اومده ينه درسلرمله مشغول اولدم) وياخود (اكرچه مكتبه كله مدم ، اما اومده ينه درسلرمله مشغول اولدم) كبی.صورت ثانيه ده (اما) يرينه (انجق ـ لكن ـ فقط) لفظلرندن هر هانكيسی قوللانلسه مساويدر .

منثورات ومنظوماتك ايكيسنده ده دخی جاری اولان قاعدۀ عموميه بودر . يالكز شعرده شاذ اوله رق (اكرچه) وياخود (كرچه) ديكر ادواتك استعمالندن مجرد ومنفرد صورتده ايراد اولنه بيلير. اوحالده دقت اولنه جق شی افاده نك شيوه يه مغايرتله ياقيشقسز بولنمامسيدر .

مثال :

دشمنلرمه سیر ایدم بن
بوغمده (اکرچه) یوقدی زنجیر
کمال

(اکرچه) بیلیرم انی‌که خطدر
یلمن‌که صحیح یاغلطدر
فضولی

تنقیصه مثال : تمیز ـ تمییز یرینه . ستغنا ـ استغنا یرینه .
صالار ـ صالالر مقامنده . بغچه ـ باغچه یرینه .

[تمیز] نیك وبدعین ضرر درحرده بینانه
بودقت جسمنی سوراخ ایتدی غربالك
سامی

بوخوب وزشت‌جهانی [تمیز] ایدرمی‌اولان
مثال آینه یکسان درون وبیرونی
نابی

حاصلی سرتاپا نازو [ستغنا]دراوشوخ
پرتو

دیه قویون کبی مظلومدر مرابی‌یه
باشن [صالارسه] ده ماننده بزاخفش
نابی

تبدیله‌مثال : دنیه ـ دنیا یرینه . طولاب ـ دولاب یرینه .
سنطیر ـ سنطور مقامنده .

هرکیم‌اول جنت‌ایچون [دنیه‌ده] ایچکدیکی امکی
نجاتی

چشم‌رغبت رخش استعدادمه [مهموزدر]
حشمت

ماند چشم تردوکرءین [طولاب] آب
سامی پاشا

یکدل اولوب اهل بزمه [سنطیر]
درد دلنی ایدردی تقریر
عزت

ثانیاً حرکات حروفی تبدیل ایتمکدرشجع وقافیه خاطری ایچون اختیار اولنور .

مثال :

می عشقکله بر پیالهٔ پر
صونوب افتاده‌کی [ایاقلندر]
ثابت

غنچهٔ ترایدی کلبن ایچره
چرخ انی قویدی [فلاخن] ایچره
فاضل

سنسك اولکارکه آرای خرد کیم رایك
قومدی دهرده برامر عسیر ومعضل [*]
سامی

یوزك کلدر صاچك سنبل دیشك‌در
ولیکن عاشق اولدیرمك ایشك [در]
فغانی

بن خستهٔ هجر لعل [یارم]
صهبادر اکا علاج همدم
عزت

ثالثاً ساکنی متحرك ویا متحرکی ساکن ـ مشددی مخفف ویا مخففی مشدد قیلمقدر .

---

[*] امل ـ بدل عزل لفظلرینه قافیه‌در

تحریکه مثال :

بولدم لب (بحرده) بواب خوشکواری
حشمت
حقه تفویش (امر) پیشهٔ افکارمدر
وله
(بزمده) قلقلی مینا ملك کیفتین سویلر
راغب
دربانلری وارکوز قپوده ال (دکنکده)
روحیٔ بغدادی
برمصنع (ختم) ایدوب پیدا
ناسه ایلر ثوابلر اهدا
ثابت
ازاده بیله اولسه (ـه و) سایه‌سز اولز
پرتو

تسکینه مثال :

دمیدر خامه‌کرطی ایلسه وادیٔ (هذیانی)
نفعی « سهام‌قضا » سندن

تخفیفه مثال :

کیمسه‌نك فورجاله عیبنی ماند خلال
بلکه ستر ایتمده‌هم (خاصیت) مسواك اول
ثابت
اندوه ودرده کوکلی صاحب تحمل ایت
دردده تحمل ایلیان اهل (رضا حق)
فضولی

چمنده صنع (حق) کرچه هرورق سویلر
سنك بلیغدر اما بیانك ای بلبل
منیف پاشا

نه فائده خزف بدکهر دیرایسه اکر
ابر زمرد اخضر (جدم) زبرجد در
حامیٔ امدی

تشدیده مثال :

لاجرم پرده بری حدت ایدر
امدیکك قانه سنی (دیت) ایدر
شناسی

هرقطرهٔ ناچیزی ایدر بردریکتا
(تربیه) اکا پرده کرك اولهیم اسا
حامی

رابعاً مقصوری مدویا ممدودی قصر ایلمکدر ،

مده مثال:

صبح تابان کبی (اصول اصول)
عبدالحق حامد

کل کل ای خال‌رخك ایکی (کوزمك) بیکی
نجاتی

حقیقته نظر (اولنسه)(یوزی) قاره‌سیدر
باقی

قصره مثال :

یعنی خویکرده ایکن‌ابر (نیساندرکیسو)
حضر اغازاده سعید

خلقه خلقه پایکه کوردم طولاشمش (کیسولر)
علی رشاد پاشا
کورنجه رخلرك کلر (اتشناك) اولدی رشکندن
سامی پاشا

خامساً جمع الجمع یاپمقدر : لوازمات ـ غرائبات ـ لواحقات اشعارتلر کبی .

مثال .

سمت استاده اکر پیرو اولورسه‌ك حامی
کیوب اثواب کمال طاقك (آدابلرك)
. . . .
حوادثات قدمدن خبر بیلور عاشق
خضر اغازاده سعید

سادساً ترکجه‌دن ویا فارسیدن ویا لسان اجنبیدن عربی قاعده‌سنجه مصدر یاپمغه قالقشمقدر : واریت ، پریشـ نیت ، بندکیت ، قرالیت کبی .

مثال : « اخذ ایتدکاری اسیرلری دوکمیه‌رك وانجتمیه‌رك سربستیت اوزره استخدام ایدوب ...»
جودت پاشا ـ تاریخدن

—

حال بوکه رفاهك طوغریسی رفاهیت ، نزاکت کلمه‌سی بتون بتون یاکلش ، کرمیت دخی بنه او قبیلدن اولدیغی حالده جمهور ادبا طرفندن استعمال ایدیله کلدیکندن بونلری وسائر امثالنی قوللانمقده بز دخی تردد ایتمیز .

—

غلط تحکمینك مرکباتده ایسه باشلیجه اون درت درلوسی کوریلیور :

برنجیسی اسم مکان اولان و یاخود کندیلرنده مکانیت بولنان کلمه‌لره تکرار کانیت ویرمکدر .

بوقسه (ملاذکاه) درکده نه فلك
درکاهمه انتسابی ایله افتخار ایدر
عزت ملا

کویا که ویروب حدت بیجا
(کلشنکه) رخسارکه بحران
عبدالحق حامد

ایکنجیسی فارسی قاعده‌سنجه یاپیلان ترکیب وصفیلرده موصوف جمع اولدیغی حالده صفتك اخرینه (لر) ادات جمعی الحاق ایلمکدر .

حل قیدی ایله مسئلهٔ مشکل زلفك
شانه عجب (افکار مشوشلره) دوشمش
نابی

اوچنجیسی صفت موصوف مطابقتنه رعایت ایتمامکدر . (ادعای واقعه‌ـوقوف کامله‌ـافکار عادی دلائل قاطع) کبی . ویا فارسی بر لفظ ایچون عربی بر کلمه‌یی وعربی بر لفظ ایچون فارسی بر کلمه‌یی تأنیث ایتمکدر . (چارهٔمؤثره‌ـسامان موجوده‌ـ حیات جاویدانیه ـ محبت درونیه ـ بهرهٔ علمیه) کبی .

مثال :

قالدی که ذکر اولنان وکلای معدوده [وسرکاران معهوده] یکه‌تاز عرصهٔ .. » — عاصم — تاریخدن

ویاخود منفصلاً یعنی اضافت فارسیه صورتنده اولمیه‌رق بشقه بشقه‌ایراد اولنان ویاخود اره‌سنه ادوات والفاظ فارسیه‌تداخل

ایدن صفت موصوفلر بیننده مطابقت ارامقدر (مدتی منقضیه اولدی ـ حرکات نالایقه) کبی ،

مثال :

مائدهٔ فائده‌سی کرسنکان علم وادب ملته [شامله وعائده]
علی پاشا

بوصفت موصوف مطابقتی شعرده اوقدر مرعی دکلدر.

برقاچ مثال :

فیلسوف دقیقه بیاکم
عقلی بر [حکمت الهیدر]
نفعی

دلی کنج کور [معرفت ربانی]
سوزی مفتاح در مخزن سر توحید
وله

کنایه در غزلندن [درارئ منظوم]
نمونه‌در سخنندن [لالئ منثور]
عزت

[حقوق‌سابقه] حقا رعایت ایتدی سلطانم
سنی دستور ذیشان ایلدی مردان همتله
حامئ امدی

مثال [ادعیهٔ مستجاب] او جسم لطیف
ته‌اسمانی کچوب لامکانه ایتدی صعود
سامی

ادبانك اسكيلرندن اكثريسى و يكيلرندن بعضيلرى وخصوصيله سامى پاشا مرحوم سجع وترصيع كبى صنايع لفظيه التزاميله نثرده دخى (صفت موصوف مطابقتى) شريطه‌سنه بعضاً رعايت ايتمامشلردر .

بر قاچ مثال :

كاه حلهٔ تازى [وشقهٔ حجازى] ايله عرض جمال ايلردى. امابالاى والاسى هنوز ديباى تركى ايله ارايش بولمامش ايدى . اكرچه كه جمال باكمالى حليهٔ انواع السنه ايله حالى ايدى . اما پيرايهٔ خال و خطى [الفاظ تركيدن] خالى ايدى. اول سببدن [مدت‌مديد] وعهد بعيدايديكه خاطره بوخاطر وسويدايه بوسودا دوشمش ايديكه . . .

همايوننامه

[آثار بحرينك] كوهر شناس غواصى، [احبارنهرينك]نسيم‌التباس شناور خاصى . . .

وناسك خير دعالرينى مشتمل [برتحفهٔ غريب] وبر نسخهٔ دلفريب اولوركه . . . ـعالى‌ـكنه الاخبارندن

خواجكيان بسيارمايهٔ بندركاه‌علوم‌اداهٔ [جزئيات‌منثوروومنظوم‌ايله..]
ـنركسى ـ

وياخود چار جهت ساهره وزمين مقثم [نعم الهى] وطر اوتيافتهٔ نامتناهى ايكن ... ـ ويسى خوابنامه‌سندن

ابواب مخازن معانى واسباب [ميامن روحانى] اماده اولوب . . .
ـ نابى ـ ذيل سيرندن

متراصدان (اخبارنبوی) ومتعهدان (آثار مصطفوی) بووجه‌اوزره...
- وله - ذیل سیرندن

لابد (نسبت‌فطریدن) متسلب وانس قدیمدن مجتنب اوله‌مزانکچون تازهٔ کشمکش جاذبهٔ حقیقتله بندافکن قیدحیات وقوادم‌جنان‌اوجکاه معاداولسی استبعاد اولنمز. انجق بوانتخاب روحانی وارستهٔ (کثافت جسمانی برلطیفهٔ ربانیدرکه ...

- سامی پاشا - رموزالحکمندن

حالبوکه نثرده‌ده نه‌سجع ملتزم نه‌ده ترصیع مطلوب اولدیغنه وهیچ اولمزسه او درلو صنعتلر قوانین اسلوبی وعلی‌الخصوص فصاحت وطبیعتی اخلال ایتمامك شرطیله مقید بولندیغنه نظراً ادبامزك بوخصوصده‌کی مبالاتسزلغی هیچ‌جائز اوله‌میوب‌اولسه بیله «هرطورینه اقتفانه‌لازم» تنبیهنجه نمونهٔ امتثال عد اولنماملیدر ظن ایدرم (*)

دردنجیسی اخرینه (لق - - لك — سز — لر) کبی ادوات ترکیه لاحق اولمش اولان عربی وفارسی کلمه‌لری دیکر عربی وفارسی الفاظه اضافت فارسیه ایله اضافه ایتمکدر .

(طور کستاخلغی) ایتدیردی بکا یأس اتم
اسیرك اولدی اما باقمه تقصیراتنه شاهم
شرف‌پاشا

کوکل سلطاندر هیچ (طرزخدمتکارلق)بیلمز
پرتو

(*) پوسته خانهٔ عامره — محررات تلغرافیه — کبی غلطات‌رسمیه ادبیات دائره‌سنه‌کیررشیلر اولدیغندن انلردن بحث‌اولنمه لزوم‌کورلمدی

سینه‌می دلدی بوکون بر (آفت چار پاره‌لی)
ندیم

(کمال بنده‌پرورلك وافندیلکك) اعلای درجه‌سنده اوله‌رق شمدی‌یه مظهر اولدیغم لطف واحسان . . .

مغنی الکتاب

حالبوکه سامینك

روشن اولمز دل خیال چشم خون آشامسز
شعله ریز اولمز چراغ غم روغن بادامسز

بیتنده مصراع اولك — سز — ادات نفی — اشام — لفظنه دکل — خیال لفظنه راجع اوله‌رق ارەده‌کی لفظلردن بری مضاف الیه ودیکری بونك صفتی اوله‌رق ارەده‌کی لفظلردن بری نفیك مرجعی دخی — بادام — لفظی دکل — روغن — لفظی اولدیغندن بو بیت یوقارده‌کی مثاللره غیر مقیس وبناء علیه بو یولده‌کی ترکیبلر جائزدر . مثلا — (محبت وطنیه وغیرت ملیه‌سز نه یاپیله‌بیلور؟)— دیرز. چونکه عباره‌ده‌کی — سز — ادات نفی محبت وغیرت کلمه‌لرینه ارجاع اولنیور . حالبوکه (سعی بی قصور ایتدم) یرینه — سعی قصورسز ایتدم — دیه‌میز چونکه بو جمله‌ده‌کی — سز — اداتی قصور کلمه‌سنی تجاوز ایتمیور .

بشنجیسی بر وجودك اعضاسندن ویاخود برکلك اجزاسندن اولان اشیانك تعددینه باقه‌رق کندیلرینه اسناد اولنان احوال وافعالی دخی صیغهٔ جمع ایله ادا ایتمکدر .— (اللری تتریبورلر — کمینك یلکنلری اچلمشلر — کوزلرم اغرییورلر) کبی .

بویله چتره فیل عباره‌لر صحائف مطبوعاتده بش اون سنه‌دن بری کورلمکه باشلادی . بو ایکی شیدن نشأت ایتمك کرکدرکه بری فرانسزجه‌دن ویاسائر برلساندن لسانمزه برشی نقل اولنورکن ترکجه شیوه‌سنك نظردن بعید طوتلمسی ، دیکری ایسه ولایاتده تربیه اولمش اولان شیوهٔ تکلملری استانبولك کنه مغایر بولنان بعض ذواتك نشریاتنده‌کی اویولده لقردیلر طوغری ویا کوزل ظن اولنوب تقلیدینه هوس اولنمسیدر .

معلومدرکه هر دولت و حکومتده خلقك لسان فصیحی پایتختده ویامرکز ادارهٔ حکومت اولان محلده جاری اولان لساندر . بو حالده عثمانلیجه‌نك معیار فصاحتی دخی استانبول شیوهٔ تکلیمی اولمق لازم کلیر . استانبولده تربیه اولمش بر ترك ایسه هیچ بر وقتده (کوزلرم اغریورکه بکادیکلیه‌یدك شمدی نادم اولمیه‌جقدك) یولنده بچمسز سوزلر سویله‌مز . بناءً علیه بوقبیلدن اولان افادات هانکی صاحب قلم طرفندن یازیلیرسه یازلسون مطابق فصاحت وشایان قبول وامتثال عد اولنه‌مز .

(التنجیسی) عددی معین اولان شیلرك آخرینه ـ لر ـ ادات جمعی کتیرمکدر ـ درت کتابلر ـ اون نفرلر ـ کبی . مثال :

اکلامیان مالنی مجموعهٔ کلك
عارف دکلدر اوقوسه (یوز بیك کتابلر)
نجاتی

(يدنجيسی) مفرد مقامنده جمع وياخود جمع مقامنده مفرد قوللانمقدر. (بوچوجوق مكتبه دوام ايتمزلر) وياخود (افنديلر نيچون مكتبه كيتميورسك) كبی .

برنجيسنه مثال :

عطايه بويله روشن فكر (عطايای) آلهيدر
مشابهدر ضمير پاكی پرتو مهر پرتابه
پرتو

ايكنجيسنه مثال :

داد وفرياد (الكدن ای افلاك)
يرنی ايلدك اوماهك خاك
فضلی

(اولاد ـ اساس ـ عجائب) كبی جمع ايكن مفرد مقامنده استعمال اولنان كلمه‌لر مستثنادر .

سكزنجيسی فارسی كلمه‌لره حرف تعريف علاوه ايلمكدر. لاجل الفروخت ـ بالكرفت ـ كبی .

پرتو ذكا نوع بشرك باشنه قونمش بر نورانی همادركه سايهٔ سعادتی لزومی قدر تعميم ايده‌جك واسطه بولنمز . الا كه شهبال (مطبوع الاندامی) حكمنده اولان صحايف مطبوعه‌نك وسعت انتشاريدر.
كمال

طقوزنجيسی هر افظندن صكره جمع قوللانمقدر ـ هر ملل ـ هر انسانلر ـ كبی .

مثال :

شاهنشه هرپادشاهه فرمانروای (هردول)
عزت

دیکر مثال :

در اولور (هرقطرانی) قم افعاده بیله
فیضیاب کرمی اولسه سحاب نیسان
شناسی

اونجیسی اسملرك، صفتلرك، وصف ترکیبلرك اخرینه کلەبیلان (آنه) اداتی مصدرلره دخی الحاق ایلمکدر .
تفاخرانه . تشکرانه . تجاهلانه . کبی .

مثال :

(تعریضانه) ایدوب خطابی
ویردم اوکروهه بوجوابی
شیخ غالب

اون‌برنجیسی: الفاظ ترکیه‌ یی عطف فارسی ایله یکدیکرینه ویاخود فارسی وعربی کلمه‌لره عطف ایتمکدر .

مثال :

جهانده دولت سرشار عمر کوتهدن
مفیددر بزه (صاغ واسنلیجکلرمز)
نابی
آمدورفت خیال وصلتك ای سروقد
(کورفز ودریا) کبی سینه‌مده ایلر جذرومد
علی رضا پاشا

(اون‌ایکنجیسی) ایکی ترکجه لفظ آره‌سنه ـ باءالصاق ـ وضع ایتمکدر .

مثال :

سوز تمام اولدی دعا ایت‌که ظهور ایتمه‌دن
(کون بکون) فیض خدا ایله اجابتدن اثر
عزت ملا

ایشته‌بووجهله (کون‌بکون) جسد فرسوده وصحت مختل اولور..
منیف پاشا

اون اوچنجیسی تراکیب وصفیه‌ده موصوفك احوالنی بیـان ایدن الفاظ متتابعه اضافت فارسـیه ویا عطف فارسی ایله یکدیکرینه مربوط اولمامقدر .

مثال :

بودر آنجق کناهم راستکویم یوق سوزم اصلا
حسود کج خیال وکج سخن ! ــ کج فهیم نادانه
فهم

اون دردنجیسی الفاظ ترکیه واجنبیه ایله عربی وفارسی کلمه‌لری اضافت فارسیه قاعده‌سنجه یکدیکرینه الصاق واتباع ایلمـکدر . برچوق مثال :

عدنیا (مرغ کوکل) کزمزدی نالان هرطرف
عدنی

اکر اویسه مشربی رندان عالمه ساقی
بو ردی (رونق بیرامی) جمعه اقشامی
نفعی

بو دستكاهك اورمه‌ده (كمركجیٔ قضا)
تمغای لا ثبات الك اعلا متاعنه
نابی
سخنم ایتمزم آمیختهٔ (لوث یالان)
حشمت
(امضالیٔ بلاغته) كلكك سكزلیدر
ندیم
او سمته شمدی بن نارفته (بر راه صبا) بولدم
پرتو
صوینه قومشدی بو خرات فناده
(فسقیهٔ جمشیدی) ترازوی محبت
ثابت
دیكلدی (سنجق زرین) نسخهٔ خاور
خیالی
دردی چیقمش [سوزكیٔ مهدن] آلتمش افتاب
حامی
انقاضنی [اوجاغ كله] قیلدی خار وخس
عزت ملا
[پایهٔ التمش بره] باصدی قدم [*]
كاظم پاشا
یاقیشور (عد قرال) ایتسه انی مغبچكان
شناسی
زهی والا (اوتاغ دلكشا) كیم كورمدی مثلن
راغب پاشا

---

[*] كاظم پاشا ، مصراعلرینك «پایه‌سی آلتمش بره باصدی قدم» یولنده تصحیح اولنمسنی بالمناسبه تكلیف ایله ترك تحكم واظهار انصاف بیورمشلر در.

ایلر جهانی (صدمهٔ ولقانله) لرزه ناك
ضيا پاشا

(جمع کوکلك) دور جوردن پریشان اولسون
فضولی

اولورسه کشور حسنکده [کر یساغ نکاه [*]
خیال دیده‌یه کلمز ینه فراغ نکاه
سامی

مرهم اول سینه‌ده‌کی پاره‌لره یار یتش
یرسز قویمه بنی [پارهٔ جانکاه] مدد
عزت

بو نه احکام بد نه (بخت یمان)
عبدالحق حامد

لوئی فیلیپك (ایام قرالیتیده) بوحال اوزره کیتدی ....
جودت پاشا - تاریخندن

میانه‌لرنده مصلحت وقت معناسنه‌اولان [پولتیقای‌افرنجی] اصل‌الاعمال ودستور الافعال اولوب ..... عاصم — تاریخندن

سروموزونی‌قامت‌ممتاز ، [قدان‌ارغوانی] بیك کبی‌عشوه‌ساز....
حالت بك مرحوم

انجق‌بومأمن‌الایام‌درونندہ‌اثراسدو(نمونهٔ‌ارسلان)مشاهده‌ایتدیکمدن
اسعد افندی — ترجمهٔ مستظرف

(ادارهٔ‌مانورهٔ‌اوصاف) جمیله‌لریله‌اوقاتکذارو‌بالخصوص‌باب‌خلعت‌نصاب

[*] یساغ ونکاه لفظلرینی اضافت فارسیه‌دن بری عد ایتمکه‌مصراع ثانینك قافیه وردیفنده‌کی اضافتك وجودی مانعدر .

مهر ومحبتده (مانندقراغول تفنك‌دردست) ثبات واستقرار اولدیغم حالده
عرفان پاشا

سلطان سلیم شیربچه دنیلن (پارهٔ ملتهبه‌دن) طقوزیوز یکرمی التی
سنه‌سی صفرنده ... - خیراه - تاریخندن

بو درلو اضافتلر لسانمزك فصاحتنی اخلال ایدن خطیأتك برنجیسی
عداولنمغه شایاندر. حال بویله ایکن ــ پك چوغی هر کسدن زیاده کندی
کندیلرینك مداح فصاحت و بلاغتلری اولان ــ ارباب شعر وانشامزك
آثاری تحری اولنمق لازم کلسه‌هان عمومنده بونوع خطاء فاحشه
تصادف اولنه‌بیله جکنه، الك مشهورلرندن یکرمی یکرمی بش قدرینك
اثرلرندن، ایراد ایتدیکمز مثاللر برهاندر. بونلرك ایچنده مثلا «کمرکجی،
قضا ــ سوزکیٔ مهتاب» ترکیبلرینك موافق فصاحت اولدیغنه
قائل برکیمسه‌نك وجودینه احتمال ویریله‌مز. اثرلرنده اویله خطالرك
وجودی ایسه ادباً وبلاغةً برفائدهٔ مهمه‌یه مبنی اولمدیغی حالده
یاسهودن ویامسامحه‌دن نشأت ایتمش اولمق ایجاب ایدر. بناءعلیه
اودرلو معیوب اضافتلرا کثرادبانك آثارنده کورلمکله مظهر قبوللری
اولمش صاییله‌مز. حتی بونلری (غلطات تحکمیه) صره‌سنده
ایراد ایدیشمز دخی ادبای مشارالیهمه بورجلی اولدیغمز حرمته مبنی
تأدبادر. فی‌الحقیقه فصاحت لسانك اهمیتنی تقدیر ایدن برصاحب
قلم ترکجه‌ویا اجنبی کلمه‌لرك عربی وفارسی الفاظ ایله قاعدهٔ فارسیه‌یه
توفیقاً اضافتی جوازینــه نصل قائل اوله‌بیلیرکه بوخصوصده
کوستریله‌جك مساغی برقید ایله تقیید قابل اولسه‌بیله برحد ایله

تحديد ممكن اولمديغندن وخصوصيله اضافت مسئله‌سنه اهميت ويرلمنجه ديكر برطاقم اصول وقواعد فصاحتك‌ده اوقدر حكمی قالميه‌جغندن اوحالده، ذاتاً برانضباط تام التنده بولنميان، لسانمزك بتون هرج ومرج اولسی نتيجه‌سنك ظهوری محققدر . بو وجهله اويولده مشوش اضافتلر ممنوع عد اولنمليدر .

مفردات ومركباتده غلط تحكميدن نشأت واخلال فصاحت ايدن دها برچوق شيلر بولنه‌بيليرايسه‌ده عموميت اوزره بونلر ادبيات مسائلندن خارج وقواعد عاديهٔ لسانيه‌دن معدود اولديغندن واثار ادبيه‌ده جابجا كوريلان فصاحتسزلكلر ايسه اك چوق بو تعداد ايديلنلردن نشأت ايلديكندن انلرك بيانی صره‌سنده بعض مرتبه تفصيلاته مجبور اولدق، فقط ديكرلرينك ايرادندن صرف نظر ايلدك .

شمدی بوبحثده برقيد احتياطی‌يه لزوم كوندی : (غلط تحكمی) نامی التنده يوقاريدنبری تعداد اولنان شيلرك برطاقمی هرلسانده بولنديغی كبی بزده دخی اولمسی لازمكلان — (ضرورت شعر) ديكر بعضيسنی‌ده (مسامحات ادبيه) قورتاره‌بيلير. انجق بو ضرورت ايچون برحد معروف تعيين اولنمق ، بومسامحات‌ده بعض فوائده مقابل بولنمق اقتضا ايدر. ضرورته عائد خصوصاتی ان شاالله كتابمزك شعر قسمنده بالاطراف بيان ايدرز. مسامحات ادبيه‌يه عائد اولمق اوزره دهاتك اثارنده كوريله‌بيله‌جك خلاف قاعده سوزلر ايچون‌ده مشكل پسندلك بحثنده بعض تفصيلات بوله‌جغز .

اخطار

نفعینك سهام قضاسنده‌كی بعض هجویات ـ سرورینك هوایی سوزلری ایچنده بعض هزلیات كبی ـ اكثر مزاجه كوره خوش آینده ادالریله برایكی عصر دنبری دائرهٔ ادبیاته صوقلمق ایسته‌دكلری حالده نزاهت طبع اربابی طرفندن مظهر التفات اوله‌میان ـ خلیع العذارلریولنده‌دكل فقط كانینك بعض آثاری كبی مجاز اولان درجه‌ده لطیفه آمیز ومزاح انكیز آثار شعریه ونثریه‌نك مقصدی خلقه فائده‌بخش اولمقدن زیاده اوقویانلری كولدیرمك اولدیغیچون كندیلرنده اسلوبجه اوقدر انتظام ، افكارجه اودرجه منطق آرامغه لزوم اولمدیغندن بوواديده‌شیلر قوانین اسلوبه وخصوصیله قانون فصاحته كندیلرینی مطیع ومنقاد بیلمزلر .

مثال :

بن مكتوبمده ـ رندانه معیشت بودونبودی سیان طوتانلره خاص بر طورحكمتدر ـ دیمش ایدم . آنی سنك كبی ادرا كی كوشك ومحفظهٔ مغزی (نمونه نمای دنبه‌لك) اولانلر تعقل واذعان ایده‌مزلرسه معذوردرلر .

كانی

نظمه مثال :

مرد (پیس طبع) وسفیه بدشیم كیمدر دیمم
اهل سوق ایچره فقیر ومحتشم كیمدر دیمم

سامی

دیكر مثال :

انكشت حموله‌سیله كچن برقایق كلوب
قونده دمیر ایدنجه او (درپیش اسكله)
رجائی افندی مرحوم[*]

قومدیا دینیلان تیاترواویونلرینه كلنجه بونلرده‌مضحكاتدن ایسه‌ده اصل مقصدلری خلقه كوله كوله تهذیب اخلاق ایتدیرمك اولدیغندن اقسام ادبك اهمیتلیلرندن معدود اوله‌رق فصاحته وقوانین سائره‌اسلوبه موافقتجه دیكر مؤلفات ادبیه‌دن فرق یوقدر . حتی فرانسه‌ده قومدیا یازانلرك الك مشهوری اولان (مولیر) ك آثاری هردرلو اصول وقواعد ادبیه‌جه مستشهداتدندر .

كتابمزده قومدیا حقنده دخی بربحث مخصوص بولنه‌جقدر . شمدیلك شوقدرجق بحث ایدیشمزه سبب مقصدی كولدیرمكدن

[*] مؤلف حقیرك پدریدر. زمانده شهرت فوق‌العادهٔ ادبیه‌یه‌مالك ایدی. مكرراً تقویم نظارتنه كلدرك مطبوعاتجه خدمات مشكوره‌سی سبقت ایتمشدر. برچوق زمان اول طرف حقیرانه‌مدن قلمه‌آلنمش‌اولان‌مفصل ترجمهٔ حالیله آثار قلمیه‌سندن جمع ایده‌بیلدیكم منشآت ومنظوماتنك رخصت رسمیه‌سی دخی استحصال ایدلش اولدیغی حالده هنوز طبع ایتدیریله‌مامشدر . (١٢١٨ ـ ١٢٩١)

عبارت اولان آثار حقنده‌کی اخطارمزدن ذهنلره واره بیله‌جك
بر یاکلش ذهابه میدان ویرمامکدر .

—

ـ ضعف تألیف ـ

ضعف تألیف دیدیکمز شی کلامده علی الاطلاق مشوشلکدن
عبارتدرکه یا طبیعتی اخلال ویا فهمی تصعیب ویاخود معناجه
شمول پیدا ایتمك حاللرندن خالی دکلدر . باشلیجه درت نوع
نقیصه‌دن ایلری کلیر .

(۱) کلامك اجزای مرکبه‌سی قاعده‌نك ویاطبع سلیمك تعیین
ایتدیکی موقعلرده بولنمامقدر . مثلا (افندی‌یی کوردم فقط
دون بوکون کورمدم) عباره‌سندن مقصد افندینك یالکز
دونکی کون کوریلوب بوکون کوریله‌مدیکنی آکلاتمق اولدیغی
حالده عباره‌نك شو یولده ترتیبی اقتضا ایدر . (افندی‌یی فقط
دون کوردم بوکون کورمدم) ایشته بونی بزه قاعده تعیین ایدر .
نثراً افادهٔ مرامده بوقاعده‌یی مرعی طوتمغه هیچ بر مانع
یوقدر . نظمده ایسه مثلا ضیا پاشانك « مظلومه ظالم ظلم وغدر
وآل ایلرایکن کارنده اثم اولدیغی خیال ایلمز » سوزنی قاعده‌نك بزه
تعیین ایده‌جکی شو ترتیبده وزنه کتیرمکه امکان اولمدیغندن ـ
کلامجه هیچ برکونه مشوشلك حصولنه میدان ویرمامك شرطیله

ـ كلمه‌لرك بعضيسنى تقديم وتأخير ايدرك شاعر مشار اليه ايله برلكده شويله افاده ايدرز :

مظلومه ظالم ايلر ايكن ظلم وغدر آل
كارنده آثم اولديغنى ايلمز خيال

ايشته بو ترتيبده بزه طبع سليم ارائه ايلر . حالبوكه

(سركشته) جستجو ايله عرفان اومهوشى
(اولدى) بنابرين شو غزلده رديف آرار
عرفان پاشا

سعدالسعود بخته ستغنا فروش اولور
بب سعادتينه ايدن انتساب دله
عاكف پاشا

ظهور ايدن بوجدلكهده بويله شور وشعب
جزاى سيئهٔ سوء حالندر هب
سامى

بيتلرندن برنجيسنده (سركشته) و (اولدى) لفظلرندن هر بری بر مصراعك اولنه تصادف و آره يره برطاقم الفاظك تداخل ايتمسى ، ايكنجيسنده (انتساب) كلمه‌سنك (ايدن) كلمه‌سندن اول ايراداولنمامسى واوچنجيسنده (جدلكه) تركيبنك (ظهورايدن) سوزينه تقديم اولنمامش اولمسى قاعده‌يه موافق اولمديغى كبى ـ سلامت مؤداىى اخلال ايلديكيچون ـ طبع سليمك

دخی قبول ایده‌میه‌جکی چاپراشیق افاده‌لردن اولدیغندن هیچ بریسنی ضعف تألیف نقیصه‌سندن بری عد ایده‌میز .

برده شو مثاللره عطف نظر ایده‌لم :

.. ودیکر طرفدن تسهیل وتسریع تحصیل معارف حقنده موضوع اولان اصول منتظمه ومکمله سایه‌سنده اخذ وتعلمی پك چوق زمانلره محتاج بولنان علوم وفنون نافعهٔ متنوعه‌یی مدت قلیله‌ده اکتساب ایله احراز سعادت جاودانی ایتمکده‌یز . مغنی الکتاب

بیك یوز ایکی سنه‌سی جماذی‌الآخره‌سنك یکرمی التنجی کونی مصر قاهره‌والیسی اولان کتخدا احمد پاشا عازم داربقا اولدیغی خبری وورود ایتمکله ... تاریخ راشد

برنجی مثالده‌کی ترتیب افاده‌یه کوره «علوم وفنون نافعهٔ متنوعه» نك اخذ وتعلمی پك چوق زمانلره محتاج بولنمسی حد ذاتنده‌میدر ؟ یوقسه « تسهیل وتسریع تحصیل معارف » حقنده موضوع اولان اصول منتظمه سایه‌سنده‌میدر ؟ بوراسی — روش کلامه تبعاً ذهنك جریان طبیعیسنجه بر بر سکته‌جك عارض اولمقسزین — اکلاشیله‌مدیغی کبی ایکنجیسنده دخی بیان اولنان تاریخ والئ مصرك نصبنه‌می یوقسه ارتحالنه‌می یوقسه خبر ارتحالنك ورودینه‌می عائددر؟ دفعةً بیلنه‌مز . ایشته کلامده ضعف تألیفدن طولایی حاصل اوله‌جق شمول بودرلو شیلردر .

واقعا برنجی مثالده سیاق وسباق کبی قرینه‌لر ایکنجی معنایی

ويرمكه مانع اولور ايسه ده اوقرينه‌لرك ملاحظه‌سى برطرفدن ذهنه بر سكتهٔ خفيفه ايراث ايده‌جكى كبى ديكر طرفدن دخى صورت افاده‌دن بر نوع تعريض قصد اولنمق احتمالى خاطره كله بيله‌جكندن شو ايكى محذورى ده دفع ايچون قاعده‌يه ويا مقتضاى حال ومقامه موافق اوله‌رق افادێ شو وجهله ترتيب ايتملى ايدى .

وديكر طرفدن اخذوتعلمى پك چوق زمانلره محتاج بولنان علوم وفنون نافعهٔ متنوعه‌يى تسهيل وتسريع تحصيل معارف حقنده موضوع اولان اصول منتظمه ومكمله سايه‌سنده مدت قليله‌ده اكتساب ايله الخ ...

ايكنجى مثالده اشارت اولنان تاريخ - وقوعاتك تعيين ازمنه‌سنجه مؤلف كتابك تابع اولديغى اصوله كوره - ارتحال خبرينك ورودينه عائد اولمق لازم كليور . انجق بوكا دقت اولنه‌ميه‌جق اولورسه ذهن ديكر ايكى جهته دخى كيده‌بيلير . ايشته افاده‌يى بوشمولدن قورتارمق ايچون «مصر قاهره واليسى اولان كتخدا احمد پاشانك عازم داربقا اولديغى خبرى بيك يوز ايكى . . . ورود ايتمكله » يولنده ترتيب ايتمك ممكن ايسه‌ده بزم دخى ايجاب ايتدكجه ياپديغمز كبى فقره‌ده تاريخ وقعه‌يى اشعار ايدن جمله‌دن بدأ ايله خبر كلمه‌سنه قدر اولان سوزلرك - كه بر جملهٔ معترضه تشكيل ايدييور - اول واخرينه شويولده (-) برر خط فاصل چكلسه محذور مندفع اولور .

(٢) کلامده کلمات وادواتجه زیاده ونقصان بولنمق ویاخود ادوات کلام مقتضای مقامه مطابق اولمامقدر . مثلا پرتوك بر کوشك وصفنده‌کی نشیده‌سندن :

بو بیت نشئه بخشانك‌که ساقی نامهٔ نفعی
آنلمش کاغد تسویدیدر برکوشه‌ده کویا

بیتنك مصراع اولنده‌کی (که) اداتی نه‌بونده ونه‌ده برقطعهٔ شعریه اولمق احتماله نظراً ــ کندیسنی تعقیب ایدن شو :

بو بیته نسبت ایله چارباغ اصفهان وصفی
مربع کفتهٔ طنبوری وش اولمز هله اصغا

بیتنده بریره ربط اولنه‌مدیغندن زائد قالیور. حالبوکه‌بیت اوقونورکن بواوفاجق قصورك ذهنده نه بیوك برایلیشك پیدا ایتدیکنی تعریف اقتضا ایتمز .

راغب پاشانك :

بالاقتضا ایدرسه‌ده ابناء دهردن
راغب امید همت [اکر] همت ایستمز

بیتی‌دخی (اکر) اداتنك نابمحل قوللانلمسیله ضعف تالیفه دوشمشدر .

-----<><>-----

ـ براستطراد ـ

(نه) ادات نفي ايله باشلايان سوزلرك مطلقا هر يرده تكرارنى ايله‌مى يوقسه اثبات ايله‌مى نهـايت بولمسى لازم كله‌جكى هنوز قطعياً حل اولنه‌مامش برمسئله‌در . بعضى افكاره كوره مطلقا اثبات ايله وبعضيلرينك فكرنجه موقعك ايجابنه‌نظراً كاه اثبات وكاه نفى ايله نهايتلنديرلمسى ايجاب ايدييور . سزك دخى نظر دقتكزى جلب ايتمك احتمالى‌اولان بومسئله‌دن شوصره‌ده‌بحث ايتمك فائده‌دن خالى دكلدر . باخصـوص يوقاريده ـ صفت موصوف مطابقتى ـ بحثنك نهايتنده‌كى برافاده ايچنده (نه) اداتلرندن صكره كلمهٔ اثبات قوللانمش‌ايكن بوندن برازاولكى بر فقره‌ده يوقاريده‌كى استعمالك خلافنه كيديشم بوبابده بشقه‌جه برمناسبت پيدا ايلدى .

ظنمجه مسئله صرف شيوهٔ لسانه عائددر . شيوهٔ لسانده ايسه استعمال ناسدن قاطع حجت اوله‌مز . فقط (نه) ادات نفي ايله ادا قلنان مقاصدك صور انشـائيه‌سنه نظراً مسئله‌ده وجوه عديده حاصـل اولديغندن هربرينه آيرى نظر ايتمك لازم كلير . بووجوه عديده‌دن برنجيسى جمـلهٔ كلاميـه‌لرك هربرى كندى كندينه تمام اوله‌رق آخر بركلمهٔ ربطيه‌يه محتاج اولمامسيدر . (نه كوردم نه خبروار) كبى . ايشـته بوناسك استعماليدر .

مشهور اولان :

نه کندی ایلدی راحت نه خلقه ویردی حضور
ییقلدی کیتدی جهاندن طیانسون اهل قبور

بیتی وفاتحك اوراق پریشانده مندرج اولان «لالا! نه خزینه‌کی ایسترم نه حیاتکه قصدم وار» سوزی بو صورت انشائیه‌یه موافقدر. بونده جای تردد یوقدر. چونکه جمله‌لر ربط اولنمق ایچون آخر سوزه محتاج اولمیورکه حتی او سوزك مثبتمی یوقسه منفیمی اولمسی لازم کله‌جکنی ملاحظه‌یه محل اولسون .

ایکنجیسی جملهٔ کلامیه‌لری تمام ایده‌جك کلمه ویا عباره بربرینك عینی اولدیغیچون جملهٔ اولیده ایرادایله اکتفا اولنمسیدر. (نه‌علمم وار نه خبرم) کبی . بوده ناسك صورت استعمالیدر. رئیس الکتاب عارفك :

نه لسان وصفنه قادر نه زبان خامه
رنجش درد درونی نیجه تعبیر ایده‌م

بیتی ویوقاریده بشقه برشی ایچون ایراد اولنان برمثالك شو : « دست جلاد اجلدن نه‌جوان قوی خلاص اولور نه‌پیر زبون » فقره‌سی بووجهه موافقدر. بعضاً جمله‌لری اکمال ایده‌جك سوز یکدیکرینك عینی اولدیغی حالده هپسنده‌ده تکرار ایدرلر . (نه‌شاب اولدی نه‌شکر اولدی) کبی. فقط بونك بین الناس استعمالی پك اندر اولدیغندن اوقدر فصیح عد اولنه‌مز .

اوچنجی وجه ایکنجینك عکسیدرکه جمله‌لرك آخرنده ایراد

اولنه‌جق سوزی صوڭ جمله‌ده ایراد ایدوب اولکیلری اغنا ایلمکدر .
(نه آنی نه‌ده اوته‌کینی کوردم) کبی .

ایشته بوناسك استعماله مخالف اوله‌رق ارباب قلمه مخصوص اسکی بر بدعتدر .

نابینك :

نه‌عزم کوشهٔ راحت نه میل خواب ایده‌لم
کیرنجه دامن مقصود اله شتاب ایده‌لم

بیتی ونثر کسینك :

بروجهله که نه‌پازوی قوت وزور ایله تخلیص دامانه مجال ونه‌ده سپر شروشور ایله مدافعهٔ زخم انتقامه فرجهٔ احتمال بولور .

فقره‌سی بوقبیلدندر .

نظمده بو صورتك اختیارینه سبب اولان شی وزن وقافیه ضرورتی اوملیدر . نثرده ایسه بعضاً جمل کلامیه ضروری اوزون اولدیغندن بونلری ربط ایده‌جك کلمه ویاعباره‌نك یالکز ابتداکی جمله‌ده ایرادیله اکتفا حالنده جملهٔ اخیره بردن بره بچاقله کسلمش کبی فنا برصورتده منقطع وبناءً علیه سوزك ملتزم اولان آهنکی ضایع اولیور . نته‌کیم نثر کسیدن کتیردیکمز مثالده تجربه وتطبیق ایله اکلاشیلیر . اویله یاپلیوبده ربطلر جمله‌لرك هر برنده آیری آیری ایراد اولنه‌جق اولسه بوندنده فائده‌سز برتکرر محذوری حاصل اولیور .

ایشته ظن ایدرم که اهل قلمه مخصوص اولان بدعتك منشأ ظهوری بوماده‌لردر . هرنه‌حال ایسه بودرلو جمله‌لرك (نه‌خبرم نه‌ده علمم اولدیغندن و ــ یاخود ــ اولمدیغندن ...) یوانده‌کی

افاده‌لری ـ كه اوچنجی وجهدن آزمه اوله‌رق اعتقادمجه عصر اخیرده صورت انشـامزجه حصوله كلان انقلابات نتایجندن اولمق اوزره كسیك عباره‌لره بدل (اولدیغندن بولندیغندن ـ اولمش بولنمش ـ اولنه‌رق بولنه‌رق) كبی روابط معهوده‌یه بوغولان عبارات متسلسـله ایله املاء صحائف اولنمق صورتی یول الدقدن صكره چیقمشدرـ اثبات ایله‌می یوقسه نفی ایله‌می بتیرمك لازمدر؟ ویاخود كاه اثبات وكاه نفی ایله بیتیرمك لازم كاورایسه مواقعنی نصل تفریق ایتملیدر ؟ ایشـته اصل محتاج بحث وتدقیق اولان بودر .

اوت بونك مقتضـای مقامه تابع اولدیغنه اتیده‌كی مثاللرله استشهاد ایدرز :

اثباته مثال :

« نه احكام قرأنیه‌یه واقف ونه‌ده آداب وشعـائر اسلامیه‌یی عارف اولدقلرندن ودائما . . » ـ جودت پاشا ـ تاریخندن

نفیه مثال :

وبركره طوعاً قبول ایده‌میه‌جكنی بتون عالمه اعلان ایتدیكی برماده‌یی تكرار قبول ایده‌جك اولورسه نه انظاردولیه‌ده ونه‌ده كندی تبعه‌سی عندنده اعتباری قالمیه‌رق .....

رشید پاشا

دیكر :

بوكونكی كون مسلم وغیرمسلم هیچ برفردنه حریت ونه‌ده مالندن برحكم قانونی ونظامی لاحق اولمدقچه محروم ایدیله‌مز .

١٢٨٤ ده نشر اولنان قرمزی كتابدن

ديكر :

غلباتى فاتح عنوانى اختصاص ايده‌جك قدر تكثير ايتديكى حالده نه شرقده نه غربده دولتى حدود طبيعيه‌سنك خارجنه چقارمدى .

كمال بك ـ اوراق پريشان

ديكر :

(رأيت اسداً ـ مى) قولنده اولان لفظ اسد مشبه‌يه اولان سبع مخصوصه موضوع اولوب نه مشبه اولان رجل شجاعه ونه‌ده مشبه ايله مشبه‌بهه اعم اولان معناى شجاع كبى برامره موضوعه‌دكلدركه حتى اسد لفظنك ....

عبدالنافع افندى ـ ترجمۀ مطول

شو مثاللرك هپسيده برمؤلفه منسوب بولنه‌يدى البته‌دها كوزل اولوردى . فقط تصادف ايده‌مدك . شوراسى محققدركه (نه) اداتلرى بو مثاللرك بعضيسنده نفى ، بعضيسنده تأكيدايچوندرديمكه برسبب اولميوب جمله‌سى برحكمده‌در. اويله اولديغى حالده برنجى مثالده (نه) لردن صكره كلمۀ اثبات وديكرلرنده كلمۀ نفى قوللانلمسنى بزه تعيين ايدن شى نه‌در؟ظنمجه سمع وطبيعتدر. فقط هرشيئك برجهت نظريه‌سى دخى اولمق اقتضا ايده‌جكندن آنيده ارامامز لازم واورادن برقاعدۀ عموميه چيقارمامز ممكندر . وخصوصاً نفعينك :

بمله همزبان اولمز نه‌فردوسى نه‌خاقانى

مصراعيله ، بونك يالكز بعض كلمه‌لرينك تقديم وتأخيرندن حصوله كلان (بمه نه فردوسى همزبان اولمز نه‌خاقانى) وياخود (بمله همزبان نه فردوسى اولمز نه‌خاقانى) افاده‌سى كبى هيئت اصليه‌سنه كوره مطلقا منفى اولمسى لازم كلديكنده شبهه اولميان كلمه‌نك

تقدیم وتأخیر الفاظ ایله ترتیب کلام بعض مرتبه دکیشویرنجه‌ـ اثباته تحویلی لزوم قطعیسنی هر بر طبیعته حس ایتدیره‌جك اولان تراکیب ایسه وضعی ایجاب ایدن قاعدهٔ عمومیه‌نك تحری وتعیینی خصوصلرینی خیلیجه تسهیل ایدر ظن اولنور . فقط بوکا خود بخود جسارت ایده‌میه‌جکم کبی مسئله‌نك اشکالی دخی منکر اولمدیغندن بوقدرجق تشریحات ایله اکتفا وسویلیه‌جککز ، یازه‌جغکز شیلرده مقتضای حال ومقامه توفیق قال وقلم ایتمکزی حسن طبیعت وحکم وجدانکزه حواله ایلرم . انتهی

کلهٔ مقصده :

ادوات کلامك مقتضای مقامه مطابق اولمامسندن نشأت ایدن ضعف تألیفده حشمتك شو مطلعنده کورینور :

پرتوندن بیلیرزمه کبی شهرت بولا (نك)
اکلارز رتبه‌سنی چرخده آدم اولانك

معلوم که مصراع اولك نهایتنده‌کی کلمه‌ده ادات اضافت اولان (کاف) ه هیچ لزوم یوقدر .

(۳) ازمنهٔ افعالده مطابقت اولمامق وعطف تفسیری صورتیله قوللانیلان کلمات جنس واحددن بولنمامقدر .

ازمنه‌جه مطابقتسزلکه مثال :

(ایدرمی) سجنی طلب جملهٔ زلیخاده
(ایده‌یدی) یوسف اکر جاهه میل جاهی قدر
حامیٔ آمدی

محتاج ایضاح دکلدرکه مصراع ثانیده (ایده‌یدی) دینه‌بیلمك ایچون مصراع اولده (ایدرمیدی) دیمك لازم کلیردی .

کلمات جنس واحددن اولمدیغنه مثال :

سنسك اول پیرایهٔ سر صفحهٔ جلال کیم
غیرلردن جودتك (ممتاز ! ورجحان !) اولمده
سامی

(٤) فقرات کلامده ارتباطسزلق ویاخود فقره‌لرك ربطنده سقط بولنمقدر .

برنجیسنه مثال :

قابیل صورت مشروحه اوزره هابیلك قتلنی قصد و تصمیم ایدرك آرالقده غضبلنوب هابیله البته سنی قتل ایررم (!) هابیل جناب حق صالح ومتقی قوللرینك قربانتی قبول ایدرسن بنی قتله ال اوزادیرسن بن سنك قتلکه ال اوزادیجی دکلم . زیرا بن رب العالمیندن قورقارم وبن دیلرمکه سن بنی قتلك وحق تعالی‌یه وپدریکه عصیانك سببیله اصحاب ناردن اولورسن (!) هرنه حال ایسه قابیل برادری هابیلك کفتار ونصیحت ناجیه‌سنه الخ
تواریخ انبیا

ایکنجیسنه مثال :

حضرت آدم بطن اولده تولد ایدن ارککی قرنداشنه بطن ثانیده اولان قزینی امر باری ایله تزویج ایدوب انجق قابیل ایله توأم طوغان قزك اسمی (اقلیما) وکندوسی غایتله (حسنا) وهابیل ایله طوغان قیزك اسمی (لیوزا) وبونلر اولقدر (حسنا) اولمامغله !!!! حضرت آدم علیه السلام لیوزایی قابیله واقلیمایی هابیله نامزد ایتمك استدکده قابیل بو حکم وقراره راضی اولمیوب بنم ایله طوغان قرنداشم کوزل اولمغله مطلق انی بن ایسترم سن هابیلی زیاده سودیکندن اقلیمایی اکا ویرمك ایسترسین دیو

باباسنه تعریض ومخالفت ایتدکده حضرت آدم امر الٰهی بووجهله شرفصدور ایتمشدر اکر ایثانمزسکز ایکیکزده درکاه الوهیته قربان عرض ایدك قنغیکزك قربانی قبول بیوریلورایسه اقلیمایی اکا عقد ایده‌یم بیورملریله هابیل قیون وکچی صاحبی بولندیغی جهتله زیاده منتخبی اولان سمیز برکچی‌یی صورت تسلیمیتده؛ وقابیل زراعدن یعنی اکنجی صنفندن بولنمغله مع الکراهه بغدایی ضعیف ودانه‌سی قلیل بردسته بشاق کتوروب قبول اولور اولماز اقلیمایی البته آلورم اصراریله کچی‌یی وبشاغی! برمحله وضع ایله صورت امر الٰهینك ظهورینه منتظر اولدقلری حالده . . .

تواریخ انبیا

کلامده ضعف تألیفك هر نوعی فنا ایسه‌ده الك بربادی تعقید لفظی‌یه سببیت ویره‌رك فهمی تصعیب ایدندر .

— تعقيد —

تعقيد ـ كه لغتجه زياده دوكوملهمك معناسنهدر ـ فصاحة كلامك معناى مقصوده دلالتى واضح اولمامغه اصطلاح ايدلمشدر . بوده ايكى درلودر . برى (لفظى) دركه :

(اولا) كلامك تركيبى مختل ومشوش اولمقدن ايلرى كلير. بوضعف تأليفدن بشقه برشى دكلدر .

مثال :

بوباغچه مستزاد مصرع آزادى بيتك
نجه مصرعكه زيب افزاى صد ديوان بى همتا
پرتو

ديكر :

لآلى جامهٔ مرجانده كور پاره عرق چكدر
اولور پيدا خوى مى‌رنك رويندن تعرفدن
نابى

بو بيتلر هيچ معناسز دكل . فقط معنالرى ـ خفيف بيسله محاط اولديغى زمان بر محلك وياخود بر صو بولانديغى وقت زمينك كورونشى كبى ـ خيال ميال سچيليور. بوكا سببده بيتلرك مشوش الافاده اولمسيدر .

(ثانياً) مجرد صنعت وهنر ابراز ايده‌جكم ديه نتيجه سز و

دکرسز فکرلرله جناس کبی، قلب کبی ملاعب لفظیه التزامندن نشأت ایدر .

بر ایکی مثال :

تمام اصفهان اولمز ستانبول شهرینك وصفی
اگرچه جمله نصف جهان وصف صفاهاندر .
ضیا پاشا

قیننه کیردی اول غزا قلیجی
دون وکون دین ایچون غزا قلیجی
نشانجی محمد پاشا

اگرچه واندن اولور نابیانوا پیدا
ولیك راه حقیقت رهابوزندیسیدر

—

بونلرینه اکلاشیلیور. حالبوکه جناسه بوغولمش بعض افاده‌لر واردرکه اکلاشلمق شانندن دکلدر. بویولده افاده‌لر ایسه بالطبع معقدلك مرتبه‌سندن دوشه‌رك مناسبتسزلکه تنزل ایدر. برمجموعه‌ده تصادف ایتدیکم شو بیت کبی :

سرمه‌دن سورسرمه سورمه کوزدن ای قاشی هلال
مردم دل کریه خیز عین طاقتدر بکا

—

بوقبیلدن اوله‌رق نابینك :

دومنکوشن قلندر روی بد فرجامه اویدرمش
شرابی صوفی انکوریدن آلمش جامه اویدرمش

بیتی جناس اوغورینه معناجه ایدیلان فدا کارلقلرك الك غریبلرندندر .

(ثالثاً) بعض لغات وتعبیراتی عرف و استعمال عمومه مغایر

معنالرده قوللانمقدر . بومقوله لغت وتعبيرلر محتمل الضد اولورسه دها فنادر .

مثلا راغب پاشا مرحومك :

بن فقيرى ايتمه‌تك (ممنون) ابناى زمان
حاصل ايتمزسه‌ك دكل غمم مطلبم يارب بكا

بيتنده ممنون كلمه‌سى ـ منتدار ـ يرنده قوللانلمش . بومعنى لغتجه صحيح اوله بيلير انجق كلمه ، عرف استعمال عمومده (خشنود) معناسنه واكثر آنك مرادفى اوله‌رق كلديكندن بونى شاعرك قوللانديغى يولده استعمال ايتمك مقصدك اكلاشلماسنجه سرعت انتقال ذهنه مانع اولدقدن بشقه ايستنيليرسه بيته (ابناى جنسدن خشنود اولمامق شاعرجه اقصاى مطالب ايمش) كبى بتون بتون معكوس وخلاف آرزو معنا ويرمكه دخى مساعددر .

(رابعاً) الفاظ وتعبيراتجه مطابقتسزلكدن حاصل اولور .

مثال .

برمدتدنبرو ترك جامهٔ حيات ايدن ارباب سخندن اكثرينك اثرلرى قدرينى بيلميان وياخود مسالك اسلافه معارض اولان نورسيدكان اللرينه كچوبده اضاعه ايدلمكدنمى هرنه وجهله ايسه ظهور ايتامكده اوغله (مابعد حيات) حسن ظن واعتماددن ساقط اولدى

عرفان پاشا

بو مثالده « مابعد حيات » تعبيرى ـ وفاتدن صكره‌كى حال ـ تقديرنده ايسه‌ده تعبيرده‌كى مطابقتسزلك افاده‌يى تعقيده دوشورمشدر .

پرتوك :

هر بن موینده بیك دام ایلمشدر مختفی
مرغ جانه خالی دوکمز دانه الله‌عشقنه

بیتنده‌کی (الله عشقنه) تعبیری دخی قصد اولندیغی کبی
ـ فی سبیل الله ـ ویاخود ـ تهی یره ـ معناسنی مفید اوله‌مدیغیچون
مطابقتسزدر .

(خامساً) الفاظ غریبه استعمالندن حصوله کلیر .
مثال :

نام نامیٔ کرامی فیضنك تأثیریدر
کاتمده (ظمأن) ماء لطفی ایله (اقتیات)
سامی پاشا

تعقید معنوی‌یه کلنجه کلامك سبکنده هیچ برفنالق اولمدیغی
یعنی افاده تعقید لفظی‌یی دعوت ایدن نقایصدن بری بولندیغی
حالده معناسی ینه دفعهً ا کلاشیله‌مامق ویاخود ا کلاشیلان معنی
قناعت بخش عقل ووجدان اولمامقدر . بونوع تعقید اوچ
شیدن تولد ایدر .

برنجیسی کلامك معنای ظاهریسندن ذهنجه انتقالی صعب
اولان دیکر بر معنای بعید مراد ایتمکدر .
مثال :

بلبل اوباغبان بچه‌دن درسه باشلاسه
سافز کلیله قوقلاشه‌جق برلسان اوقور
عرفان پاشا

بو بيتدن برچوق مطالعه‌لردن صكره شو معنايي استخراج ايده‌بيلدك :

(باغچى زاده ساقزلى اولق وبالطبع روم لسانه آشنا بولنمق ملابسه‌سيله بلبل اندن درس آلمق لازم كليرسه ساقز كليله كسب مناسبته مدار اولمق ايچون كلك مملكتى لسانى رومجه‌يى تحصيل ايدر) .

بيتك بشقه جهته مصروف برنكته‌سى وارايسه اكا برشى ديه‌ميز. اولمديغى حالده بوكا ويريله‌جك معنالرك الك موجهى بو اولسه گركدر. بو معناجه ايسه افاده پك معقد واقع اولمشدر . چونكه يالكز «ساقز كلى» قرينه‌سى هم باغبان زاده‌نك ساقزلى اولديغنى هم ده بلبلك اندن رومجه تحصيل ايده‌جكنى اكلاتمق ايچون كفايت ايتمز .

(ثانياً) بحث اولنان امور واحوال يا موهوم ويا خود عامه‌جه نامعلوم اولمقدر .

فهيم برهنرى ايتدى وقف شعلهٔ داغ
خدا بزم دخى مهتابه وير كتانمزى

وياخود :

قوخواب غفلتى موى سيه جامى سفيد اولدى
مزاج اعتدال نائى تغيير ايدر مهتاب

بيتلرندن اولكيسى مهتابك كتانه بالخاصه مضر اولديغى فكر قديمى اوزرينه مؤسس اوله‌رق موهوم اولديغى كبى بيت ثانى دخى مهتاب كيجه‌لرى بعض مزاجه كوره اويقويى قاچيرمق مادهٔ حكميه‌سنه مستند وموافق حقيقت ايسه‌ده هركسجه نامعلوم

اولدیغندن معنالری عامه نظرنده مستور ویاخود معقد قالمق طبیعیدر.
بونلر قبیلندن اولەرق ینه فهیمك :

اوكبك بوالعجبز كریەناك وخنده اثر
كه زغفران ایدرز خار آشیانمزی

بیتندن نەمراد ایتدیكنی استخراج ایتمك هیچ اولمزسه نابینك:

روی زردم بستۀ لب بسته سن خندان ایدر
زغفران نوع نباتك خواجه نصرالدینیدر

یولندەكی تحكمنی كورمكسزین ممكن اولەمز .

(ثالثاً) اضغاث واحلام نوعندن برطاقم تصورات وهمیه وخیالات مردودەیه وجود ویرەرك دقایق فروشلغه ویا مناسبتسز وهیچ دكرسز برطاقم امور واحوالدن استنباط اصول ایدرك حكمت پرورلكه اوزنمكدر .

برقاچ مثال :

جهانی انجماد ایتدی احاطه خوفم آندندر
كایده ضمن جواهرده اولان آبه سرایتلر
نابی

درمانده سزنه لذتی وارشان وشوكتك
رونی بقلوانك آغاردر نشستەلر
وله

ضعفله روشن ضمیران شهرۀ آفاق اولور
شكل بیتابی مەنو كبی شهرتدر بكا
راغب پاشا

شوراسنیده اونوتمیەلم : نشئه تصوف اوزره سویلنان و

معنالری اونشئه‌دن بهره‌مند اولمیانلره کوره آزچوق مخفی بولنان سوزلره معقد دیمك ونظر استخفاف ایله باقمق قطعاً جائزدکلدر. زیرا انلر اربابی یاننده جلی المعنی وجلیل القدر سوزلردر. فقط بونلرك خارجنده مثلا سامینك مشهور اولان وبرطاقم نوهوسان شعر وانشانی معنی ویرمك ایچون کشمکش افکاره دوشورن :

حاضر اول بزم مکافاته ایامست غرور
رخنهٔ سنك سیه پنبهٔ مینادندر

یولنده‌کی عقلیات ونقلیاتدن برفکر وروایتله تأویل اولنمق شانندن اولمیان سوزلر - موزون ومقفی دخی اولسه معقد دکل - قاعده‌سنه موافق اولمدیغی ایچون معمی‌ده دکل عادتا بی‌معنی‌عد اولنور. معلومدرکه سوز اکلاشلمق ایچون سویلنور. اکلاشلمامق ایچون سویلنه‌جکسه بتون بتون عبث اوله‌رق صرف انفاس و یا تلف مداد وقرطاس اولندیغنه بیله دکمز !! وهله سویلنان یازیلان شیلر ایچون سامعین وقارئینك قبول وتقدیرینه مظهریته بدل « المعنی فی بطن الشاعر » یولنده تعریضات ایله تلقیات هیچا هیچلرینه دوچار اولمق هیچ چکلمز !!

—

لفظ ومعناجه تعقیدی موجب اولمق اوزره تعداد اولنان شیلردن اجتناب مختصر وجمل یسیره‌دن مرکب ومقطع سوزلرك معقد اکدن سلامتنی تأمینه مدار اوله‌بیلیرسه‌ده مطول ومسلسل افادات ومقالاتجه وجودی الزم اولان وضوح ایچون بونلرك صور

تألیفیه‌سنجه دقت ورعایت اولنه‌جق دیکر بعض شرائط دها واردرکه انلرده وضوح بحثنده بیان اولنه‌حقدر .

—

– غرابت –

غرابت دینیلان شی وحشی وغیر مأنوس لغات وتعبیرات استعمالندن ترتب ایدن بیوك برنقیصه‌در . بویولده لغت و تعبیرلر درت صنفه آیریله‌بیلیر .

(۱) استعمالی بین‌الادبانك نادریعنی اوچ بش کشی‌یه‌منحصر اولانلردر . بونلری قوللانش یا بتون بتون غرابتی التزامدن ویاخود عرض فضیلت‌کبی برداعیهٔ تصلفکارانه‌دن نشأت ایدر. اویله غرائب الفاظ وتعبیراتله املا اولنان شیلر – نه مقصدله یازیلیرسه یازلسون – عمومك نظرکاه قبول وتقدیرینه عرض اولنمغه صالح دکلدر . چونکه بویله شیلری بکنه‌جکلر براقلیت جزئیه‌دن عبارت‌قاله‌رق – حریت فکریه‌سنی امور وعقایددینیه‌سندن‌بشقه برشیله محکوم بولندرمق ایستمیان – اکثریت مطلقه ایسه برقاچ متصلف ادبك اویولده سویلیه‌جکلری، یازه‌جقلری شیلرك حل مشکلاتیله مقید اولمق ایستمز .

مثال :

(هماره روضهٔ ترکیب بساطترکیب قیسی‌الادالری‌مزرکشتارهٔ صدرهٔ

ـ سبزخوشكذارى ورنكين بودمدرعهٔ بهروز كامكارى ايله‌بالشكزين دستوانهٔ كاشانهٔ عزورامش وجذل وعيص ترف ونظف ذات اياسى الذكالرى ريشه‌ كبرىٔ عضاضت وبرومندى ورنك ربيع تضارت وسر بلندى برله ازادهٔ دهاريس‌كزند وكاهش اولمق‌دعواتى ركاب السحاب سحر خيز ايله بزم دلاويز عطر آميزلرينه ابلاغ واهدا وعفود الجمان ستايش ونيايشلرى وشاح الصدر الحجال حسن ادا قلنديغى سياقنده
عاكف پاشا

(٢) اعصار متقدمه مؤلفين وادباسى طرفندن قوللانلمش ايسه‌ده برچوغى ذاتاً متروك وبرطاقمى‌ده ادبيات جديده‌دن مهجور اولان عربى ، فارسى ، تركجه الفاظ وتعبيراتدر .

بونلر برنجى صنفه‌داخل اولانلرقدردكلسه‌ده ينه‌خاقه‌غريب كورينه‌جكندن ماعدا يازيلان شيلرك كهنه ادالغى استلزام ايده‌جكندن استعمال اولنماملیدر .

بويولده الفاظ وتعبيرات اسكى وبعضاً يكى ديوانلرله سائر آثارادبيه‌ده كثرتله موجوددر. بونلردن هيچ اولمزسه بش‌اون قدرينك كيملرطرفندن ونه‌يولده قوللانلمش اولديغى كوسترمك ايچون مثالى چوغالدوبده بيهوده تكثير سواد ايدلمكدن ايسه اوقبلدن اولان لغت وتعبيرلردن خاطره‌كله‌بيلنلرك مجرداوله‌رق ايرادينى اولا كوردك .

اسله‌مك ـ ايليوبن ـ بونجلاين ـ طولنمق ـ طكله‌مق ـ قالوبدر ـ هانا ـ بس ـ ايرته ـ قچان ـ قنى ـ قو ـ مبادا ـ نه آنكه ـ بورسمه ـ اويارمق ـ ايديجك ـ ايتدى (سويلدى مقامنده) درر (ادات خبر اولان ـ در ـ برنده) نسته ـ كيمسنه ـ كركمز ـ

ـ كیدنده ـ هرچند ـ اولیسر ـ وقس علیهم البواقی ....

(۳) علوم وفنونه مخصوص اصطلاحاتدر . فقط بونلر هیچ قوللانلاملی دكل . سؤاستعمال ایدلاملیدر .

آثار ادبیه‌ده اصطلاحات علمیه قوللانیلور ، اكر حسن مناسبت دوشر ویا فكری ایضاحه مدار اوله‌جغی اكلاشیلیر ویاخود مدلولنی دیكردها كوزل برتعبیرایله اكلاتمق قابل اولمزسه آتیده‌كی مثالده علم حساب اصطلاحاتندن اولان (فائض مركب) تعبیری بیان اولنان شرائطه موافق وبناءعلیه مقبولدر :

محاربه ایسه زمانمزده اولدیغی كبی اسباب تخریبدن دكل استرقاق واغتنام قاعده‌سنك فائده‌سی حربك نفوس وثروتجه طبیعی اولان مضراتنه جبر مافات صورتیله وبلكه فائض مركب نسبتیله مقابله ایتدیكی ایچون معموریت مملكتك اك بیوك وسائطندن بری ایدی .

كمال

شو مثالده مندرج بعض اصطلاحات علمیه دخی شریطه‌سنه موافق وغرابتدن سالمدر :

ضرب نطق وطلاقت لسانی شهرتكیر اولان قوال قلمنك آغزی دیلی قوریمغله (بطبع چون حركات سپهر ناهموار) مدیحه‌سنه ماصدق اولان مشرب مقوسنك (منطقهٔ معتدلهٔ) راستیدن انحراف كلی‌یه مائل ودائرهٔ حمیت و (خط استوای) حقانیتدن بعدحقیقی ایله حضیض اساءته نازل اولدیغنی برقات دخی اثبات ...

عاكف پاشا

حالبوكه برعسكر ضابطنه یازلمش برمكتوبدن مستخرج

فقرات آتيه‌ده اصطلاحات عسكريه‌دن بعضيلرى سوء استعمال ايدلمشدر :

تلطيف‌شناور مستديملرينه دائر ارسال بيوريلان وفانامهٔ بهترين علامه‌لرى رسيدهٔ جاى احترام اولوب بو وجهله سوق سپاه خاطرسازى وترتيب مواكب دلنوازى‌يه همت بهيه‌لرندن فضاى درون سينه‌مده تحشد ايدن لشكر سرور وابتهاج سوزش حسرتك (نوبت آتشيله) بربيوك شنلك اجرا والمراسله نصف المواصله مدلولنجه خيال بيمثال عاليلرى پيش نظر اشتياقده ارائهٔ « رسم مرو » ايله ديدهٔ حسرتكش عاجزانه‌ى ...

عرفان پاشا

برعسكر ضابطنه يازيله‌جق جوابده خلوص ومحبت وآثار توجه ابرازى مطلوب اولنجه مثلا ـ لطفنامه‌كزى الدم . كوستر ديككز آثار موالات ووفاكاريدن ممنون ومنبسط اولدم جناب حق جمله‌كزى وخصوصا ذات والاكزى برخوردار ايتسون حضرده آسايشمز سزلرك محاربه‌يه حاضر سلاح اولمكزله دائم اولور جنك اولديغى زمان دشمنك تجاوزندن مصونيتمزه قليجكز كافلدر . ايكى حالده‌ده بزى منتدار ايدرسكز . بو جهتله اولادوطن البته دائما خلوص قلب ايله سزه دعاجيدر . ذات والاكز ايسه عساكر پادشاهينك درايت وحميتله كسب امتياز ايتمش ضابطاننده سكز آره‌ده بوقدر حقوق ومحبتده وار . ارتق كوكلم ذات عاليكزه نصل متوجه اولملق لازم كله‌جكنى تصور بيوره‌بيليرسكز ـ كبى حقيقت يوللرى وار ايكن بوكا التفات ايتميوبده لطافتسز واكثريا مناسبتسز استعارات متعاقبه ايله املاءسطور ايتمك طرز قدما پسندانه‌سى اختيار اولنجه برآدم شعر وانشاده نه‌درجه

ماهر اولسه آثارقلمیه‌سنی ــ سوزش حسرته (نوبت آتشی) ــ شخص خیالی‌یه « رسم تجدید » اجرا ایتدیرمك کبی غریبه‌لردن بری بولاندرمق ممکن اوله‌من .

(٤) عثمانلیجه‌ده هنوز مقابللری بولنه‌مدیغی ایچون شمدیکی حالده لسانمزك مفرداتندن معدود اولان تیاترو کبی غزته کبی تلغراف کبی پوسته کبی واپور کبی سوزلر بالضروره مستثنا اولمق اوزره علی‌العموم اجنبی لغتلریدر .

بونلردن ماعدا کلامده غرابتی استلزام ایدن ایکی شی‌ دها واردرکه برنجیسی لغات مرکبه‌نك شکل ووضعیتلرینی تبدیل ایتمکدر. (قوس قزح) دیه‌جك یرده (قزح قوسی) (نوروز) دیه‌جك یرده (روزنو) (تخت‌روان) دیه‌جك یرده (روان‌تخت) دیمك کبی .

بوحال اصطلاحات علومك بعضیلرنده ایسه غرابت اندر غرابت اولور. (مراعات‌نظیر) یرینه (نظیره‌مراعات) ویاخود (نظیرمراعاتی) و (عددصحیح) یرینه (صحیح‌عدد) (حروف علت) یرینه (علت‌حروفی) (لفیف‌مقرون) یرینه (مقرون‌لفیف) دیمك کبی .

مثال :

صیغمز دهان دلبره حرف صحیح وعد
کویا وصال طالبی مقرون لفیف آرار
عرفان پاشا

ایکنجیسی اسامی واصطلاحات مرکبه‌نك ترکجه‌دن عربی وفارسی‌یه وبونلردن ترکجه‌یه حرفیاً ترجمه‌سنه قالقشمقدرکه بوحرکت اغرب الغرائب صایلغه سزادر. (یوزباشی – سرصد) (بال یمز – عسل نمیخورد) (زیتون برونی – انف الزیتون) (شبه‌جزیره – اطه‌بکزری) کبی . غلط مشهور اولان « رسم چکید » ك بوقاریده‌کی برمثالده کچدیکی کبی « رسم مرور » ایله ترجمه‌سی دخی دیکرلرندن کری قالیر شی دکلدر .

– بر استطراد –

قدمای ادبامز صنایع بدیعه‌نك خصوصیله الفاظه عائد جهتلرنده التزام افراط ایله برابر لغات وتعبیرات غریبه استعمالنی برفضیلت عدایدرلر وبووجهله یازدقلری شیلرك مطالعه‌سی ینه کندیلرینه یعنی خواصه منحصر بولنورمش . خواص ایسه بربرینك یازدیغی شیلرك تکلفات لفظیه‌دن عبارت اولان تزیینات صوریه‌سندن استفاده خصوصنجه مستغنی بولنه‌جغندن مصنفات ادبیه‌لری خلقه جداً فائده بخش اولمق مزیتندن بالطبع عاری اوله‌رق خدمتلری یالکز کتبخانه تزیینندن عبارت اولورمش. شمدی ایسه اویولده بیکلرجه کتابلر مظهر رغبت ناث اوله‌مدقلری ایچون کتبخانه‌لرده متواریٔ حجرهٔ اختفا اولمقدن قورتیله‌میور

وحیفا که برچوقلری دخی برطرفدن کندی کندینه چوریبوب کیدییور !

اسلافك زمانلرنجه برمنشی مثلا برآدمك مهارت لسانیه سندن بحث ایتمك ایستدیکی حالده هیچ اولمزسه ـ اشهب سوار مضمار بلاغت ونکته پروری ویکه تاز میدان فصاحت وسخنوری ـ قهرمان عرصهٔ جربزه وطلاقت ورستم داستان بحث ومناظرت ـ یوللو ترکیبلر یاپمدقجه ولوذاتاً نه درجه مهارت پروران شعر وانشادن اولورسه اولسون سویلدیکی، یازدیغی شیلری کیمسه یه بکندیره ـ بیلمك شویله طورسون حتی نشرینه بیله جسارت ایده مدیکندن هپسیده خواه ناخواه معلوم اولان وادی یه کیدرلرمش که بوندن طولایی بردرجه یه قدر معذور طوتیلری ایجاب ایدر. بو قسمه انلر کبی نظمده، نقطه سز حروفله دیوانلر ترتیب ایتمك ـ هر مصراعی عندالحساب طوغریدن طوغری یه وبونلرك احاد وعشرات ومأتی بشقه بشقه حساب اولنسه انلر دخی ایریجه برر تاریخ چیقه جق یولده قصیده لر سویلمك. نثرده ایسه هر سطرینك ایلك وصوك کلمه لری صره سیله یازلسه انلردن ده دیکر رساله لر پیدا اوله جق صورتده کتابلر تألیف ایلمك ـ الفاظ وعباراتنك ظواهر معانیسی بر وقعه یه دلالتده نه قدر مکمل ایسه رموز وتلمیحاتنك لدنیات احواله اشارتی دخی او درجه مطابق کوریله جك طرزده تألیفاته موفق اولمق قبیلندن خردفرسا برطاقم خوارق معرفت وجوده کتیرمکه صالح ذکا ودها اصحابی عادتدن زیاده حقیقت

وطبيعته اتباع ايتسه‌يديلر شبهه يوق كه شمديكى طرزده دخى مهرهٔ ارباب ادبى اعجاز وفقط خلقى تماميله مستفيد ايليه‌جك بدايع عرفان براقيرلرايدى . اوحالده هم لسانمز حائز اولديغمز موقعه لايق برحالده بولنور ، هم ده خلقك برچوق زمان اولدنبرى افكارى تربيه ايدلمش اولوردى!

بوتجربه‌لردن ، بوحقايقك ظهورندن صكره ادبياتده حالا طرزقديمه طرفداراق ايدنلرك ويازدقلرى شيلرده اويوله كيدنلرك رأى وفكرى ايسه اصراروعناددن بشقه برشيئه محمول اوله‌مز .

بعض افكاره كوره ادبيات جديده‌يى مروج اولان ارباب قلمك بوحركتلرى «المرء عدولما جهل» قاعده‌سنجه طرزعتيق ادبى بيله‌مدكلرندن واويولده شيلرله يازه‌بيله‌جك بضاعه‌دن محروم اولدقلرندن طولايى ايمش . طرزجديد ادب ديديكمز يولك اويله النه‌هر قلم آلان ايچون سلمه‌السلام كيديليويره‌جك وكيدانسه‌دخى موفقيت تأمين ايديله‌جك قدر قولايى برشى اولوب اولمديغى بحثى برطرفه براقه‌لم . مشاهير ادباى متأخره‌مزدن طرزعتيقى بيلميان واو يولده براثر وجوده كتيرمكه بضاعه‌لرى كافى اولميان عاكف ورشيد پاشالر دكلسه شناسى افنديلر ضيا پاشالر كمال بكلر هيچ اوله‌مز ؟ عاكف پاشانك طرز عتيقده برچوق آثارواشعارى وشمديكى طرزه متقارب (بحره)سى اولديغى ورشيد پاشانك :

خستهٔ ناطقه‌يه روحفزادر خامه‌م
ذات عيسى كبى اعجاز نمادر خامه‌م

مطلعيله باشلايان غزل مشهورى كبى اثرلرى وشمديكى يولده برچوق

محررات سیاسیه‌سی بولندیغی کبی شناسینك (ترسانه امینی زیور افندی‌یه یازدیغی بر مکتوبی کبی) طرز عتیقده بعض آثاری، یکی یولده ایسه « تصویر افکار » ی وبعض اشعاری ، ضیا پاشانك کذلك اسکی یکی یولده برچوق اشعاری وآثاری، کمال بکه گلنجه انك ده اسکی اسلوبده « بارقهٔ ظفر » ی، یکی یولده ایسه بونجه آثری اولدیغی معلومدر . عجبا بو ذاتلرك اسکی یولده یازدقلری شیلر صنایع لفظیه‌جه اونوع آثار سلفك هانکیسندن اشاغی قالیر؟ حالبوکه بونلره منسوب شو ایکی یولده اثرلرك معاینه وموازنه‌سنده یکیلرینك اسکیلرینه‌ازهر جهت رجحاننی تسلیم ایتمیه‌جك برطبع سلیم بولنه بیلیرمی؟. الحاصل طرز عتیق طرافدارلرینك طرز جدید مروجلری حقنده‌کی فکرلری طوغری دکلدر . (انتهی)

الفاظ غریبه استعمالی ــ یازیلان شیلردن مقصود اصلی اولان فائده وحسن تأثیر جهتلرینك انتفاسنه سبب اولدیغیچون ــ بغایت اجتناب اولنه‌جق شیدر . اثرلرنده وحشی لغتلر، ناشنیده تعبیرلر استعمالنی اعتیاددن اربابنك تصور ایده‌بیله‌جکی برفائده وار ایسه اوده بعض ظاهر پرستلرك «شوذات چوق لغت بیلیور پك فاضل اولمليدر ! » یولنده‌کی تحسین خوانیٔ عامیانه‌رینه مظهریتدن عبارتدر . بوایسه معنی پروران و حقایق جویان ادبا نزدنده هوس اولنه‌جق برشان ومفخرت دکلدر .

واقعا انسانده بیلدیکی شیئی عالمه عرض ایله اظهار فضیلته میل وطبیعی درکاردر. بناءً علیه هر صاحب قلم آثار ادبای سالفه‌ده بالتصادف ویاخود لغت کتابلرینی بالتتبع بلله‌دیکی لغات غریبه‌یی

محلی کلنجه صرف ایتمك ایستر . انجق یوقاریده بری بیان اولنان
احواله نظراً اصل معرفت اولغتلری قوللانمقده دکل، بلکه او خواهش
طبیعی یه مقاومتله، استعمال ایتمکده در . مع مافیه مادامکه انسانك
بعض تمایلاتنه ـ حتی هوسات طفلانه قبیلندن معناسز وصرف
بیهوده شیلر اولدیغنی بیلدیکی حالده بیله ـ بعضاً مغلوبیتدن
کندینی الهمامسی مقتضای طبیعتیدر ، مادامکه قاموس وبرهان
وامثالی شیلر عثمانلی لغتی نامیله میدانده در، مادامکه لسانمزك مفرداتی
معین ومحدود اولمیه رق خصوصیله لغات مستعمله و مترادفه دن
برطاقمی ترك والغایه شایان اولدیغی کبی عربی وفارسیدن برچوق
لغتلرك دخی یکیدن استعاره ایدلمسنه احتیاج مسلمدر، مادامکه
ادبانك معناجه اولان اجتهادلری الفاظه دخی شاملدر، وبو جهتله
مادامکه هر صاحب قلم برمعنایه مطابقت وبرفکره وضوح دلالتنه
قائل اولدیغی برلغتی ولو نه قدر غیر مأنوس اولورسه اولسون ـ عاصم
افندیدن بالاستفتا ـ قوللانمقده سربستدر، آثار ادبیه مزده جابجا
الفاظ وحشیه وغیر مأنوسه یه تصادف اولنمامق قابل اوله مز .
وبناءً علیه ینه برطاقم ارباب قلم واصحاب مطالعه آره صره قاموس
وبرهان دریالرنده کرداب حیرته دوشمکدن قورتیله مز !!!

ـ تتابع اضافات ـ

(١) تتابع اضافات ترکجه ده ایکیدن زیاده مضاف الیهك

متوالیاً ایرادیدر(*) . (انسانك تلوناتنك خطرلرینك الك بیوکنه اوغرایان ینه کندیسیدر) کبی .

مثال :

انك باشینك شعریتك وقرت وکثرتن بیان ایدمکدر
مفتاح البلاغه

تعریفمزدن اکلاشیلان ترکجه‌ده تتابع اضافاتك ایکی درجه‌سی مجاز اولمقدر. اوت، لکن بو جوازدخی مضاف الیهلرك حرکاتی خفیف وعدد هجاسی قلیل اولمقله مشروطدر. (بو ایشك منشأنك تحقیقی لازمدر) کبی. بویله اولمزسه افاده سمعه ناخوش کلمك مقرردر. نته کیم برنجی مثالده مضاف الیهلردن اوچنجیسی برطرف ایدیله‌رك اضافت ایکی درجه‌یه تنزیل ایدلمکله دخی سوزك ثقیللکی زائل اولمیور. سببی ایسه بیان اولنان شرطك فقدانیدر .

تصیق :

انسان تلوناتنك خطرلرینك الك بیوکنه ینه کندیسی اوغرار
ثقیل

ویاخود :

انسانك تلوناتنك خطرلرندن الك ...
کذا

بردرجه شریطه‌سنه توفیقی :

(*) غریبدرکه لسان عثمانینك قواعد وضوابط فصاحتنه دائر شمدی یه‌قدر یازیلان شیلرك بعضیسی یالکز اضافات ترکیه‌دن و بعضیسی دخی یالکز اضافات فارسیه‌دن بحث ایدرك ایکیسنی بردن نظر دقته الان بولنمامشدر؟

انسانك امللرینك اك بیوك ...

اهون

تماماً توفیقی :

کشینك امللرینك اك بیوك ...

معتدل

ترکجه‌ده تتابع اضافات حقنده‌کی تعریفك بعض کلمات وعبارات ایله فاصله‌دار اولان مضاف الیهلره، شمولی اولماق لازم کلیرسه‌ده بو قبیلدن اولان مضاف الیهلر دخی، بر برینه یقین اولور وخصوصیله مقداری اوچی تجاوز ایدرسه، افاده‌یی کرکی کبی چیر کینلشدیره جکندن آندنده توقی ایتمك اقتضا ایدر .

(مکتب ملکیه‌نك) اوچنجی ودردنجی (صنفلرینك) بوسنه اجراسی مقرر اولان (امتحانلرینك) باصدیریله‌جق (جدوللرینك) .... کبی

(۲) تتابع اضافات، فارسی قاعده‌سنجه یاپیلانلرده ایسه، نثرده کذلك ایکی ونظمده اوچ درجه‌یی تجاوز ایتمکله اولور .

بونلرده تتابع ایدن کلمه‌لر مطلق مضاف الیه اولمق لازم کلمز. بعضاً صفت دخی اوله‌بیلیر .

نثره مثال :

برائت هبوط ووبال وتتابع اضافات شموس امال ایله ...

عرفان پاشا

نظمه مثال :

خار دیوار ریاض ملك وملت حفظیچون
تواك تیغ آبدار حاکم خونریز اولور

فضولی

قدمای ادبانك فصاحت اسلوبی اخلال ایدن احوال ایچنده
الك چوق مبالاتسزلق کوستردکاری شی تتابع اضافات ماده‌سیدر.
بعضاً دردده بشه‌ده قناعت ایتمیه‌رك آلتی‌یه قدر چیقـارمشلردر.
مثال :

تکیهٔ عالیشان که رسم مصنوع وطرح مطبوعی شکست آورانداز؛
آسمان پیمای افکار دوربین مهندسان روزکاردر ،

نابی — تحفةالحرمین

فضولیده، ویسیده، نرکسیده و سائر مشاهیرده بو مثالك برچوق
امثالنی کوردکجه : (سبحان الله ؟ منع تتابع اضافات ماده‌سی کبی
فصاحت عربیه‌نك، فصاحت عثمانیه‌ده دخی تطبیق واجراسی‌الك
زیاده قابل ومقتضی کورینان ، برقاعدهٔ مهمه‌سنی ـ بویله‌شیلرده
بزدن دها چوق متعصب اولملری لازم کلان ـ قدمانصل اولمشده
ترکجه‌ده هیچده مرعی طوتمق ایسته‌مامش !!) دیمکدن انسان کندینی
آلەمیور. برکت ویرسون که بوقدر تتابع اضافاته اوزان شعریه‌مز
مساعد اولمدیغندن آثار منظومه‌لرنده دردن زیاده‌سنه تصادف
اولنمز . حتی بودرت درجه‌سی بیله نادر بولنور .

قدمانی آثارمنثوره‌لرنده بوحاله سوق ایدن شی قافیه‌پردازلق
کبی، ترصیع کبی عجم مقلدلکی اولدیغنده شبهه‌یوقدر. یوقاریده
بریرده بیـان ایتدیکمز کبی نثرده قافیه پردازلغك هیچ لزومی
اولمدیغندن اضافات فارسیه‌ده حدمعروفی تجاوزایتمکه مجبوراولمیز.
نظمه کلنجه بونده تتابع اضافاتی اوچ درجه‌یه قدر قوللانه‌بیلیرسه‌کده
مصارع وابیات ایچنده جابجا ترکجه ادوات وکلماتك بولنمسنه دقت

ایتملی یز . تا که سویلنان سوزلرك ترکچه‌لکی ضایع اولمسون .
نابی مرحوم ایسه بو شریطه‌یه رعایت ایتمدیکیچون اکثر
منظوماتی فارسی‌اد القدن قورتیله‌مامش و حتی اشاغیده برپارچه‌سنی
نقل ایده‌جکمز «خیر آباد» ندن طولانی شیخ غالب مرحومك :

منظومهٔ فارسی وش ابیات
باجمله تتابع اضافات
ترکی سوز ایچنده عین ثقلت
آز اولسه اکر دکلدی مانع
دیردك اکا بلکه‌ده صنایع

یولنده‌کی تعریضنه استحقاق کوسترمشدر . حالبوکه تتابع
اضافات ، لسانمزك شیوه‌سی اقتضاسنجه ، شعردن زیاده نثرده
یاقشمدیغندن شیخك :

انشایه ویرر اکرچه صورت

سوزینی قبول ایده‌میز خیر آباددن بش اون بیت :

— خطاب عقل —

رخساره طراز شاهدراز
کلکونه فروز روی اعجاز
مشاطهٔ چهرهٔ مقالات
وسمیه کش ابروان بیات
عنبر نه مجمر معانی
آتشزن عود نکته دانی
خیاط لباده دوز حکمت
نساج خطابیٔ طبیعت

دوشیزه فروش عالم غیب
مثقب زن لؤلؤ یم غیب
تنها روتنکراه معنی
صیاد شکارکاه معنی
شانه زن چین زلف ابکار
مشاطهٔ نوعروس اشعار
نظام نکات ناشنیده
رسام عبارت ندیده
کویندهٔ معنیٔ نکفته
بخشندهٔ لؤ لؤ نسفته
نقاب زمین نا کشاده
نثار لاٸل کس نداده

ایشته بو ابیاتك، ایچنده ترکجه بر کلمه بیله اولمدیغندن، فارسی اولمدیغنی بلکه بر عجم شاعری دفعةً اکلارسه‌ده ترکجه اولدیغنه حکم ایتمکده برعثمانلی شاعری زحمت چکمك لازم کلیر .

— کثرت تکرار —

کثرت تکرار برلفظك برعباره ویابرفقره‌ده مسامحه‌وعدم دقت اثری اوله‌رق دفعاتله تکرار اولنمسیدر .

مثال :

حسن ! تعبیر ویرر معنی‌یه حسن ! دیکر
شوکت حسنه ! چوق امدادی او‌ور اسلوبك
نابی

استزادهٔ شدت وتأثیر ایچونسه برکلمه‌اقتضاسنه کوره‌درت بش

دفعه‌و بلکه دها زیاده تکرار اولنه‌بیلیر. بوکا تکریردینلورکه مخل فصاحت اولمق شویله طورسون بالعکس تزیینات اسلوبدن معدوددر. یری کلدیکی زمان بوندن بالخاصه بحث ایده‌جکمزدن شمدیلك بوایکی مثال ایرادیله اکتفا ایدرز :

اعتماد ایتمز ایسه‌ك اور محك تجربه‌یه
ایشته ! ایشته ! قلم ایشته کتب ایشته فحول
حامیٔ آمدی

همراهم ! ایدك بویولده ای ماه
همراهنی ! ترك ایدرمی هم اه !
فضولی

بربحر غمده اورمه‌ده‌یز دست وپای کیم
کشتیسی یوق ! کناره‌سی یوق ! ناخداسی یوق !
نابی

بو ابیاتك، تکرر ایدن الفاظ سایه‌سنده، معناً نه‌درجه‌شدت وحتی لفظاً دخی نه‌مرتبه زینتلی بولندیغی قابل انکار دکلدر.

— تنافر —

تنافر کلمه‌ده ویا کلامده ـ سویلندیکی زمان ـ لسانه آز چوق عسرت ویرن برکیفیتدرکه بوندن سمع وطبیعت دخی تنفر ایدر .

(١) کلمه‌ده تنافر حروف مرکبه‌سنك صدالری امتزاج ایده‌مامسندن حاصل اولور. (استعدادات ـ تخنخ ـ خشخاش ـ سلاستسزلك) کلمه‌لرنده اولدیغی کبی .

(٢) کلامده ایسه سسلری بربریله چارپشه‌جق قدر متباین ویاخود بربرندن فرق اولنه‌میه‌جق صورتده متقارب اولان کلماتك بر جمله ایچنده یان‌یانه ویاخود بربرینه پك یقین تصادف ایتمسندن نشأت ایدر .

بویولده کلمه‌لر ایسه حد ذاتنده اکثریا تنافردن بریدرلر.

بر ایکی امثال :

جولر کبی (سرشکم آقارکن شرل شرل)
اول خواب تازده (اویویورمش میثل میثل)
پرتو

(کورم نم هسدمم همم محرمم غمم خاطره درهمم)
اوتورمش اکلنیردم بویله برموحش قیافتله
حامی

پرکولق اتمه ناله وزارك کس ایسته‌مز
ای عندلیب اوکل (اویومش‌مش سس ایسته‌مز)
وله

برنظرله تاب مهر رویکه ای لاله خد
پرکسك چشمنده الان (بللیدر دردرمد)
علی رضا پاشا

بوابیات ایچنده معترضه داخلنه النان سوزلری لسانك بعض مرتبه کوچلکله سویله نیله‌جکی منکر دکلدر . ایشته بوندن طولایی بیتلر متنافر وفصاحة غیر مقبول صاییلیر . هله بیت آتینك مصراع ثانیسی متنافر اثار ادبیه ایچنده نظیرینه نادر تصادف اولنان سوزلرندر ،

ایتمز عشاقه نظر یولنه قربان اولسه
(دونسه بسملکبهه کردرکمی بیك قان اولسه)

پرتو

چلبی زاده عاصم افندی مرحومك :

بوشب فرخنده‌ده ماهیه‌دن شهزاده‌ده
سیر ایدنلر رسم تیغ ذوالفقار حیدری
دیدیلر محیي دولت صدر آصف منقبب
ایلدی آویزه چرخه‌تیغ نصرت‌جوهری

قطعهٔ غراسی یالکز مصراع اولنده (ده‌ده‌ـدن‌ـده‌ده)
الفاظنك تعاقبیله حاصل اون تنافردن طولایی فصاحهٔ نقیصه
دار قالمقدن خالی دکلدر .

سوزده‌تنافراودرجه‌یه‌قدرممکندرکه‌مکررسویلنه‌جك‌اولورسه
انسانك دیلی طولاشمامق ناقابلدر.« قرق‌کوپ‌قرقیده‌قولپی‌قیرق
کوپ » یا کلتاجی کبی . فقط بومرتبه چاپراشیق
لقردیلر هربر طبیعته کوره متنافر ومنفور اولمق‌لازم‌کله‌جکندن
یالکز ادبیاتده دکل هیچ بریرده طبیعی اوله‌رق ایراد اولنه‌مز.
مکرکه صورت مخصوصه‌ده ارانوب بولنمش اولسون ؟ !

بعض سوزلرده واردرکه سویلکده هیچ برکوچلك حس
اولنمز . مع مافیه بونلر سمع وطبیعته ملایم کلمدیکندن ینه متنافر
صاییلیر . بوحالده برکلمه ویا کلامده تنافرك وجودینی بزه اك
صادقانه خبر ویرن شی ذوق‌وجدانیدر.بونکله‌برابرقوللانیله‌جق
کلماتك (ع) کبی مخارجی آشکار اولمیان حروف ایله حروف
حرکه‌دن ویاخود بربرینك عینی حرفلردن مرکب اولمامسنه

(كه جوع ـ شبع یای ـ هفوه كبی) وتأليف كلامده ايسه ، ايراد اولنه‌جق بر كلمه‌نك اخر حرفی آنی تعقيب ايدن كلمه‌نك اول حرفيله متحد ویاصداجه متقارب بولنمامسنه (كه‌شاه‌هند ـ شخص صالح ـ نان نابخته ـ طرز ظريف كبی) و (سين) و (شين) حرفلرينی شامل كلمه‌لرك يان‌يانه تصادف‌ايتمامسنه (كه‌شه‌سروش سپه كبی) دقت اولنمق متنافر سوزيازمقدن مهما امكن توقی‌يه مدار اوله بيلير .

بر سوزك تنافردن براتی آهنـك سلاسته موافقتی‌تأمين ايده‌مز . اهنك سلاست ، كه اساليب بيـانك موسيقيسيدر ديه تعريف اولنه بيلير ، محلنده بيان اولنه‌جنی وجهله بشقه‌برطاقم شرائطه تابعدر . واقعا آهنك سلاسـته موافق اولان بركلام البته تنافردن بريدر . فقط تنافردن آزاده برسوز مطلقا آهنك سلاسـته موافق اولمق اقتضا ايتمز . انك ايچون بوايكی شی اره‌سنده عموم وخصوص واردر .

—

ـ شيوه‌يه مغايرت ـ

شيوه‌يه مغـايرت ديديكمز شی كلامی بين‌الناس ويا هيـچ اولمزسه بين‌الادبا جاری ومأنوس اولميان برطرز غريبده تأليف ايتمكدن ترتب‌ايدر . (درسمه‌چاليشيرم‌اوزمانكه‌مكتبده‌بولنورسه‌م) وياخود (درسمه چالشه‌مديغمدن ايچون بوكون صنفده بولنمغه

جسارتم اولمدی نصل کەچنده سزەده واقع اولمش ایسه) کبی.

شو طرز افادەلرك ایکیسنكده بزم لسانه کوره یبانجیلغنی انکار ایدەمیز . ایشته بویولده وضع واداسی فصاحت لسان عثمانی نظرنده غریب واجنبی کورینەجك تراکیب وافادات شیوەیه مغایر عد اولنور .

حال بوکه (شیوەیه مغایرت) یوقاریکی مثاللردەاولدیغی کبی جملەلرك بلا موجب زیر وزبر اولنمسیله برابر حسن صورتلەربط وتوفیق دخی ایدیلەمامسندن تولد ایدن حاله یعنی کلامك سؤ تألیف وانشاسنه منحصر اولمیوب برفکری، برمقصدی لسانمزجه ذاتاً مهجور اولان تعبیرات ایله ادا ایتمك وبردە(ایلك، قیلمق اولمق) کبی مصادر ترکیه ویا مشتقاتی لاحق اولەجق کلمات عربیەیی حسب المقام غیر مأنوس کورینەجك صیغەلرله ایراد ایلكده شیوۀ لسانه مغایرتدن بشقه برشی عد اولنەمز .

بونلرك برنجیسنه مثال جامینك :

(ایتسه نظیره) جامی‌یه یاران یولندەدر

وخضر اغا زاده سعیدك :

(ایدیجك موج) بوشب دلده میاه حسرت

مصراعلرندەکی «نظیره ایتمك» و « موج ایتمك » تعبیرات مهجورەسیدرکه بونلرك بزجه مأنوس اولانلری(نظیرەسویلك) و (موج اورمق) در .

(وصول بولمق) یرنده (وصول ایتمك) و (حلول ایتمك) یرنده (حلول بولمق) کبی سوزلر بونوع اوله ملحق اولور .

ایکنجیسنك مثالنه کلنجه اوده (شونی ربط ایت) یرنده (شونی مربوط ایت) و (دعواکی اثبات ایت) مقامنده (دعواکی ثابت ـ ویا ـ مثبت قیل) و (حقم اظهاراولنمدی) موقعنده (حقم ظاهر ـ ویا ـ مظهر اولنمدی) کبی سوزلردر .

(بونده‌شك‌یوقدر) دیه‌جك یرده (بونده‌مشکوکیت‌یوقدر) و(حقارته‌اوغرادم)مقامنده(محقریته اوغرادم) کبی‌لقردیلرده‌بو نوع ثانی‌یه ملحق اولور .

بونلردن بشقه مثلا (اتحاد بادیٔ ازدیاد قوتدر ظن‌ایدرم) ویا (اتحاد قوتك آرتمسنه سبب اولور صانیرم) دیه‌جك یرده « ظن ایدرسه‌م اتحاد قوت یاپار » دیمك یولنده‌کی افاده‌لر وهله (علاج یمك ویا ایچمك) یرنده (علاج‌المق) و (دکزه ویا حمامه کیرمك) یرنده (دکزه ویاحمام‌المق) کبی اعجوبه‌لر هیچ بر وقتده بزم لسانك شیوه‌سنه وعثمانلی ادباسنك‌ذوق‌سلیمنه‌اویار شیلردن‌اولمدیغیچون ـ بروقتدنبری‌یالکز شفاهیاتده‌دکل‌تحریریاتده دخی مع التأسف ایشیدیلوب کورلمکده اولان ـ بومقوله مناسبتسزلکلره امتثالدن مجانبت ایتمکزی حسب‌الوظیفه‌اخطار ایدرم .

شوراسیده خاطر نشانکز اولملیدرکه: شیوه‌یه‌مغایرسوزلری اساساً رد ایدیشمز قاعده‌یه ویا لغته اویمدیغندن‌طولایی‌دکل‌اهل لسانك ویا جمهور ادبانك ادای کلامده‌کی طور مألوف ملیلرینه منافاتندن طولاییدر بو منافاتیده بزه سمع وطبیعت خبر ویرر . یوقسه شیوه‌یه مغایر سوزلر بوانه بیلیرکه قاعدةً ولغةً تخطئه ورد

ایتمك قابل اولەمز . براجنبینك اشعارندن اولان ابیات اتیەبو فکرمزی تأیید وایضاح ایدەجکی ایچون نقل اولندی :

ای وفا بندن سکا حیفا جفاسندن بکا
ای صفای دل سنکدر ای بنم قربان سکا
عاشقك خاك کلستانك اوپرای رحم اکا
دلبرمسك بن یوزك دلدادهٔ دیوانەسی

§

کندم سکا حکایت عشقی سوز ایدەمم
وار قدرتك رسالت سوزانمی اوقو

§

اولسونمی هجردە کوزمە ماه آفتاب
جانانسز اولدن دله یوق اك بیوك عذاب
ورنه [*]

— املاسزلق —

املاسزلق تعبیرندن فصحامزجه ذهنه دفعةً وارد اولەجق فکر بالخاصه عربی وفارسی الفاظك اشکال خطیەسندەکی قصور وخطادن عبارت اولدیغی کبی بزجه دخی مقصود اودر .

[*] شارل ورنه برفرانسز شاعریدرکه اون برياشندە ایکن فارسی وترکجه تحصیلنه هوس ایدرك کندی قونتجه برایکی سنەدەاله کتیردکدن صکره بولسانلردە برچوق شعرلر دخی سویلمشدر.ورنەنك اون التی یاشنه قدر فرانسزجه ، ایتالیانجه ، فارسی وترکجه اولمق اوزره درت لسانده یازدیغی اشعارایلەسائرآثارادبیەسی ١٨٦٠ دەپارسدەطبع اولنمشدر. اشعار ترکیەسی ایچندە فکراً کرچکدن کوزل لفظاً اولدجه ضررسز پارچەلردە واردر .

ترکجه کلماتك صحت واطراد املاسنده‌کی اهمیت ایسه‌شمدیلك ایکنجی درجه‌ده بولنور . فی‌الحقیقه (خطاء) کلمهٔ عربیه‌سنی (حاءمهمله) ایله یازمه‌یی اعتیاد ایدنلرك شو بر نقطه‌یه منحصر بولنان خطاسنی قولایلقله عفو ایتمزلر .

حالبوکه « یوخسه » یی و «اخشام» می بو قدیم املالر ایله تحریر ایدنلر بعضا دوچار مؤاخذه بیله اولورلر !

{ ت ـ ط } و { ث ـ س ـ ص } و { ح ـ خ ـ ه }

و { د ـ ض } و { د ـ ز ـ ظ } وظ ـ ض } و { ع ـ ى }

حرفلرینی عثمانلیلر تلفظده همان عموماً تفریق ایتمدکلرندن بعض حروفی صداجه مثلا (ثا) و (سین) حرفلریله التباس ایدن کلمات عربیه‌نك دفعةً طوغریجه یازلمسنده‌کی مشکلاته غلبه لغتجه ملکه تحصیلنه توقف ایدر .

بو ملکه‌نك حصولنه قدر املاجه خطادن توقی ایچون دقت اولنه‌جق شیٔ سماعاً بللّه‌نیلان ویاخود صورت ترکبی خاطردن چیقان کلماتك اصل وحقیقتی ا کلاشلمدقجه‌ویانسیاندن طولایی حاصل اولان شبهه ازاله ایدلمدکجه یازمغه جسارت ایتمامکدر .

(دروکر) کبی طوغریسی یازلدیغی حالده بیلنه‌میه‌جك وبیلنسه‌ده خلقه غریب کورینه‌جك قدر دکل، فقط تلفظجه جزئی تغیراته اوغرایان عربی وفارسی لغتلرك دخی ـ ولوصرف

ترکجه صاپیله‌جق قدر زبانزد عوام اولسون ـ املاء صحیحنه اعتبار اولنمق لازمدر ظن ایدرم .

(جیب ـ کهربا ـ پرکار ـ جانور ـ مثل ـ علائم‌السماء) وامثالی لغتلر کبی که عامه تحریف ایله (جب ـ کهلی یار ـ پرکل ـ جاناوار ـ مصال ـ الکم صاغما) تلفظ ایدرلر .

—

ـ مطابقت الفاظ ـ

مطابقت الفاظ افکار ومقاصدی کندیلرینه اك موافق کلمات وتعبیرات ایله بیان ایتمکدر .

هر بر فکری اکلاتمق ایچون متعدد الفاظ وتعبیرات بولنورسه‌ده بونلرك ایچنده اوفکری تمامیله احاطه ایلیه‌جك یالکز بردانه‌سیدرکه اوده هروقت تخطر اولنه‌مز (*)

مثلا « کنجینهٔ لطائف » ده شویله برفقره یازلمش :

عشاق عربدن برینك زهره نامنده برمحبوبه‌سی وارمش . برکون کندیسنه « سکا ـ زهره‌یی غائب ایتمك شرطیله سنی مملکته امیر یاپه‌جغز راضی اولورمیسك ؟ دیسه‌لر نه یاپارسك ؟ » دیه صورمشلر . عرب راضی اولمم . چونکه راضی اوله‌جق اولسه‌م زهره‌یی غائب ایده‌جکم کبی بنم یوزمدن امور اداره مختل اوله‌جغندن اك صکره امارتدنده محروم قالیرم » دیمش .

ایشته بوفقره‌ده « عشاق عرب » تعبیریله « زهره‌یی غائب ایتمك

[*] صحیفه ١٠٦ و ١٠٧ ده‌کی مثاللرده مراجعت اولنسون .

شرطی» عبارەسندەکی «غائب ایتمك» سوزینك معناً هیچ مناسبت، هیچ یاقشق اولمدیغنی سزدەوهلهٔ حس وتصدیق ایدرسکز ظن ایدرم . بوایکی تعبیردن اولکنك فنالنی عدم دقتدن مترتب بریا کاشلغه راجع اولەرق موضوع بحثمز اولان مطابقتسزلکه عائد اولان تعبیر ایکنجیسی ایسەدە فرقلری بیلنمك ایچون ایکیسنیدە تشریح ایدەلم :

(١) «عشاق عرب» تعبیرندە فی الحقیقه یا کاش کورینور . چونکه : عربدە ایشی کوجی دائما عاشقلق ایتمکدن عبارت بر صنف خلقك وجودی ایشیدلمامش اولدیغی کبی ختەلق قیلندن بر کیفیت مرضیه اولان عاشقلق مثلا بهادرلك، شاعرلك، فلان کبی اربابیچون صفات ثابتهٔ ممتازەدن صایلمامش وصاییلەمزکه (بهادران عرب - شعرای عرب) دینلدیکی مثللو(عشاق عرب) دخی دینیله بیلسون ! دیمك که بوتعبیر استعمالی ذاتاً جائز اولمیان شیلردندر .

(٢) «زهرەیی غائب ایتمك شرطیله » عبارەسندەکی « غائب ایتمك » تعبیری ایسەفکر ومقصدە کورە مطابقتسزدر چونکه: برشیئی غائب ایتمك ایستەمیەرك وبیلمیەرك واقع اولاجق شیلردندر. حال بوکه فقرەدە - عاشقك محبوبەسنی ، نائل امارت اولمق منفعتنه مقابل،فدا ایدوب ایدەمیەجکی- صوریلیورکه:ا کر(فدا ایدرم) دیرسه اوحالدە محبوبەسنی غائب ایتمش دکل اختیاریله ترك ایتمش اولور .

شو مطالعاته كور فقره‌ده : « عشاق عربدن برينك زهره نامنده بر محبوبه‌سی وارمش » يرينه (وقتيله برعربك زهره نامنده . . .) ديمك و « زهره‌يی غائب ايتمك شرطيله ... » يرينه دخی (زهره‌يی ترك وفدا ايتمك شرطيله ...) ديمك مقتضای حاله موافق ومناسب اولوردی .

مطابقتسزلك ايچون ايكی درجه تعيين اولنه بيلير كه درجهٔ اوليسی فكر ومقصدی ابهام ايدر . مرتبهٔ ثانيه‌سی ايسه بتون بتون اكلاشلمز حالده بولنديرر .

الفاظده‌كی مطابقتسزلكی قائل ومحرری بعضاً سامعين وقارئيندن دها اول حس ايدر . حس ايتدكدن صكره اعاده وتصحيح ايتميه‌رك حاليله ترك ايتمكه اكثريا مسامحه وقيدسزلق سبب اولور . قوللانيلان سوزلری فكر ومقصده مطابق دوشورمكده‌كی رسوخ وملكه كلماتك صور اشتقاقيه‌سی ، معنای لغوی واصطلاحيلری والفاظ مترادفه اره‌سنده‌كی فرقلر بيلنمكله حاصل اولور . زيرا برطاقم لغتلر واردركه برمعنايه دلالتده مشترك كورينورلرسه‌ده اره‌لرنده فكراً بيوجك فرقلر موجود اولديغی عندالتدقيق اكلاشيلير .

—

ـ مشكل پسندلك ـ

فصاحت اسلوب حقنده‌كی رعايتی اقتضا ايدن شيلر صره‌سيله بيان اولندی . شمدی بونلره ذيل اوله‌رق مشكل پسندلكه دائر ده بعض شيلر سويلمك اقتضا ايديور .

قوانین اسلوبدن برنجیسی فصاحت اولدیغی وبونك شرائط مهمه سندن باشلیجه سی دخی قواعد لسانه رعایتدن عبارت بولندیغی مسلمدر . فقط بوخصوصده کی دقت واعتنا درجهٔ افراطه یعنی تعصب مرتبه سنه واردیریلیرسه الك بیوك نقیصه لردن معدود اولورکه ایشته مشکل پسندلك دیدیکمز بودر .

مع مافیه مشکل پسندلك فصاحته ده منحصر دکلدر. تعبیر دیکر عمومی ایله هرنه سویلنیر ویازیلیرسه منطقه وعلی الاطلاق قواعد فنونه تطبیقنه چالشمقدن عبارت اولان مشکل پسندلك فصاحت اداتك، بلاغت مؤدانك دشمن خفیسیدر : افاده یی رکاکته دوشورمکه، معنانك لطافتنی قاچیرمغه، سوزدن مطلوب شدت وتأثیرك انتفاسنه باعث مستقل اولور .

فی الحقیقه مشاهیر ادبامزك صحایف آثارینه مشکل پسندانه عطف نظر ایدنلر بعض قصورلره ، قاعده سزلکلره تصادف ایده بیلیرلر . فقط او قصورلرك، اوقاعده سزلکلرك اکثریسی اویله برز لطافته ، اویله برر فائده یه بدلدرکه ذوق آشنای ادب اولانلرجه قصور نامیله یاد اولنمغه بیله قیله مز .

بوکا دلیل ایسه ازجمله پرتو پاشا مرحومك « طفل نائم » اسمنده کی اثرندن :

انهار رشاشه ریز نغمه
اصوات طربفزای نی
ابحارکه موجخیز نغمه
هر جنبشی برادای نی

صالمش پدری اوملکه اجلال
همشیره‌سی همم نشین اقبال
قوشلر کبی مادری آچار بال
هر ریشه ویرر صدای نی

قطعهٔ لطیفه‌سیدر .

واقعا ممکنمیدرکه برمشکل پسند ادب (نی) کلمهٔ ترکیه‌سنی عربی وفارسی کلماته برقاعدهٔ فارسیه اضافتله استعماله جسارت ایتسون ؟ حالبوکه لایقمیدرکه برذوق آشنای ادب بو مقوله بدایع طبیعتی بویله قصورلری ایچون مؤاخذه‌یه قالقشسون ؟

برده «امیرنوروز» ترجمهٔ حالنده چنکیزك قانونامهٔ مظالمنده مندرج احکامدن بحث ایدن شو فقره‌یه باقه‌لم :

مثلا صویه تبول ایدنلر اعدامی وتکلیف تسلیمی قبول ایتمیان برشهر خلقنك قتل عامی کبی الك وحشی سباعك بیله خاطرندن کچمیه‌جك نیجه احکام ظالمانه‌یی جامعدر ...

شمدی بوفقره‌یه نظر ایدن برمشکل پسند « عجایب ! سباعك‌ده خاطری اولورمی ایمش ؟ » دیه اعتراض ایده‌بیلیر . اوت ! واقعا سباعك خاطری اولمز، لکن بویله افاده‌لر ایچنده بویله شیلر یاقیشور . بورادە ایسه یالکز یاقیشیور دیمك‌ده کفایت ایتمز : افاده‌نك مطلوب اولان شدتنی واوشدتدن منتظر اولان تأثیراتی ذاتاً اوسوز تأمین ایدییور ،

ینه کمال بك افندینك « وطن یاخود سلستره » اویوننده رستم بکه سویلتدیکی :

بکم !.. احمدبك نم‌ارقداشمدی... قرداشمدی... اولدی.. اوقدر اولدی‌که حتی کوکلمده ذهنمده آراسه‌ك خیالنی بوله‌مزسك .

سوزنده موته‌مقدار اثبات وتعیین اولنمسی موافق قاعده‌دکل فقط محل فائده‌در .

فضولینك ایسه :

خونین مژه‌لر دری ویا مردم الیله
اوقلر چکیلوب دیشره آتلمش چکرمدن

بیتنده ادات استفهام اولان (می) کلمه‌سنك ادات خبر اولان (در) کلمه‌سندن صکره ایرادی قاعده‌یه مغایر اولمقله برابر شاعر مشهور یکانه نك کندی اسلوب افاده‌سی ایچنده او قاعده‌سزلکك نه‌مرتبه لطیف دوشدیکنی وهله«لیلی ومجنون»نده قاعده‌یه توافق ایتمیه‌جکی میدانده‌اولان :

ناموسه تعلق ایشمیدر بو ؟

مصراعی لطافتجه بریکنه‌ده فائق بولندیغنی انکار ایده‌میز قاعده‌سزلکلری ذوق ادبه راجع اولان ، بویولده سوزلره مخصوصدر . یوقسه بعض شاعر ویا متشاعرلرمزك :

خال بوسکورمه‌یی کوردکده فتیل الدی کوکل

ویا .

کوکل بریار ایچون کشماکش اغیاره دوشمشدر

.ویاخود .

قند گفتار كلهبيك طوطى‌يى لال ولكنت ايت

قبيلندن مناسبتسزلكلرينه شامل دكلدر .

اسلافك ـ فضولى كبى هر برى عالم بيان ايچنده بر طرز خاص الخاص صاحبى اولان ـ بدايع نكاران بلاغتندن نفعيلرك، نديملرك، شيخ غالبلرك صحايف آثارينه مشكل پسندانه امالهٔ نظر ايدنلر مثلا نفعينك

سر چشمهٔ خضر اولسه اگر جاه دواتى
ممكن مى ايدى هيچ حروفك حركاتى

بيتنده خط وحروفه جانلى مخلوقات كبى حركات اسناديني اوقدر غريب كورمسه وند يمك :

بر ايتدى كوچه‌يى صيت فشافش دامان
ايرشدى ذروهٔ ناهيده چن چن خلخال

بيتنده «چن چن خلخال» تعبيرينه ايلشمسه وشيخك حسن وعشقندن :

هرشب ره عمرينى دورردى
خلوتكه عشقه يوز سورردى
هركيجه مثال كرم شبتاب
باغ امله اولوردى هياب
اويقوده كورنجه چشم يارى
پروانه‌دن اوكره‌نوردى زارى
يعنى كه اوبلبل خوش الحان
خاموش خاموش ايدردى افغان

بیتلرنده «عمر یولنی دورمك» و «اویقوده کوز کورمك» یولنده‌کی افاده‌لره برشی دیمسه‌بیله – خیچره خیچغره کولمك – ویاقهقهه ایله اغلامق قلیلندن – صوصه صوصه فریاد ایتمك – نه دیمك اولدیغنی کندی کندینه سؤال‌ایله نهایت منعاسزلغنه قائل اوله‌بیلیر . لکن نه‌چاره‌که

خاموش خاموش ایدردی افغان [*]

مصراعی‌درت کلمه‌دن‌عبارت ایکن‌بربیوك زحافی، برده سکته‌یی حاوی اولدیغی‌حالده ادباً، لطافةً، بلاغةً، نکتةً، حائزاولدیغی قیمت‌ومقبولیتنی جهانده سوزپایدار اولدقچه محافظه ایلرطورر!

اوت! دهاةادبانك‌اثارنده‌مشکل‌پسندلرك ارایوب‌بوله‌جقلری قصورلردن پك چوغی اصحابنك – ادبیاتدن از جوق بهره‌سی اولانلره معلوم اولان – لفظ ومعنی عاململرندن جولان طبیعتلرینه

[*] بوراده‌کی (خاموش) کلمه‌لرینی (واو) سزاوله‌رق (خامش خامش) ده یازمق جائزوبوحالده‌زحافه محل‌قالمیه‌جغی‌معلوم‌اولمغله مصراعك‌ذاتاً‌یازیلشی «خامش‌خامش‌ایدردی‌افغان» صورتنده‌اولمدیغنه‌وبعض‌نسخه‌لرده (واو) ایله «خاموش...» یازلمش ایسه‌بوده‌ناسخلرینك اثرسهوی‌بولنمدیغنه نصل‌حکم اولنور ؟ دیانلره شو جوابی ویریرز :

واقعا (خامش‌خامش) دیمکله‌زحاف برطرف اولوردی اماآنك یرینه افاده‌جه‌دیکردهابیوك‌ایکی‌قصوره‌محل‌براغیلیردی‌که‌بریسی (خامش) کلمه‌سنك عثمانلیجه‌ده‌کی غرابتی، دیکری‌ایسه مصراعك‌آهنك سلاستدن‌دهازیاده مهجوریتی ماده‌لریدر شیخك‌ایسه‌بزجه‌مسلم‌اولان ذوق‌ادب‌وحسن‌طبیعتی بونلری‌قبول ایده‌میه‌جکندن مصراعنی (خاموش خاموش ایدردی‌افغان) صورتنده یازمش اوله‌جغنه حکم ایدییورز .

مساعد دیکر عالملره صیچرامق ایچون کوستردکلری ورزش نتایجندن اوله‌رق کندیلرینه نقصان دکل برر بیوك شان عد اولنمق اقتضا ایدر . بونك ایچون اولملیدر که (دهاتك شیوهٔ تکلمی، طرز بلاغتی، قاعدهٔ بیانی کندیلرینه مخصوصدر)دیرلر .

نام واثرلری زینت بخشمز اولان شعرا ایسه‌بزده‌ پرتوذکاو دهالرینی جهان معرفتك آفاق ادبنده اشعه نثار کمال ایلمش ـ نوادر فطرتدندر . لکن یازیقکه هم مسلکلری بولنان اسلاف ادباایچنده بونلرك قدرلرینی لایقیله‌تقدیرایده‌جك پك‌چوق ارباب تمیز وعرفان دخی ظهور ایتمش‌ایکن حقلرنده ـ ولو مؤاخذه یولنده اولسون ـ بر شی یازوبده عظم قدرلریله متناسب برستایش جدیده‌بولنمدقدن‌ماعدا اکثریسی‌نظیره‌یوللو یازدقلری شیلرده استادلرینه ادعای تفوق ودعوای رجحان کبی حق ناشناسانه حرکتلرده، خود بینانه غیرتلرده بولنمشلر !

ایشته بونك ایچون اوبد بختان‌ایچنده ـ ادبیاته هرنصلسه لایق اولدیغی قدر جدی نظرله باقه‌میان وطبیعتنده‌کی قدرت فوق‌العادیی زمانك‌الجاآت سفاهت پروریسیله اکثریا مشتهیات نفسانیه مصورلکی یولنده نابمحل استعمال ایتمکدن کندیسنی الەمیان ـ ندیم مستثنا اوله‌رق دیکرلری .

بزم شیخك کرامتی اولور منقول کندندن

یولنده دکل منکرین فضیلتلری طرفندن اوغرادقلری واوغرایه‌جقلری تعریضات وتعرضات نابجایه قارشی حسبحال

مأیوسانه طرزنده‌کی بعض نشیده‌لریله کندی ماهیتلرینی عالمه ینه کندیلرینی بیلدیرمك غیرتنده کورینه‌رك بونلردن بیچاره فضولی منظومهٔ مشهوره‌سنده کندیسنه مخصوص برطور بلاغت ایله .

ساقی مدد ایت که درد مندم
غم سلسله سینه پای بندم
سندن نه عنایت اولسه واقع
فکر ایتمه که بنده اوله ضایع
بن برصدفم سن ابر نیسان
ویر قطره وآل درغلطان
سنسك خورشید وبن سیه خاك
ویرآتش وآل جوهر پاك
چون قالمدی قالمدی فصاحت
ارباب فصاحت ایچره راحت
اول طائفه چکدی خرقه‌یه باش
حالتلرین ایتمز اولدیلر فاش
تا اولیه رسم شعر معقود
ابواب فنون نظم مسدود
لازم بکا اولدی حفظ قانون
ضبط نسق کلام موزون
ناچار طوتوب طریق ناموس
راحتدن اولوب مدام مأیوس
عهدی سوزه استوار قیلدم
اشعار دیمك شعار قیلدم

چون خلقه اخلاق مدعاء
آنلر زعمنجه سست رایم

هر سوز که کاور ظهوره بندن
بیك طعنه بولور هرانجمندن

ایلر حسد اهلی باغلیوب کین
تحسین عوضینه طعن ونفرین

امیدکه رفع اولوب کدورت
تغییر پذیر اوله بو صورت

نوحهٔ مأیوسانه‌سی اظهار ایتمش !

زواللی نفعی ایسه :

بن‌اول نفعیٔ روشن دل وصافی کوهر
فیض آلور جام صفا مشربه بی باکمدن

آسمان همت اوس کوکبهٔ طبعمدن
عقل کل درس اوقور اندیشهٔ دراکمدن

همتم هیچه صایار کنج تمنایی ولی
غمی دنیایه دکشمم ینه امساکمدن

دورایدرشش جهتی‌هم ینه مرکزده مقیم
چوق دکلدر بوتجسس دل چالاکمدن

کعبهٔ معنی‌یه بریولدن ایلتدی بنی کیم
قدسیان سرمه چکر کردره پاکمدن

عالم معنی‌یم آزاده قضا حکمندن
کیمسه رنجیده دکل کردش افلاکمدن

قلزم معرفتم جيب وكنارم پردر
ساحلم پاكدر آلايش خاشا كمدن
بن بو حالتله تنزلمی ايدردم شعره
نيليم قورتيله‌مم طبع هوسنا كمدن
بو هوس بويله قالورسه دل وطبعمده اكر
ايشيدلمزسه سوزم سينهٔ صد چاكمدن
بن اولورسه‌م ينه آشفته اولور خلق جهان
حسن تعبير زبان چمن خاكمدن

فخريهٔ شاعرانه‌سنی سويلمش !

شيخ غالب مرحومده — نوعی كنديته منحصر وحسن تصور وتصوير جهتلريله‌ده حقيقةً بی نظير اولان ـ حسن وعشقنده :

طرز سلفه تقدم ايتدم
بر بشقه لغت تكلم ايتدم
بن اولمدم اول [illegible]ه پيرو
اويمش بلی كنجوی‌يه خسرو
بالله بو اوزكه ماجرادر
سن باقمه‌كه دفتر بلادر
ظن ايتمه‌كه شويله بويله بر سوز
كل سن دخی سويله بويله بر سوز
ارباب سخن تمام معلوم
ايشته قلم ايشته كشورروم !
كوردكمی بو وادیٔ كميتی
ديوان يولی صانمه بو زمينی

انكشت خطا اوزاتمه اويله
بش بيتنه بر نظيره سويله
از وقتده سويلدمسه آنى
نابختهلكك دكل نشانى
كوردك نجه شاهلر كدالر (*)
بر آنده ياپار انى ياپالر
كنجينهده رسم نو كوزتدم
بن آچدم او كنجى بن توكتدم
. . . .
. . . .
اين دم كه زشاعرى اثر نيست
سلطان سخن منم دكر نيست
اى خامه اثر سنك دكلدر
اى شب بو سحر سنك دكلدر !
تمدحاتندن كنديني الهامشدر .

واقعا هر نه سبب وبهانه ايله اولورسه اولسون بر آدمك كندى كنديسنى مدح ايتمسى اديبانه برحركت صاييلهمز . خصوصيله ارباب كمال وفضيلت ايچون بو دها چركين برشى اولور . فقط اسكى زمانده فخريهٔ شاعرانه بولندهكى تمدحلر مجاز وبلكه ممدوح صاييلديغى كبى بحث ايتديكمز فضوليلرى فلانلرى بو حاله سوق ايدن شى يوقاريده بيان اولنديغى وجهله تمدحدن بشقه

(*) شعراى سالفهدن يحيانك « شاه وكدا » نامندهكى حكايهٔ منظومهسى قصد اولنمشدر .

برحس مأیوسانه اولدیغیچون کندولرینی معذور طوتمق موافق انصاف ومروت اولور .

مشکل پسندلك دیرکن بحثی بوقدر تطویل ایتدك . بلکه بر درجه‌یه قدر خارجنه‌ده چیقدق . بوکا ایسه ، نام نامیلرینی ایشتمکده اولدیغکز فضولیلرك ، نفعیلرك ، ندیملرك ، غالبلرك بحق شاعر اوله‌رق ملتمزده ظهور ایتمش مشاهیرك برنجیلرندن اولدیغنی اخطار ایله آثار بلیغانه‌لرینی انظار مطالعه‌کزه کمال اهمیتله توصیه ایتمك مطالعه‌سی باعث اولدیغندن معذور صایارسکز ظن ایدرم .

ــ ایکنجی مبحث ــ

وضوح

وضوح بر کلامدن مقصود اولان معنانی درحال وبلااشکال اکلاتمغه مدار اولدیغیچون نامنه مصباح بیان دینسه سزادر .

سوز اوقدر واضح اوملی که کونشك ضیاسی بشقه‌نقطه‌لره متوجه اولان نظرلره‌ده کیردیکی کبی برسوزنده معناسی دقتسزلکله دیکلیانلرك بیله قرین مدرکاتی اوملیدر . وضوح افاده وضوح فکردن نشأت ایدر . مع مافیه فصاحت اداتك ، حسن انتخاب وترتیب کلماتك وضوح افاده خصوصنجه دخل کلیسی واردر . الفاظك ابذار ویا امساکی ، خریطهٔ تصورك فقدانی ، مدقق

ومعمق كورنمك داعيه‌سی، اصطلاحات فنيه‌نك سوءاستعمالی ، استعارات وتشبيهاتك شرائطنه موافق اولماسی ، الفاظ غريبه قوللانلمسی، جمله‌لرك تطويلی ، عباراتك تسلسلی وافاده‌نك اعوجاجی افكار واسلوبجه لازم اولان وضوحی اخلال ايدن شيلردر . بو حاله كوره يازيله‌جق شيئك هر جهتی ابتدای امرده مطالعه اولنه‌رق بر ترتيب طبيعی آلتنه النديقدن صكره تحريرينه باشلاملی ويازيليركن‌ده شو بيان اولنان شيلره دقت ايتمليدر .

(انسان نه ديمك ايستديكنی كنديسی اكلامدقجه خلقه‌ده اكلاده‌مز) حقيقتنی‌ده هيچ بر وقتده خاطردن‌چيقارماملیدر. وضوح ايچون شعره مثال :

قوزی

بیلسه‌م شو قوزی نه‌دن غم المش
هر ناله‌سی قلبه داغزندر
فرياد ايدرك قوشار نه‌دندر
سودسزمی رفيقسزمی قالمش ؟
ای سود قوزيسی نه‌در بو نالش
كيم اولدی سبب بوانفعاله
مادر ويره‌رك سكا نواله
پهلوسنی ايتميورمی بالش ؟
يوقسه سوريدن جدامی قالدك
فرقتمی بو اضطرابی داعی
قالمشلره باقميورمی راعی
بی همره وبی نوامی قالدك ؟

بیهوده‌می بویله ترکتازك
واردر بوملال ایچنده امید
مادر در ایدن امیدی تولید
کچمزمی اومهربانه نازك ؟

امید ایله‌در بکای اطفال
سود ویرمه‌ده بی املمی مادر
هرکس برامیده خدمت ایلر
امید ایله‌در جهانده هرحال !

سن اولمسه‌ك ای خیال امید
قابلمیدر ازدیاد عمرم ؟
سایه‌کده‌در امتداد عمرم
بیکار یاشا ای نهال امید !

کل کل قوجاغمده ایله آرام
اما سنی والده‌کده بکلر
بیهوده‌می چکدیکی امکلر
قوش قرش آنی باری ایله خوشکام

ظن ممه‌یی دها نه الدی
زیرا ایشیدلمز اولدی افغان
شاد ایلدی دردمندی درمان
فریاد ایده‌جك دها نه‌قالدی ؟

زانولرین ایلمش نهاده
تسهیل رضاع ایچون زمینه
پستانده‌کی شیر شکرینه
فطرت انی ایلمش فتاده

ايلر ممه‌يى باشيله تهريز
دنباله ايسه هميشه جنبان
طويمز بونى سيره چشم انسان
يارب بونه وضع حكمت آميز !

ناجى افندى

نثره مثال :

كتاب مذكورك (*) ترجمه‌سى مؤلفات سائره ترجمه‌سنه مقيس اولميوب علمين مذكورين هرنقدر عندالمتقدمين تدوين اولنمش ايسه‌ده متأخرين بونلرى فنون سائره مثللو خيلدن خيلى توسيع و تعميق ايدوب بوجهتله پك چوق اسامى و اصلاحاتى تركى وعربى لسانلرنده نا موجود اولديغندن مترجم مشاراليه مجدداً بونلرك وضع انتخابنه مجبور اولمش و مجرد اربابى عندنده تقدير اولنه‌جغى وجهله بوبابده ابراز مآثر اقدام واهليت ايلمشدر .

اشبو نباتات وحيوانات فنلرينك اهميت وفوائدى محتاج ايضاح اولميوب كافهٔ موجوداتى تشكيل ايدن مواليد ثلثك ايكى قسمنى شاملدر. بالخصوص بنى نوعمز اولان انسان دخى بومباحث داخلنده اولديغندن علوم سائره‌دن زياده بونلك تدرس وتعليمى نه‌درجه مهم اولديغى اشكاردر. تاريخ حكمت وامثالى فنون مقتضيات زمان ومزاج انسان ايله قابل تغير وانقلاب اولوب اشبو علوم طبيعيه‌نك موضوعى اولان مآثر خلقت ذات احديت كبى شائبهٔ تغيردن بريدر .

برنبات وياخود برحيوان بركره مشهود باصرهٔ اذعانمز اولدقده تماى حقيقت آرايش كاليد ماهيتى اولور .

اشبو علوم طبيعيه حقيقتده مرآت مصنوعات الٓهيه ديمكه شايان اولوب جناب رب متعالك كمال قدرت وعظمتنه جزم ويقين استحصالنه مدار

(*) معارف نظارت جليله‌سى مستشارى سابق صالح افندى حضرتلرينك علم نباتات وحيواناته دائر بوندن اقدم ترجمه بيوردقلرى كتابدر .

اولدیغندن انظار مخلوقدن نهان اولان خلقه وصول ایچون سلم عیان
مثابه‌سنده‌در .

ایشته معرفت خالق ومخلوقه برواسطهٔ قویه اولان اشبو علوم نافعه‌نك
بین‌الناس انتشاری موجب فوائد عظمی اوله‌جغی درکاردر .

منیف پاشا ـ مجموعهٔ فنوندن

بومثال برافاده‌نك آچیق اولمسنه عائد شرائطك هپسنی جامع
اوله‌رق خصوصیله مؤلفنك فکرنده‌کی وضوح اوقدر زیاده
وبوجهتله اردن استفاده اوقدر محققدرکه مفهومی اوقیانلرك
هرحالده ذهنلرینه کیرر .

اثرك موضوع بحث ایتدیکی شی عامه‌جه مأنوس ومعلوم اولان
برمادهٔ عادیه‌دن عبارت اوله‌یدی افاده‌سنده‌کی وضوح اوقدر اثر
مهارت صایلمز واودرجه شایان ثنا اولمز ایدی . مقاله نباتات
وحیوانات کبی باشلیجه ایکی علمك ماهیت ومنفعتنه متعلق اوله‌رق
بونلر از سوزله پك کوزل ایضاح اولنمشدر .

«اغاجلردن بر ورق نظر ارباب ابتصارده اسرار ربوبیتله
طولو بردفتر» و«برمور ضعیفك طبیعتنده، تعیشنده، حالنده مشاهده
اولنه‌جق غرابتلر، حکمتلر ایسه صانع حکیمك عظمت قدرتنی
هربرانسانك احاطهٔ فکریه‌سی مساعد اولدیغی قدر تخیل وتقدیس
ایتمسنه برواسطهٔ دیگر اولدیغی کبی بوحقایق رموز حکمتك دلالت
علوم ایله دها واضح، دها مکمل کورینه‌جکنی بر صورت
بدیعه‌ده بیان ایدن شو برصحیفه‌دن عبارت مقالهٔ نفیسه دخی

مؤلفنك ذوق ادب وفكر حكمته برهان بليغ عد اولنمغه شايان براثر مختصردر !

اسلوبك آچيق اولمسنه مانع اولمق اوزره يوقاريده تعداد اولنان شيلردن اكثريسنك وجودی جهتيله ترتب ايدن عدم وضوح ايسه اتيده‌كی مثالدن اكلاشيلير :

بارگاه احديتدن محو وازاله‌سنی دائما تمنی ايده‌جك اخلاق مقدوحه‌دن غرض ونفسانيت دينيلان شيلركه مطلقا كبر وعجب وانانيت كبی صفت شيطنتك خصائص مضره‌سندن بولنديغی وجهله بعض كسان مزاج نخوت امتزاجنه توافق ايميان امور جزئيه‌دن كلی متأثر ومتغير اولوب اومثللو اصللی واصلسز وضع ناسازاتخاذ ايتديكی احوالی آزچوق هركيمدن مشاهده ايدر ايسه بونك جدوحقيقت غرضكارانه‌دن وياخود الفت ومعاشرتك آرزو اولنان تكليفسزلكی اثری اوله‌رق سهو وغفلت لاابالیانه‌دن نشأت ايلديكنك تدقيق وتعميق جهتلرينی ارامقدن نظر همتنی كوتاه طوتوب پك بيوك سوء نيت وفضاحتده بولنمش يوللو اوكمسنه‌نك عليهنده اوله‌رق برزده دامان مكر وعدوان وبونجه ييللر خالصانه امك ويريلوب قزانيلان حقوق ديرينه‌يی كان لم يكن حكمنه تنزيل ايدوب اوآمك محو واضمحلالنه قدر يوريمكلكی دمت دنائت غدارانه‌سنه بورج بيله‌رك شو انصافسزلنی اجرايه فعلاً مقتدر اوله‌بيلور ايسه فردايه براقمسزين اوآنده دردمند بيكناهك تخريب خانمانه شتابان اولوب اكر شوفنالغه بالذات مقتدر اوله‌مزايسه برطاقم وسائط عجز وحيله‌يه تمسكله شخص مظلومه تعلق اولان ذوات كرامه مراجعت ونفاق ونميمه وغمز وغيبت ذميمه مسلكلرنده اختراع واقتراح ايلديكی اقوال كاذبه‌يی صورت حقدن قوپه‌رق ومجلسنه داخل اولديغی ذاتك مزاج ومشواری ايجابنجه وهم ومراقنه طوقونه‌جق قوتلو قوتلو افترالر علاوه ايدرك برزمين مخصوص تبصبصكارانه‌ده نقل وحكايت ايدوب شايد

اول ذات دخی ایشك مزایاسنه وارمقسزین ازیجق اظهار اغبرار وانفعال ایدرایسه کویا بردفینهٔ رایکانی‌یه مالك اولمش مفلس مندبورکبی سوینه سوینه یانندن چیقدقدن صکره ...

مغنی الکتاب

—

— اوچنجی مبحث —

طبیعیت

طبیعیت، که مخالصت اسلوب ایله ده تعریف اولنه بیلیر، افکار وحسیاتی زینت جعلیه دن بری اوله رق غایت تکلفسز غایت سربستانه برصورتله بیان ایتمکدن عبارتدر .

مثال :

صایه‌لم فرصتی غنیمتدن
مستفید اوله‌لم بونعمتدن
بوزمان چونکه موسم دکلدر .
وقت نوش پیالهٔ ملدر
حمدلله کیدوب زمان خزان
کلدی فصل بهار خوشجریان
باق هله کائناته سرتاپا !
بر مجسم سروردر کویا !
دست مشاطهٔ نسیم بهار
قیلدی تزیین چهرهٔ کلزار
یعنی کوستردی انقلاب بودم
عادت اوزره طبیعت عالم

بو سببدن كه ايتدى كسب حيات
هپ نباتات جمله حيوانات
بو سببدن كه آرتدى عشق هزار
صحن باغ ايچره اولدى نغمه كذار
. . . .

تقويم محررى رشاد بك

طبيعت اسلوب محسنات ادبيه‌يه هيچ بر وقتده مانع دكلدر: انجق او محسنات چمنستان طبيعتى تزيين ايدن خوب روچيچكلر كبى كندى كندیلرينه پيدا اوملیدر، طبيعت نزاكت ولطافت وعلويتله‌ده پك كوزل امتزاج ايدر. حقيقت حالده طبيعتدن نازك اندن لطيف، اندن علوى نه اوله‌بيلير! بو حاله كوره بو خاصه اساليب افاده‌نك اك ساده‌سندن اك عاليسنه قدر هپسنده بولنه بيليرنته كيم حب وطنه دائر اولان مثال آتيده عظمت وطبيعت هم‌دست وفاق اوله‌رك موضوعنك اعتلاى افكار وحسياتنه جناسين حكمنده بولنيور:

حكمت تجربيه‌كه جهانك شو كورديكمز كمالات وترقياتنه هرشيدن زياده خدمت ايتمشدر - بوقدر فوائديله برابر برايكى عصردنبرى هر درلو حدودى زيروزبر ايدرك فكرلرده نه‌قدر معتقدات، كوكللرده نه‌قدر حسيات وار ايسه جمله‌سنى برر برر نظر شك وتدقيق اوكنه چكمك شائبه‌سندن مصون اوله‌مامشدر. تجربه ناميله تحرى حقيقتله مألوف اولانلرده ايسه آرادقلرينى ماديات ايچنده بولغه حصر نظر ايتمش برطاقم اصحاب مؤاخذه كوريلوركه دنياده لمس ومشاهده‌سى ناقابل هرنه وارسه موهوم ويا معدوم حكمنده طوتمق ايسترلر. عمومك منفعتندن بسقه حق افرادك

احتیاطندن بشقه اخلاق طانیمازلر. تصرفه سرقت، وراثته غصب، نکاحه اسارت نامی ویررلر.

ایشته انسانیتی بو نقطهٔ نظردن تمام ایدنلردرکه وطن فکری مقدسندن بحث اولندیغجه بولندقلری یرك یا حدود یا خریطه‌سی تصور ایدرك «وطنی تعیین ایدن ماده برقاچ بیك مظلومك قانی ویا برقاچ رجال دولتك قلمیله چیزلمش برخط موهومدن عبارت دکلمیدر؟ بویله عقل وطبیعتله هیچ مناسبتی اولمقسزین صرف موضوعات بشردن اولان وانسانلرك اخوت وائتلافنه سد چکمکدن بشقه دنیاده برتأثیری کورلمیان برواهمه‌نك انسانیت نظرنده نه حکمی اوله بیلیر؟» دیرلر. اوت! صنایع حکیم انسانك فکرینی کرات جدولی. وجدانی هندسه مقیاسی ماهیتنده خلق ایتمش اولسه‌یدی دنیاده عائله. ملت. مسکن، وطن، تصورلرینك وجودینه امکان قالمزدی. صرف مادی فوائددن بشقه برشی دوشونیله‌مزدی. شوقدر وارکه ادم بشقه صفتده بشقه خاصتده یرادلمش. عقل - ایکی ایله ایکی درت ایدر - دعواسنی نه قدر بداهتله قبول ایدیورسه وجدان ده - برقادین ایله برارکك میل طبیعی وقبول شرعی ایله ارتباط حاصل ایدنجه بر عائله میدانه کلیر حکمنی اوقدر بداهتله تصدیق ایلیور. عقل مربع بشقه‌در مثلث بشقه، قضیه‌سنك حقیقتنه نه قوتده حکم ایدیورسه وجدان ده، وطن بشقه‌در خارج وطن بشقه. سوزینك صحتنه اوقوتده اعتماد ایدیور. شیرخوارلر بشیکنی. چوجقلر اکلندیکی یری. کنجلر معیشتکاهنی. اختیارلر کوشهٔ فراغتنی اولاد والده‌سنی پدر عائله‌سنی نه درلو حسیات ایله سورسه انسان ده وطننی اودرلو حسیات ایله سور!

کمال

—

برمؤلف اقتدارینك فوقنه چیقمق وکندیسنی دها عالی بر ماهیتده کوسترمك ایستیوبده طبیعتنی زورلدقجه یاردیغی شی دائما طبیعیلك مزیتندن محروم قالیر.

چونكه يازيده تكلفى تكلف ايسه الفاظ و افكارجه ركاكتى، غرابتى،تعقيدى استلزام ايدركه بونلرك هپسيده طبيعيلكى اخلال ايديجى شيلردر .

اوقيانلرك عمومى تنظيرينه نفسنده اقتدار كورمك طبيعى اثرلرك برخاصهٔ متميزه‌سيدر .

واقعا بو يولده شيلر پك قولاى كورينور . لكن نظيرلرينى ميدانه كتيرمك مشكل وبعضاً بتون بتون ناقابلدركه (سهل ممتنع) تعبيرى بو نوع اثار نفيسه حقنده بر تعريف مجمل وصادقدر . ديكر بر ايكى مثال :

آفرين لطفكه اى باد نسيم !
بو قدر انجق اولور فيض عميم
عالمى كل كبى آچدى نفسك
ايلدك چهرهٔ ايامى بسيم

كشور چينه‌مى دوشدى كذرك
يانه‌در بو نفس نافه شميم ؟
بيك جهان نكهت مشكى نفسك
ايتدى بردمده جهانه تشميم

بوقدر نشر شميم ايتمز ايدك
اولمسه‌ك طرهٔ دلبرده مقيم
عاشقه سنجلين يار اولمز
اولسه ياران ايله برهفت اقليم
زلف جانانه كرفتار ابد

دل سودازده‌یه یار قدیم
نجه درحال دل آشفته
شانه‌دن چکمز اوله‌رنج الیم
شانه‌دن وار ایسه آز چوق الی
اه ایدوب چکمسون اصلا غم وبم
دردمندانه براز احوالی
ایلسون ماشطه‌سینه تفهیم
او دخی حالنه رحم ایتمز ایسه
یوقمیدر عدل شهنشاه کریم

نفعی

دیکر مثال

وولقانمیسك ای هوا خواه
آتشکده اولدی سینه‌سندن
طورمز نه یانارسك الله الله
یاندم سنی شعله بار ایدندن

برشعله مزاج دلفروزك
نار هوسیله مشتعلسك
افکار شبك خیال روزك
بردرهب انکله مشتغلسك

اولسه‌کده کهی نهان اولورسك
صبرك طوتشنجه آتش افشان
یان طورمه‌که برزمان اولورسك
منظور حقیقت آشنایان

. . . . . .
. . . . . .

آكدم ينه بيوفا وطنده
آوارەلك ايتديكم زمانى
يوقدركه بر آشنا وطنده
بيت‌الحزن اولمسون مكانى
ظن ايتمەكه چله طولدى شمدى
دلخونز اكرچه مختفى يز
جانانده مهاجر اولدى شمدى
اثر نبوى‌يه مقتفى يز
بولدم اوتساليا دلبرنده
اول قطعه‌يه خاص بر ملاحت
انسان كوزلى ديسه‌م يرنده
تشبيه وتكلفه نه حاجت ؟
بيلمم نه ديسه‌م كه ايتسه ايما
حال دل حسرت آزمايى
برحالده‌دركه ايلر ابكا
بركريه ايله بيك آشنايى
مخصوص اكا هب تصورانى
محرم كورينان دكلدر آكاه
بيهوده دكل تأثراتى
لكن كيمه اكلاديرسك ايواه !
بولسه‌م اوسوزى‌كه ايتسه ابقا
دنياده بولنديغم زمانى
اخلاف كزين ايدردى ايفا
دمبسته‌سى اولديغم فغانى
مشربجه . آشنا بولنمز

دنیا نه‌غریب غربت آباد
درد اهلنه ملتجا بولنمز
بیك پاره‌یه صد هزار فریاد !
ناجی افندی

برده شو مثاله باقه‌لم :

آه برادر جان برابرم ! (*)
الدیغم قره خبر صاعقهٔ بلاکبی نازل اولدی . کوکلم ویران کوزلرمدن سرشك حسرت رواندر. جمله‌مز محبت اولاد اسیری‌یز، خصوصا پدر ووالده‌نك بوبله وقوعات جکر سوزده اوغرایه‌جقلری تأثرات قلبیه‌یی ملاحظه ایتدکجه حزن والمم برقاتدها مشتد اولمقده‌در . فلکك بویله ستملری چکیلور دردلردن دکلدر. لکن احکام قضایه رضادن بشقه چاره وارمیدر؟ کیدنلری تعزیه‌ایله اوغراشانلر دخی بوعالمدن کیتمیه‌جکلرمی؟ کیم حیاته مغرور اوله‌بیلور؟ بومسافرخانه‌یه مهمان اولانلرك کیمی ارکن کیمی کچ کیدر. هرکیدن نوبتی صاوار. مدت مسافرتك قصر ومدنده اهمیت یوقدر . مسئله عالم بقاده اوغرانیله‌جق طور وحالتده‌در .
معصوم کیدنلر آرقه‌ده براقدقلرینی محزون ایدرلر اما غائلهٔ حساب وکتابدن مصون ونعم اخرویه ایله ابدی‌السرور اولورلر . بوجهت دوشونیلورسه قلب متسلی اولمغه باشلر وجناب حقك ادرا کندن عاجز اولدیغمز حکم خفیه‌سنه عرض تسلیمیت ایدر. خدای متعال جمله‌مزه صبر جمیل احسان ایلسون

تطویل مقاله مجالم اولمدیغندن بوقدر یازه بیلدم .

برادرم ! رجا ایدرم : حکمت الهیه‌یی تأمل ایله آتش قلبی تسکین ایدیکز . سعدالله پاشا

ایشته بومکتوبك نه الفاظنه اوقدر ساده‌در دیه‌بیلیرز نه‌ده

(*) بومکتوب براین سفیری سعدالله پاشاحضرتلری طرفندن برادرلری - ویرکو اماتتی سندات مدیری - سعید بك افندی‌یه یازلمشدر .

موضوعنك اهميتی انكار اولنه بيلير . فقط يازش اوقدر طبيعی وبناءعليه اودرجه كوزلدركه وبالخصوص طبيعت موضوعنده‌كی مؤثرلكی طرزافاده‌سی اوقدرنازكلشديرمشدركه‌هركيمه‌اوقونسه اكلار ، مرسليله مرسل اليهنك تأثراتنه طبيعی اشتراك‌ايلر.

كويا كه‌مؤلفی قلمی النه آلديغی زمان نه‌يازه‌جغنی، نصل‌يازه‌جغنی دوشونميه‌رك آيينهٔ وجدانته‌عطف‌نظرله‌حقيقت‌وطبيعتدن اورايه انعطاف ايدن نقش ونكار معانينك كاغد اوزرينه‌نقل‌وترسيمنی مهارت قلمنه حواله ايتمش واوصورتله يازمش !

- دردنجی مبحث -

منقحيت

منقحيت اسلوبك اعتدالندن عبارتدر. مردود اولان اكثار ايله‌مقبول اولان ايجازك وسطنده برموقع مخصوصی حائزاوله‌رق صورت بيانك‌هم‌مفيد همده مستحسن ومؤثر اولمسيچون‌اوقدر كفايتی‌تعيين‌ايدر. بوكااطناب‌حسن‌دخی‌دينيلور. شناسی‌مرحومك:

بر اثرك كه صانعی انسان اوله ممكنميدركه انده نقصان اولميه

وياخود :

ضروب امثال كه حكمة العوامدر لسانندن صادر اولديغی بر ملتك ماهيت افكارينه دلالت ايدر .

سوزی علويت ومنقحيتيله عثمانلی ادباسنك اثاری‌ايچنده‌اوچ بش قدر نظيری دها كوريله‌ميان امثال ادب وحكمتدندر .

منقحیت اسلوبك تزیينات ادبیه‌دن خالی بولنمسی اقتضا ایتمز . فقط او تزیيناتده طبیعی اولملی وافاده‌مزاحمهٔ الفاظه‌اوغرادیلوبده وضوح غائب ایدلمامليدر . ایشـته شومثالده افاده هم منقح همده جامع محاسندر .

برملت که انسـانیتك تنویر وتهذیبنه مأمور اولمق اعتقادنده بولنور افرادی دنیایه عسکرلك ایچون کلور وعسکرلك یولنده‌فدای‌جان‌ایدر. ایشته بودعوایی صورت تواترده اثباته کافی‌اوله‌جق آثاری کوسترن ملتلرك بری ملت عثمانیه‌درکه عوامندن هربری جنکاور وذاتاً عسکر اوغلی عسکر اولوب فضائل قهرمانی ایله مسلح وعقائد راسخه‌ایله موشح اولدقلریچون مظفریتك اسـباب ظاهریه‌سی اولان لوازم ومعارف حر- بیه‌لری مکمل اولدقچه کندیلرینه عالمك باشـدن باش عسکری دینله بیلیرکه بوقضیه‌یی هرکس اعترافه مجبوردر .

بومجاهد ملته عسکرلك صفتی اجدادی‌اولان قهرمانلردن موروثدرکه دست مهابتله سل ایتدکلری سیف سایه‌سنده توسیع ملك ایلدکلری مثللو لمعهٔ شمشیرلری براقلیمه‌پرتوبخش‌اولمدن‌اول آوازهٔ‌شهرت‌غالبیتلری منتشر اولدقچه (سمعنا واطعنا) جوابیله تلقی اولنوردی . بونلره ایسه مزیت عسکریه‌نك میدان امتحان دنیلان معرکه‌لرده آل عثمان پادشاهلری بیننده عشرهٔ مبشره اطلاقنه شایسته اولان عثمان غازیدن سلیمان قانونی‌یه قدر کچن ملوك کبی‌جهانکیرلر رفیق جهاد اولوردیکه‌سفرلرده‌عسکرلکك بالجمله متاعبنه اشتراك ایتدکلری جهتله عنوان سلطنتلری نسبتنده شان مظفریت اعتنام ایتمشلردر . شناسی

شعره مثال :

مادرله پدر اولوب بهانه
سوق ایتدی قضا بنی جهانه
خان زاده ایدم ولادتمده

طوغدم ينه پك قلندرانه
عريان وسفيل ايدى وجودم
محتاج دكلسه آب ونانه
برقطره سوده دهان آچاردى
مألوف ايدى كريه وفغانه
بكزتسه بنى خطا دكلدى
بركيمسه باقوب‌ده عارفانه
زنجيرده ايكليان اسيرك
قويننده‌كى طفل ناتوانه
فطرتده تساوئ ظهورى
بوحال ايله حالتى يكانه
اطفالده كوستروب طوريركن
بيك حجت ايله جهانيانه
بيلمم نه‌سببله واردى دائم
كوشمده شو هاتفى ترانه
يوكسلكه يرك بو ير دكلدر
دنيايه كليش هنر دكلدر

كمال — جزميدن

بيانده منقحيتك محسنات كلاميه‌يه نه‌درجه‌يه قدر مساعد اولديغنه شو مثال ايله‌ده استشهاد ايدرز .

نحل واديان باطله‌نك روى ارضده الكقديمى شمس‌پرستلكدر. بونك سببى فطرت اوليده نوع بنى آدمك تقدم ازمنه ايله حصول بوله‌جق معارف وكمالاتى قوه‌ده بولنوب رهبرئ توفيق بارى معين اولمدجه دلالت عقل ضعيف ايله باديهٔ ضلالتده كمكرده‌راه‌اولوب بوعالم‌ظلمانيده قبس كم ضياى شعور ايله فرق حق‌وباطل ايتمكه‌شئون‌وكائنات‌حيلوليت ايدر . حرارتك‌وجوديله روى ارضده جمع اجسام ناميه‌نك نمو وانبساطى

امر محسوس اولوب بودخی اشعهٔ شمسك تعا کسندن حاصل اولەرق زمان شتاده اشعەنك انحرافیله تعا کسەضعف کلدکده ارزاق واقوات مطمورهٔ کموندە ظهور حرارته موقوف قالمغله عقل قاصر انسانی مبدع ومربی شمس اولدیغنه ذاهب اولمشدر .

آتش پرستلر دخی بوقبیلدن اولەرق مبدع وخالق حرارتدر ظن ایتدیلر. انجق نیر توفیق آلهی ایله اهتدا ایدن کملین اثردن مؤثره استدلال وکوکبدن مکوکبه انتقال ایدر . حضرت خلیل الله بصیرت نبوت وقوهٔ قدسیهٔ رسالتله (لااحب الآفلین) کویان سمت توحید باری یه پویان اولدقلری سماء صحف قرأن شریفده لمعان ایدن کواکب دریهٔ آیات بینات ایله شمس وصباح وصبح فلاح کبی ظاهر ونمایاندر .

صبحی پاشا

منقحیت، اسلوبك نوعنه تابعدر، مثلا: بودنیادر کیمی اغلار کیمی کولر . بعضاً کیمنك کولسی کیمنك اغلامسنه وابستەدر ، دینلسه بوافاده داخل اولدیغی نوع اسلوبه کوره منقح صاییله جغی کبی بوفکری طرز دیکرله افاده ایدن شو :

برسورکه شوقه اولور ذوق وسرور
ماتمکه دیکرده اولان آه وانین
بارانله در فیضی بو باغ کهنك
چرخ اغلامدقجه کولەمز روی زمین.

عزت ملا

قطعەسی دخی کندی نوع بیانی ایچنده منقحدر .

ایجازه کلنجه بوده ایکی نوعدر: بری ایجاز قصردرکه آز کلمه ایله چوق معنی افاده ایتمك یولیدر . بونکله منقحیت بیننده شو فرق واردرکه منقحیتك طبیعتی الفاظ ایله معانی ارەسندە مساواته

رعايتدر . دیکرینك‌کی ایسه لفظده امساك معناده سماحتدر . ایجاز قصر صورتنه توفیقاً سویلنان سوزلر اکثریا بلاغتی نسبتنده مؤثر وشدید واقع اولور .

عبدالحق حامدبکك نسترندن نقل ایتدیکمز بر محاوره‌ده معترضه داخلنه النان سوزلر وتیرهٔ ایجازه موافق وشدت وعصبیتی حائزدر.

خسرو « النده بر خنجر »
(ایشته سن! ایشته کوکسم! ایشته خنجر!
بن بورجی بو سلاحله بیتیردم
او سلاحی شمدی سکا کتیردم
السکله اولدیرده الله عفو ایتسون
فنا باشلایان عمرم ایی بتسون
. . . .
. . . .
انتقام آل وظیفه‌کی اکمال ایت
« خنجری کوستره‌رك »
ایشتمیورمیسك؟ بکا باق بکا !
بوخنجرله اوردم دیبوردم سکا
ایشته بو ! خبر ویریورم خبر
باباك قانیله بویانمش . .
نسترن « طورانمقله »
(کبر ! ...)
«خسرودن خنجری الوب تردده»
هیهات ! نه کچلمز یول
« خنجری آتوب اغلر »

خسرو « خنجری اله‌رق »
« ایشته رهبر ! . . . . . »

§

صایه‌م فرصتی غنیمتدان

رشاد بکك :

مصراعی وجیزوبلیغ برسوز اولدیغی کبی شعر آتی دخی لطافت ومنقحیتی جهتیله شو ایجازك اطناب بدیعیسی حکمنده اوله‌رق استحسان ایله تلقی اولنور :

فرصتکه هوای تیز پردر
ایرمك اکا بردخی هنردر
فرصت دیدیکك دم سحردر
کویا که صای خوش اثردر
افسوس ! اولور اول نسیم نافع
بر غفلت یکدم ایله ضایع

نرکسی

§

ایجازك ایکنجی نوعی ایجاز حذفدرکه سوزك بعض جزئی ترك ایتمکدن عبارتدر .

شناسینك :

حکم ایدن کوکلمه سلطان اولدر
مهر کیمده یسه سلیمان اولدر

بیتی ایجازحذف قاعده‌سنه موافق برسوز اوله‌رق بونده کلامدن ترك اولنمش اولان جزء (کیم ایسه) جمله‌سیدر .

واقعا مشارالیه ایچون بوبیتك :

کیمسه حاکم دله سلطان اولدر
مهر کیمده یسه سلیمان اولدر

صورتيله‌ده تنظيمی قابل وبوحالده سوز تمام اولوردی . اما بو تماميت اوغرينه ايكی بيوك فائده‌نك انتقاسی لازم كليردی كه برنجيسی (كوكل) كلمه‌سنده (دل) كلمه‌سنه نسبت دها زياده موجود اولان وضوح وديكری ده افاده‌نك حاوی اولديغی حكمی متكلمك كندی نفسنه ارجاع ايتمسنده‌كی قوت وشدتدر .

§

ضيا پاشانك مقدمهٔ خراباتده مندرج :

برپاره‌يه بيكی آفرينك
پاپوشی آتلدی كوهرينك

بيتنده (پاپوشی طامه آتلدی) ضرب مثلندن (طام) لفظنك و (وشاه وكدا) منظومه‌سی صاحبی يحيانك :

كچدی شاهه كدای اول ابتر
آجيان خر مثلدر آتی كچر

بيتنده‌دخی (جانی آجيان اشك آتدن يورك اولور) ضرب مثلندن (جان) كلمه‌سنك حذفی هرنه‌قدر اساساً (ضرورت) وزندن ايلری كلمش ايسه‌ده بونلرله برابر سائرامثالی ايجاز حذف قاعده‌سنك شمولی احكامندن دخی مستفيد اولورلر .

الحاصل هربرافاده منتج اولملق واجبدر. انك ايچوندركه بو خاصه قوانين اسلوبدن معدود اوليور ، ايجاز دخی مقبولدر . انجق مقتضای مقام ايله آثار ادبيانه‌ده بوكا رعايت اولنان يرلر محدوددر . ايجازك ايكی نوعيده الك زياده — قواعد عموميه طرزنده‌كی احكامده ، ضروب امثالده ، ملاحظات حكميه‌ده ياقيشير ، هربرندن برقاچ مثال :

مسائل فقهیه‌دن

ماده ۱۷ « مشقت تیسیری جلب ایدر »

یعنی صعوبت سبب تسهیل اولور . وطارلق وقتنده وسعت کوسترلمك لازم کلور .

ماده ۳٦ « عادت محکمدر »

یعنی حکم شرعی‌یی اثبات ایچون عرف وعادت حکم قیلنور کرك عام اولسون وکرك خاص اولسون.

ماده ٦۰ « کلامك اعمالی اهمالندن اولادر »

یعنی بر کلامك بر معنایه حملی ممکن اولدقجه اهمال یعنی معناسز عد اولنمامليدر .

ماده ۷٦۸ « امانت مضمون دکلدر »

یعنی امینك صنع وتقصیری اولقسزین تلف ویاضایع اولدیغی تقدیرده ضمان لازم کلمز .

مجلهٔ احکام عدلیه

—

ضروبدن

ازیجق آشم اغریسز باشم .

*
* *

اسکی حمام اسکی طاس .

*
* *

هرصفانك برجفاسی‌وار .

*
* *

غرض مرضدر .

*
* *

ثابت اولان نابت اولور .

*
* *

شهرت آفتدر .

*
* *

هربكى لذيذدر .

ژ

ملاحظات حكميه‌دن

بيلميانلر بيلمدكلريني بيلسه‌لر بيليرلردى .

—

اوصلونك دلى‌يه اوصلويم ديديكى دليدكندندر .

—

عمريني شول بيتردى‌كه عمريني همر يرينه يتيرمدى .

—

دوست دوستنه دوستلق ايتديكى دوست اولينجه بيلنمز .

—

ايسترز ديانلر ايستدكلريني بيلمديلر انك ايچون بولديلر .

—

ايستديكنى بوليان ايستديكنى بيلميان، ايستديككز بزده‌در ديان ايسته‌مياندر .

—

انورى [*]

[*] بوملاحظات اسكى برمجموعه‌ده (انورى) نامنه مقيد ومسطور كورلش ايسه‌ده انورينك كيم اولديغى بيلنه‌مامشدر .

کیمسه‌نك لطفنه اوله طالب
بدلی جوهر حریتدر

کمال

—

کتاب کائنات اسرار حکمتله لبالبدر
شکایت جهلدن فریاد بی ادراکلکلردن

نابی

—

شکر نعمت دخی برنعمتدر

عزت ملا

—

دشمن نفس ایله صلح ایتمه صقین

— وله

حسد برمعنوی تعریضدر الطاف مولایه

— وله

اطفال سرایای حرکات وافعالدر

-- مادام قامپان

ابی اولمك فنا یاشامقدن افضلدر

— شارون

اکثار، منقحیتك ضدی‌اوله‌رق ـ لطافتسز ـ فائده‌سز بر طاقم زوائد وحشویات وتکریرات ایله سوزی اوزاتمقدر. بوکا تطویلده دینور .

مثال :

کورندی فلك کبی جسر جسیم
صراطه اش اما یوبی خوف وبیم
بنا ایتمش آنی سلیمان خان

كوروب اولسه حیران نوله انس وجان
كلوب آندن ایتدكجه عزم سفر
دكز خدمتنده قوشانمش كمر
یكرمی‌سكز كوز فلكدن نشان
كوزك هربری بر پارم آسمان
ایكی طاغ ارەسنده اژدر كبی
یدی صفه‌نك هربری سر كبی
فلكلر قپانمش كوزی اوستنه
دوشوب حیرتندن یوزی اوستنه
كوروب پرتون كهكشان فلك
كلوب كیجه‌لرده سورنمك كرك
رخام لطیفی اورتبه سفید
دوشوب عكس خورشید اولور نابدید
صانورسك كه هر سنكی درعدن
مجلا اورتبه كلوب چمدن
سچوب زینت كردن ایتمش بحار
همان بر دیزی لؤ لؤ شاهوار

. . . .

. . . .

صو كبی اوجسری مرور ایلدم
دكل جنت اما حضور ایلدم

عزت ملا ـ محنت كشانندن

بر كوپری توصیفنده بوقدر سوز یازمق اوقویانلره دیكلیانلره كلال وملال ایراث ایتمكدن بشقه بر شیئه یارامز . خصوصیله یازیلان شیلر بویله صغوق ومناسبتسزده اولورسه آرتق هیچ چكلمز ! !

اسلوبده منقحیت اکثاردن دها کوچ وبناءً علیه دهازیاده سعی وزمانه متوقفدر . بو معنایی اشراب ایچون فرانسز مؤلفلرندن بریسنك بر مکتوبنی شو عباره ایله بیتردیکی بعض اثرده کورلمشدر :

مکتوبم پك اوزون اولدی بنده بیلیورم اما نه یاپایم ؟ قیصه‌یازمغه وقت بوله‌مدم !

—

منقح اولمیان بر تألیف ادیبانه ـ باغبانك عدم دقت واهتمامندن طولانی ـ اوت باصمش برمنتظم باغچه‌یه مشابهدر . ارباب طبیعت نظر ایتدکجه تأسف ایدر . تأسف ایتدکجه‌ده تماشاسندن لایقیله متلذذ ومستفید اوله‌مز .

—

— بشنجی مبحث —

آهنك سلاست

آهنك سلاست دیدیکمز بر لطافت مخصوصه‌درکه عباره ایچنده کلماتك صدالری سمعه خوش کله‌جك صورتده انسجام وانتساقندن حصوله کلیر .

تدقیقات ادبیه ایله اوغراشان فرانسز مؤلفلرندن بری آهنك سلاستك اهمیتنده‌دیرکه :

اکر بویله جدی بر بحث ایچنده لطیفه‌یه جوازاوله‌یدی دیه‌بیلیردك که سامعینه قارشی موفقیتکزی تأمین ایتمك ایسترسه‌کز قولاقلرندن طوتکز!

واقعا ارواح مظروف ابدان اولدقجه حواسدن بتون بتون بری ومستقل بولنه‌مز. بوحالده ارواح بنی نوعمزه القا ایده‌جکمز هردرلو تأثیراتك حسن تلقی کوره بیلمسیچون کچه‌جکی یوللرده. فنا اثرلر براقامسنه دقت ایتمك اقتضا ایدر.

حواس ایسه روحك قپولری حکمنده بولندیغنه کوره اوقپولر زورلنوب قیرلماملیدرکه صاحب خانه طرفندن مظهر رعایت اولنسون.

§

آهنك سلاست ایکی نوعه آیریلیر: بری آهنك عمومیدرکه کلمات وعباراتك تناسب اصواتندن حاصل اولور. دیکری ایسه آهنك تقلیدیدرکه الفاظ ایله مدلولاتی اره‌سنده‌کی مناسبات صدائیه‌دن تحصل ایدر.

بومدلولات ایستر افکاردن اولسون ایسترسه حسیاته تعلق ایتسون نه اولورسه اولسون هپسی مساویدر.

آهنك عمومی

آهنك عمومی — که موسیقار اسلوب حکمنده‌در — کلامك بعض اقسامه وعرض اولنان شیئك بعض احوالنه تابع اولمیوب هیئت مجموعه‌سنه شامل وتراکیبك حصول تأثیرات عمومیه‌سنه مداردر. (اولا) کلماتك انتخاب وتنظیمندن (ثانیا) عباراتك حسن تألیفندن وجوده کلیر.

(۱) انتخاب کلمات ـ وضوح ومعنی مساعد اولدیغی تقدیرده لفظاً سمعه لطیف کلان ولسانده سهل‌الجریان اولان والحاصل تنافردن بری بولنان کلمات دیکرلرینه ترجیح اولنمقله تحقق ایدر.

تنظیم کلمات — اشاغیده بیان اولنه‌جق التی شیئه رعایتی مستلزمدر. چونکه تنافر بحثنده ایما اولندیغی وجهله بعض کلمه‌لر منفرداً تلفظ اولندقلری زمان تنافردن بری اولدقلری حالده یان یانه کلنجه بیسوك بر آهنکسزلکی موجب اولور. بو التی شیدن :

برنجیسی — بررهجادن عبارت اولان وصدالری امتزاج ایتمیای کلماتك برعباره‌ده اجتماعنه میدان ویرمامکدر. مثلا :

خاکپایه بررکاب اهداسی ناچیز ایسه‌ده
قیامه رد قیرآتی ویریا آل باغشله برقوله

بیتنده (صنعت تجنیسدن قطع نظر) مصراع ثانی‌یی تشکیل ایدن کلمه‌لر، که (رد ـ ویر ـ یا ـ آل) لفظلریدر، بررهجادن عبارت وصدالری غیرممتزج اولدیغیچون مصراعجه آهنکسزلکه سبب اولمشدر، شوقدرکه بعض وزنه کوره بومانعهٔ سلاستك چوقلق ضرری یوقدر. دلیلی ایسه فضولینك :

کربن بن ایسه‌م نه‌سك سن ای یار

مصراعیدرکه بونده‌ده کلمه‌لرك همان عمومی بررهجادن عبارت ایکن ینه آهنکی اخلال ایتمامشدر.

ایکنجیسی — برعباره ایچنده برحرفه مخصوص اولان صدانك تعاقب ظهورینی منع ایتمکدر، بونك اهمیتی‌ده اشاغیکی مثللردن نمایان اولور.

شعره مثال :

سرور وسعد وسامان وسلامت سبزه زار وسور
او معجون هفت اجزا قونوب سكز افندی‌یه
عرفان پاشا

نثره مثال :

لسان‌ادیب‌حسام‌قضیب، شمشیر خطیب تیغ‌هلاكو، سنجق سائل‌رایت منكو ، جرار لشكر جرار ، دادار داور دادار اولدی،
شفیق نامه

بویله شیلر بعضاً صنعت ایچون التزاماً یاپیلیر. شناسی مرحومك.

با صفا منشرح الصدر اولوب اول صدر رشید
ایلیه صدر صدارتده تصدر همه آن

بیتنده اولدیغی كبی. انجق بومعقوله صنایع لفظیه‌نك مقبولیتی‌امر اعتباری وسوزده آهنك سلاستك وجودی‌ایسه هركسجه‌ارانیر برامر طبیعی اولدیغنه نظراً آهنكی صنعته فدا ایتمامك ایجاب ایدر . ینه شناسینك !

ویرر انسانه ثقلت صحبتیله مردم احمق
ایدر اسماعی شق باق لقلقه ایله لقلق املق

شعر مزاح آمیزنده ایسه اخر كلماتده بالالتزام جمع اولنان طقوز عدد قافك مصادمۀ اصواتندن حاصل اولان دقدقه وشقشقه دیكلیانلرك قولاقلرینی دق‌وشق ایتمكده لقلقۀ اقلقدن كری قالمامق جهتیله بوسوز آهنك عمومی‌یه مغایر ومردوددر. لكن لقلق صداسنی تقلید اعتباریله آهنك تقلیدی‌یه داخل اولوركه اوحالده مردود دكل بالعكس مقبول عد اولنور .

اوچنجیسی ـ کثرت تکراره دوشمامکدر. نشیدهٔ آتیه‌ده (گاه) و (که) لفظلرینك تکراری مناسبتیله آهنك بیانه تطرق ایدن خلل محتاج اخطار دکلدر .

لوح اولدی کمی وگاه خاتم
که کوردی سرور وگاه ماتم
که باشه چیقوب که اولدی پامال
گاه اولدی کلاه وگاه خلخال
که قبله نما که اولدی ساعت
گاه اولدی رکاب ورخت دولت
که مجمر اولوب که آفتابه
که آتشه کیردی گاه آبه

نابی

دردنجیسی — ادوات وافعالك کثرت استعمالندن اجتناب ایتمکدر . بولازمه‌یه عدم دقتدن ترتب ایدن آهنکسز لکه مثال

«لکن اول صو طعماً عادی صو ظن اولنور ایسه‌ده(ذائقده) بیاغی صو (اولمیوب) دوا نوعندن (ماوراء النهرده) جبل جرجانسیون تعبیر اولنور جانوریتاغی جبل کبیر (شاهقنده) بربئر عمیقك (قعرنده) برمطلسم اژدهانك دندانی دیبندن(صیزوب) اوتوزالتی (سنه‌ده) برطماه(طمليه‌رق) ایکی بیك (سنه‌ده) برفنجان صو انجق حاصل اولورمش. افسون شناسان سلف تبرعاً للخلف قوهٔ فن افسونایله اول جبل کرهان نمونه (واروب) نیجه بیك جانورك حملات پنجهٔ زهره شکافلرینی (صاوشدیره‌رق) شاهق جبله خروج وبئر مذکوره نزول وولوج ایله دندان اژدهایه برفنجان (یناشدیروب) عودت ابدر وبونلرك اخلاقندن اول صویه‌وارث بولنان هرکیم ایسه جبل مذکوره (واروب) کذلك افسون کرلك ایله بئر مذکورده‌کی اژدهایه رهایاب (اوله‌رق) . . . »

عاکف پاشا

بشنجيسى ـ تتابع اضافاته ميدان ويرمامكدر. آهنگك تتابع اضافاتله انتفاسنه مثال ،

«هرزمانكه خامهٔ حمامهٔ موزون ترانهٔ دلكش آواز معرفت پرداز ساحهٔملساى صحايف لطيفنماى فيروزه فامه بال كشاى پروازو محرك جناحى حقيقت ومجاز اوله.»
نركسى

آلتنجيسى ـ كلماتك قصر ومدينه قائل اولمامقدر . بونلر همان نظمه مخصوص كيدركه سببى وزن وقافيه‌در. اصطلاحات شعريه‌دن اوله‌رق! بونلره زحاف واماله ديرلر . زحاف واماله‌يه وزن وقافيه‌نك سببيتنى ضرورى عد ايديش اكثريا توهميدر. نادراً حقيقى‌ده اوله بيلير . لكن نه چاره‌كه قارئين بو ضرورتى ملاحظه ايله شاعرى معذور طوتمغه كنديلرينى مكلف بيلمدكلرندن آهنك سلاستى حائز اولميان اشعارى معناً نه درجه مقبول اولورسه اولسون اكثريا نظر اعتباردن اسقاط ايدرلر .

مثلا :

حرمين بابنى پاك ايلدى نا محرمدن
پوللادى قوم ضلال آيينى هب تا بجحيم
عارف

آياكه بو دوستميدر يا دشمن ؟
يارب بو حضرميدر يا رهزن ؟
نابى

بيتلرنده (حرمين) و (دوست) كلمه‌لرينى حقيله اوقومغه امكان اولمديغى جهتله سلاست اشعار عثمانيه‌يه مألوف اولان هر بر طبيعت بونلرى رد ايدر .

و عالمی آچدی صبا ویردی ینه رونق کل
باغده غنچه‌لر (آچلدی) (آچلمادی) کوکل .

و حیرت (آلیر) عقلمی باقسه‌م (کوزینه قاشنه)
صد هزاران آفرین اول صورتك نقاشنه .

بیتلرنده (آچلدی ـ آچلمادی ـ آلیر ـ کوزینه ـ قاشنه) کلمه‌لرینك اماله‌سنه مجبوریت اولمسندن طولایی ذوق سلیمده بونلردن تماماً استیفای حظ ایده‌مزکه سببی آهنك سلاستك اولکی بیتلرده برر بیوك عارضه ایله فنا حالده سکته‌دار ودیکرلرنده بعض مرتبه مختل اولمسندن بشقه برشی دکلدر .

زحافات واماله‌لرك آهنك سلاستی اخلال خصوصنده‌کی تأثیراتندن طولاییدرکه مشاهیر شعرامز بونلره پك زیاده دقت ایدرلر . واقعا فضولیده، نفعیده ندیمده فلانده یوقاریکی ایکی بیت قبیلندن مزاحف شعرلر هیچ یوق کبیدر . اماله‌لی سوزلره اره‌صره تصادف اولنورسه‌ده بونلرکده تدقیق اولندیغی حالده ـ توهمی دکل حقیقی ـ برر ضرورته مستند اولدیغی اکلاشیلیر .

(۲) حسن تألیف عباراته کلنجه بونك ضمننده اولان آهنك سلاست دخی ـ بو حالده ـ بنـاءً علیه ـ حال بوکه ـ زیرا ـ چونکه ـ واقعـا ـ فی‌الحقیقه ـ بوندن طولایی ـ بو سببله وقتا که ـ نه‌چاره‌که ـ معلومدرکه ـ بونك اوزرینه ـ لکن ـ فقط ـ مادام که ـ ایسه‌ده ـ اولوب ـ تا که ـ اولدیغندن ـ بو حاله کوره ـ شویله‌که ـ الحاصل) کبی جمل وفقرات کلامیه‌یی لفظاً

ومعناً بربرینه ربط ایدن ادواتك موقعنده وياقيشغنده قوللانلمسی ، جمله‌لر بیننده تناسب بولنمسی ، فقراتك حسن صورتله انقطاعی خصوصلرینه دقتله حاصل اولور . جمله‌لرك تناسبی ایسه فکر وسمعك متساویاً استیفای حظ ایده‌جكلری صورتده طول وقصرندن عبارتدركه بوده مجرد حسن طبیعت وذوق موسیقی ایله بیلنه‌جك شیدر .

خصوصات محرره‌یه مراعاتله تحصل ایدن آهنك سلاست ایسه امثلهٔ آتیه‌دن مستبان اولور .

بو تعریض مشرکان بدکیش وتهدید بیکانه وخویش بکا بوسلوکمده مانع اوله‌مز وبو امر خطیرده بنم تمشیت مهامه شد نطاق اهتمام ایتمك سزه نافع ایدی. اکر خاطریکز بومعنادن ملال پذیر اولوب بوخر مشربان نیه ضلالته صورت مخالفت ابرازندن قاچارسه‌کز عنایت حضرت پروردکار بکا یار مددکار یتر دیوب مجلسدن قالقدی. ایستدی که سرو دلکش سیاسنه رخصت خرام ویره . تأثیر کلام سیدالانام علیه الصلوة والسلام نرکس دوربین ابو طالبی ژاله‌بار سرشك رقت ایدوب یرندن قالقدی . کوشهٔ دامان کبی ایاغنه دوشوب «ای جکر کوشهٔ نازپرورم! سن بنم سروهوابخش بستان حیاتمسك . مأمور اولدیغك کار خطیر اتمامنده قائم اوله‌سك. تا که بنم قامت سرسبز وجودم خلعت مستعار حیاتله خراماندر وربالکعبه سرکشان قریش خاکپایکزه پامال خذلاندر .

ویسی

§

بر طاقی دیدیلرکه روحك ماهیت وحقیقتی مغایرت ومباینت قبول ایتمز جوهر بسیط مجرددر. افراد انسانك صور اصواتنده وافعال واحوال

وحركات وسكناتنده اولان مخالفت امزجهٔ كونيه وطباع واقطار متباينه‌نك تأثيرات طبيعه‌سندندر . وفی‌البقاع للطباع نصيب ، چونكه عالم كون‌وفسادك نفس ناطقه ايله‌مرتبط اولان مناسباتندن طولايی‌آن باكن قابليب انسانيه‌متحول‌ومتفاوت اولور. بوحال اوزره روح انسانی‌شعاع شمس‌عالم آرا كبی‌ابدان واجساده اثبات انوارحيات ايدرسه‌ده‌هرانسان عالم‌طبيعتله اولان امتزاجی سببيله‌حائزاولديغی قابليته‌موافق خلق وطبيعتله منفعل اولور .

مثلا ضيای‌مهر منيرك اصل وپك‌جوهر ايكن تعلق ايتديكی‌اشيانك قابليتلری حكمنجه كيفيات متباينه ظهور ايدركه مملحه‌لرده‌كی ميساهی تعقيد واجماد ودهنيات وشحصياتی تحصيل واذابه‌ايدر . حالبوكه اجماد واذابه ايكی امر متباين ايكن برفعلك تأثيرندن حاصل اولور .

كذلك‌رياض وبساتينه‌اشعه‌پاش نشوونما اولوب‌ازهار واثمارنوآينده سنك هربرنده بشقه بشقه رنك وبوی لطيف وذوق وطعم لذيذ پيدا اولور. لكن باچقلره وجيفه‌لره‌تعلق ايتدكده‌روايح منتنه وتعفنات‌مضره تكون ايدر .

نور خورشيد اريفتد برحدث
اوهمان نورست نپذيرد خبث

سامی پاشا

§

اميرمجاهد تاتارك اردوكاه غلبه‌ودارالشركك تعصبی‌اولان ماوراءالنهر طرفلرنده سكز طقوز آی اينچنده عزت شريعتی قدمای اسلامك آثار بديعيه‌سندن معدود اوله‌جق برشعشعهٔ اقبال ايله اعلا ايلدی. فقط‌دائما نظری خراسان وكرمان طرفلرنده ايدی . چونكه اورالر اسلام غلبه‌لكنجه‌سائر يرلره‌مرجع‌اولديغی كبی‌حكمرانی اولان‌شهزاده‌غازان‌دخی صباوتدن‌شبابه انتقال ايدنجه اولاد جنكيز ارهسنده درايت وكفايتده

فوق‌العاده بر امتیاز حاصل ایتمش وبیاغی جنکیز واوکتای زمانلرینك
اتحاد اداره وغلبهٔ مطلقه‌سنی اعاده‌یه برقابلیت کوسترمکده بولنمش‌ایدی.
بناءً علیه امیر نوروز شهزاده‌نك یاوجودی زائل یاخود کندیسی
لواءالحمد اسلام التنه داخل اولمادقچه ارباب توحیدك اعادهٔ اقبال
واستقلالنه امکان تصور ایده‌مزدی .

کمال

ایچنده بولنوبده آثار ترقیاتیله مباهی اولدیغمز دوردلارای حضرت
پادشاهیده مادی ومعنوی محاسن لاتحصا مشاهده ایدلمکده وعلوم ومعارف
وصنایعك هرشعبه‌سنده نیجه آثار ترقی کورلمکده اولمسیله بوبابده اطناب
مقاله حاجت کورلمز ، قالدیکه مقدما درسعادتك مطبوعات موقوته‌سی سنوی
منجم باشیلر طرفندن چیقاریلان تقویم سال ایله هفته‌ده بردفعه چیقمق
اوزره مرتب اولان تقویم وقایع نسخه‌لرندن عبارت ایکن جریدهٔ حوادث
بونلره ثالث بوشکل مثلث ترقی توسع افکار عامه‌یه باعث اولوب کیدرك
ترجمان افکار عمومیه اولان مطبوعات موقوته بردن بره اولقدر تکثر
ایتمشدرکه مدت قلیله ظرفنده رونما اولان ترقیاتك بیان تفصیلی شویله
طورسون یالکز بوصره‌ده منجم‌باشی افندی طرفندن سال تقویمنه علاوه
اولنان فوائد جدیده‌نك باب باب شرح وایضاحنه تصدی اولنسه بربیوك
کتاب اولور. فقط اوچ درت سنه‌دنبرو بوتقویمده کوریلان سنهٔ شمسیهٔ
مجریه مسئله‌سنه دائر بعض ابحاث ومطالعاتك بروجه آتی ارباب دقته
عرض واخطاری موافق شعار شکر کذاری کورلمشدر .

اوراق دورنك لیل ونهار دسته دسته شیرازه بستهٔ فصل خزان
وبهار اولدقچه ایام متوالیه‌یه کوره اوضاع فلکیه‌نك تعدیل وتقویمی ایله
سنه‌لرك تعیین مواسم وفصولی نوع بشرك پك اسکی برعادت واصول ایدر.

جودت پاشا

—

ــ آهنك تقلیدی ــ

آهنك سلاستك بونوعنده‌كی خاصهٔ اشیانی اصوات ایله تقلید وتصویر ایتمكدن عبارتدر . مدلولنی صدا ایله تقلید ایدن كلمه‌لره الفاظ صوتیه اطلاق ایدرز .

(چاغلدی ــ شارلدی ــ طاقردی ــ فیسلدی ــ چن چن ــ كم كم ــ خرخره ــ طقطقه ــ اقلقه ــ چناچن ــ فشافش ــ چكاچاك) كبی .

بوقبیلدن الفاظ صوتیه عثمانلیجه‌ده پك چوق وكثیر ـ الاستعمالدر .

شعر ایله آثار منثورهٔ شاعرانه‌كه ـ رنك وصدادن تغدیسی اقسام سائرهٔ ادبیه‌یه نسبةً زیاده‌در ــ آهنك تقلیدی‌یه زیاده‌سیله مائلدر ،

مثلا ، نفعی شاعر ، برمصاف حرب ووغاده قلیچلرك بربرینه چارپمسندن حصوله كلان وتا بلوطلره قدر واصل اولان صدای مهیبی بزه نظماً بیلدیرمك ایسته‌نجه بوصورتله بیان ایدر .

اوج هواده صیت چكاچاك تیغدن
آواز رعد وصاعقه ره‌كم كنان اولور !

§

كذلك شیخ غالبده عالم تخیلده تصادف ایتدیكی برشوركاه عشق وجنونك ولولهٔ دهشت انكیزندن بحث ایدنجه شو ادا ایله ترجمانی تصور اولور :

بر ولوله سقف آسمانده
بر زلزله سطح خاکدنده
بيك شوق و طرب هزار قورقو
ناقوس نقاره بانك ياهو
ظلمتله مخوف چوق صدالر
آواز بلند آشنالر
کم کم اوتر آسمان صدادن
کم کشته زمين بوماجرادن

§

بو بحثده نديمك يوقاريده دخى بشقه بر مناسبتله ايراد ايتديكمز :

پر ايتدى کوچه‌يى صيت فشافش دامان
ايرشدى ذروهٔ ناهيده چن چن خلخال

بيتى كنديسنى زورله خاطره كتيره‌جك نوادردندكليدر ؟

§

آهنك تقليديده اشيانك بيوكلكنه ، كوچوكلكنه ، اهميتنه ، فلانه باقلماز . اقتضاسنه كوره برسينكك ويزلديسيده تقليد اولنور . فقط لزوم حقيقى‌يه مستند و معنيدار و اديبانه اولمق شرطيله . يوقسه

يردن كوكه كوب ديزسه‌لر بربرينه پركيتسه‌لر
آلتنده كينى چكسه‌لر سيرايله سن كومبوردوبى

زوزكلكى قبيلندن « طبل پر آوازهٔ باطن تهى » مثلنه ماصدق اوله‌جق معناسز شماتتلرك شق اسماع وايراث صداع ايتمكدن بشقه برلطفى اوله‌ميه‌جغندن بويله كورلديلرى برشى ظن ايدن ارباب شعر وانشا عالم تحريرده بر خوش صدا براقمش اولمزلر . سکوتلرى ايسه موسيقى يرينه كچر .

§

جديتدن آيرلميه‌لم‌ده برده ضيا پاشامر حومك اوصاف حرب وضربده

نفعی‌یه مخصوص اولان آهنك بیانی تعریف ایدن برنشیده‌سنی کوره‌لم‌که نفعی برچوق سوزلریله طبیعتی تقلیدده نه‌قدر مهارت کوستره‌بیلمش ایسه‌پاشاده بواثریله‌نفعینك طبیعتی تقلیدده اودرجه اقتدار اثبات ایتمشدر .

اوطرز بیان اوحسن اسلوب
اول طور بدیع اووجه مرغوب
هرمطلبه خاصه‌در اداسی
هرنغمه‌ده بشقه‌در صداسی
برحربی ایدرسه وصفه آغاز
کویا ایشیدر قولاقلر آواز
برعربده برهجوم چالاك
برخنجر ومغفر وچکا چاك
برحمله ایدرکه خصم دینه
کویا اینر آسمان زمینه
اویله قلنج اوردیررکه فرضی
ایلر ایکی پاره کاوارضی

٭

برقاچ مثالده نثردن کتیره‌لم: حضرت فاتحك استانبولی فتح ایله اوغراشدیغی زمان ترتیب وامریله بردن آتش ویریلان طوپلرك صدای مهیبنی‌فقرهٔ آتیه بلکه انادن طوغمه صاغرلرده ایشتدیرر :

نهایت پادشاه طوپ قپوایله ادرنه قپوسی بیننده تنسیب ایتدیکی بر دیواری عادی طوپلردن برقاچ‌بطریه ایله بش‌اون‌کونلر برخط‌اوزرینه دوکه دوکه‌کوشتدکدن صکره بیوك طوپلره آتش ویرلسنی امرایتمکله

ينارطاغ پاطلامش كبى برطرافهٔ قيامت نمون ايله طاغ پارچه‌سى بيوكلكنده آتيلان كله‌لرك بربرينى متعاقب برمجسم زلزله كبى ورودى ديوارى يرله يكسان ايتمش ايدى .

كمال

تملاق ترجمه‌سندن نقل اولنان فقرهٔ آتيه‌ده دخى قاپيسونك تأثير غضب وانفعاليله اورمان ايچنده هر برى برطرفه طاغلمش اولان قيزلرك تملاق توقيف امكانى كبى متبوعه‌لرينى دلشاد ايليه‌جك برخبرنا كهرس اوزرينه سرور وتلاش ايله قوپاردقلرى چيغلق مترجمك مهارت اديبانه‌سى سايه‌سنده غايت تكلفسز ولطيف بر صورتده تقليد اولنمشدر :

عشق فتان درآن واروب قورددن اوركمش قويون سوريسى كبى اورمانده يكان يكان تازان وتكان اولان قزلرى بربره جمع ايله « تملاق حالا الكزده‌دركيده‌مز كمى‌يى ياقوب مسلك فرارى سد ايده‌مز » ديه‌رك ايقاد مشاعل هاى وهوى اتحادوبركونده قطعه تماى دستكاه امام اولان سفينه‌نك رمادينى برآنده برباد ايلدكلرينى ..

كامل پاشا

يوقاريدن برى ايراداولنان مثاللر آوازك تقليدينى متضمندر. آهنك تقليدينك سكون وحركت ــ حال ووضعيت ــ يأس واميد ــ خوف وتلاش ــ سرور وكدر ــ عشق وسودا ــ نوروظلمت ــ كبى احوال وحسياتى نصل تصوير ايتديكى ايسه آتيده‌كى برقاچ مثالدن اكلاشيلير .

ظلمت وسكوته مثال :

نظرم ايسه اطرافه مستولى اولان محيط ظلمتك اعماق خفاسنده غائب

اولمش کیتمشیدی. کیتدکجه ظلمت برحاله کلدیکه قرانلغی ال ایله طوتمق قابل کبی کورینوردی . سایه‌سنده اکلندیکم هراغاج نظرمده برغول بیابانی شکلی باغلادی، کویا که یربوزی زیر زمینه کچمش ویاخود ظلمات مقابر روی ارضه چیقمشیدی . کویا که اولوم ماتم اثوابنه بورنمشده میدانه اوغرامشیدی . کویا که ید قدرت شو برآوچ خاکی عوالمندن آیرمشده عدم اباد نسیانه اتمش ایدی .

کمال

دوره وسیره مثال :

هرتجلی کیم ایدر عشق دل افروز نکار
ایکلیوب باد اچار اعلی کلباغ بهار
جویلر کریه ایدوب نعره اورر مرغ هزار
رقص ایدر پیرولك وجد ایله بی‌صبروقرار
کیمی بی‌صوت وحروف وکیمی پرناله وزار
ذکر ایدر حق جهان زیر وبری دونه دونه
شمسی افندی ـ اسکدارلی

حرکت وهیجانه مثال :

نوبتجی شاشیروب ترسان ولرزان اوفاق اوفاق کزینیوروتفنکنی قورمغه چالیشیوردی . پنجره‌دن کوردم ـ آیول او سلاحله نه یاپاجقسك ؟ کندیکیمی اولدیره‌جکسك؟ تفنککی اورایه براقده شو چوجوقلرك قپوسنی آچ، سده خلایه کیر بزسنی قورتاریرز ـ دیدم. الدن کلسه صحیحاً قورتارمه‌یی قورمشدم. (سبحان‌الله ـ اویله خائن ایچون اویله بروقتده مرحمت طمارلریمك حرکته کلمسنه تعجب اولنمزمی؟) هر نه ایسه تتره‌یه‌رك تفنکنی دیواره طیادی. محبوسلرك قپولرینی آچدی یواش یواش اللرینی اوغوشدیره‌رق خلایه کیردی . بیچاره محبوسلر ایسه کرچه غوغا کورلدیلر ایشیدییورلر سه‌ده نه اولدیغنی بزم قدر بیله‌مدکلرندن قپولری آچیلمش ایکن دلیکدن

باقوب دیشاری چیقمغه جسارت ایده میورلردی. نه طوریبورسك چیقگز یا دیدم . قپویی آچدیلرینه بکاباقیورلردی. قورقمیگز جانم چیقگز ـ دیدم . زنجیردن بوشانمش ارسلانلرکبی نعره اوورارق اوغرادیلر. واللرینه کیمی بالطه، کیمی کسکی، کیمی دمیر پارچه‌سی الوب آلتیمزده‌کی مهمات طولی اوطه‌نك پارمقلقلرینی قیرمغه باشلادیلر .

راجی افندی ـ وقعهٔ زغره

وقوف ووضعیته مثال :

برج وباروی قسطنطنیه ـ که دار العجائب طرفه آثاردر ـ کنگرهٔ دروازه‌ده قلهٔ فلك کبی آشکار اولیجق ادرنه‌قپوسی دیمکله معروف اولان باب معلا طاقه متصل خارج دروازه‌ده واقع خندق حصار اوزره بنا اولنان جسر معهود اوزره شخص مذکورعنانکش سمندرفتاراولوب مهیای یاهو وصورتمای الوداع اولدی .

نرکسی

صعود وهبوطه مثال :

شمدی افقدن بر سیاه بلوطدر قالقر . هجوم قولی کبی طوپلانور طوپلانورده اومولمز برسرعتله ایلری. طوغری یوریر. برلر کوکلر طاغلر ایکیل ایکیل ایکلمکه ، کمینك هر ماقره‌سی هراچی یلکنلرك هر دیکیشی هر دلیکی بربشقه هوادن فریاد ایتمکه باشلار. دکز فلکله یاریشه قالقیشیر: شیشر شیشر هر طالغه‌سی برقره بلوط شکلنه کیرر هر طالغه‌نك اتیلشندن چارپیشیشندن چاغلدیسندن بربشقه فورطنه دها پیدا اولور .

کوکلر کوزیکك اوکندن یرلر ایاغنك التندن قاچار . بر دقیقه‌ده یوکسلیرسك یوکسلیرسك یوکسلیرسك، قوللرینی اوزاتسه‌ك السکه بر ییلدیز کچه‌جك صانیرسك، ینه او دقیقه‌ده الچالیرسك الچالیرسك الچالیرسك، دکزه کوز کزدیرسه‌ك دنیا یرندن اوینامشده دونه دونه اسفل سافلینه طوغری چکیلوب

کیدییور کبی کوریرسك . هرباقشده جناب حقك قدرتی، عظمتی درت طرفکدن میدانه چیقیوررر !

—. کمال — عاکف بك اویوننددن —

تلاش وحرکته مثال :

تا آلچقدن باشمزی قالدیروب تماشا ایتدیکمز پادشاهلری — هرکس اللرینك التنده تتره‌یوب طوریرکن — باقکز انلرده انساندر دیه جناب حق شمشیر اجل ایله اوریویرییور . باقکز جناب حقك ایشلرینه‌که بوقدر لطف واحسانیله تلطیف ایتدیکی وقوللرینه حاکملکه لایق کوردیکی قوللرینی بزم عبرت آلمقلغمز ایچون فدا ایدییور .

. . . .

دنیا محبتیله مسخر اولان قلبلرمزی اویاندیرمق ایچون بویله بیوجك اخطارلره اره صره مطلقا محتاجز .

امان نه‌دهشتلی کیجه ایدی اوکه بیلدیرملی شمشك آوازه‌سی کبی « قرالیجه کیدیور! ودهاصکره « کیتدی ! » نداسی‌یایلدی . فاملیاسندن ایرلمق شرارهٔ جکر سوزی کبی ایچریسندن برشدید قغلجم او آنده ظهور ایتمیان آدم وارمی ایدی بیلمم . بوتلاش ایله هرکس سرایك اطرافنه اوششدیلر . امانه کوردیلر ! بتون خدمه‌ده بربکای حسرت ! سرایك بناسنه وارنجه‌یه قدر حضارده برآه فرقت ! سرایك ایچروسی نمونهٔ روز قیامت والحاصل زواللی قرالیچه‌نك قلبندن ماعدا هرطرفده برحرکت .

بوسوئه — مترجمی کمال پاشا زاده سعید بك

حال وقیافته مثال :

چکوب وساده‌می قیلدم کلاه کوشه‌می خم
غریم غمدن ایدوب نیم لحظه استمهال

ندیم

دیکر

هزار ضعفله حمه طوغری عزم ایتدم
کمر کسته پراکنده کوشهٔ دستار
وله

§

جسیم برکمینك بحره نزولنده‌کی حالی تصویر ایدن شو:
ایلدی اقبال اوچ انبارلی یمه آتلر کبی

مصراع تاریخی ــ که شاعر مورخ سرورینك در ــ حاوی اولدیغی جناسله برابر آهنك تقلیدی ایچون مثال اوله‌رق ایراد ایتمکدن کچه‌مدك .

§

آهنك تقلیدی طبیعتی اقتضاسنجه کندی لزومنی نادراً حس ایتدیرر . بر اثر ادبی‌یی آهنك تقلیدی‌یه بوغمق قابل اوله‌مز . اولسه‌ده پك غریب کورینور . وارباب مطالعه‌یه کلال ایراث ایدر . آهنکك بونوعی طبیعی وبلا تکلف ظهور ایتملی وبحق تصویر ایده‌جکی شیلرده قوللانلملی وفصاحت ووضوح وآهنك عمومیدن هیچ بریسی بوکا فدا ایدلمامليدر . زیرا آهنك تقلیدی بعضاً محسنات بیاندن معدود اولورسه‌ده بالذات بیان دکلدر . آهنك عمومی ایسه صنعت تحریرك قوانین اساسیه‌سندن اوله‌رق اکا اهمیت ویرلمدکجه کوزل برشی یازیله‌مز. طمطراق بیانده کعبه واریله‌میان نفعسك آهنك سلاسته نه‌درجه اهمیت ویردیکی شونشیده‌سیله ثابتدر :

دوشده فکر ایلرم اوصافکی بیدار اولیجق
بولورم لوح خیالمده سراسر بی رنك
صکره تصویر ایدوب آینهٔ اندیشه‌مده
هم‌بازار هم طوترم نغمهٔ کلکه آهنك

—

بو آهنك سلاست ـ كه روحانی نوای نای فصاحتدر ـ نغمه‌ساز اولدیغی آثار ادبیه‌ده‌کی افکار وحسیاتی سامعین وقارئینك نفس ناطقه‌لرینه قدر القا و اوصورتله قلوبی تسخیر ایدر .

§

اسلافده فضولی کبی، نفعی کبی شاعرلرك ـ زمانمزده شناسی کبی، کمال بك کبی ادیبلرك اوازهٔ شان ومفخرتلرینی عالم ادبیات ایچنده آفاقگیر ایلیان اسبابدن بریده آثار ادبیه‌لری آهنك سلاستدن حائز نصاب کلی بولنمسیدر . الحاصل آهنك تقلیدی ـ كه اقتضای حال ومقامه کوره بحسب اللفظ اك خشین ویا اك لطیف ـ اك سریع ویااك بطی ـ اك آغر ویا اك خفیف کلماتی انتخاب والتقاط ایتمك شانندندر موسیقی بیان دکل تصویر هوائی نامیله یاد اولنسه سزادر . مع‌مافیه بونك آهنك عمومی‌یه لطیف معاونتی‌ده انکار اولنه‌مز .

واقعا براثر ادبی . آهنك عمومیسی اعتباریله، برمکمل موزیقه‌یه تشبیه اولنسه آهنك تقلیدیسی دخی ـ زیل ـ (طبل) ـ معهود بیوك کمان کبی گاه‌وبیگاه چیقاردقلری مدهش صدالرله موزیقه‌نك آهنك

مطرد عموميسنی خوش آینده برصورتله فاصله‌دار ایلیان آلات
حکمنده عد اولنه‌بیلیر .

—

— التنجی مبحث —

موافقت

موافقت برقانوندرکه اسلوبی موضوعنه توفیق ایتمك وتعبیر
دیکرله افاده‌یی افکار وحسیات ایله متناسب دوشورمکدن
عبارتدر . بوتقدیرجه اسلوب افاده محتویاتنك ماهیتنه کوره
ـ زینت ـ عظمت ـ احتشام ـ شطارت ـ جدیت ـ شدت ـ کبی
حاللردن کندیسنه مناسب اولان هانکیسی ایسه اوحالده
بولندیرلدیغی زمان موافقت قانونه رعایت اولنمش اولور .

ایشته بوقانون حکمنه استناداً درکه اسالیب افاده ـ اسلوب
ساده ـ اسلوب مزین ـ اسلوب عالی ـ ناملریله باشلیجه اوچ نوعه
تقسیم اولنور .

انجق طبیعت وماهیت موضوعنه کوره اسلوبك دائما تبدل
ایتمسی اقتضاایده‌جکندن انواع ثلثه‌دن یالکز بریسنی ـ دیکرلرینه
تماس ایتدیرمکسزین ـ طوتدیروب کیتمك هر بر صاحب قلم
ایچون متعذر صاییله‌جق قدر متعسردر .

واقعا هیچ برتألیف ادیبانه یوقدرکه انده اسالیبك ـ اشاغیده

تعریف ایده‌جکمز - هرنوعنه موافق پارچه‌لر بولنمسون. وبلکه اکثر پارچه‌لرنده انواع اسالیبك اختلاطی کورلمسون. برمؤلفك هنری ایسه اثرنده اسالیب بیانك کافهٔ انواعنی حسن ائتلاف وامتزاج ایتدیرمسیدر . مهارت ادبیه‌یه مالك اولانلر برفکر عالی‌یی اسلوب عالی ایله نصل کوزل تصویر ایدر ایسه اسلوب ساده ایله‌ده ینه اویله کوزل بیان ایدر . کاه اولورکه برطرز ساده دلانه ونازکانه ، برطور تکلف براندازانه ایله قارئینك قلوبنی جلب وتسخیرایدر. کاه‌اولورکه‌پارلاق تعبیرلر ، عظمتلی فکرلر ، شعشعه‌لی خیاللرله ارباب مطالعه‌نك روح وفکرینه اهتزازلر اعتلالر بخش ایلر . بر مهارتله‌که بر اسلوبدن دیکرینه نه یولده انتقال ایتدیکنی فرق وتمیز قابل اوله‌مز . اراالق اراالق شطارتنه دوام ایدرکن جدیته انتقال ایدر . شاد ومنبسط کورینورکن محزونیته دوشر . حدت وشدت ایچنده ایکن حالی سکونته منقلب اولور . اثنای تعریض وتهکمده ایسه بوحاللرك هپسنی دفعةً کوستر . بوقدر متخالف احوال وحسیاتی اسالیبك یالکز برنوعنده اجرا ایتمك نصل قابل اوله‌بیلیر ؟

مع‌مافیه انواع اسالیبدن هربرینك کلیت وعمومیتی اعتباریله اك زیاده یاقشق آلدیغی مواد وافکار بالتجربه معلوم اولمشدرکه شمدی انلرده صره‌سیله تعریف وتوضیح اولنه‌جقدر .

ـ اسلوب ساده ـ

اسلوب ساده اقناع وتهییجه دکل تبیین وتعلیمه واکندیرمکه مخصوص بر طور افاده اولدیغیچون مطول عباره‌لردن، عظمتلی تشبیه واستعاره‌لردن، شعشعه‌لی خیاللردن مجتنبدر. سهولت وسلاستله بر جویبار خوشجریان کبی آهسته روان اولمق ایستر. تزیینات ادبیه‌یی قبولدن امتناع ایتمزسه‌ده اوتزیینات اعتنا وتکلفدن تماماً بری اوملیدر. کندیسی برقطعهٔ چمنزار طبیعت کبی یکرنک وهموار اولدیغندن مزیناتی‌ده چیچکلر ایچنده پاپادیه، یونجه قبیلندن دوز وساده شیلر اولورسه یاقیشیر. صنعته بتون بتون نا مساعد دکلدر. لکن اجرا اولنان صنعت کوزه چارپمیه‌جق صورتده اولمق اقتضا ایدر. زیرا اسلوب ساده‌نك اك بیوك مزیت ولطافتی تکلفسزلکدن، طبیعیتدن عبارتدر.

آتیده برایکی مثال بوتعریفی ایضاح ایدر:

اکثر اختلالاته بادی اولان اشخاصك مراملری اصحاب اقبالی برکشته ایدوب کندیلری یرینه کچه‌رك کسب اقبال ایتمکدر. امنیت وحریت صحیحه موجود اولمیان ملکده ارباب درایت عقیم اولور. یعنی فضل ودرایتك تماماً اثری حاصل ومشهود اولمز. منتظم اولمیان دولتلرده بین الاهالی اتفاق محال اولوب اتحاد مجرد ارباب فساد بیننه منحصر اولور. دولت غیر منتظمه‌ده خوف باری دخی معدوم اولور. وفرائض دیانتك استخفافی جهتیله اجرای عهده رعایت اولنمیه‌رق

افکار فاسده‌لرینه اویان شیلری اجرا وماعداسنی ترك والغا ایدرلر. وبویله دولتلرده کوتو آدملر مستخدم وممدوح واپی ذاتلر متروك ومذموم اولورلر. شویله‌که برطاقم عادات مضره قانون ونظامه غلبه ایلر وکوریلان احوال مذمومه‌نك نظامله دفعی میسر اوله‌مز وبویله فسادات قبیحه‌دن طولایی اهالی امور خیریه‌ده بخیل وامور شریه‌ده سخی اولور. وشان وشرف ملتی وقایه‌یه حرص ورغبتلری غالب اوله‌جق یرده خاطرلره کلمز نیجه مصالح باطله‌نك ترویجنه حب وانهماکلری زیاده‌لنور . بوجهتلرله بین الاهالی کین وغیظ وبغض وعداوت بساغی عادت حکمنه کیروب واتفاق ومودت ومروتك وجهاً من الوجوه اثری قالمیوب دائما متفرق فرقه‌لره منقسم اوله‌رق حرکات ردیهٔ دائمه‌لری اهل خیره باعث تأسف وارباب شره بادئ شادی وسرور اولور .

رفعت پاشا

دیکر :

برمنوال محرر قرنجه‌لرك بودرجه فطانت واستعدادلری هیئت اجتماعیه‌لرینه مخصوص اولوب بونلر حال افراده خصملری اولان دیکر بعض حیواناته مقابله‌دن عاجزدرلر. ازجمله قرنجه ارسلانی تعبیر اولنور برنوع حیوان صغیر انلره غلبه ایدر . اشبو حیوان حشراتدن قنادلی وظریف برنوع حیوانك یاوریسی اولوب قان ایله تغذی ایدر واکثریا شکاری قرنجه‌در. قرنجه ارسلانی، دوه‌جك تسمیه اولنور، معهود حیوانه مشابه اولوب فقط بونك باشنده برطاقم اوزون بوینوزلری واردرکه آلات مثابه‌سنده استعمال ایدوب بونلر دخی هیئت مخصوصه‌سنه تحول ایدنجه‌یه قدر اجرا ایده‌جکی حرکاته تمام موافقدر . حشرات سائره‌نك کندی شکارلرینی تعقیب ایتمك ایچون قنادویاخود ایاقلری اولوب حیوان مذکور ایسه بومقوله اعضادن بالکلیه محروم اولدیغندن قطعاً یرندن حرکت ایتمدیکی حالده شکارینی نزدینه جلب ایدر .

شویله‌که شکارك کندیکاهی اوزرنده برچقور قازه‌رق ایچنده پوصویه یاتار ومترصد اولدیغی حیوان مطلقا ایچنه دوشر.

اشبو حفره‌یی قوری قوم ویاخود طوپراق اوزرنده حفر ایدوب کندوسی دخی ایچنده بالتصادف اورادن مرور ایده‌جك قرنجه‌نك ورودینه کمال صبر و سکونت ایله منتظر اولور. اول امرده چقورك وسعتنه کوره بر دائره چیزر. وچقورك عمقیله اشبو دائره‌نك قطری بیننده بر نسبت معینه اولدیغندن برخیلی مقدار طوپراغك حفر واخراجی لازم کلوب اشبو عملیات مشکله‌یی ـ حسب الشکل قازمه مثابه‌سنده استعماله صالح اولان ـ باشیله اجرا ایدر . شویله‌که برایاغیله قومی باشنه طولدیروب خیلیجه قوتله دائره‌دن دیشاری آتار. شو حاله نظراً جسامتنه نسبتله اعصابنده خیلی قوت اولمسی لازم کلور. مقصدی حاصل اولنجه‌یه یعنی برقاچ سانتیمترو مکعب طوپراق چیقارنجه‌یه‌قدر عملیات مذکوره‌یی کمال مهارت وسرعتله تکرار ایدر. حفراثناسنده ایریجه قوم دانه‌لرینه تصادف ایلدیکی حالده انلری دخی باشیله قالدیرر آتار ایسه‌ده قوم دانه‌لری بوصورتله رفعی ممکن اولیه‌جق درجه‌ده جسیم اولورایسه اول حالده ارقه‌سنه یوکلیوب خارجه نقل ایدر. حیوان مذکور اکثریا اشبو تشبثاتنده موانع قویه‌یه تصادف ایدرك دسترس اوله‌مزایسه‌ده (!) قطعاً دوچار یأس وفتور اولمیوب مطلبی حاصل اولنجه‌یه قدر عزیمتنده ثبات واصرار ایدر .

منیف پاشا

دیکر :

« اخر الزمانده دیار عربده اولاد اسماعیلدن خاتم الانبیا کله‌جکی کتب سماویه‌ده مندرج ایدی. خاتم الانبیا ـ که فخر وافضل بنی آدمدر ـ اولوقتك حکمنجه آنك عربدن ظهور ایتمسی مقتضای حکمت ومصلحت ایدی . زیرا عربلر اولوقت دنیایه یایلمش اولان فنالقره بولاشمیوب ورومه‌لیلرك چرکین عادتلرینه آلشمیوب جزیرة العربده بدویت سایه‌سنده فطرت اصلیه‌لری اوزره قالمشلر ایدی واکرچه عربلر علوم وصنایعدن بی بهره ایسه‌لرده ایچلرنده فصاحت وبلاغت مراقی زیاده‌لشمش وپك چوق شعرا وغایت فصیح وبلیغ ادبا وخطبا یتشمش ایدی .

امی اولدقلری حالده غایت کوزل اشعار سویلرلر ودائما فصاحت وبلاغت ایله تفخر ومباهات ایلرلرایدی. حتی مکه‌جوارنده سوق‌عکاظ نام‌محلده‌هر ییل ذی‌القعده‌آینده بربیوك‌پنایر قوریلور، هرطرفدن‌اورایه شعرا وبلغا طوپلانور، کوزل شعرلر وکزیده خطبه‌لر اوقونور، سوز میدانده یارشلراولور، باش‌اولانلر آفرین‌آلور وشعری کعبه دیوارینه آصیلورایدی. بوصورتله کعبه دیوارینه آصلمش‌یدی‌قصیده وارایدی‌که انلره‌معلقات‌سبعه‌دینیلور. انلرك‌برنجیسی امرئ‌القیسك قصیده‌سی‌ایدی‌که الك یوقاری آصلمش وبعثت محمدیه‌یه قدر اویله قالمش ایدی .

الحاصل شعرا وخطبا کوزل شعرلر ومؤثر خطبه‌لر ایله جمهور انامه وعظ ونصیحت وتهذیب اخلاق عوامه پك چوق همت ایدرلردی . .

جودت پاشا ـ قصص انبیا

دیکر مثال :

بو وجهله بین‌العرب شعر مرور زمانله تنزل وتدنی ایتمش ایسه‌ده بوفوق‌العاده لسانك کندینه مخصوص بر فصاحت ولطافتی وشعره زیاده‌سیله استعدادی‌اولدیغی کبی‌شعرای قدیمه‌سنك آثار موجوده‌سی‌دخی نمونه ورهبر یرینی طوته‌بیله‌جکندن عربلرك شعرده بردورجدیدنری اولمق‌ممکن ومأمولدر. شوقدر وارکه شعرای قدیمه‌نك فصاحتنه امتثاله چالشمغله برابرشعرلرك‌بیابان‌وخیمه‌ودوه‌حدودی ایچنده‌محصور براقلمیوب اوفصاحتك حسیات وافکار عالیهٔ جدیده‌یه تطبیقی اقتضاایدر. چونکه بوکون برعرب شاعری‌امرئ‌القیسك اشعاروادیسنده شعریازمغه‌نه‌قدر اوزنسه ینه‌اوزمان جاهلیت شاعریتك نااهل وعاجزبر مقلدی اولمقدن قورتیله‌مز. شعرده‌تقلیدایله‌شهرت‌قازانیله‌میوب‌راه‌نارفته‌یه‌کیتمه‌مکله‌قازانیلیر. بوسببله‌مبنیدرکه شعرانك متقدملری دائمامتأخرلرینه مرجحدر. شاعر اولمق‌ایستیان‌آدم تقلیدایتمیوب کندی حسیات‌شاعرانه‌سنه‌تبعیتله‌شعرده‌یکی برجیغراچمغه چالشملیدر. شعرای عربك‌خیالاتی‌غایت واسع وعالی‌اولوب آزسوزله چوق‌معنی افاده ایتمك یولنده‌کی مهارتلری دخی‌محیرعقولدر.

كندی نسل ونسبلرینی، جسارتلرینی ، سماحتلرینی ویادیکر حاللرینی مدح وثنا ایله تفاخر یولنده سویلدکلری اشعار ومبالغه‌دن خالی دکاسه‌ده عشقك لذایذ وخصایصی، فراقك الام ومحنتی، محبوبه‌نك حسن وجمال واوصافی، مروت وکرم علو وجنابك فضائلی کبی احوال طبیعیه حقنده سویلدکلری اشعار مبالغهٔ عجمانه‌دن خالی اولمغله برابر تصویرات مجسمه حالنده اولوب اوقدر طبیعی، اوقدر مؤثر، اوقدر حزین ولطیفدر که خلفای عباسیه‌نك بر بیت ایچون برشاعر ویاراوی‌یه اوقدر آغیر احسانلر ایمش وچوق دفعه بر مصراعك استماعندن مستمعینه فوق العاده حاللر وقوع بولمش اولدیغنه دائر «اغانی» ده « الف الليل »ده وسائر کتابلرده کوردیکمز روایاته تعجب ایتامکلکمز اقتضا ایدر .

شعر عربینك برنقصانی وارسه اوده شعرای عربك تاریخه متعلق ویاخود صرف مخیلاتدن اوله‌رق بر اوزون وقعه‌یی اساس اتخاذ ایله تفصیلاتنك نظم وتصویرینه کیرشمکی عادت ایدنمامئلری وبناءً علیه مشاهیر شعرای عربك آثاری ایچنده هومر، فردوسی، دانت، ملتون کبی شعرانك آثاریله مقایسه اوله‌بیله‌جك مفصل ومنتظم بر اثر بولنه‌مامسیدر.

ش. سامی بك

شعره مثال :

برقیون یاوروسیله طاغده‌ملر
قراجه یاردن ایدر پرتاب
بر بایردن دخی ایتز سوریلر
کاه کاه عکس ایدر صدای کلاب
برقادین دستیسیله‌یه صو کیدر
ارککی بالطه‌سیله اورمانه
بابی اومزنده اوغلی بریانه
اوته‌ده سود صاغار فقط دختر

کوستروب صکره پیر عائله بر
طوپلانورلر سماط پریانه
قیدماضی ودرد استقبال
اولمانجه کلور سعادت حال
عبدالحق حامد

دیکر مثال :

منصوره کلوب اهالی شام
والیلری ظلمن ایتمش اعلام
منصور دیمشکه لطف باری
طاعون یوق آبلده کزده باری
ایتمش بریسی خطابه آغاز
اولمش بو جواب ایله سخن ساز :
« بیتمکسه مرادیکز اهالی
طاعون یرینه یتر بو والی
طاعون اوله هم ده ظلم جانسوز
برقولتغه صیغمز ایکی قارپوز »
اول شخصه خلیفه ایلیوب کین
مجلسده اگرچه ایتدی تمکین
باقی ظالمه کیم بجای اکرام
ایتمش آنی صکره ظلماً اعدام
کر باکه دیسه یدی بو کلامی
بخش ایلرایدم اوشخصه شامی
عزت ملا

اسلوب ساده ـ اخوانیات ، لطائف ، قصص ، تحکیهٔ عادیه ، افسانه ومکاتبات ایله علی العموم علمه خدمت مقصدیله یازیلان آثار ومؤلفاتده جاریدر .

— اسلوب مزين —

اسلوب مزين تزيينات ادبيه يه يعنى انواع مجازايله سائر صنايعه زياده سيله مائل اولديغيچون (مزين) وصفيله توصيف ايديور .

اسلوب ساده يى صولو بوياايله ياپلمش بر رسمه بكزه دلمك لازم كلسه اسلوب مزينى ده ياغلى بوياايله ياپلمش بر تصويره تشبيه ايتمك اقتضا ايدر . بو نوع اسلوبك بالخاصه ارادينى شى شعشعه سيله ، آرايشيله نظر استحسانه چارپمقدر .

اسلوب ساده ايله اسلوب عالينك وسطنده واقع اوله رق زينت و لطافتجه برنجيسنك فوقنده ، شدت و علو تجه ايكنجيسنك دوننده بولنور . برينك حلاوتى ، اعتدالنى سهولتنى - ديكرينك شعشعه سنى ، احتشامنى ، عظمتنى استعاره ايدر . طرز مقبول بيانك كافهٔ منابعندن اغتراف ايلرسه ده هيچ برينه طالوب قالمز . ظريفانه افاده لر ، نكته لى سوزلر ، نازكانه و شيوه لى تعبيرلر ، آهنكدار عباره لر ، جانلى تمثالاردن هيچ برشى كنديسنه بيكانه دكلدر . انجق هر شيئك كثرتى قيمتنك تدنيسنه سبب اوله بيلمك ملاحظه سى كاه وبيكاه كنديسنك اسلوب ساده يه التفات ايتمسنى اقتضا ايدر . نه زمين پست تذلل ده خاكسار ، نه ده اوج اعلاى غرورده بالاپرواز اوله رق حد مقبول وسطنده بولنمقله تميز ايدن اسلوب مزين (اسلوب معتدل) وياخود (اسلوب متوسط) ناميله ده

یاد اولنور . طبیعتنده اعتدال وحلاوت بولنان هر نوع افکار وحسیات وتأثراتك ترجمان بلیغیدر .

بالخاصه عرض وتمثال ایله تصاویر شاعرانه‌یه یاقیشیر . اشاغیده‌کی مثاللرده اولدیغی کبی :

نثره مثال :

تختگاه سلطنتك اق دکزه قارشی اغیاره سد اولنمش . باب آهنینی دینلمکه شایان اولان قلعهٔ سلطانیه بوغازندن کیریلیر وبر ساعت قدر دها بری کلنیرسه قدرتدن نمونهٔ لطافت اولمق ایچون یاپلمش بر حوض بهشتی کوریلور. انسان بر قاچ کون او دریای صفانك کنارنده تماشای طبیعت ایتملیدرکه خزینهٔ بدایعنك ابذالنده فیاض قدرتك نه کریم اولدیغنه ذهننده بر مطالعه حاصل ایده بیلسون .

اکثر کونلرده وقتا که اقشام تقرب ایدر ، باد شمال ایله هوای جنوبی بر برینك آغوش وفاسندن قوپه‌رق هر بری دنیانك بر کوشه‌سنده غروب ایله مملکتك الك عاشقانه بر سیرانکاهی اولان اوزمین بی مثال موعد وصال ایتمش ایکی نازنین کبی معانقه‌یه باشلارلر . اوقدر آهسته حرکت ایدرلرکه ـ تنفسلری بر برینك کل جمالنی صولدیرر وصدای پاللری اغیاره افشای راز ایدر ـ اندیشه‌سنده‌درلر ظن اولنور . بادشماله جلوه‌کاه اولان صولرك امواجی اوقدر کوچیلور وشمسك ضیاسی اوقدر پاره‌پاره‌طاغلیرکه زمینه بر براق آیینه فرش ایدلش دینیله‌بیلیر . پویراز کذرکاهی اولان یرلرك بعض کره اوته‌سنه بریسنه لدوس طوقنور یوللر آچارکه‌سر وسیمیندن فرق اولنمز . لدوس اوغراغی اولان طرفلرك بعض وقت اوته‌سندن بریسندن پویراز کچر شکللر حاصل ایدرکه هواده برابر بهاری پاره‌لنه‌رق دکزه دوکلمش قیاس ایدیلیر .

خورشید منور عظمت وسلطنتیله افاقه جواهر فشان اوله‌رق افقك منتهاسنه کلنجه آتلمش یموق شکلنده اطراف مغربی طولاشان اوفاق بلوطلرك حاصل ایتدیکی نوره غرق اولمش رنکلر نه‌قوس قزحده، نه‌رنکین الماسده، نه ازهار بهاریده، نه‌مرغان هندیده کورنمك احتمالی واردر .

برطرفی غایت اچیق بنفشه، برطرفی غایت قویوعلور نکنه غرق اولمش
ویاخود برجهتی اتشین آلدن باشلایه‌رق وطبقه طبقه پنبه ، ترنجی ،
وقاون ایچی رنکلرینك فرق اللی درجه قویولغندن اچیقلغنه واچیقلغندن
قویولغنه انتقال ایدرك نهایت قناریا صاریسـنده قرار ویرمش ویاخود
دنیاده نه قدر پارلاق رنك وارسه ـ اچیقلقده قویولقده قابل اولدقلری
درجاتك هیچ بری خارجده قالمامق اوزره ـ عمومنی جمع ایتمش بیك
درلو ملون بلوطلر دقیقه دقیقه رنکلرینی برلطافتدن بر بدیعه‌یه تحویل
ایدرك آهسته آهسته آفاقی سیر ایتمکه باشلارلر . بر صورتده‌که
یالکز دکزده دکل طاغلرده بیله شکلیله لونیله عکسلری مشاهده اولنور.
بوعکس ایسه دائما بربرینه انعطاف ایدرك غالبا بادشمال ایله بادجنوبك
خفت وغلظتجه اولان تفاوتی دخی هواده طبقات وطبقاتده بالطبع آیینه لکه
استعداد حاصل ایلدیکندن سطح مادن اوج هوایه قدر دائما تغیرده، دائما تلونده
برنور عالی حاصل اولورکه تصویرینه دکل تصورینه دخی امکان یوقدر.
کمال

دیکر :

سرایه جبهه‌سندن نظر اولندقده اتصالنده برر دائره اورته‌سنده
عظمتلی برقله‌دن عبارت فرسوده رنك بر بنا کورینور. منظرهٔ بنا
شاعرانه تشبیه اولنورسه ایکی جناحنی آچمش برعقاب عظیم الهیکل پروازه
مهیادر دینیله بیلیر . اوکنده‌کی ساحه برروضهٔ بدیع المنظردرکه فسحت
عرض وطولنی احاطه‌ده مد نظر قاصردر . لطافت وانتظامنی تعریف
وافاده‌ده قوهٔ متخیلهٔ ادبا عجزینی اعترافه هرزمان حاضردر. هرطرح زمرد
فامی استاد صنعتك نفایس طبیعتی تقلیدده کمالنه برر نشانه، هرسطح شکوفه زاری
آرایش بهاردن برنمونهٔ بی بهانه‌در . یوللرینك حوالی واطرافی اشجار
ملتفة الساق ایله مزیندرکه هر شاخ نضارت وایه‌سی تار شعاع آفتابه بر
کوزل شانه، سایه‌سی ایسه التنده کزنلرك حیاته سرمایه‌در. رخام خامدن
جابجا رکز اولنان صنملر کویا که بوعالمك نفوس ملکیه‌سی وخاندان

ایمپراطوریدن ارتحال ایدنلرك شهراه روضه‌ده مشهود اولان تصاویر مجسمه‌سی کویا که بوباغ سکوت آبادك سکنهٔ متحسره‌سیدر .

بو اجمالك تفصيلنی ادیب مرحوم کامل پاشانك (قالیپسو) جزیره‌سنه دائر تعریفات بلیغانه‌سی مفیددر .

بوباغده وار غریب حالت
شایسته اکر دینلسه جنت

نصل جنت دینلمسون ؟ ساحه‌سندن احوال عقبایی آکدیرر برعالمه کیریلیر . بوتماشادن صکره صفای جنت سوریلور . یعنی بو روضهٔ وسیع‌الانحاتك برکوشه‌سنده شمدیکی ایمپراطورك پدری فره‌دریقك وزوجه‌سنك تربه‌سی موجوددر . باغچه‌نك صاپه برجهتندن اوزون بر یول ایله اورایه کیدیلیر . یولك اطرافنده سروکبی حزن ارتدیره‌جق اغاجلر دیکیلیدر . یولك حذاسندن منتهاسنه طوغری باقلنجه برصراط مستقیم که ظلام ظلال اشجارایله منظره‌سی غایت مهیب وموحش وتحریك روزکارایله اغاجلرك تصادمندن حاصل اولان ایکلتی زیاده حزین ومدهشدر . زوار یولك اورته‌سنده سنوحات اخرویه ایله اویله متأثرالجنان اولورکه دوردن برمغاره دلیکی کبی مشهود اولان تربه قپوسنی مدخل عالم آخرت ظن ایتمکه باشلار .

سعدالله پاشا

شعره مثال :

قصر روح افزا دکل حسن وبها مأواسیدر
جنت اعلا بونك فرش جهان آراسیدر
سیر ایدوب طرح جدید سقف عالیسن دیدم
وار ایسه بوروی ارضك عالم بالاسیدر
روح افلاطون دیدی یوق یوق خطا ایتدك خطا
عالم جاه وجلالك بویکی دنیاسیدر

دار خلدڭ برمصنع بیتیدر ـ یاخود ـ دیدم
دیدی کیم رضوان بوبیتی جنتڭ معناسیدر
دار محتدر جهان اما بونڭ چاك دری
اول قیاسڭ صورت الای استثناسیدر
طاق کسری قصر شیریندر پدر مادر اکا
بوایکیسنڭ دخی بر طفل نوپیداسیدر
کره ودریا ایکی جانبدن درآغوش ایلمش
صانکه دریا دایه‌سی کهسار ایسه لالاسیدر
کوه صاقنمتده رخسارن طوغار کوندن آنڭ
بحر ایسه آینه‌دار طلعت زیباسیدر
حذا ساحلسرا کیم رنڭ وبوی نوبهار
کلشن پر فیضنڭ برغنچهٔ رعناسیدر

ندیم

دیکر :

بهار ایردی ینه باغه دوشندی نطع ژنکاری
ینه سلطان کل ایتدی مشرف تخت کلزاری
ینه باد صبا افتان وخیزان ایردی کلزاره
دم عیسی وش احیا ایلدی ازهار واشجاری
لطافتدن زمین فرش منقش اولدی عکسیله
مرصع سایبان ایدنجه چرخ ابر کهر باری
ایرشدی پرتو فیض بهار آینهٔ چرخه
عجبمی شمدی اولسه ژنڭ ابرتیره‌دن عاری
دونوب کرداب بحر خونه هرکل لاله‌زار ایچره
طولاشدیرمقده کشتیٔ قرار بلبل زاری
نسیم اول دکلو نازڭ طرح ایدر آب اوزره امواجی
که لوح سیمه استاد ایده‌مز اویله قلمکاری

صانور تمغای زرینَدر کورن برماتی خاراده
میان آبه‌دوشمش عکس خورشید پرانواری
چراغك حسننی انکار ایدنلر روز روشنده
سمنزارایچره کورسونلر فروغ شمس کلناری
نفعی

— اسلوب عالی —

اسلوب عالیده‌کی خاصهٔ جلیله افکار و حسیاتك اصالت وعلویتنه تعبیراتك عظمت وشدتی‌ده علاوه ایدرك نا کهانی تهاجملرله نفس ناطقه‌یی حواسنك فوقنه چیقارمق وحیرت واعجاز وعشق وغرام ایله مشحون ایتمکدر . اسلوب عالی‌یه چسبان اولان شی احتشام وعظمت افاده‌در. اعتلایه مائل ایسه‌ده اسلوب مزین مخصوصاتندن اولان تزییناتی تحقیر ایدر . مزیتی زینت وثروت الفاظده دکل قوت وصلابت معناده ارار. شدت افکار ایله حسیات اصیلانه‌نك افراطندن متولددر . بونکله برابر جولانکاهنی شواهق علویت وعظمته حصر ایتمسی حالنده کرك مؤلفنی، کرك قارئنی یوره‌جغندن اراقده اسلوب مزین واسلوب ساده‌نك معتدل ونازك خیابانلری اره‌سنده خرامان حضور واستراحت اولمسی ایجاب ایدر .

اسلوب عالی مناجات ونعوته، مرثیه‌یه، خطبه‌لره، فلسفه‌یه، تاریخك بعض پارچه‌لرینه ، تراژدیلره وسائر هر درلو مقدس وعالی مباحثه لایقدر .

مثال آتی محاربات سابقه هنکامنده وطنمزك کرفتار اولدیغی مصائب وشدایددن متأثراً اظهار اولنمش واو یلادن

برنوحه‌دركه شامل اولدیغی حسن وتصور نه درجه بلند ایسه اسلوب بیانی دخی اومرتبه عالی اولدیغیچون او یولده بوله بیلدیکمز سائر مثاللره تقدیماً ایراد ایلدك :

کیت وطن کعبه‌ده سیاهه بورن
برقولك روضهٔ نبی‌یه اوزات
برینی کر بلاده مشهده آت
کائناته او هیئتکله کورن
او تماشایه حقده عاشق اولور :
کوزه بر عالم ایلیور اظهار
که جهاندن بیوك لطافتی وار !
او لطافت اولنسه کرانکار
مذهبمجه دیمك موافق اولور :
آچ وطن سینه‌کی آلهکه آچ
شهدا کی چیقارده اورته‌یه صاچ !
کمال

—

شاعر مشهور باقینك سلطان سلیمان ایچون سویلدیکی مرثیه‌دن شو بر قاچ بیت دخی اسلوب عالی‌یه مثال اوله‌بیلیر :

قیلدی فراز کنکرهٔ عرشی جلوه‌کاه
لایق دکلدی شانه حقا بو خاکدان
مرغ روانی کوکلره ایردی هما کبی
قالدی حضیض خاکده بر ایکی استخوان
چابك سوار عرصهٔ کون ومکان ایدی
اقبال وعزت اولمش ایدی یارهمعنان
سرکشلك ایتدی توسن بخت ستزکار
دوشدی زمینه سایهٔ الطاف کردکار .

عبدالحق حامد بكك (طارق ـ یاخود ـ اندلس فتحی) البته نظر مطالعه كزدن كچمشدر . مؤلفك طارق بن زیاده عقیب فتحده سویلتدیكی سوزلره بركره دها باقه‌لم كه اسلوب عالینك برمثال مكملنی‌ده اوراده كوره‌جكز :

طارق بن زیاد (یالكز)

اندلس حكمدارانك خزینه‌لری ایچنده‌سین ، طارق ! سن نره‌دن كلوب نره‌ده طورمشسن . عزیمتك نه طرفه ؟ سن تاسوریه‌دن كلوب طلیطله‌ده طورمشسن . یارین سكا برفاتح دیه‌جكلر . بونكله برابر سن قوله‌دن چیقدك ، برسرای خزینه‌سنده‌سین . برمزاره كیره‌جكسین . شوكوزینك اوكنده پارل پارل یانان شیلر نه‌در ؟ برطاقم حكمداران ماضینك سرنكون اولمش افسرلری ! بوشهر برتختكاه سلطنت اولمسیله بو اوطه برتاجكاه مسخردر . اوقراللری تشخیص ایدن تاجلر سنك نیچه‌كده اقتداریكك كمالنه یكرمی بش برهان ، یكرمی بش شاهد !.. بونكله برابر ای سردار غالب ! سن یالكز بر تربه‌دارسین . بو تاجلرك اصحابی اولان حكمدارانه امتثال ایتمه . انلر غافل و مغرور ایمشلر . ذوالجلالك قدرتی ، بشرك عجزینی ، زمانك انقلابنی دوشونمامشلر . هپ بربرلرندن انتقام اله‌رق كلوب كیتمشلر . سن انلرك سرای سلطنتنه كیردك ، خزینهٔ ثروتنه مالك اولدك ، دفینهٔ اسرارینی كشف ایتدك . رودریق سكا انلرك استقبالنی كوستردی . سن ده عالمه رودریقك آتیسنی تصور ایتدیریورسن . ایشته قوجه برملتك عالم استقبالی ایاغكك آلتنده یوارلنوب طوریور . ایشته داخلنده جریان ایدن نهر اقباله بربشقه مجرا آچلدی . بوده محضا سنك كتیردیكك انقلاب ایله آچلدی . بونكله برابر سن هیچ برشی دكل‌سین ، بن زیاد سن مجرد هیچسین !

تبدیل طور ایله

نه اولور یاربم ؟ بكاده برازغرور كلسه ، غرور ایله چیقسه‌م چیقسه‌مده صكره بردن بره دوشوب نه قدر عاجز ، نه قدر اقتدارسز برمخلوق اولدیغمی

بر کره دها اوکرنسهم . اوقو ! بن زیاد اوقو ! شو افسرلرك هر بری بر حکمدار بدبختك سرکذشتیدر . اوقو ! ابن نصیرك کوله‌سی !

سابقا پلونه سردار ظفر شعاری والحالة هذه حربیه ناظری بولنان غازی عثمان پاشا حضرتلرینك پلونه‌ده شهید اولدیغی خبر کاذبی استانبوله وارد اولدیغی کون ــ که عموم عثمانلیلر ایچون بر روز سیاه ماتم ایدی ــ خلقك ترجمان حسیات وتأثراتی اولمق اوزره (وقت) غزته‌سنده نشر اولنان برمقاله عظمت حس وشدت افاده ایله اسلوب عالی‌یه موافقت ایده‌جك امثال ادبیه‌دن صاییله‌جغیچون بعض فقره‌لری نقل اولندی .

مسعودیت مدنیه خیاللری نهایت‌الامر بویله برحس ندامت وپشیمانی‌یه نصل وسعت ویرمزکه یوزلرجه سنه‌ده حاصل ایلدیکی معموریت اوزرینه غبطه بخشای انام اولان برشهر عظیمك چند ساعت ظرفنده یانغین یرینه دوندیکی کوریلیور، قرق بیلده مکملیت بشریه‌سی حصوله کلان بر السان کاملك بش پاره‌لك برقورشون ایله دورلدیکی وهم ده بیکلرجه‌سی بر آنده یره سرلدیکی نظر حیرتله مشاهده اولنور .

جنك ! . . .

مبدیٔ امرده اویله مقدس بر شی که قدسیتنك وجدانجه ملاحظه وموازنه‌سی یورکده برقاینار قانك جریانتی حس ایتدیریور . اویله یا ! مسعودیتمزه کوز دیکن حاسدلری سائقهٔ حسدله تشبث ایده‌جکلری تخریبدن منع ایچون ایجاد اولنمش برایشدر .

فقط جنك ! . . .

نه مستکره شی ! طول امل وغلبهٔ حسد وسوق غرضله نوعیت بشریه‌سنه مخصوص اولان ملکیتی مملعنت عفریتانه‌یه تحویل ایلیان انسانلری هدف

حرکت ملعونانه‌سیله اتصال ایلیان شهراه دخی جنك دیه بادئ امرده تقدیس ایلدیکمز برکیفیت دکلیدر ؟

. . . .

. . . .

ترك سلاحه برچاره وارایسه اوده سلاحلنمقدر. تخریب عالم فکرنده بولنانلر سلاحله کلدکاری کبی بونلردن تحافظ وتدافع ایچون دخی انلره سلاح یوزندن بشقه یوز کوسترمك خطا اولدیغی حقایق وتجارب تاریخیه‌دندر .

انسان اوغلی اوقدر غریب برمخلوقدرکه یوز ویردکجه شماریر . شماردقجه یوز بوله‌جق اولورسه دها زیاده شماریر . جهان آنك اسیری اولسه ازمك ایچون جهانك خارجنده احرار ارامغه قالقیشیر .

هنده قدر کیدن اسکندرلر، ازمیده قدر کلان تیمورلنکلر، بوناپارطلر ایشته هپ بوشمارقلق اوزرینه کلمشلر وکیتمشلردر .

. . . .

باخصوص‌که اول متعرض کندی مدافعه‌لرندن عاجز بولنان نسوان وصبیانك جکرلرینی ییرتمق ایچون ناخن خون آلودیله میدانه چیقدقده (سن هر یورکی قادین وصبی یورکیمی ظن ایدییورسك که سنك بوهیبت مدهشه ومخوفه‌که قارشی تتره‌سون؟ ایشته سکا بریورك که پولاددر) دیه میدانه آتیلان دلاور کندی جانی بنی نوعی یولنده قربان ایتمکی کوزه آلدیررسه فضائل انسانیه مراتبنك قدمهٔ عالی انعالنه واصل اولور . وملیونلرجه بنی نوعنك تحسین وآفرینه دکل عادتا منتنه مظهر اولدیغیچون مسعودیت دنیویه واخرویه‌دن اوله‌رق بوندن بالاتر هیچ برسعادت بوله‌مز.

شبهه یوق‌که بورتبه‌یه وصول دخی هرحکمتی جامع اولمق اوزره هر حالده براولومدر. حتی قدر شناس اولان برآدم اولومك نتیجهٔ خون آلودینه دوچار اولان بیکلرجه آدم میاننده الك زیاده رزمکاه فداکاریده جانیله

جومردلك مسابقه‌سنك پيشواسی اولانلره آجير. هم انك ضياعنه اغلر، همده كندی يوزندن منتظر اولان خدمتك فقدانه يانار .

نام عظمت اتسامنی زيب سرلوحهٔ ماتم ايلديكمز « غازی عثمان پاشا » بنی نوعنك اول يكانه‌لرندن ايديكه سينهٔ ملكانه‌سنده موجود اولان ارسلان يوركی حملهٔ شيرانه وصولهٔ قهارانه‌سنی تخريب بلاد ايچون دكل بلكه بو ملعنت ايچون هجوم ايليان يوز بيكلرجه اشقيايه بالمدافعه ينه يوز بيكلرجه مخدراتك عرضنی، يوز بيكلرجه صبيانك حيات معصومانه‌سنی، يوز بيكلرجه احرارك حريتنی والحاصل جهانده جنت اوليق اوزره توصيفه شايان اولان بر مملكتك معموريت ومسعوديتنی اشقيای مرقومه‌نك پای تخريبندن محافظه ايچون كنديسنی سوق ايلدی . احمد مدحت افندی

§

ــ علويت صرفه ــ

اسلوب عالی ــ كه طرز بيانه عائددر ــ روحدن متولد واسلوبدن بتون بتون مجرد ومستقل اولان علويت ايله قاريشديرلمامليدر . شبهه يوقدركه تصورات عاليه‌سز اسلوب عالی اولمز انجق عكس قضيه‌ده طبق اويله دكلدر . يعنی تعبيرنده علويت بولنميان بر فكر حد ذاتنده عالی اولا بيلير. مثلا سيرن فاتحی وقيروان شهرينك بانيسی اولان مجاهد مشهور عقبة بن نافع قناريه اطه‌لری قارشيسنده راكب اولديغی دوه‌سنی بحر محيطه سورديكی زمان « الهی ! شاهدمسك : پيشكاه عزيمتمه شو عمان تصادف ايتمسه‌يدی اسم جلالنی دها ايلری‌يه كوتوريردم » ديمورمشدركه بو كلام حق پرستانه وعالی همتانه‌نك حاوی اولديغی فكر حد ذاتنده عالی يعنی بر علويت صرفه اوله‌رق صورت بيانك بونده

دخلی اوله‌مز . ونه درلو افاده اولنسه مآل جلیلنده‌کی علویت انتفا ایده‌مز .

ایشته بو سوزدرکه تقدیر علویتنده برادیمزی « اشاغیدن یوقاری‌یه ایدیلان بوخطاب یوقاریدن اشاغی‌یه اینن خطابلر قدر علوی ایدی ! » دیمکده بی اختیار براقمشدر (*)

علویت صرفه برکلمه‌ده ، برحرکتده حتی سکوتده‌بیله واقع اوله‌بیلیر. اعاظم اسلامك وحتی مشاهیر عثمانیانك تواریخ شان ومفخرتلری قارشدیرلدیغی حالده بزه برکلمه‌دن ویا برحرکتدن منبعث برچوق علویت صرفه مثاللری عرض ایدر . ازجمله اندلسده ملك هشام ثانینك وکیل السلطنه‌سی بولنان محمدالمنصور برمحاربه‌ده ، عسکرینك ـ جیش عرمرم اعدایه غلبه ونصرتدن مأیوس اولوبده ـ هزیمت کلیه ایله فراره یوز طوتدیغنی وبونلری بشقه‌یولده ضبط ایتمك قابل اوله‌میه‌جغنی ، کورنجه هپسنه‌مسابقتله درحال آتندن اینه‌رك وعمامه‌سنی باشندن وقلیجنی بلندن چیقاروب آته‌رق ارباب فرارك رهکذارینه یاتیویرمشدرکه بوحرکت علویه راه فراری سد وعسکر اسلامی ینه اومحاربه‌ده مظفر ومنصور ایتمکه کفایت ایتمشدر .

تحلیل وتعریفدن مبرا اولان شیلرك بریسیده علویتدر . چونکه علویت اویله قبل الوقوع بیلنیر کوریلور شی دکلدر . روحك ناکهانی برهیجانندن متحصل اوله‌رق حسی دخی بهت متأثرانه‌دن عبارتدر .

(*) عبدالحق حامدبك. طارق ـ یاخود ـ اندلس فتحی. صحیفه ـ ١٠

حسیات مفرطه‌ده تعبیره صیغمز برطاقم حاللر اولدیغی وروحك برسببله متهیج اولدیغی زمان حسیات شدیده‌یی تبلیغ ایده‌جك برتعبیر بولنه‌مامقله نه‌درلو عذاب واضطرابه دوشولدیکی انکار اولنور شیلردن دکلدر .

حسیات قلبیه‌نك حوصلهٔ تعبیره صیغمیه‌جق درجه‌لره قدر اتساعی حقیقتی تسلیم اولنجه علویتده بوکا تطبیق اولنه‌بیلیر . اوعلویتله حسیاتمزی بغتةً تحریك ایدرك بزی اك روحانی ذوق ونشئه ایله متلذذ ایلر .

ایشته آنسزین کلیرکجر ، وقوعندن اول کوریلوب بیلنمز وبتون بتون غیر اختیاری اولان بوعلویت ایچون اوچ منبع واردرکه انلرده افکار ، حسیات ، خیالاتدر .

ـ علویت فکر ـ

علویت فکر تصورده برعظمتدرکه ساده وشدید وقیصه تعبیر ایچنده بارقه انکیز ظهور اولور . حضرت فخرعالم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز دارآخرتی تشریف بیوردقلری زمان جناب صدیق‌اعظمك مسجد شریفده افتتاح خطابتلری بولنان کلام آتی کبی تأثیرارتحال پیغمبریدن طولانی حیران وسرکردان اولان اصحاب کرامك قلوبنی‌انوارانتباه وتسلیته طولدیرمشیدی: «ای ناس محمده طاپانلر بیلملیدرکه محمدوفات ایتدی اللهه طاپانلر بیلسونلرکه الله باقیدر ! »

جلال‌الدین خوارزمشاهك حمیت اسلامیه وجلادت فطریه‌سنی تصویر ایدن غیر مطبوع بر تیاتروده مشارالیهك مقابلهٔ خصمه متهیٔ عزیمت ایکن اللهه ، دیننه خدمت ایتمکی حیاتنه ، راحتنه، حتی بر کوشهٔ مذلتده منزولاً جان ویرن پدری علاءالدینك انتقامنه بیله ترجیح ایده‌جکنه دائر علنی ایتدیکی عهده عمومی اشهاد ایلر . مقربلرندن بعضیلری « الله معینك اولسون !» و «الله معینمزدر!» آلقشلریله مقابله ایدرلر . بونلره قارشی جلالك لساننده دخی شوسوز برق جهان کبی صادر اولور :

« اللهك ایشنه قاریشمیه‌جغز . یولنه کیده‌جکز ! »

ایشته هرحالده وخصوصیله اویله برزمان وموقعده سامعینه تأثیر بدیعی منکر اولمیان بوکلام عالی علویت فکرك برمثال بلیغیدر .

جناب شیخ غالبك نعت حضرت پیغمبریده سویلدیکی سوزلردن شو اوچ بیت دخی علویت افکار جهتیله - جبال متسلسله شواهقی کبی - دوش بردوش اعتلادر :

شاه ملکوت عرش پایه
ماه جبروت فرش سایه
بردر دیدی آشنای وحدت
موج احدیت احمدیت
چون اول ما خلقدر اول نور
ثانیٔ خدا دیسه‌مده معذور !

- علویت حس -

علویت حس قلبك عشق فضيلت ، تحقير هوسات ، ميل معالی كبی احوالدن طولانی بردن بره اظهار ايتديكی هيجان شديد ايله - هرحالده ضعف وعجزه منتهی اولان - ماهيت انسانيه‌نك كويا فوقنه چيقمق ايستديكی اثناده حصوله كلان بر كيفيتدركه بزی مفتونيت واعجازه دوشورر .

بو علويتك حاوی اوله‌جغی حسياته كوره تنوع ايتمسی طبيعيدر . نته‌كيم علويت فكر دخی اويله‌در .

(وطن - ياخود - سلستره) ده امرادن صدقی بكك بر بشقه‌سنه اسناد ايله كندی سركذشتنی حكايه ايتديكی صره‌ده غلبهٔ حسيات ايله بر اراليق - كتم حقيقت مقصدندن دخی ذهول ايدرك - سويلديكی سوزلر ايچنده حيرانی اوله‌جغمز علويت حس ، شدت وانتقام نوعلرينه داخل اولور :

صدقی بك

. . . .

لكن انسان .. انسان كوزنده اودرجه آلچقدی كه كنديسنك‌ده انسان اولديغنی دوشوندكجه كندی كنديسنی الداتمغه چالشير ، قرتی طوپورمق ايچون طاغ باشلرنده درت اياقلی يورير ، اغزيله اوتلاردی . آه! كنديسنی طاشيوبده بودنيايه‌كتيرن اناسنی بولسه اوزمان شبهه‌سز قرتی يوزبيك پارچه ايدردی ! دنيا ؟.. يا هله دنيا ؟.. بركره انك كوزيله باق .. صانكه فلك برچوجوق دنيا اونك النده برطوب .. ، فلك اوينار..

دنیا یوارلنیر ... چوجوق اوینار طوپ آشینیر ... شمدی قرمزی کورینان شی کوزینی یوموب آچنجه‌یه قدر صاری اولور. شمدی طوغری کورینان شی کوزینی یوموب آچنجه‌یه قدر اکریلیر .

آه !.. قاچ بیك کره قویروقلی ییلدیز قدر بر ییلدیزم اولوبده بو چوجوق اویونجغنی ... بو الچق طوپراغی ... بو ظلم دنیاسنی ... انسانك مزار اولقدن بشقه برشیئه یارامیان مصیبت عالمنی براورشده یوز بیك پارچه ایتمك خولیالریله چلدیره‌جق درجه‌لره کلدم ... قاچ بیك کره !..

کمال

ـ علویت خیال ـ

علویت خیال بیوك برشیئی ویا بیوك برفعلی پارلاق ونظر فریب الوان ایله نقش وتصویر ایتمکدر .

نثره مثال :

دها باش طرفنده عثمانلیلرك فضائل عسکریه‌لرینی میدانه قویان :

بز اول عالی همم ارباب جهد واجتهادز کیم
جهانکیرانه بردولت چیقاردق برعشیرتدن
بزاول نسل کریم دودهٔ عثمانیانز کیم
مخمردر سراپا مایه‌مز خون شهادتدن

قطعه‌سنی بر درلو اوقویوب کچمك ممکن اوله‌مدی . اوقودقجه افکارم بشقه‌لشه‌رق بیلمم نه سببه‌مبنی اوچنجی دفعه‌ده کی تکررنده قلیجی چکمش وبرکره‌دها اوقویشمده‌بام باشقه برحاله کلمش اولدیغمدن طوغریسی نه‌اویقوده ونه‌ده حال بیدارده ایدم دیه‌بیلیرم ، اویقوده ایدم دیسه‌م

برطرفدن قطعهٔمز كورهیی اوقومقده وديكر طرفدن صاغ المده‌كی قليجك پارل پارل پارلامسنه باقوب آبا واجدادمز عثمانلی بابالريمزك دشمن قانيله پاصلانمش پالالرينی درخاطر ايدرك حزين وفقط برطورعسكری ايله «ای آلت افتخار! نه‌زمان‌شكل هلالكی سحاب اعدا اوزرنده بوله‌جقسك؟ نه وقت كردن خصمه نزول ايله اخذثار ايده‌جك وهانكی كون خون دشمنله ژنكدار اوله‌جقسك؟» كبی خطابلرله سيرايتمكده واكثرياً اوروب دورتمك حركتلريله مثال‌اژدر دشمن مفروضه حملهٔ قهرمانی ايله كيتمكده اولديغمی درخاطر ايدييورم .

يكده حال بيداريده ايدم ديه‌ميورم؛ چونكه ذكراولنان حالات ايله برابرعسكرلككجان اله‌جق پك‌بيوك صورتلری صحيحاً وقوع‌بولورجه‌سنه كوزمك اوكنده برمنظرهٔ غرابت اثر تجسيم ايدييوردی .

عجبا نه‌حالدركه قابل حس اولميان برآنك تجزی وتعريفی عديم‌الامكان برزماننده هم قليج‌تعليميله اوغراشه‌يم همده‌كنديمی ميدان محاربه‌ده غالب براردونك قومانداني كوره‌يم. سبحان‌الله! نه‌غريب شيدركه عادتامعدوم دنيله‌جك بروقت موهومده بوتجه شيلروجودبولمش طرزنده كورينيور وطينت عسكريه اقتضاسنجه غيرت طمارلری بودرجه قبارتوب عثمانليق قدرپسنديده وخصائل بركزيده‌سنی صوك‌نفسه‌قدر اظهارواجبارايدييور! كويا قومانداني اولديغم اردو هربری برطاغ پارچه‌سندن عبارت عثمانلی شجعاتندن مركب قوجامان برارسلان سوريسی ايمشده بن‌اشهب سوار عزووقار اولديغم حالده الك ايلريده ورايت ظفر المده كيدييورمشم .

اركان حرب بيكباشيلرندن رفعت بك

شعره مثال :

ينه قارشمده وجه منكسنی
كوكه اورمش تننده‌كی حمرت
روی ارضه نكاه منعطفی
ايكی برق بلا كلير البت

صانکه نفرتله عالم بشره
فلك آرای ارتحال اولمش
کوکده‌ده‌مظهر جلال اولمش
باق حضورنده‌کی فرشته‌لره
طلب ایتمش مزاج منحرفی
دوش نازنده‌لعل کون خلعت
او قیافتله عازم جنت
ای وطن ای ملیکهٔ ملت
سکاباق آل کفنده‌برزینت!
بکزییور کهکشانه یاره‌لرك
موکب رخلتك اودر کویا
ییلدیرم عکسیدر نقاره‌لرك
سنی آلقیشلیور بروج سما
بشقه بر طرز افتراقك وار
کوریرم بیك هلال نورانی
ای مه آسمان قوطانی
نه مهابتلی انشقاقك وار
فلکی قاپلامش ستاره‌لرك
محشر اولمش او عالم بالا
بوکا موجب نه‌بیلمدم حالا
قدر کی ایلمك ایچون اعلا
صانکه کلمش جنازه‌که . .

عبدالحق حامد ـ ابن الموسی (*)

(*) ابن‌الموسی برتیاترو اویونیدرکه برارالق (وقت) غزته‌سنده تفرقه صورتیله طبع اولنمغه باشلاندیغی حالده صکره ترك اولنمشیدی. اثرك کتاب اوله‌رق هنوز باصدیریله‌مامسی ایسه قیمت‌شناسان بدایع ادب ایچون جای تأسفدر.

اوچنجی فصل

ـ تزيينات اسلوب ـ انواع مجاز ـ

بو فصلك مندرجاتی : اسلوب حقيقی. اسلوب مجازی (استطراد: استعاره ومجاز مرسلدن ماعدا سائر برطاقم صنايعك دخی مجازاتدن عد اولنمسنك سببی) ـ تصنيف انواع مجاز . مبحث ١ ـ مجازتخييلی : استعاره . استعارهٔ تمثيليه. تشبيه (استطراد: استعارات وتشبيهاتمز حقنده برقاچ سوز) مجاز مرسل، تعريض وكنايه. توريه وتلميح. تضاد ومقابله. ادب كلام. تشخيص وانطاق. مشاكله. ايهام. مبالغه. مبحث ٢ ـ مجازتبليغی: التفات. استفهام. ندا . قطع . ترديد . رجوع . عكس . تكرير. مبحث ٣ ـ معرفت مجاز .

ـ اسلوب حقيقی ـ اسلوب مجازی ـ

مثلا ـ بو فرصت هروقت اله گچمز ـ ديه جك اولسه‌ق بو بر طرز بياندر كه ساده وصنعت وزينتدن بری اوله‌رق كلمات مركبه‌سی معانئ اصليه وطبيعيه‌سنی محافظه ايدر ونظر متخيله‌يه بر تصوير عرض ايتمز . ايشته بو يولده اولان افاداته (اسلوب حقيقی) وتعبير ديكرله (تركيب بسيط) اطلاق ايدرز .

حالبوكه تركيبنك :

فرصت كه هوای تيز پردر
ايرمك اكا بردخی هنردر

فرصت دیدیکك دم سحردر
کویا که صبای خوش اثردر
افسوس اولور اول نسیم نافع
برغفلت یکدم ایله ضایع

نشیده‌سی یوقاریکی افاده‌نك حاوی اولدیغی فکری بالواسطه ومصنع برصورتده مفید اولوب بونده کلمات معانئ عادیه‌سندن غیری داها واسع دها شاعرانه معنالرده استعمال اولنمش وبو صورتله حد ذاتنده هیچ برلطافتی حائز اولمیان برقضیه پارلاق بر عرض تمثاله متحول اولمشدر . ایشته بو قبیلدن اولان ترکیباته دخی (اسلوب مجازی) وافادهٔ اخری ایله (ترکیب مخیل) تعبیر ایدرز .

اسلوب حقیقینك خیال ایله اختلاطی یوقدر. فکر ونظره ومحاکماته مستند اولان مواده الویرر . آثار علمیه‌نك بر ترجمان صاحب وقاریدر . چونکه مؤلفات علمیه تنشیط فکره دکل تبیین حقیقته مخصوص اولدیغندن تزیینات ادبیه‌احتیاجندن وارسته‌در .

اسلوب مجازی ایسه فکر ونظردن زیاده ذوق وجدانیدن، حسیاتدن تولد ایدر . نظر دقته چارپان برشی تعریف دکل تصویر اولنمق واندن بر طاقم نکات ومحسنات چیقارلمق ایستنیلدیجه اسلوب مجازی‌یه ـ همان غیر اختیاری بر صورتله ـ چیقیله‌رق هم برمحرره همده برصنعتکاره عائد وظیفه‌نك ایکیسی بردن اجرا اولنور .

کلماتی وضع وتخصیص اولندقلری معنالره ترك ایدن اسلوب حقیقیدن وبو معنالری مادیاتدن مجرداته ویا محسوساتدن مخیلاته نقل ویا عکسنی اجرا ایلیان اسلوب مجازیدن بشقه ـ الفاظ ، دلالت حقیقیه‌لری دائره‌سندن چوقلق خارجه چیقمقسزین، علی طریق النقل دخی قوللانیلیر .

مثلا (اغاچ یاپراغی) (دیکش ایکنه‌سی) (انسان باشی) دیدیکمز کبی (کتاب یاپراغی) (بالق ایکنه‌سی) (ارغاد باشی) دخی دیرز . چونکه بو ایکنجی طاقم معنالره دلالت ایدر بشقه‌جه لغتلر اولمدیغندن بونلری تعیین ایچون اك زیاده مناسبتی بولنان ویاهیچ اولمازسه بومعنالر حقنده بزه بر فکر ویره‌بیله‌جك اولان اشیانك اسامیسنه مراجعت اولنور (*)

آنفاً بیان ایتدیکمز شیلر مجازك ماهیتی حقنده بزه بر فکر ویرمکه کافی اولور ایسه‌ده براز دها ایضاح ایده‌م : مجاز دنیلان شی علی الاطلاق ـ کرك کلماتك معانیٔ اصلیه‌سی تغییر ونقل اولنمق صورتیله اولسون کرك عباراتك ترتیب وانشاء منطقیسنجه احتراص نفسانی ویا ذوق وجدانیدن منبعث اوله‌رق دها یکی ، دها جانلی ، دها تحف بعض تعدیلات اجراسی طریقیله اولسون ـ تبیین مرامده کلامه بر طور مخصوص ویرمکدن وطوغریدن طوغری‌یه اولان طریق افاده‌دن آز چوق تباعدله

(*) بزم اصطلاحات مخصوصه‌مزدن ـ آهنك سلاست ـ خریطهٔ تصور کبی تعبیرلرده بوقبیلدندر

بشقه یولده سوز سویلمکدن عبارتدر . نرکسیدن بر آز اول ایراد ایتدیکمز مثـال مجازك بر فکر عادی‌یه نه‌درجه لطافت نه درجه شعشعه ویره‌بیله‌جکنی بزه ارائه واثبات ایدر. مع‌مافیه بر دیکر مثال دها عرض ایده‌لم: مثلا « دنیانك هیچ بر حالنده قرار یوقدر ، وقوعات ایسه کلیر کچر شیلردر. وقتیله کچیردیکم او کوزل ایامی خاطرلادقجه محزون اولیورم. کنجلك دنیلان شی ده بتیویریور» دیسه‌ك اسلوب حقیقی‌یه موافق ومجازدن بتون بتون وارسته بر سوز سویلمش اولورز اما سوزمزده بر لطافت ورونق بوله‌میز. حالبوکه بو افاده‌نك اسلوب مجازی‌یه تحویلی دیمك اولان نشیدهٔ آتیه، اساس فکری نه‌درجه پارلاق ، نه مرتبه مؤثر بر حاله قویدیغنی بوهلهٔ نظرده آکلایه بیلیرز :

بو دوران نه دهشتلی دولاب ایمش
قیامت دخی قوپسه ایتمز قرار
وقوعات ایسه عین سیلاب ایمش
که عمان محوه آثار روزکار
دوشوندکجه بن سوردیکم دملری
کلیر یادی انجق کورنمز سرور
ایدوب صانکه اول سورشادی مرور
بو کون کوکله قالدی ماتملری
برادر شهابت فناياب ایمش !
اویاندم‌ده بیلدم او بر خواب ایمش !

عبدالحق حامد

کذلك مجازه رعایت ایدلمیه‌رك (بهار کلسه، زیرا بهارده راحت

ایدراویورم. او موسمده توبه‌یی بوزانلره کیمسه تعرض ایده‌من. سروی
یك بکنیرم. لاله‌یه باقدقجه نشئه‌یاب اولورم. ایرماغه نظر ایتدکجه
عمرم اکسلمز) دیسه‌ك اویله برفکر آبداری نه‌قدر خشك، نه
درجه بارد برصورتله افاده ایتمش اوله‌جغمزی تعریف اقتضا ایتمز.
لکن بوفکرك تصویرینی ندیمه حواله ایلرسه‌ك اوقوجه شاعر
سخن آرانك بهار اطلاق ایتدیکمز فکر مجرده بروجود اعطا
وسرو ولاله‌یه وجویباره قابل سمع بر رحیات اسناد ایدرك کویا
کندیلرندن جواب اله‌جق کبی خطابه باشلادیغنی وآره‌ده شو
نقش بدیع مجازینك حصوله کلدیکنی کوریرز :

کل ای فصل بهاران مایهٔ آرام وخوابمسك
انیس خاطرم کام دل پر اضطرابمسك
دهان غنچه‌یی باز ایت زبان سوسنی ترفیل
شکست توبه‌یه دخل ایدنه حاضر جوابمسك
کلستانده نمایان اول چو معنای بلندای سرو
بو موزون قد ایله حقا که بیت انتخابمسك
. . . .
. . . .
مدام ای لالهٔ خاطر کشا دور اوله کلشندن
سنکله نشئه تحصیل ایلرم جام شرابمسك
نه‌حالتدر سکا باقدقجه ای جو عمرم اکسلمز
مکر زنجیر بند پای عمر پرشتابمسك

علی العموم مجاز طبیعتده مکنوزدر . استعمال ایسه اوقیدر

عمومی ، اودرجه نامحدوددرکه مصاحبات ومکاتبات عادیه‌ده بیله اکثر سوزلرمز علی طریق‌المجاز واقع اولور :

مثلا (تازه خوادث ـ مغموم هوا ـ پارلاق فکر ـ محنت اوجاغی ـ قره‌خبر آجی سوز) کبی لقردیلر بتون تعبیرات مجازیه‌دندر .

کلامی انواع مجاز کبی هیچ بر شی تقویه وتحسین ایده‌مز . افاده‌نك طبعه کلال وملال ایراث ایتمکدن خالی قالمیان اطرادینی دفع ایله بدلنه لطافت وشعشعه بخش ایدر .

-- استطراد --

شمدی‌یه‌قدر بلاغت عثمانیه‌یه‌ دائر اثر چیقاران ارباب علم وادب ـ علمای عربه اتباعاً ـ کلامك مقتضای حاله مطابقتنی علم معانینك کفالتنه ترك ووجوه تحسینی ایسه علم بدیعه ارجاع ایله معنای واحدی طرق مختلفه ایله بیان ایتمك مسائلنی دخی (علم بیان)ده تخصیص ایدرزکه بوعلمك موضوعی حقیقت ومجازدن عبارت اوله‌رق احاطه‌سی ـ مجازك استعاره‌یه‌ومجاز مرسله صورت انقسامنه وکنایه‌یه وبونلرك تقسیمات وتعریفاتنه منحصر وبونده، بلاغتك ارکان مهمه‌سندن اولان،تشبیه‌متعلق مباحث وتفصیلاتك داخل بولنمسی ایسه تشبیهك استعاره‌یه اساس عد اولنمسندن منبعثدر. حالبوکه برفکری صور مختلفه ایله بیان ایتمك یعنی بزم تعبیرمزجه اسلوب مجازی دائره‌سنی تمامیله

توسیع ایتمك ایچون ــ آتیده هر بری مثاللریله ایضاح اولنه‌جغی وجهله ــ استفهام کبی رجوع کبی تکریر کبی تعریض وکنایه کبی توریه وتلمیح کبی حتی تضاد ومقابله کبی مبالغه کبی صنایعه دخی احتیاج کوریلیورکه بونلرك برطاقمی معانیدن برطاقمی دخی بدیع مسائلندن اولیور. بناءً علیه کرك معانینك وکرك بدیعك ــ ظواهر معانی‌یی برر بشقه فکره، برر بشقه مقصده اماله ایتمك جهتیله برر طور مجازی اکتساب ایتمکدن خالی قالمیان ــ بعض قواعد وصنایع مهمه‌سنی دخی لسان عثمانی‌یه بویولده خدمت مسلکنده بنده‌کزه تقدم بیوران ارباب علم وادبه حاشا مخالفت ایچون دکل بلکه اسلوب مجازی حقنده یوقاریدنبری بیان ایده‌کلدیکمز صورت قبول تعریف ایله تقسیماتمز اره‌سنده حصول موافقت ایچون انواع مجازدن عد ایله هپسنی مجاز نامی آلتنده وکندیمزجه فائده‌سنه قائل اولدیغمز برترتیبده برر برر تعریف وایضاح ایده‌جکز.

بو اختلافمز مسلك اختلافندن وتعبیر صحیحیله (حقیقت ومجاز) حقنده صورت نظر اعتباره عائد وقواعدك تفهم وتعلمنی مهما امکن تسهیل املنه مستند بر مخالفتدن عبارت اوله‌رق اساس ومقصدده طوقنور یری اولمدیغندن حرکت واقعه‌مز کستاخانه برجرأت عدایله دوچار مواخذه ایدلمیه‌جکمزی وقصورمزك حسن نیتمزه باغشلانمسنی ادبای کرامك مروت وعنایتلرندن امید ایدرم. انتهی

—

— تصنیف انواع مجاز —

انواع مجازك كلامده حاصل ایتدكاری تأثیرات نظر امعان ایله معاینه اولندیغی حالده بونلرك بر طاقمنده‌كی خاصه تخییل جهتیله فكر ونظره چارپمق ودیكر قسمنده‌كی مزیت ایسه برفكرك تبلیغنده یكی برطور وحركت ارائه ایتمك صورتلرندن عبارت اولدیغی آكلاشیلیر بناءً علیه انواع مجازی ایكی صنفه تفریق ایدرك برنجی طاقمه (مجاز تخییلی) ودیكر قسمنه (مجاز تبلیغی) نامنی ویرمكی موافق كوردم .

—

برنجی مبحث

— مجاز تخییلی —

مجازك بوقسمی افكاری اهمیت وتأثیرات حقیقیه‌لرندن دها مهم ودها مؤثر برصورتده عرض ایدرواسلوب حقیقیده مناسبت آلدیریله‌میان برطاقم الوان زبینده ایله نقش وتصویرایلر. حسن استعمال اولندیغی حالده فكرك وضوح وقوتنی، شعشعه‌سنی آرتیرر. باشلیجه‌لری شونلردر ؛

۱ـ استعاره ۲ـ استعارهٔ تمثیلیه ۳ـ تشبیه ٤ـ مجاز مرسل ٥ـ تعریض وكنایه ٦ـ توریه وتلمیح ۷ـ تضاد ومقابله ۸ـ ادب

کلام ۹ـ تشخیص وانطاق ۱۰ـ مشاکله ۱۱ـ ایهام ۱۲ـ مبالغه .

ــ استعاره ــ

استعاره دیمك برلفظك معنای حقیقیسنی نزع ایله مشابهی اولان دیکر برمعنی اعاره ایتمك وتعریف دیکرله برشیئه ـ من جهة مناسبت ومشابهتی اولان ـ شیٔ دیکرك نامنی عاریةً ویرمکدر. شجیع اولان برشخصه شجاعتده مشابهی اولان ارسلانك نامنی ویرمك کبی .

هر براستعاره برتشبیه مختصردرفقط ادات تشبیهی یوقدر. بوکا مبنیدرکه استعاره‌یی « تشبیه مضمر الادات» دیه‌ده تعریف ایدرلر .

(محاربه بوریسی چالنیر چالنمز بزم ارسلانلرك حمله‌سی بردن دشمن اردوسنك ایچنده کورلکه باشلادی) دینسه افاده استعاره یولنده واقع اولور. چونکه بونده ارسلاندن مقصد محارب اولان عسکردر. عسکره بویله برنام ویرلمسی شجاعتده ارسلانه تشبیه ایدلمسندن طولایی اولیورسه‌ده بوتشبیه اظهار اولنمیه‌رق ذهنده قالیور. حالبوکه (محاربه باشلار باشلامز عسکرمز ارسلانلر کبی هجوم ایدرك دشمن اردوسنی تارومار ایلدی) دینسه افاده تشبیهه تقلب ایدر. چونکه بونده هم عسکر هم ده ارسلان ذکر اولنمقله برابر بونلرك (حسب الشجاعه) یکدیکرینه بکزه‌دیکی دخی (کبی) لفظیله بشقه‌جه اظهار ایدیلیور .

«جزمی»ده حمزه میرزا ایله والده‌سی شهریارخانمك موازنهٔ اخلاقنه دائر اولان فقره‌یه‌نظر ایتدیکمز حالده آنده حمزه میرزا ایچون «بوذات فطرةً والده‌سنه هیچ بکزه‌مزدی: شهریار پیلان مزاجنده ایسه کندیسی قپلان طبیعتنده ایدی» دینلدیکنی کوریرز. ایشته بو بر تشبیهدر. بو افاده‌یی متعاقب ایسه «پیلاندن قپلان طوغه‌بیله‌جکنی کیم مأمول ایدر؟ فقط قوهٔ فاطره هر محالك ایجادینه قادردر.» عباره‌سنی مشاهده ایلرز. ایشته بوده بر استعاره‌در.

اوچنجی اولمق اوزره بر تعریف دها بیان ایده‌لم: استعاره بر لفظك معنای حقیقیسندن صرف نظرله اکا دیکر بر معنی ویرمکدرکه بو معنای دیکرك او لفظه موافق دوشمسی انجق ذهنده وجود بولان بر مشابهت علاقه‌سیله‌در.

مثلا (شو کمی‌یه باق نصل اوچیور!) دیه‌جك اولسه‌ق بو افاده ایچنده‌کی (اوچیور) لفظنك معنای حقیقیسندن صرف نظر اولنمش اولور. زیرا که کمی حقیقتده اوچوجی بر شی دکلدر. بو حالده (اوچمق) کلمه‌سنه بوراده (سرعت سیر) معناسی ویرلمشدرکه بوده شوایکی امرك یعنی (اوچمق) ایله (سرعت سیر) ك اره‌سنده هر بر ذهنك قائل اوله‌جغی مشابهته مستنددر. مثال مبحوثی دیکر بر توجیه ایله دخی استعاره‌یه ارجاع ایده‌بیلیرز. شو وجهله که (شو کمی‌یه باق نصل اوچیور!) دیدیکمز زمان کمی‌یی سرعت

سیروحرکتده ذهناً برعقاب جسیم الجثه یه تشبیه ایلدیکمز ایچون
مشبه به اتخاذ ایتدیکمز طیرك اوچق حالنی رعایةً الوب کمی یه
ویرییورز دیرز. بو توجیهك حکمنی ایسه بر از اشاغیده اکلارسکز.

—

معنای موضوع لهك غیریده استعمال اولنان بر لفظ مطلقا
استعاره اولمز . مجاز مرسل دخی اوله بیلیر . بونلری تفریق
ایچون اولفظك معنای دیکرده استعمالی نصل علاقه ایله
اولدیغنه نظر ایتملی . اکر بو علاقه مشابهت علاقه‌سی ایسه
استعاره‌در . آشاغیده بیان اولنه‌جق دیکر علاقه‌لردن ایسه
مجاز مرسل اولور .

—

هر بر استعاره بر تشبیهی متضمن اولدیغیچون تشبیهك ارکانی
اولدیغی کبی استعاره‌نك‌ده ارکانی واردرکه (مستعارمنه ـ مستعارله
مستعار) دن عبارتدر . مستعارمنه مشبه‌به دیمکدر . مستعارله
مشبه دیمکدر . مستعار ایسه یا مشبه بهك لفظیدر ویاخود
ملایمنی مفید اولان کلمه‌در .

مشبه بهك لفظی اولان مستعار یا اسم جنس اولور ویا
علم اولور .

اسم جنس اولدیغنه مثال :

ایدردم (غزاله) سیر وسفر
که پایانی اولمزدی صحراالرك

عبدالحق حامد

علم اولدیغنه مثال :

سن برشه ذیشان سك شاهنشه دوران سك
یعنی که سن خاقان سك دورکده بن (خاقانی) یم
نفعی

مشبه‌بهك ملایمنی مفید اولان کلمه ایسه اسم اولور. مصدر اولور فعل اولور . صفت اولور .

اسم اولدیغنه مثال :

بونی ایتمك ایچون قرین ضرر
بلکه‌ده (پنجهٔ) قضا دیترر
عبدالحق حامد

مصدر اولدیغنه مثال :

قاتل هم معترف هم مهیادر
بنی افنا ناموسکی (احیا) در
عبدالحق حامد

فعل اولدیغنه مثال :

(اویاندی) گرچه بختی روز کارك خواب غفلتدن
ولی آرایش دنیانك اولدی دنك وحیرانی
نفعی

صفت اولدیغنه مثال :

(مداهن) سودا (ناموسسز) محبت
وجدانمی افساد ایتدك عاقبت
عبدالحق حامد

تشبیهده دائما مشبه ومشبه‌به واکثریت اوزره ادات تشبیه ذکر اولنور. بونلردن بشقه وجه شبهك ذکریده جائزایسه‌ده

مقتضای مقامه تابعدر . حال بوکه استعاره‌ده مشبه به اولان مستعارمنه‌ایله مشبه‌اولان‌مستعارلهدن یالکـز بریسی ذکراولنه‌رق بونده تشبیه‌اعتباریله ارامق ایستیه‌بیله‌جکمز (طرف‌دیکرتشبیه) ایله ادات تشبیه ووجه شبه مطوی بولنمق اقتضا ایدر .

مثلا وقتنی تنبلك ایله بوش کچیرن بر آدمه علی طریق الاستعاره (اماتهٔ وقت ایدرسك) دینسه بونده یالکز (وقت) ـ که مستعارله یعنی مشبه‌در ـ ذکر اولنور . (ذیروح فعال) ـ که مستعار منه یعنی مشبه بهدر ـ طی‌اولنور. (*) تشبیهك بر طرفی اولمدیغی‌جهتله ادات تشبیه ووجه شبه ایرادینه ذاتاً محل یوقدر .

حالبوکه‌شواستعاره‌یی برتشبیه مفصل‌وعادی‌یه قلب ایلیه‌جك اولورسه‌ق (وقت هرمقصدی حاصل ایتمك جهتیله بر ذیروح فعاله بکزرکه جانی سعی وعملدر . سن آنی بیهوده کچیرمکله روحسز برجسد حالنه وضع ایدییورسك . دیمك‌که وقتکی اولدیرییورسك) شکلی حصوله کلیر . بونده ایسه تشبیهك کافهٔ ارکانی موجوددر .

شوراسی‌خاطرده‌بولنسون: هرقاعده‌نك براستثناسی‌بولندیغی کبی استعاره حقنده‌کی قاعدهٔ عمومیه‌نك دخی بر استثنای مستثناسی واردرکه اوده یالکز مستعار اهك مذکور اولمسی

(*) مستعار ایسه بومثلده مستعار منهك یعنی مشبه بهك ملایمی بیان ایدن (اماته) کلمه‌سندن استنباط ایدیلان (موت) حالیدر .

ایجاب ایدن یرلرده مستعار منهك دخی مستعار لهه اضافتی صورتیله ذکری جوازیدر .

شوقدرکه بوجواز دخی ذهنده وجود بولان تشبیهك پارلاق بر خیاله تحویلیله اندن دخی برتصویرادبی میدانه کتیرلمك شرطیله مهمیله مشروطدر .

مثلا یوقاریده کچدیکی وجهله (شوکمی‌یه‌باق نصل اوچیور!) دنیلدیکی کبی (شو عقاب جسیم الجثهٔ کشتی‌یه باق قنادلرینی آچمش نصل اوچیور !) دخی دینیله‌بیلیر .

بوحالده « بارقهٔ حقیقت مصادمهٔ افکاردن چیقار » حکمت شاعرانه‌سنده اولدیغی کبی کرچکدن پارلاق ، کرچکدن کوزل بر تصویری شامل استعاراتده مستعار منهك مستعار لهه بالاضافه ذکر وتصریحی ممدوح ومقبول ایسه‌ده « بومبحثده سمندخامه‌یه ارخای عنان اولنمقدن صرف اولنمشدر » عبارهٔ عامیه‌سنده بولندیغی کبی نظر متخیله‌یه هیچ بر تصویر عرض ایده‌میان وبودکرسزلکیله برابر حیفا که‌آثار ادبیه‌مزی استیلای مفرطی التنده زار وزبون ایدن استعاراتده بالعکس مقدوح ومردوددر .

—

بعض ذوات (بارقهٔ حقیقت) یولنده‌کی ترکیبلرده مستعار منهك مستعار لهه اضافتنه دکل بلکه مشبه بهك مشبهه اضافتنه قائل اوله‌رق « بارقهٔ حقیقت مصادمهٔ افکاردن چیقار » سوزینی هیئتیله تشبیه انواعندن عدایدرلر. انجق تشبیهدن تشبیه چیقمامق

لازم کله‌جکنه وحال بوکه « بارقهٔ حقیقت مصادمهٔ افکاردن چیقار » سوزی (بلوطلرك بربرینه چارپمسندن بارقه‌لر ظهوره کلدیکی کبی افکارك شدت‌تلا حقندن‌ده حقیقت میدانه چیقار) یولنده قاعده‌سنه موافق بر تشبیه قلب اولنه‌بیله‌جکنه وخصوصیله استعارات (اداتی محذوف بر تشبیه مختصردر) یوللو دخی تعریف اولندیغنه نظراً موضوع بحث اولان مثال ایله امثالنی استعاراتدن عد ایتمکده تردد ایتمیز .

استعاره ـ شرائطنه موافق اولدقجه ـ تشبیهدن دها مهم دها معتنادر. چونکه برکره موجزدر، تشبیه کبی زیاده‌لقردی‌یه احتیاج کوسترمزلر ایجازك ایسه بعض کلامده وخصوصیله شعرده اهمیتی زیاده‌در. ثانیاً استعاره موجز اولدیغیچون تشبیهدن دها بلیغ اولور. دها بلیغ اولدیغیچون تشبیهدن دها پارلاق اولور. دها پارلاق اولدیغیچون تشبیهدن دها مؤثر اولورکه بو مدعای‌ده (اماتهٔوقت) سوزی لزومی قدرایضاح و (بارقهٔحقیقت مصادمهٔ افکاردن چیقار) بارقهٔ بلاغتی ایسه حقیله تنویرایلر.

استعاره‌نك اسلوبه بخش ایتدیکی رونق ولطافتی ـ قوت وشدتی‌حقیقی افاده‌ویرسه‌ده نادراً ویره‌بیلیر. مجرداتی تشخیص ـ معنویاتی تجسیم ایتمك ، غیرذیروحه جان ویرمك ، ذیروحی جماد منزله‌سنده کوسترمك ، الك مرده دل مخلوقاته اثبات حیات واسناد افعال وحرکات ایلمك مخصوصات استعاره‌دندر .

شعره مثال :

میدر انیس دلفکار
میدر رفیق غمکسار
می له بولور شوریده دل
صبر وتسلی وقرار
وارمی جهانده می کبی
غم اهلنه اویغون نکار
کیردکده صهباشکلنه
مجلسده یریر نشئه لر
نفخ نوای جان ایله
آیات عشقی وحی ایدر
رندان بزمه نی اولوب
فرط صفادن بیقرار
بکزر اولنجه جام مل
جوشنده سوزسازدن
برغنچهٔ نورسته یه
کیم آنی خواب نازدن
حیرتله ایتمش صبحدم
بیدار فریاد هزار

محمد بك (*)

نثره مثال :

بهار ایامی بو کهنه جهانك صبح صفای نوجوانیسیدر بهار ایریشنجه

(*) داخلیه ناظری محمود ندیم پاشا حضرتلرینك برادرزاده لری محمد بك مرحومدر. میرمشار الیه فوق العاده حسن طبیعت شاعرانه یه مالك اولان از کیای ارباب شبابدن ایدی. « کلدان » نامنده بش اون پارچه منظومه یی حاوی منتخب ومطبوع اثری حقیقةً شایان مطالعه در .

طوپراغك هرطرفی سراپا طراوت كسیله رك *یحیی الارض بعدموتها* سری آشكار اولور . اوقوری قوری اعاجلر ، محشره تصادف ایتمش عظام كبی، یكیدن جان بولمغه باشلار . برحالده كه : طراوتلرینه دقت اولنسه نظر عبرتله وجودلرینه سریان ایدن حیاتی كورمك قابلدر. برحالده كه: الك ادناسنده كی نشو ونمایه باقلسه عالمك هرذره سنده برروح تجلی ایدییور ظن اولنور. برحالده كه: صحرانك هر طرفنه تجسم ایتمش ذوق روحانی بلكه روح بولمش صفای جسمانی دینسه مبالغه ایدلمامش اولور .

كمال

دیكر مثال :

حضرت سیدالابرار ایكی چشم پرنورلرینی لؤلؤ بار ایدوب «اول روز ظالم سوز عجب یوم هائلدركه هر كس انده تخفیف باد سیآته مائل اولوب مجموع كائنات اول محلده قید عصیاندن آرزومند خلاص ورهاییدر» دیو براز كریهٔ ترحم نثار ایتدكده ینه اتمام حكایهٔ سابقه یه عطف زمام كفتار ایدوب . . . .

نركسی

مثال دیكر :

ینه او عصر ایچنده ایدی كه دنیالری احاطه ایده جك بر طوفان معرفتی ذهننه صیغشدیره بیلمك خارقه سنه مظهر اولانلردن مشهور (واسقادوغاما) عمان ایچنده مستور اولان امیدبرونی طریقنی كشف ایتمكله پورتكیزلر ، اشجاری آلتون ثمره لرویرر، نباتاتی كموش چیچكلر آچار، بر كیمیا باغچه سی اطلاقنه شایان اولان ، هندستانك محصول ثروتندن اوروپایی مستفید ایتمكه باشلادیلر .

كمال

استعاره نك استعمالی عمومی واسالیبك هرنوعنده جاریدر. هله برطاقم استعاراتی كثرت استعمال اودرجه مأنوس ایتمشدركه

الك عادی الك لاابالیانه مكالماتده بیله بتون كون استعمال اولنوب طوردیغی حالده كیمسه دقت ایتمز. مثلا عامه بیننده سویلانیله كلان (حدتندن آتش پوسكورییور ـ حیرتندن طوكه‌قالدی) كبی سوزلر وضروبدن (جانلی جنازه ـ پوسكللی بلا) كبی تمثیللر بتون او قبیلدندر .

بر استعاره‌نك مقبولیتنی تأمین ایده‌جك شی آچیق ، طوغری ، طبیعی اولمسیدر . مبتنی اولدیغی تشبیه درحال اكلاشیله‌میان وتأویل بعیده محتاج وزوراكی كورینان استعارات سوء تأثیر حاصل ایتمكدن بروقت خالی دكلدر . استعاره ممكن اولدیغی قدر یكی ورنكین و اصیل اوللی ومناسبتسز وسفلی شیلردن یاپلاملیدر .

استعارهٔ تمثیلیه ـ یاخود مجاز مركب

استعارهٔ تمثیلیه ونام آخرله مجاز مركب برطاقم استعاراتك تعاقب وتوالیسندن تشكل ایدر برصورتدركه خدمتی برخیال ایله دیكر بر فكری اكلاتمقدر یعنی ملفوظ اولان برمستعار منهك لوازم واحوالیله ملحوظ اولان برمستعار لهك لوازم واحوالنی تلویح ایلمكدن عبارتدر بناءعلیه استعارهٔ تمثیلیه‌ده الك اول ارانیله‌جق شی عرض ایتدیكی خیال ایله اندن مقصود اولان فكر بیننده‌كی مناسباتك طبیعیت وتمامیتی ماده‌سیدر .

غدار آوجینك هدف آتشی اولمامق ایچون جای كریز آرایان بر قوشله حسبحالی متضمن اولان فقرات آتیه نوع

بشرك دخی برصياد بيداد طرفندن دائما تعقيب اولنه‌رق حال بوكه بونك الندن فرد واحدك خلاص اولمسنه امكان متصور اولمديغنی استعارهٔ تمثيليه طريقيله پك طبيعی، پك واضح صورتده تصوير ايلمشدر .

هيهات ای زواللی قوش ! بوتحسرلری يالكز كندی نفسكه عطف ايتمه . زيرا بو محنتخانه‌ده هپمز بر صياد بی‌اماندن قورتلمق ايچون التجا ايده‌جك بر جای سلامت اراپورز . لكن هر نره‌يه كيتسه‌ك اوصيادك نظرندن اختفا ايده‌ميورز. اوجهتله ارتق هيچ طورميوب ايلری طوغری شتاب ايده‌يورز. ارتق صيادك بزی غائب ايتديكنه مطمئن اوله‌رق ذوق وصفايه طاليورز بز بوحالده ايكن صياد اورايه‌ده يتشوب شريك سرورمزدن برقاچنی شكارايله جمعيتمزی تارومار ايديور. بناءعليه اورادن‌ده قاچمغه مجبوريت حاصل اوليور . لكن نره‌يه كيتملی ؟ كری دونلم. ايلريسی ايسه مجهول ! قرانلق !! نه‌يا‌پملی طورملی‌می؟ اوده‌اولمز. قوشملی قوشملی! صياد تقرب ايديور. هيچ طورماملی ! ايشته بوصورتله لاينقطع افتان وخيزان شتابان اولورکن تاب وتوان كسيله‌رك عاقبت برمضيق هولناكه دوشوب بزی تعقيب ايدن صياده شكار اوليورز ! .

مجموعهٔ شرق

كذلك :

برحقهٔ پوشيده‌يه برموری پنهان ايتدلر
كردان ايدوب اول حقه‌يی مانند يك كوی كری

ایلر دوام انقلاب اول مورك احوالنی خراب
بن نملهٔ پراضطراب اول حقه چرخ چنبری

نرکسی

قطعه‌سنده قپالی ودائما یوارلنیر برقوطی ایچنده محبوس بر قرنجه‌نك حیرت والمی خیالیله شاعرك کندی حالنی اکلاتمه‌سی (استعارهٔ تمثیلیه) صورتیدر .

مشهور اولان :

سقوط ایتدیسه برکوکب سپهری برقرار اولسون
یره دوشدیسه برمیوه درختی پایدار اولسون

بیتی که ـ اولادینی غائب ایتمش والدینه تعزیت وتسلیت یولنده ایراداولنور ـ استعارهٔ تمثیله‌نك قیصه وفقط شریطه‌سنه موافق برمثالیدر .

ضیا پاشا مرحومك ـ ترکیب بندمشهورنده ـ جهل وغفلت وفساد اخلاق ایله اوغرانیله بیله‌جك اولان خسران وخیبتدن فریاد یوللو سویلدیکی :

ایواه بوبزیچه‌ده بزلرینه یاندق
زیرا که زیان اورته‌ده بیلمم نه قازاندق

بیتی وندیمك ـ روحك بدنده حبس اولوب قالمسندن ـ شکایتی متضمن اولان .

نیچه دمدرکه کلن ایلدی بلبلدن دور
داد الندن بوشکست اوله‌سی کنج قفسك

شعری استعارهٔ تمثیلیه ایچون برر مثال مکملدر .

یوقاریکی تعریفات وامثله‌دن اکلاشیله‌جغی اوزره

استعارۂ تمثيليه‌ده قاعدۂ عموميه مستعار لهه عائد احوال ذكر اولنمامقدر.
شو قدر كه استعارۂ عاديه‌ده مستعار منهك مستعار لهه بالاضافه ذكر
وتصريحنده‌كى شرط جواز قبيلندن اوله‌رق استعارۂ تمثيليه‌ده
دخى

«آيينه‌يه كيردى عكس وعاكس»

تصور شاعرانه‌سى كبى ـ خيال ومثالى هم آغوش اتحاد كوسترر
الواح ادبيه تشكيلى فائدۂ مهمه‌سنه مقابل اولمق اوزره ـ مستعار
منه ولوازميله مستعارله ولوازمنى يكديكرينه مزج ايدرك ذكر
وتصريح ايتمك جائزدر . وحتى ادبيات عثمانيه‌يه السنۂ سائره
ادبياتى ايچنده برموقع امتياز بخش ايتديره‌جك مزيت عاليه دخى
صنايع ادبيه‌مزك اودرلو بدايعه اولان استعداد فوق العاده‌سيدر.
مثال :

بر ايكى عصردنبرى جانب مغربدن ضيا پاش ظهور اولان وآفتاب
معرفت كه افكار عتيقه عالمنك منتهاى دوام وابتداى قيامتنه دلالتدر
طبيعتيله بورالره‌دخى نشر نور ايتمكه باشلاديغندن هرشيده برخيلى تغير
كورندى ، بو انقلاباتك ملكمزجه اك بيوك صدمه‌سنه اوغرايان شى ايسه
ادبياتدر .
كمال

ديكر مثال :

لكن ييلديرم اقليم عثمانى‌يى جولانه مساعده بولديغندن اطرافنده اولان
حصار انحصارى دويرمكده وخارق عاده بعض اطوارينك صدماتى اساس
اداره‌يه خلل ويرمكده ايكن تيمور مشهور بر سپر صاعقه كبى طريق
استيلاسنه ديكلمشدر اكرچه افراط شدتنه نظراً انى دخى يرندن قوپارمسى
احتمالدن بعيد دكلدر . فقط خصميله چارپشمغه باشلار باشلامز سوق روزكار

اجزای قوتی تارومار ایتدیکنـدن او آتشپارهٔ جلادت یوق یره محو
اولدی کیتدی . کمال

دیکر مثال :

سودا کر شهر هوشیاری
بوکونه ایدر سخنکذاری
ییقاندی چون اول شب مکوکب
صابون قمرله جامهٔ شب
چیقدی شب تیره جامه‌سندن
رخصارهٔ روز اولدی روشن
چاروب اشعه بار بامی
هپ سیلدی سوپوردی کرد جامی
زرین طوپی اوردی داوربام
یوز طوتدی خرابه قلعهٔ شام
قصر شب اولوب یره برابر
میدان جهان آچلدی یکسر
رفع ایلدی سجده‌دن سرین خور
صبح اوقودی ورد سورهٔ نور

نابی

دیکر مثال :

بوایکی ذاتدن‌لالا مصطفی پاشا، ایرانك تدارکاتنه قارشی صلحه‌میل اولنورسه سلطنت سنیه‌نك شان وحیثیتنه طوقنه‌جغنی‌وبلکه بوصورتله دشمنه کوستریله‌جك مماشات ضعفه حمل ایدیله‌جکندن ودشمنك‌تمایلات حربیه‌سنی برقاتدها تشدیدایده‌جکنی میدانه‌قویه‌رق، وسنان پاشا، ولو ایرانیلر محاربه‌دن چکنسه‌لر بیله سلطنت صفویه‌یه عارض اولان طور

انحطاط جهتيله ايرانى ممالك عثمانيه‌يه الحاق ايله ملت اسلاميه‌نك كافه‌سى اوزرينه حكم خلافتى انفاذ ايچون اك بيوك بر فرصت زمانى كلمش اولديغندن طوتديره‌رق، ايكيسيده الكتريقك بربرينه ضد اولان ايكى قوتى كبى برر بشقه نقطه‌دن حركت ايتديلر بربريله چارپشديلر اره‌ده آتش حربك علولنمسنه سبب اولديلر. آتش حرب ايسه ييلديرم حكمنى الدرق ا كريله طوغريله صقوللى مرحومك مبناى حيثيتنى رخنه‌دار ايلدى .

كمال

—

ديكر مثال :

موسى ايله طارق بوعرب هيئتنك ايكى سيارهٔ انقلابيدر . وضعيت طبيعيه‌لرى اقتضاسنجه مشرق انوارى هيئتمزك قلبنده اولان افتاب نصرتدن ايكيسيده شعشعه‌دار اولور . بونلردن هرهانكيسى ديكرينه مانع اقتباس اولسه‌ده القاى خسوف ايتسه كنديسنك‌ده برجهتى مظلم قالير.

عبدالحق حامد

استعارهٔ عاديه ايله استعارهٔ تمثيليه بيننده فرق شودركه اولكنده تشبيه لفظ مفرده راجعدر، ايكنجيسى يعنى استعارهٔ تمثيليه ايسه مشبه به‌ه و تعبير ديكرله مستعار منهه عائد خيالاتى جمع ايله بر تمثال مكمل تشكيل ايتمك مزيتنى حائزدر.

طوغريدن طوغرى‌يه افاده‌سى حالنده حسن تلقى كوره‌بيلمسى مشكل اولان برحقيقت ويا بر مقصدى استعارهٔ تمثيليه طريقيله تبليغ اكثريا موفقيتى تأمين ايدر. امور واحوال معنويه‌يى تجسيم وتشخيص ايله كنديلرينه برطاقم افعال واقوال اسناد واثبات ايلك استعارهٔ تمثيليه‌نك خواص متميزه‌سندندر .

ادباى غربك بوطرز مجازى ايچون هم تعريف هم ده مثال اوله‌رق ايراد ايتدكلرى برسوزى لسانمزك شيوه‌سنه كوره شويله‌

ترجمه ایده‌بیلیرز : « استعارهٔ تمثیلیه شیشه‌ده صاقلنمش پریدر »

استعارهٔ تمثیلیه‌ده کرك افکار، کرك تعبیرات واضح ومنقح اولملیدر . عکسی حالنده بونلرك هربری ناقابل حل بر معمی اولمش اولور .

استعارهٔ تمثیلیه‌یه دها شموللی برمعنی ویریله‌جك اولورسه (مناظرهٔ کل ومل) کبی (حسن وعشق) کبی جماداتدن یاخود معنویاتدن اوله‌رق تشخیص اولنان شیلرك محاورات ومعاملاتندن بحث ایدن و (همایونامه) مثللو قورد وقویون حکایاتنی شامل اولان آثار وکله‌جك نمونه‌یه موافق صورتده واضح لغزلردخی بونام التنده یاد اولنه‌بیلیر .

لغز

نه‌در اول طـائر چابك پرواز
طیران ایتمده همچون شهباز
نه‌قونار زیره نه‌بالاده اوچار
مرغ عنقا کبی شهبالن آچار
یعنی پروازه خدا ویردی مکر
اکا مخصوص بر اوج دیکر
کاه اولور زینت ایله شکل عروش
کاه اولور حدت ایله بر قره پوس
نیجه بیك جانی وار آنك اما
ینه بر قالب بی روح نما
قتی چوق کوزلری واردرکه باقار
اغزی قارننده آچار کاه قاپار
اسبدر دیردم اکر ییسه‌یمی
اولسه رختی یاخود آغزنده (کمی !!!)

رئیس الکتاب عارف

استعارهٔ عادیه و تمثیلیه‌ده مرعی طوتیله‌جق شرائط

اولا استعارات مطلقا پارلاق وعظمتلی اولمق اقتضا ایتمز . بونلرده‌ارانیله‌جق مزیت‌موضوع‌بحثك طبیعتنه‌موافق‌اولمسیدر. ایشته مستعیر ایچون اك اول واك چوق دقت واعتنا اولنه‌جق بودر . بعض استعاره اولورکه شعرده پك اعلا یاقشیر ، نثرده چرکین دوشر . بعضیسی واردرکه برنطق ایچنده پك بجادر، تاریخده ویاحکیمانه برمقاله‌ده مناسبتسز کورینور . بونك‌ایچون برقاعدهٔ مطرده تعیینی قابل دکلدر. زیرا بونلر حسن طبیعتله بیلنه‌جك شیلردندر .

ثانیاً استعاره‌ده مستعار منهی حسن انتخاب ایتمك لازمدر. مستعار منه ایسه پارلاق ، وسویملی شیلره منحصر دکلدر . موضوع بحثك طبیعتنه کوره اك آغر ، اك قورقنج، اك منفور شیلردن‌ده استعاره اولنور . بونکله برابر ذهنده‌خسیس وسفلی فکرلر حصولنه سبب اوله‌جق الفاظ وتعبیرات استعمالندن اجتناب اولنملیدر .

مثلا :

مقدم طبعه دیبای منیف اولسه حصیر
قدر اجلاله نسبتله دکلدر شایان

عرفان پاشا

بیتنده منیف شاعرك (*) اشعاری برحصیر پارچه‌سی کبی پایمال
تحقیرایدلمك ایستنلمسی نزاکت ومحویت‌ادیبانه‌یه موافق‌دوشوب
دوشمدیکندن و(دیبا) لفظندن‌اشعاره‌وحصیرلغتندن (پای‌انداز)
دنیلان اياق يايغيسنه انتقالده ذهنك دوچار پیچتاب اولوب
اولیه‌جغندن و (منيف حصيرى) مضمونتك لطافت وعدم
لطافتندن قطع نظر يالكز شو (حصير) استعاره‌سندن ارباب
مطالعه‌جه حاصل اولان فكرك خساست وسفليتى وبووجهتله
بیتك لفظاً ومعناً نقيصه‌دارلغى محتاج بيان دكلدر .
ضيا پاشانك فضولى حقنده‌كى :

يانقدر اوعاشقك كتابى
نظمنده قوقار جكر كبابى

سوزى ونديمك :

اوتن‌كه خاك اوله عشقك كداز وسوزندن
بيتن كياهى دم حشره دك كباب قوقار .

يولنده خياللرى وسنبلزاده وهبينك :

دامن كوه قناعتده‌مى بيتمش بيلمم
برپياز ايله كچندى نيجه ييللر سنبل

طرزنده‌كى تصورلرى مؤاخذه‌كاران‌ادبك شدت‌تعييب وتقبيحندن
بحق قورتيله‌مز .

(*) انطاكيه‌لى مصطفى منيف افندى سلطان احمد ثالث عصرى
شعراسندن وشاعر مشهورنابينك مقلدلرندندر. برقطعه مطبوع ديوان
اشعارى واردر .

معمافیه بونلر نابینك :

صبا لعلك هواسن ساحهٔ مصره کوتورمش کیم
نمك باش کوسترر سکرله بر پیراهن نیدن

بیتنده اولدیغی کبی شکر قامشنه کوملك کیدیرمك ویاخود کوملکدن طوز وشکر چیقارمق قبیلندن مناسبتسز ومستکره عد اولنه‌مز .

ثالثاً (ارخای عنان خامه ـ امالهٔ لجام کفتار ـ ساحهٔ وقوعده جلوه‌کر ـ مرأت تیسرده رونما) کبی مبتذل وکهنه‌ادا استعارات قوللانمامللی. معمافیه برر مناسبت بعیده و مشابهت غریبه‌یه مستند اولان استعاره‌لر یکیده اولسه مقبول دکلدر.. زیرا که بونلر دائما معلق ومبهم اوله‌جنی کبی کندیلرنده زوراکی کورنمك محذوری دخی واردر. « تزر » تیاتروسنده یاره‌یه قناد دنیلمسی کبی :

آچدیغم یاره‌لر نه خوش قنادی
. . . .
یاره ظن ایتمه روحمك قنادی
. . . .
اوچیور بر ملك قنادلری آل
عبدالحق حامد

ینه تزرده :

لاله‌لر بسلیور یوزمده عرب

مصراعنده چهره‌ده حاصل اولان قیرمزیلغك لاله‌یه تشبیهی ذاتاً اوقدر غریب دکلسه‌ده بر آدمك یوزنده لاله بسلنمك خیالندن اوآدمك حجاب ویاحدت سببیله یوزی قیزاردیغنه انتقال مشکل

اولدیغی ایچون ذات تشبیهه دخی برغرابت عارض اولیور .

رابعاً استعارات تمثیلیه‌ده الفاظ وتعبیراتك بعضیسی معنای حقیقتده استعمال اولنمقدن توقی ایدلملیدر. بواستعمال عباره‌نك صوكنده واقع ایسه اکا (عدم تعقیب استعاره) دنیلیر .

مثلا :

بو سخن قائلنی تاج سر عالم ایدر
دروالاسی اولور ملجأ حاجتمندان

عرفان پاشا

بیتنده مصراع اول بر معنای مجـازی‌یی شامل اولدیغی حالده بومعنایی مکمل اولان مصراع ثانینك الفاظی بتون بتون حقیقته مصروف اوله‌رق استعاره تعقیب اولنمامش یعنی « تاج سرعالم » ترکیب مجازیسی بتون بتون جوابسز قالمشدر .

برعباره‌نك حقیقته مصروف اولان پارچه‌سی مقدم اولدیغی حالده بوکاده (عدم ترجیع استعاره) دنیلیر . سلیمانامه صاحبی عبدالعزیزك : « اول مخذوللری سیف مسـلول برله صحایف روزکاردن تراش ایدوب » عباره‌سنده اولدیغی کبی .

دقت اولنسونکه بوراده « اول مخذوللری » یرینه مؤلفك تصویرینه کوره (اونقاط زائده‌یی) ویاخود (اوسواد زیادی) کبی برسوز یازیله‌یدی استعاره ترجیع ایدلمش وعباره‌نك اولی آخرینه‌اویمش اولوردی. زیرامعلومدرکه صحیفه‌دن مخذول تراش ایدلمز . بلکه ویا برنقطه حك وامحا ایدیلیر .

نابینك : « مانندهٔ دریا صـفای خاطر ایله بر نیجه منزل

دخی کنـار ورق پیروزه فام دریادن بریدهٔ مقراض قـوادم مطایا قلندتدن صـکره .... » ترکیبنده کذلك عدم ترجیع استعاره نقیصه‌سی موجوددر کاغدك کنارندن مقراضله منزل کسیله‌میه‌جکندن طولانی .

خامساً شیٔ واحد ایچون طبیعت وماهیتجه بربرینه مخالف متعدد شیدن ویا بویله متعدد شیٔ ایچون شیٔ واحددن برآنده استعاره ایدلماملیدر .

ویسینك : « پادشـاهمز لب در نثارین شکر ریز ایدوب حضرت اسکندر اول نبات کلماتدن شیرین مذاق اولورلردی.» عباره‌سندن آغزك برآنده هم جواهر محفظه‌سنه هم ده شکر قوطیسنه تشبیه اولنمش اولمسی اولکی حاله مثالدر .

نابی ایسه « تحفة الحرمین » نده : « ورق عنبر فام شـام عملنـامهٔ سیهکاران کبی ریزش قطرات نجوم ایله شسته روی اولدقده خروس ملمع بال صبح :

صبحك الله صباح السعید
برتو مبارك بوداین روز عید
این چه صباحست که شش صد هزار
بنده شد آزاد صغار وکبار

زمزمه‌سیله‌لبریزبانك بشارت‌اولمغین آفتاب سجده گذاردست اشعه‌ایله‌جویبارشفقدن وضوسازاولمزدن مقدم..» دیه‌رك کونشی اول امرده خروسه وعقیبنده برعابد وضوکار وسجده گذاره

تشبیه ایتمکله بوجهته عائد دقتسزلکده سلفی ویسی‌یه فرسخ فرسخ مسابقت ایتمشدر .

متخالف الطبیعه شیلر ایچون شیء واحددن استعاره ایدلدیکنک مثالی ایسه شو بیتدر :

سمند عدلنك فیض صباح الخیری عالمدن
غبار تیرهٔ شبدیز ظلم ایلدی امحا
عرفان پاشا

عدل وظلم دنیلان شیلر ماهیةً بربرینك ضد ومغایری ایکن ایکیسیده جنس حیواندن آته تشبیه اولنمق وحتی سیاهلك ضدی بیاض اولدیغنده کوره ظلمك یاغز آتنه مقابل عدالت دخی بر قیر آته بکزه‌دلمك ایجاب ایتدیکی حالده بو لازمه‌یه‌ده رعایت ایدلمامك شبهه‌سز منافیٔ ذوق بلاغتدر .

استعاره‌ده خیالدن خیاله انتقالدن یعنی برشی حقنده متنوع ومتعدد استعاراتی ـ ولو هربری شرائطنه موافق اولسه‌بیله ـ تعاقب ایتدیرمکدن دخی توقی ایتملیدر . اسلاف شعرادن بك چوغنك کل ، سنبل ـ خنجر ، مغفر ردیفلرنده سویلدکلری قصائده مراجعت اولنورسه برماده‌یه عائد زوراکی ومتنوع برطاقم استعاراتك تتابعی ذهنی نصل قارشدیردیغی بالسهوله اکلاشیلیر . نمونه اوله‌رق باقینك (خاتم) قصیده‌سندن برقاچ بیت نقل اولندی .

زر وکوهرله قیلوب زیور افسر خاتم
زیب وزینتده کچر همسر قیصر خاتم
نام ایله طوتدی جهان ملکن اولورسه حکمی
مالك جام جم وتاج سکندر خاتم

مشعل ماهدر اول كوهر شبتاب مكر
كچينور چنبر كردون ايله همسر خاتم
ايدوب الماسدل آينه وزردن شانه
كوسترر خلقه ينه شيوهٔ دختر خاتم
فص پيروزه‌يه نه خوش پاره شور انده سير ايت
اولدى برطوطى‌يه كويا زرخاتم
تا كه بناى قدر ياپدى سعادت قصرين
اولدى اول طاق فلك رفعته منظر خاتم
حلقه در دور قدح ، لعل شراب كلكون
رند ميخواره نه خوشدر طولو ساغر خاتم

ايشته بوشعرده كوريليوركه بيچاره خاتم بدايت امرده قيصر وجم واسكندرله همشكوه وشان برمقبل زمان كوسترلمش ومتعاقباً شعلهٔ قمر وشيوهٔ دختره تشبيه ايدلمش ايكن قدرى تنزل ايده ايده قوش قفسنه ، قبه پنجره‌سنه ، شراب قدحنه بكزه‌ديليورده بو زوراكى تشبيهاتدن هانكيسنى قبول هانكيسنى ردايده‌جكنى انسان بيله‌ميور. طبع سليم نظرنده ايسه خاتم نه قيصر درنه ده جم! نه دختراوله‌بيلير نه ده ساغر! بونى سكسان ايكى درلو شيئه بكزه‌ده‌جكم ديه اجبار طبيعت ايتمك بيهوده امكدر .

سادساً تأويلات دورادورده، توجيهات زورازوره دوشوله‌جك استعاره‌لر ياپلامليدر. زيرا استعاره‌نك مبتنى اولديغى تشبيه محررك زياده‌جه مدت تأمل وتوقفنى وتحرئ مناسبات ايله جزئى كلى تفصيلاته قاچمه‌سنى استلزام ايلرسه استعاراتى غير واضح برر (استعارهٔ تمثيليه) يه منقلب اولور. وبوده اذهان قارئين ايچون

ترکیباتك مظلم وادیلرنده جستجوی ماء الحیات معنی ایله گرفتار تعب ومشقت اولمق محذورینی ایجاب ایدر .

ـ تشبیه ـ

اره‌لرنده‌کی مناسبت وموافقت جهتیله بری دیکرینك تنویر وایضاح وتزیینه مدار اوله‌جق ایکی فکرك تقابلندن حصوله گلان صورتدر . تشبیه هیچ برزمان نظری حکم وقوتنده عد اولنه‌مز . فقط برمصباح بلاغتدرکه لمعه رسان اولدیغی شیلر نظر متخیله‌یه دها شعشعه‌لی، دها رنکین برصورتده عرض وجود ایدر. بوجهتله آثارشعریه‌نك اك ثروتلی منابعندن معدوددر. قوهٔ خیالیه‌نك ایجاد ایتدیکی تماثیل غریبه‌یی تصویر وارائه‌یه برکوزل واسطه‌در .

مثال :

طاغده شاهین باقشلی بر دختر
گزر آهو گبی توحش ایله
اوجبالك پریسنه بکزر
ذهنی اشغال ایدر تخدش ایله
عشقه واقف دکلسه‌ده لایق
حسنی موقع گبی طبیعیدر

فقرهٔ عشق، شهرت عاشق
یاد اولنسه فقط دکل فارق
صانکه برکلبن ربیعیدر
زمهریر ایله برك وبر ویرمش
قیش کوننده کماله ایردیرمش
عبدالحق حامد

مولویدر صان اوشادروان روح افزاسی کیم
هم دونر هم اشکنی ایلر صفاسندن روان
زر کلاهیله یاخود بردلبر رقاصدر
بر اياغ اوزره سماع ایتمکده دامن درمیان
نفعی

نثرده تشبیه شعرده‌کی قدر رایج اولمز. معمافیه کثرت استعماله دوشمامك شرطیله آثار منثوره‌ده تشبیهه مراجعت اسلوبی کرکی کبی تزیینه سبب اولور.

مثال:

« بزم تاریخلردن بعضیلرینك روایتنه باقیلیرسه اسماعیل ثانی ایرانده سنیلك قوتیله کندی سلطنتنی تأسیس ایتمکه چالشدیغی حالده خلافت اسلامیه‌یه‌ده شیعیلك قوتیله‌مقابله ایتمك‌فکرنده ایدی. ضعف‌قلب،ضعف عقل اصحابی دائما ایکی یوزلی، ایکی مشربلی، ایکی مذهبلی بولنمغی‌اقصای مهارت قیاس ایدرلر! جمع اضداد عقلاً محال اولدیغی کبی مادةً دخی محال اولدیغنی دوشونه‌مزلر. قارلر تپه‌لر ایچنده ایز کوروبده‌هیچ برینه اعتماد ایده‌مدکلری حالده هیچ برینی غائب‌ایتامك ایچون‌برطرفدن برطرفه قوشان عجمی یولجیلر کبی ایکی طریق اره‌سنده هلاك اولورلر.»
کمال

دیکر مثال :

«ومن المجربات : حرکات وزوالی غیرقابل کورینان ارض سخت التندن یواش یواش حفر ونحت ایله دفعةً سقوط ادوب یارلر واوچوروملر سدا ایلدیکی کبی برحکومت ظالمه- دخی قوهٔ جبر وتعدیله نه قدر ثروت وسامانه مالك وفرمانفرمای ممالك اولسه قاعدهٔ اجباریه‌سی عاقبة العاقبه اندراس اساسنه علت وآلت قویه اوله کلدیکی ایشته ایتالیا قطعه‌سنی بونجه زمانلردر لرزان ایدن (ادراستك) زوال زمان استدراجیله دخی نمایان اولمغله...»
یوسف کامل پاشا- ترجمهٔ تلماق

دیکر مثال :

« حکومته متعلق افعالی شویله طورسون بازیچهٔ افکاری اولان اشعارنده بیله زماننك حالی اولان لفظ پردازلق کبی سیئه‌لردن اثر بیله کورلمز. قلمندن هرنه صادر اولدیسه مصادمهٔ سحاب ایچنده ظهور ایدن برق جهان کبی هیجان افکار ووجدان اره‌سندن جوال اولمش بر لامعهٔ معرفتدر که قائلنك حکمت وحماست ویا شوق ومحبته دائر اولان احوال قلبیه‌سنی ایضاح ایدر.»

کمال

—

تشبیهده بعضاً ادواتدن اولان (کبی - صانکه - کویا) لفظلری وامثالی کلمه‌لر طی اولنورکه اوزمان تشبیه پارلاق بر خیال صورتنی اکتساب ایتمکله مؤلفك تصورینی زیاده رونقلی کوسترر . بویولده‌کی تشبیهاته تشبیه بلیغ اطلاق اولنور . ابن کمالك یاوز سلطان سلیم حقنده‌کی مرثیه‌سندن قطعهٔ مشهورهٔ آتیه‌نك حاوی اولدیغی تشبیه کبی :

آز زمان ایچره چوق ایش ایتمشیدی
سایه‌سی اولمش ایدی عالم گیر
شمس عصر ایدی عصرده شمسك
ظلی ممدود اولور زمانی قصیر

فاضل مشار الیهك حضرت پادشاهی عصر کونشیله هم شعشعهٔ کمال وزوال کوسترن بو قطعه‌سنده هیولای تشبیه فی‌الحقیقه بر تعریف جلیٔ شاعرانه صورتنی آلمشدر .

ادبیات جدیده‌مز تشبیهده شایان دقت بر خاصهٔ خفیه‌یه مالك اولمشدرکه اوده تشبیهی ـ مشبهك متعلق اولان وقایع واشخاص واشیانك حال‌وشان وموقع وزمانه مناسب‌اولان شیلردن ـ اخذ ایلمکدن عبارتدر . بو دقیقه‌یه رعایتله یاپیلان تشبیهات ـ شرائطنه موافق اولدقجه کندیلرنده صرف تشبیه اعتباریله وجودی اقتضا ایدن لطافتدن بشقه ـ برده تناسب وتوافق قاعده‌سنی شامل اولدیغندن زیاده‌سیله دلپسند اولیور .

بو بدیعهٔ لطیفه‌یی اثار ادیبانه‌سنده کمال مهارتله اظهار ایدن ادیب مشهور کمال‌بك افندی اولدیغندن ادبیات جدیده‌مز بوجهتجه دخی مشار الیهك طبیعت شاعرانه‌سنه منتدار اولمق اقتضا ایدر .

آثار ادبیه‌سنك الڪ‌مؤخری اولان جزمیدن نقل‌ایتدیکمز فقرات آتیه مدعامزی اثباته کافیدر .

«فی‌الحقیقه (قرستوف قولومب) سفینهٔ نوحدن طوپراق تحریسنه کیدن کوکرجین کبی - برشدتلی طوفان اعتراض ارەسندن چیقەرق آمریقه‌یی کشف ایله عالم انسانیته ینه بو عالم ایچنده برجهان‌دیکر الحاق ایتمکه طقوزنجی عصرده موفق اولمش ایدی.»

دیکر :

«یمنك فاتح حقیقیسی غداولمغه شایان‌اولان نورسیدکان جلادتدن‌اوز تیموراوغلی عثمان‌پاشا یمنده سنان پاشانك قهر رقیبانه‌سندن قورتیله‌رق - باد جنوبی سرعت وحدتیله - (*) استانبوله کلمش‌وبراز مدتجك ...»

دیکر :

«یالکز اوخون‌وآتش‌طوفانلری ارەسندن یکرمی‌قدرسفینه‌قورتاره بیلمش واوروپانك قوای مجموعه‌سنه‌قارشی اوقدر دهشتلی انهزام‌ایچنده بیله قلبنك جوهر صلابتنه خلل کلمه‌مش اولان - سیف‌مسلول‌جلادت - قلنج علی پاشا بیله ایرتسی سنه‌یه بر دونما یتشدیره‌بیلمك فکرینی...»

دیکر :

«محمود بك‌ایسه دشمنك حرکتی‌خبر الیرآلمز برمناسب‌برده‌پوصویه کیره‌رك وبرمهارت فوق‌العاده ایله عجم اردوسنه شیخون‌ایدرك اوقدر کلیتلی برعسکری دفعهٔ ثانیه‌ده ینه‌تدمیر ایله اولکی کون ابراز ایتدیکی - خورشیدکبی شعشعه‌لی - برغلبه‌یه بوکیجه‌ده - مهتاب قدر پارلاق - برمظفریت علاوه ایلر.»

عبدالحق حامد بك افندینك (اندلس فتحی) اویوننده اشبیلیه شهریله سائر بعض ممالکك مژدهٔ فتح وتسخیرینی طارق

(*) باد جنوبی کبی برسرعت وحدتله) تقدیرنده اولدیغیچون اداتی محذوف اولان (تشبیهات بلیغه) انواعندن دیمکدر .

بن زياده ايصال واشبيليه برجنه اك اول بايراق ديكن‌ده زهرا بنت موسى اولديغنى بيان ايدن بر ساعى‌يه – بنت ايوب بن حبيبك دخى بو محاربه‌ده برابر اولوب اولمديغى سؤال اولنمسى اوزرينه ساعى شويله جواب ويرر :

برابر .. همده دائما بنت موسى ايله برابر . حق‌چيقته ييلديزلركبى ديديكم برجك تپه‌سنده‌ده برابرايديلر . كورن بربرينك رادفه‌سى‌ظن ايدر .

ايشته بوتشبيهك دخى بروج سماويه كبى عالى – نجوم زاهره قدر شعشعه‌دار اولمسى انفاً تعريف اولنان خاصهٔ بديعه‌يى‌شامل اولمسندندر .

اساليبك رونق ولطافتنى تزييد ايدن شيلرك بريسيده تشبيهدر. فقط ياپيلان تشبيهلر تأثيرات حسنه حاصل‌ايتمك‌ايچون طوغرى ، طبيعى، آچيق ومناسبتلى اولملى وكثرت استعمال‌ايله قيمتدن دوشورلماملى وزوراكى، كهنه، سفلى ومستكره‌خياللردن اجتناب ايدلملى‌كه بونلر اسلوبى تزيين ايده‌جك‌يرده تلويث‌ايدر. اشاغيده‌كى بيتلرده اولديغى كبى :

ظن ايتمه نخود در دهن داغ تمده
آغزينه غدا الدى پر ستوى محبت
ثابت

بوبيتده يارەنك كوكرجينه، اوزرنده‌كى نخودك‌ايسه كوكرجينك اغزينه الديغى دانه‌يه تشبيهى نه مستكره خيال اولديغى تعريف اقتضا ايتمز .

ندیمك :

بوی خلقیله طولوب اولدی مسلم دستنه
چرخ دوندی حاصلی قویننده عنبردانه

بیتنده هوای نسیمی‌یی بر آدمك رایحهٔ اخلاقیله آلوده ایتمك خیالنده‌کی لطافتسزلکندن قطع نظر کوك قبه‌یی هیئتیله عنبر قوطیسنه تشبیه ایتمك وصکره اوقوطی‌یی بر ادمك قوینه صیغیشدیرمق شعرای اسلافك آثارنده بیکلرجه بلکه ملیونلرجه امثالی موجود اولان اعاجیب تصوراتدندر .

— استطراد —

استعاره بحثی حد ذاتنده دقیق و شایان اعتنا اولدیغندن بونك نیك وبدینی کندیمك اکلایه بیلدیکم درجه‌ده سزه‌ده اکلاتمق ایچون بوقدر تفصیلاته بو درجه تشریحاته مجبور اولدم . استعاره حقنده بزم بلاغت کتابلرنده مندرج تقسیملری وخصوصیله او تقسیم علی التقسیملری وبونلرك هر برینه عائد تعریفات وتوضیحاتیده آلمش اوله‌یدق بحث بر خیلی دها اوزایه بیلیردی که بوکاده کتابمز متحمل دکلدر .

او تقسیمات وتعریفاتیده آکلامق ایستیانلر او کتابلره مراجعت ایده‌بیلیرلر. مع مافیه مادامکه علی الاطلاق استعاره‌ده اساس اولان شی تشبیه‌در ومادامکه استعاره ایله تشبیهك اره‌سنده فرق یوقاریکی تعریفات وامثله‌دن معلوم اولمشدر. آرتق استعاره قاچ

نوعه منقسمدر ؟ نصل اولورسه هانكی نوعدن معدود اولور؟ بورالرینی آرامغه بكده احتیاج كوریله‌مز. وبلكه انواعی تكثیر ایتمك وبربرینه مغایرتعریفاتی چوغالتمق بردرجه‌یه قدراولسون ذهنی قاریشدیرمغه سبب اوله‌بیله‌جكیچون تركی اولویتده كورینور . بواستطراد ایچنده اصل سویلمك ایستدیكم شیلر ایسه لساننزده اك زیاده سؤاستعمال ایدیلان استعاره‌یه واساسی اولان تشبیهه متعلق دها مهم بعض ملاحظاتدركه صره‌سیله بیان ایده‌جكم :

(١) استعارهٔ عادیه واستعارهٔ تمثیلیه بحثلرنده مندرج اولان تفصیلات و تشریحاتدن اكلاشیله‌جغی وجهله هر بر استعاره برتشبیهی متضمن ایسه‌ده بونده مطلقا تشبیهك خلافی اوله‌رق مشبه‌به ایله مشبهدن یعنی مستعار منه ایله مستعار لهدن برینك مطوی ومحذوف بولنمسی اقتضاایدر . بوكامبنیدركه استعاره‌ده برنجی‌درجه‌ده‌دقت واعتنا اولنه‌جق شی واضح‌اولق ماده‌سیدر، بووضوح ایسه ذهنده وجود بولان تشبیهك طوغری وطبیعی اولمسیله حاصل اولور .

مؤلفات ادبیه‌مزه وخصوصیله بونلرك اسكیلرینه باقلدیغی حالده اكثر استعاراتده خلاف قاعده اوله‌رق مشبه ومشبه‌بهك ایكیسنی‌ده ذكر وتصریح‌ایتمك ادبامزجه‌عادت حكمنه‌كیردیكی اكلاشیلیر. عجبابوعادت نره‌دن چیقمش بركره‌آنی اراشدیره‌م ادبامزك بویولده‌كی استعمالاتنه مدققانه عطف نظرتفتیش

اولننجه معلوم اولورکه مطوی بولنمسی اقتضا ایدن طرف دیکر تشبیهك دخی ایرادینه سبب ـ استعاراتك بزده الك زیاده جاری اولان نوعنده (که استعارهٔ مکنیه وتخییلیه ده) تشبیهك لزومی قدر آچیق وطبیعی اولمامسیله مستعار منه اولان شی مستعار لهه بالاضافه ذکر و تصریح اولنمدیغی حالده ـ استعاره نك ضمننده مستفاد اولسی لازم کلان تشبیهك قولایلقله ا کلاشیله میه جغی مطالعه سیدر. مثلا شاعر مشهور نابینك :

قازیر خورشید تصحیح ایلدکجه نسخهٔ باغی
کوروب حرف کل اوزره نقطهٔ سهو اولدیغن شبنم

بیتنی اله آلهلم : بونده مشبه به اولمق اوزره مندرج اولان (نسخه) و (حرف) کلمه لرینی استعاره قاعده سنه توفیقاً طی ایده لم. اوحالده سوز بیت اوله رق قائم اوله میوب کندی کندینه ییقیله جغندن انقاضندن ـ اچیقده قاله جق معنی ایچون بر ـ بیت انشا ایده لم: «کونش باغی تصحیح ایتدکجه کلك اوستنده کی شبنمك نقطهٔ سهو اولدیغنی کوریرده قازیر »

شمدی بو افاده حکمنجه کونش باغی نصل تصحیح ایده جك ؟ یعنی (تصحیح) لغتنه بوراده تسطیح معناسی می ویریله جك ؟ وبر چیچك اوزرنده ـ ولو که نقطه سز حرفله یازیلان (کل) اولسون ـ نقطهٔ سهو بولنمق خیالنه نه مناسبت بولنه بیله جك؟ (کونشك ژاله یی جذب ایتمسنه (قازیمق) کلمه سنك استعاره سی ده قبول اولنور شیلردن د کاسه ده اوجهت صددمزدن خارجدر) .

ایشته (تصحیح) سوزی باغه یاقشمق ونقطهٔ (سهو) تعبیری ایسه که مناسبت الق فکریله درکه شاعر افاده‌سنده استعاره قاعده‌سنجه ایرادینه لزوم اولمیان (نسخه) و(حرف) کلمه‌لرینی دخی ذکر ایتمشدر .

استعارهٔ عادیه وتمثیلیه‌یه عائد قاعدهٔ عمومیه‌لرجه بر استثنا بیان ایتدیکم صره‌ده بشقه‌جه اخطاری لزومنی دوشوندیکم بر شیئی ـ حسب‌المقام دها زیاده موافق اوله‌جغنه مبنی ـ بورایه ترك ایلمشیدم‌که اوده شودر :

مستعار منهك مستعار لهه اضافتنی شامل استعاراته باقارز. اکر بونلردن مستعار منهك حذفی حالنده افاده‌یه معناً بر معقدلك ، بر مناسبتسزلك کلدیکنی کوریرسه‌ك هیئتیله قبول والا رد ایدرز .

بوحالده‌مثلا «بارقهٔ‌حقیقت‌مصادمهٔ افکاردن‌چیقار»سوزندن (بارقه)لفظنی‌ـ که‌مستعارمنهدرـ حذف‌ایتدیکمز حالده‌معنایه‌هیچ برفنالق کلمیه‌جکندن بونی قبول ایدرز . حالبوکه « شانهٔ زلف سخندن اعتراض » مصراع مشهورندن (زلف) کلمه‌سنی ـ که کذلك مستعار منهدر ـ حذف ایدنجه اعتراضك لقردی‌یه شانه‌لك ایتمسنده هیچ بر مناسبت بوله‌میه‌جغمزدن بونیده رد ایلرز .

(٢) استعاراتده مستعار منهك مستعارلهه اضافتی معتاد اولمقله برابر بو اضافت مادهسنك همان عموماً فارسی قاعدهسنجه جریان ایتدیکی وقوللانیلان کلمهلرك دخی بالطبع فارسی وعربی اولدیغی نظر دقته شایاندر !

واقعا شرائط اسلوبدن اولان آهنك سلاست قانوننك مرعیتی اضافت فارسیه قاعدهسنه مراجعتی بر درجهیه قدر ایجاب ایدهبیلیرسهده اصل سبب بشقهدر . چونکه مستعارمنهك ترکجه قاعدهسنجه مستعارلهه اضافتی وخصوصیله استعمال ایتدیکمز الفاظك ترکجه اولمسی حالنده اکثر تشبیهات وتصوراتمزك صرف مناسبتسزلکدن عبارت اولدیغی میدان وضوحه چیقیویرییور .

مثلا :

« سمند عدلنك فیض صباح الخیری عالمدن
« غبار تیرهٔ شبدیز ظلمی ایلدی امحا

بیتنده بو تجربهیی اجرا ایدرسهك افاده طبیعی شو طرزه دوکیلهجك : « عدالتنك قوله آتنك خیرلی صباحی ظلم یاغیزینك قرهطوزینی عالمدن محو ایتدی : .

بو کافی دکلسه دیکر بر مثالده دخی بو جهت نظریهیی تطبیق ایدهبیلیرز :

اولور سمند انامله جلوهدن محروم
قلم نه دم که ایدر قطع اشك چشم ترین
نابی

« قیز هرنه وقت کوزینك یاشنی کسرسه پارمق اوجلرینك آتی اوززنده جلوه‌دن محروم اولور ! »

بزده شو مثاله باقه‌لم :

وقتاکه پیچیدهٔ دستمال‌شب اولان زرحساب نجوم افنا کردهٔ قمارباز صبح اولنق زمانی قریب اولوب اسراف گنجینهٔ اوقات ایدن مخموران سراسیمهٔ خرابات غفلت محاسبهٔ نقود اشك ایدرلرمی ؟

نرکسی

« کیجه مندیله صارمش اولان ییلدیزلرك صایسز التونی صباح قمارباری تلف ایتمك زمانی یاقلاشوب وقتلر خزینه‌سنی اسراف ایدن میخانه سرسملری کوزیاشی پاره‌لرینك حسابنی کوریرلرمی ؟ »

شوفقره دخی کچیله‌جك مثاللردن دکلدر .

چارسوی فروه فروشیده دکان نشین اعتبار بیورلق نیازنده‌یم دیو رشتهٔ کلامی کوشکذار سوزن اختتام ایلدی .

حشمت

« کورکچیلر چارشیسنده معتبر بردکانده اوتورمق رجاسنده‌یم دیه‌رك لقردی ایپلکنی بیتمك ایکنه‌سنك قولاغنه کچیردی ! »

ایشته مستعار منهك مستعارلهه فارسی قاعده‌سنجه لزوملی لزومسز اضافتی ـ عجملردن منتقل اولمق اوزره ـ بزده‌دخی شایع اولدیغندن طولاییدرکه استعاراتمز اودرجه سوء استعماله دوچار اولمشدر . وبوحالك نتیجه‌سیدرکه ادبیاته متعلق کافهٔ آثارمزدن منظوم اولانلر حقنده :

« هربیتی مثال سنك خاره
« جوششکه موج آستاره

توصیفی برتعریف صادق ومنثور اولانلر ایچون ایسه :

« هر فقره‌سی کارگاه تشویه »
« دکان نکات و بحر تشبیه »

تعریف بلا مبالغه بروصف موافق کورینور !!

حال بوکه استعاره موضوع بحثك طبیعتنه موافق اوله‌رق جابجا برکوزل تشبیه خاطره‌کلنجه انی‌قاچرمیوب برایکی کلمه ایله بیان ایدیبویرمك وتعبیرات حقیقیه ایله افاده‌سی قابل اولمیان‌بر فکری بوطریق مجازی ایله اکلاتمق ایچون استعمال اولنور برطرز بیان اولدیغنه‌کوره‌کثرت استعمالی ایجاب ایتمز وایجاب ایتسه وهربری طوغری‌ده اولسه انسانی بیقدیرمق طبیعیدر .

قدمانك وانلره متأخریندن علی العمیا مقلد اولان ارباب شعر انشانك همان هربرفکر عادی‌یی ، هربرامر خسیسی ، هر بر معنای سفلی‌یی علی طریق الاستعاره بیان ایتمکی اعتیاد ایتملریله تزیینات اسلوبك اك اهمیتلیلرندن اولان استعاره‌دن ارباب مطالعه‌یه اوقدر غنا کلمشدرکه تعریف قبول ایتمز .

(٣) برده تشبیه ایچون استعاره یاپیله‌جق یرده اکثریا استعاره ایچون تشبیه یاپلمق معتاد اولدیغی جهتله بویولده‌کی تشبیهاتمز دخی بالطبع مناسبتسزلکدن سالم اوله‌میور . (*)

مثلا بر محرر ایستدیکی حالده‌کی قلمی مزراغه ، قلیجه ،

[*] ذاتاً بوقاریده‌کی تعریفه‌موافق ومتأخریندن ایرادایتدیکمز برایکی مثاله معادل تشبیهاته اسلافده اوقدر چوق تصادف اولنه‌مز .

آته، یاغمور اولوغنه ، بلبله، قارغه‌یه، قواله، اژدره وحتی عمامه‌لی ومکلف جامه‌لی برافندی‌یه تشبیه ایده‌بیلیر بونك ایچون یاپه‌جق شی بوتعداد اولنان اشیا ومخلوقاتدن هانکیسنی مشبه‌به عد ایتمش ایسه اکا ملایم برایکی سوز یازمقدن عبارتدر. قلم ایسه بو قدر شیئك هیسنه‌ده بکزه‌یه‌مز... زورله بکزه‌دیلیرسه ـ تعبیر معذور بیورلسون ـ حقه‌بازك بکزر بکزرندنده بتر اولور !

(٤) اصطلاحات مخصوصه ایله یازی یازمق مراقی دخی ادبامزی استعاره وتشبیه خصوصنده اوقنا یوللره سوق ایدن شیلرك برنجیلرندندر . بونی قدمادن اکثریسی یاپمش وفن انشایه دائر بعض کتابلر دخی ترویج ایلمش ایسه‌ده حقیقت حالده بونك فائده‌سز ولطافتسز برتکلف پردازلقدن عبارت اولدیغنی تسلیمده ازیجق انصافی اولانلر تردد ایتمز. مثلا سامینك موسیقی اصطلاحاتنی شامل اولان و .

ابتدا راست ایله بولدی نظام
الف اول ترتیب مقام

مطلعیله باشلایان نشیده‌سی بو یولده‌کی آثارك الك مستثنالرندن ایکن مطالعه‌سندن تلذذ ایدلمك شویله طورسون اکثر ادبیاتندن قولایلقله معنی استخراج ایتمك بیله قابل اوله‌مز .

بو مبحثده‌کی فکرمزك طوغری اولوب اولمدیغنی اکلاتمق ایچون طرز قدماده اوله‌رق الك صکره چیقمش برمجموعه‌دن مثال آتینك ایرادیله اکتفا ایدرز :

هدیهٔ رمضانیه اولەرق طرف اشرف جناب داوریدن احسان بیوریلان التون ساعتك کوندرلدیکنه دائر نامله زیب اعزاز اولان تذکرهٔ بهیه‌لری مآلی رهین اذعان عاجزی اولمش وساعت دخی واصل اصابع احترام اولەرق آرایش جیب مفخرت وحرز سینهٔ مصادقت قلنمشدر. ارتفاع ! درجهٔ قدر ورفاهم نور آفتاب توجهات علیهٔ حضرت آصفی یی اقتباس ایله حاصل اولدیغندن ادعیهٔ مفروضه‌لرنده دقیقه! فوت ایتمك مرتبهٔ ارتکاب کفره ثانیه ورقاص! زبان عجزبیان کترانه‌می محامدواوصاف سنیه‌لرینه ایشلتمامك! عندعاجزانه‌مده اشنع صفات حیوانیه اولمغله بولطف مخصوص داوری دخی تصحیح عیار! شوق ایدرك میقات! تام عمر واقبالری مدی الدهورطنین اندازطاس کردون وعقرب! اعدالری شکسته پای وسرنکون اولمق دعای بیریاسی تکرار ودولاب ! تشکر محمدتك محور! عرضده تدویرینه ابتدار قلندی صورت محمدت عاجزینك حضور معالیموفورلرینه تبلیغی بابنده
عرفان پاشا

استعاره وتشبیهه عائد تدقیقات وتشریحات یولنده بنده کزه رفاقته یورلدیغکزك مکافات معنویه‌سی اولمق اوزره شناسی مرحومك تعزیته دائر برقطعه‌سنی ـ که بیت اولی برکوزل استعاره‌یی وبیت ثانیسی ایسه اندن دها کوزل برتشبیهی حاویدر ـ نقل وایراد ایدرك استطرادمزه حسن ختام ویریرز :

زینت روضهٔ جنت ایده حق عزوجل
میوهٔ قابکی کیم خاکه قودی دست اجل
نه اجل بکزر اوریحه کیم اسوب نابمحل
قوپارر غنچه‌یی نخلندن ایدر وقف وحل

ـ مجاز مرسل ـ

استعاره ایچون ـ کلماتی معنای موضوع لهلرینك غیریده استعمالدن حصوله کلیر، فقط هرحالده برتشبیهی متضمندر ـ دیمش ایدك . مجاز مرسل دخی کلماتی معنای حقیقیلرینك غیریده استعمالدن حاصل اولور ایسه‌ده بونده معنای حقیقی ایله معنای مجازی ارەسنده وجودی لازم اولان مناسبت مشابهتك غیری برطاقم علاقه‌لردر .

بوعلاقه‌لرك عدد انواعی یکرمی بشه ، اوتوزه قدر ابلاغ اولنورسه‌ده برجه‌دیکرلرینی دخی جامع ویامستتبع اولدیغی ایچون شو بش اصلك ذکری کافیدر :

برنجیسی ـ جزئیت کلیت ـ درکه جزئك اسمنی کله ویاخود کلك نامنی جزئه ویرمکدن عبارتدر .

اویاندر چشم جانی خواب غفلتدن سحر خیزاول
(چمن) بلبللریله صبحدم ذکر ایله مولایی

باقی

بیتنده (چمن) لفظندن مقصد اشجارلی ازهارلی ، بلکه حوضلی جویبارلی بریردرکه چمن اندن برجزءدر . بوحالده (چمن) کلمه‌سی کلی جزء ایله تسمیه‌یه مثال اولمش اولور .

عبارهٔ آتیه‌ده‌کی « یاشمق غلبه‌لکی » تعبیری دخی ذکرجزء ارادهٔ کله برکوزل مثالدر :

یوللر بربری آردنجه آقوب کلکده‌اولان یاشمق غلبه‌لکندن کوپوکر
ایچنده قالمش برسیل خروشانی اندیرمغه باشلادی

کمال

جزئی کل ایله تسمیه‌یه مثال ایسه سابق لهستان مسئله‌سنه دائر اولان شو قطعه‌ده‌کی (خلق ـ روس ـ اوروپالی) لفظلریدر :

بیچاره لهك شمدی علیهنده لهنده
خلقك نجه سوزلر اولنور کوش وقمندن
الك طوغریسی اما بوکه قان طاملیور الحق
روسـك قلیجی ، اوروپالینك قلمنـدن

کاظم پاشا

محتاج ایضاح دکلدرکه بو قطعه‌ده (خلق) دن مقصـد امور سیاسیه ایله اشتغال ایدن طاقمدر . (روس)دن مقصود اهل حرب اولان فرقه‌در . یعنی روس عسکریدر . (اوروپالیدن) مرام ایسه مسئله‌نك حل وحسمی ایچون قرطاس میدانلرینی خون سیاهه غرق ایدن اوروپا مهرهٔ سیاسیونیدر .

ایکـنجیسی — حالیت محلیت ـ درکه حالی ذکر ایله محلی ویاخود محلی ذکر ایله حالی اراده ایلمکدر .

ذکر حال ارادهٔ محله مثال حامینك :

کاه اولور غربت وطن کاهی وطن غربتلنور

مصراعنده‌کی (غربت) کلمه‌سیدر زیرا کلمه‌نك معنای حقیقیسی خارج وطن برمحل دیمك دکل خارج وطنده‌کی حالدر .

عبدالحق حامد بكك شعر آتيسنده (اغاجلره صرمه‌لر الباس اولنمش) اولمسی دخی ذکر حال ارادهٔ محل قبیلندن اولمش اولور. چونکه الباس اولنان صرمه‌لر دکل صرمه‌لی لباسدر .

دامن آسمانده ابر سحر
دوکر اوراقه ریزهٔ الماس
شب حلول ایلینجه عکس قمر
ایدر اشجاره صرمه‌لر الباس

(بوکا علاقهٔ حذفیت ـ دیمك اقتضا ایدرسه‌ده بو درلو علاقه‌لری فروعدن عد ایله بحث ایتمدیکمزدن بو ـ صرمه‌لر الباسی ـ مثالی دخی الك زیاده یاقیشان (ذکر حال ارادهٔ محل نوعنه ادخال ایتدك)

ذکر محل اراده حال ایچون مثال ینه حامد بکك :

هانی بنده اول ال هانی اویورك ؟

مصراعنده‌کی (یورك) لفظیدر . چونکه یورکدن مقصود جسارتدرکه یورك انك محلیدر . عبارهٔ آتیه‌ده (جامه‌خواب) لغتی دخی ذکر محل ارادهٔ حال قبیلندندر .

مکر بهره ورجامه خوابندن بیدار اولمدن بینظیر کتیردیکی اشیایی..
کمال

اوچنجیسی ـ سببیت مسببیت ـ درکه سببی ذکر ایدرك مسببی ویا مسببی ذکر ایدرك سببی قصد ایتمکدر .

مثلا (فلان قلمیله تعیش ایدر) دینلسه قلمدن مقصود آنك حاصل ایتدیکی شی اوله جغندن بو سوز ذکر ارادهٔ مسببه مثال اولور .

ذکر مسبب ارادهٔ سبب مثالی ایسه صلاح الدین ایوبینك ولی عهدینه اجرا ایتدیکی :

« قانی کریه کور وسنك دماءایله دامنکی آلوده ایتمکدن احترازایت » نصیحتی ایچنده کی (قان) لفظیدر که بوندن مقصد اعدام نفوسدر .

—

دردنجیسی ــ عمومیت خصوصیت ــ دزکه عمومه موضوع برکلمه‌یی خصوصده وخصوصه عائد بر لفظی عمومده استعمال ایتمکدر .

عمومی خصوصده استعماله مثال فقرهٔ آتیه‌ده‌کی (مخلوقات) سوزیدرکه مدلول لازمیسی انسانلردر . وحتی انسانلردن برقسم خلقدر . (بوحالده بوکلمه هم ذکر عموم ارادهٔ خصوصه همده ذکر کل ارادهٔ جزئه مثالدر) .

« وقتنی خالقنك عبادتنه وباخصوص ـ افضل عبادات بیلدیکی جهتله ـ مخلوقاتك رفاه وسعادتنی استحصال خدمتنه حصر ایتمشدر . »

کمال

خصوصی افاده ایدن بر کلمه‌یی عمومه اطلاقه کلنجه اوده ضیا پاشا مرحومك :

یارب نه‌در بوکشمکش درد احتیاج
انسانك احتیاجی که برلقمه نانه‌در !

بیننده‌کی (نان) کلمه‌سنك نوع بشر ایچون حفظ حیاته

سبب اوله‌جق مأكولاتك عمومنده‌قوللانلمسى كبى استعمالاتدر.
(جزئيت كليت ايله ـ عموميت خصوصيت ـ علاقه‌لرينك يكديكرندن بالسهوله تفريقى ايچون بونلردن ايكنجيسنك جنسيت، نوعيتله متحقق اوله‌جغنه نظر ايتمك كافيدر .)

—

بشنجيسى ـ لازميت ملزوميت ـ دركه يالكز لازمى ذكر ايدرك ملزومى اراده ايتمكدر . بوكا كنايهٔ عاديه وياخود علاقهٔ استلزام دخى ديه بيليرز . رئيس الكتاب عارفك :

سن اول وزير كرمكستر وسخدانسك
كه عقل كل آچه‌مز صحن مجلسكده دهن

بيتنده وتلماق ترجمه‌سنك :

«خدمتنده بولنان دختران پرى پيكران حضورنده فتح دهانه هراسان اولدقلرى حالده ... »

عباره‌سنده (آغز آچمق) دن مقصد سوز سويلمكدر. سوز سويلمك ايچون اغز آچمق لزومى يعنى تكلم فعلنك اغز آچمه‌يى استلزام ايده‌جكى دركاردر .

لازميت ملزوميتك بر مثاليده اشاغيكى فقره‌ده كورينور :

«عادل كراى همان كندى يانتده بولنان فرقه‌ايله امداده شتاب ايدرك تاتارلر طولو ديزكين برچاريك ايچنده معركه‌يه واصل اولديلر. واياقلرينك طوزيله استعمال سلاحه باشلاديلر.»
كمال

ايشته بوفقره موجبنجه تاتارلرك اياقلرينك طوزيله استعمال سلاحه باشلاملرى موقع محاربه‌يه وصوللرنده هيچ طورمامش،

اکلنمامش اوملرینی مستلزم اولدیغیچون ایاقلرینك طوزیله» تعبیر مجازیسندن اکلایه‌جغمز «بلا توقف» ویا «عجالةً» معناسیدر .

علاقهٔ استلزامك دیکرلرندن بربیوك فرقی واردرکه او برلرنده معنای آخره نقل اولنه‌جق لفظ مفرد اولدیغی حالده بونده دائما بردن زیاده کلمه‌نك یعنی بر ترکیب ویا عباره‌نك مجموع معناسی برمعنای دیکره نقل اولنمق اقتضا ایدر .

مجاز مرسل انواع سائرهٔ مجاز کبی دائما کیف وخیاله تابع اولوب کیتمز . بونده استعمال عمومك مساعده‌سنه‌ده نظر ایتمك ویکیدن یاپیله‌جقسه الفاظ وتعبیراتك فصاحت اسلوبی اخلال وفهمی اشکال ایتمکسزین معنای مقصودی اکلاده‌جق صورتده واضح وطبیعی اولمسنه دقت ایتمك اقتضا ایدر .

مثلا یوزبیك غروشده برحمال یوکی ثقلت تقدیر اولندیغی ویاخود خزائنده هریوزبیك غروش بریوك اعتبار ایدلدیکندن طولایی مجاز مرسل طریقیله (شوقدر یوك غروش) دینلدیکنه باقوبده بو (یوك) تعبیرینی انسان وحیوانده دخی تطبیقه قالقشمق و (فلان مملکتده بریوك اهالی وار ـ شو کمیلر ایکی یوك قویون کتیردی (یولنده سوزلر سویلمك عالمه کولنج اولمقدن بشقه برشیئه یارامز .

عصر سابقده . غیر رسمی بر مجلس رجالده دولتك قوهٔ عسکریه‌سندن بحث آچیلیر . حضاردن بریسی ـ « سکز یوك قدر » ـ مسلح عسکرمز اولدیغنی بیان وادعا ایلر . بردیکری بو ادعایی جرح وتکذیبه قالقیشنجه اوچنجی برذاتده ایکنجی ایله یاننده کیلره ایشتدیره‌جك صورتده ـ «بیهوده نیچون یوریلیورسکز؟

آنك دولاب اولدیغی (یوك) تعبیرندنده اكلاشیلیر ! ـ دیه‌رك بحثی قپادر .

—

— تعریض و كنایه —

(١) تعریض ایكی درلودر. بریسی بر شخصك قول وفعلنه (بونی بویله دیمشسكز فقط یاكلشدر. بونی بویله یاپمشسكز انجق طوغری دكلدر) دیه آچیقدن آچیغه تعریض ایتمكدر . بوكا ـ اصطلاحات ادبیه‌دن اولمیه‌رق ـ اعتراض دخی دینور . بوهركسه آچیق برشاهراهدر .

تعریضك دیكر نوعی‌ایسه قول وفعله طوغریدن طوغری‌یه وتصریحاً دكلده بالواسطه وتلمیحاً دخل وتعرض ایتمكدركه صنایع ادبیه‌دن معدود اولمسی جهتیله اصل تعریف وایضاح ایتمك ایستدیكمز تعریض ایشته بودر .

تعریضك تعریفنده : « مقصود اولان شیئه دلالت ایتمك اوزره شیء غیر مقصودی ذكر ایتمكدر » دیانلرده واردر . بومقوله شیلری ایسه تعریفدن زیاده مثال ایضاح ایدر . مثلا محل مأموریتنه كیج كلان برمأموره آمری : (بك افندی ! پك كیج كلیورسكز.. ساعت آلتیدن اول هرحالده كون آراتدمسه بولنمدیكز. رجا ایدرم بعدما براز اركنجه كلمكه غیرت بیوریكز) دیسه تعریض

وکنایه‌دن بتون بتون بری برسوز اولمش اولور. فقط امر بویله دیمیوبده مثلا (بك افندی ! ذات عالیکز غالبا کیجه‌لری چوق مشغول اولیورسکز... اومشغولیتك برازینی بورایه ترك ایتسه‌کز اصابت بیورمش اولورسکز!) دیسه‌ایشته بوافاده برتعریضی اشتمال ایدر. کذلك آخر برمملکتده ایکن هیچ برمکتوبنی آله‌مدیغکز برمحبکزله بالاخره ملاقی اولدیغکز زمان (یانکزده محجوبم چونکه احسان بیوردیغکز مکتوبلرك هیچ بریسنه جواب عرض ایده‌مدم! دیه‌جك اولدیغکز حالده بوسوزله محبکزك سزه کاغد یازمدیغنه تعریض ایتمش اولورسکز .

بوحالده فضولینك معهود شکایتنامه‌سندن بوقاریده افکار ساده دلانه‌یه مثال اولمق اوزره نقل اولنان فقراته مراجعت ایتدیکمز حالده اکثر مندرجاتنك تعریضدن بشقه برشی اولمدیغنی کوریرز .

(٢) کنایه‌یه کلنجه بوده مفهوم مخالفتی قصد ایدرك سوز سویلمك وتعبیر آخرله مقصودی خلافنی مفیداولان تعبیرات والفاظ ایله اکلاتمق یولیدر . ایلکدن بحث ایدرسه مقصدی فنالغی اکلاتمقدر . فنالقدن بحث ایدرسه مرامی ایلکی تفهیم ایتمکدر. اخوانکزدن بریسنه قرداشجه شکایت ایتمك ایستینجه علی طریق الکنایه (ایتدیککز ایشی چوق بکندم: طوغریسی مروتکزه دیه‌جك یوق ! :یه بیلیرسکز مقصدکز (اوایشی

بکنمدیککزی واو ذاتك مروتسزلك ایتدیکنی اکلاتمقدر .
شاعر مشهور سامینك ادرنه شهری حقنده سویلدیکی :

کنایه‌در غرض اطلاق دار میمنه‌دن
بوشهرده وارمی معادل عجب نحوستده

بیتی‌ده کنایه‌نك بزم لسانده ماهیتنی کوسترر سوزلردندر .

—

اکثریا کنایه تعریضی، تعریض دخی کنایه‌یی مشتمل وایکیسیده توزیه وتلمیحه مائلدر .

تعریض وکنایه اك چوق تهکم وتحقیر - تزییف واستهزا ایچون اختیار اولنور .

عثمانلی ادباسندن اولدیغی حالده کلستانه نظیره اولمق اوزره بر « سنبلستان » تألیفنه قیام ایدن برذات اثری ایچون یوسف کامل پاشا مرحومدن تقریض طلبنده بولندیغی زمان مشارالیهك:

بهارستان وبستان وکلستان
یتشمزمی نه لازم سنبلستان

بیتنی مرتجلانه نظم وایراد ایتدیکی ایشیدلمشدرکه حکمی مؤلفك التزام مالایلزم قبیلندن اولان شو حرکت مساهله کارانه‌سنه نازکانه وظریفانه تعریضدن بشقه برشی اولمدیغی محتاج ایضاح دکلدر .

اوراق پریشان مؤلفی براثرنده بهارك بدایعی-نظرلرده بررباغ ارم تجسم ایتدیره‌جك صورتده برمهارت فوق العاده ایله تصویر ایدوب طوررکن شو جملهٔ معترضه‌یی ایراد ایدر :

بهارك هرمحصولنی، هرصفاسنی، هرحالنی برتشبیه ایله تصویر ایتمك نه دكل كوك یوزینی خام اریكه! كرهٔ زمینی قزیل یمورطه یه ؟ بكزه‌دن اصحاب خیالك دخی پك قولایلقله مقتدر اوله بیله جكی شیلردن دكلدر.
كمال

محققدر كه بونده شیخ غالب مرحومك :

سدره یدی نهال اوباغه یكسر
برخام اریك انده چرخ اخضر

بیتنه منشیٔ مشهور ویسینك :

خون معصومان ومظلومان ایله شكل مدور زمین بیضهٔ حمرایه دوندكده می عالم معمور وآبادان ایدی ؟

فقره‌سنه تلمیح اولنمسی مشار الیهمایه تعریضدن و (او درجه وسعت خیال ایله برابر بهاری حقیله تعریف ایتمكه انلرده مقتدر اوله‌مز) دینلمسی ایسه استهزالی بركنایه‌دن بشقه شی دكلدر.

كنایه وتعریض یأس وشدتك التجا كاه اخیریدر . فكر ونظری كریوه كرد حیرت ایده جك صورتده بیوك اضطرابلره دوشدیكی زمان جدی افادات غایت ضعیف قالبرده انلرله تشفیٔ صدر قابل اوله‌مز. اوحالده برزهرخند كوزدن سیلان ایده میان اشك تأثره قائم مقام اولور .

«ترزده» ملك عبدالرحمن ثالث اودرجه شوكت واقتداریله برابر برمعشوقه‌سنی عمومك پنجهٔ غیظ وانتقامندن تخلیصه چاره بوله‌مدیغنی كورتجه شوكنایه ایله كندی كندینه تسلیت بخش اولور :

اكلاشلسون اولوب نهان تزرم
نه قدر مقتدر ايمش شاهان !

ينه تزرده ملك مشار اليه ـ معشوقه‌سنك اعدامنى التماس ايچون تحشد ايدن خلقك هاى وهوى اقتحام وشماتت‌انتقامنى ايشيدنجه برزهر خند غضب اظهار ايدرده شويله سويلر :

بونم تخته چيقديغم سنه‌يى
انديرربرصدا!..صداى ظفر!

—

تعريض وكنايه طوغريدن طوغرى‌يه اولان عتابدن هم دهامؤثر وشديد اولور همده مقصده وضوح دلالتى اوته‌كندن آز دكلدر . كنايه دقيق — نازكانه — اديبانه اولورسه ستم وياسرزنش دينيلير . غليظ ـ محقرانه ـ مستهزيانه ـ اولورسه تزييف وتمسخر نامى ويريلير .

ستم وسرزنشك بوايكى مثالى يوقاريده كچدى . تمسخر ايچون اولان كنايه ايسه شناسى مرحومك (تلكى ايله اشك) حكايه‌سنده تلكى‌يه حمارك مدحنده سويلتديكى آتيده‌كى سوزلر قبيلندن بونلر افاداتدر :

كلسه‌م اولمزمى حضوره آ بنم ارسلانم
تا يقيندن باقه‌يم حسنكزه حيرانم
دائم اولسون بكمك سايهٔ لطف وكرمى
كل بيتر باصديغى يرلرده مبارك قدمى
ايلر عرفانتى ايما اوسخنكو كوزلر
ياقيشور آغزينه موزون ومقفا سوزلر

جانه ایشلدی کیتدی اوفر حناك هوا
سز سکوت ایتسه‌کز امابنه‌واربشقه صفا
چونکه‌بلبل‌ایشیدوب نغمه‌کزی‌سرقت‌ایدر
چاغرر بلکه کلیر دیکلینه حزن وکدر .

اصل مرجعنی بیان ایتمیوبده فلکه، طالعه ، انسان کندی نفسنه لوم وعتاب ایتمك دخی بزده اك چوق مرغوب وجاری اولان برطرز کنایه، برطور تعریضدرکه « قیزم سکا سویلیورم کلینم سن دیکله » ضرب مثلی بونك اك بلیغ بر تعریفیدر .

مثال :

فلك دیدکلری اول نابکار سفلیدن
نه‌دربواهل‌دلك چکدیکی عذاب‌والم؟
بر ایکی ملتزمی ایلدی حواله بکا
که اشتراك ایله ایتمشلر التزام ستم
نفعی

توریه وتلمیح

توریه وتلمیح دیکر برشیئی خاطره کتیرمك ایچون برشی سویلمکدر . تعیین ایتدیکی شی ایله ایما ویا بتون بتون اخفا ایتمك ایستدیکی شیٔ دیکر آره‌سنده برمناسبت وموافقت دقیقه عرض ایدرکه انی کشف ایتمك قارئین وسامعینه عائددر .

تاریخه، اساطیره،اخلاقه ، عاداته، افسانه‌یه، ضروب‌امثاله، وقوعات وخواطر عادیه‌یه والحاصل سویلنان شی ایله میانه‌لرنده

دقیق ومؤثر مناسبت بولنه‌بیله‌جك اولان هرحاله توریه وتلمیح اولنه‌بیلیر .

طارقده مندرج: «یالکز قره‌لرك سلطانی دکل ــ اسلامیتی ــ دکزلرکده مالکه‌سی کورمك ایسترم!» سوزی بزجه افسانه‌دن معدود اولان « مالکهٔ دریا»یه بر تلمیح لطیفی شاملدر .

اشته بو تلمیح نکته‌سنه مبنی اولمق کرکدر که مؤلف ــ اسلامیته ــ پادشاه کبی، امیر کبی، حکمدار کبی عنوان ویرمامشده (دکز قیزی) ایله توافق وتناسب حصولیچون سلطنت اسلامیه‌ده اعضاسنك هم ذکورینه ، همده اناثنه ویریله کلان (سلطان) عنوانی ویرمش .

شعراتیده ایسه (اسیر ــ مشتری) معامله‌سنه تابع اولنمشدرکه بوده عاداتا تعلق ایدر .

بیله‌مم سن نه‌قدر نادرسك
ندرتك شوندن اولورکه معلوم
یرده‌ده کوکده‌ده مثلك معدوم
سیره چیق قزلری سیاره‌لری
کوکب طالعمی بولسه یدك
مشتری اولدیغمی اکلاردك .
نیر حسنك اطرافنده
کسب نور ایتمکه طالب کویا
بر اسیر اولدیغی حالده زهرا
مشتری نامی اولورمی لایق؟

سکا کوکلم نه عجب وار دیسه
بنده حق بر آنی آزادایتدی.
عبدالحق حامد ـ طارق

« تزر » ده مندرج ؛
بزجه کردونهٔ پریٔ غرام
چفت اولور واصل سمای مرام

سوزنده‌دخی اساطیردن ـ بزم شاعرلرك زهره‌نامنی ویردکلری ـ الهةً الحسن ویاالهةً العشـقك برچفت کوکرجین قوشولمش عربه‌سنه تلمیح واردر .

توریه وتلمیحه مراجعتی ایجاب ایدن شـیلردن بریسـیده تعریض قصدیدر .

«تزر» ده ملك عبدالرحمن ثالث عمومك آرزوسی اوزرینه کندی ایله ائتلاف ایتدیکی معشوقه‌سی «تزر» ك جان ویرمکله اوغراشدیغی صرده ده :

کولور آه امان باقك بوکواش ،
بو قیافت بو خون خوش جریان
ملك الموتی ایدر کریان
ملك الموتی‌ده ایدر مفتون

دیه‌رك اظهار اسف ایتدیکی حالده کندیسنك رقیبی ومحل وقعه‌ده حاضر بولنان (ریشار) دخی :

بخش ایدك باری بر کیسه التون !

سوزیله بوفلاکتی انتاج ایدن شی، ملکك قزه کیسه کیسه بذل ایتدیکه آلتونلر اولدیغنه توریه وتلمیح ایله تعریض ایتمشدر .

تاريخی تلميحه مثال دخی اشاغيکه فقره‌لردر :

«ینه اوعصر ایچنده ایدی‌که دولت کرای ثانی‌ایکنجی‌هجومنده‌مسقوه طرفلرینه آتشزن استیلا اوله‌رق شمالك قارلی بوزلی صحرالری ایچنده ـ کویا اوچ عصر صکره کله‌جك برجهانکیره درس عبرت وبرروسیه جنرالنه نمونهٔ امتثال کوسترركبی ـ صناعی بریانار طاغ پیداایتمشیدی .»
کمال

«ینه اوعصر ایچنده ایدی‌که دنیالره صیغیشه‌مامقده ضیای شمس ایله رقابت‌ایدن برذکا ابعاد مطلقه‌یی سیر ایدرجه‌سنه برطاقم تدقیقات‌ریاضیه ایله استقرار شمس ودوران ارضی اثبات‌ایدرك تابع اولدیغی بردینك معجزات باقیه‌سندن‌اولان برآیت کریمه‌نك مآل عالیسنی فنا ایضاح ایلمشدی .»
وله

بوفقره‌لرده اوچ‌شخص تاریخی‌یه تلمیح اولنه‌رق بونلرایسه حاشیهٔ اثرده کوسترلدیکی وجهله برنجی ناپولیون ایله قوتوزوف وبرده پروسیالی عالم هیئت قوپرونیقدن عبارتدر .

بویولده توریه وتلمیحلر ـ ایما ایتدکاری وقایع واشخاص واحوال قارئین وسامعینك ذاتاً معلومی اولمزسه ـ اکلاشیله‌مز .

مثلا ضیا پاشا مرحوم ترکیب بند مشهورنده :

اوغرارسه صباراهك اکر سمت عراقه
بغداد ایلنه طوغری دخی عزم وخرام‌ایت .
مردان سخندانی زیارت ایدوب اندن ،
آداب ایله کیت روضهٔ روحی‌یه سلام ایت .
تحسینی عرض ایلیوب اولجه ضیانك
بوبیتی حضورنده اوقو ختم کلام ایت .

میدان سخنده یوغیکن سن کبی برار
برشاعر روم اولدی سکا شمدی برابر

دینمش . بو افاده‌نك حاوی اولدیغی تلمیح ـ مشـاهیر اسلاف ایچنده روحیٔ بغدادی نامنده برشاعرمز دها اولدیغی ایشتمامش وخصوصیله شاعرك اشهر آثاری اولمق اوزره بویولده موجود اولان برترکیب بندینی مطالعه ایتمامش اولانلر نزدنده ـ معلوم اوله‌مز، وحتی سائر بونجه مشاهیر شعرا طوریرکن پاشانك روحی‌یه تخصیص التفات وحصر تحسین ایلسنه برمعناده ویریله‌مز .

فرانسزجه براثرده کوردیکم فقره‌لردن اولمق اوزره اون اوچنجی «لوئی» نك وکلاسندن «قاردینال دوریشلیو» ـ «لوور» سراینده برکون نردباندن چیقـارکن « دوق ده پرنون » ه قارشی کلیرده « نه وار نه یوق ؟ » سـؤالنی ایراد ایدر . بر-یکیده ـ «هیـچ نه‌اوله‌جق؟.. سز چیقیورسکنز. بن‌ده اینیورم!» دیه‌رك قرال نزدنده «ریشلیو» نك ازدیاد مقبولیتنه وکندینك‌ده تنزل قدرینه ظریفانه تلمیح ایدر .

بو قبیلدن اوله‌رق عزت ملا منفیاً کشانده ایکن :

ایشیدك که سز شاعر شاهسز
معارف سمواتنه ماهسز
دکل حدیمز کرچه چالدیرمه‌ساز
کوکل برایکی نغمه ایلر نیاز

الحاحیله ملادن موسیقی تعلمنه عرض خواهش ایدن هرزه وکیله شاعرك :

دیدم بدجه چیقمشدی آوازم
استانبولده ترك ایلدك سازم !

یولنده‌کی جوابی‌ده فوق‌العاده برتوریه وتلمیحی شاملدر .

توریه وتلمیح برچوق وقایع واشخاصه شامل ومتسلسل اولورسه استعارهٔ تمثیلیه شکلنی‌الیرکه اسکیلردن مشهور شفیقنامه ویکیلردن معهود دیوژن وخیال غزته‌لرینك اکثر مندرجاتی اوقبیلدندر .

الحاصل توریه وتلمیح مدح وذمك ماهر برترجمانیدر !

تضاد ومقابله

تضاد ومقابله دینلان‌شی هرنه یولده‌اولورسه اولسون ایکی فکر مخالفك قارشیلشدیرلمسندن عبارتدر. نامنه طباق ویامطابقه دخی دینور .

برایکی مثال :

سنی آلمق ایچون سنی ویردم
یشامق اوزره مدفنه کیردم
عبدالحق حامد ـ تزر

نه سیاه ایلمش بو ناصیه‌یی
صاچمی بم بیاض ایدن بختم
وله

نه افسونکار ایمش‌سك آه ای دیدار حریت
اسیر عشقك اولدق کرچه قورتلدق اسارتدن؛
کمال

بونك بالایه‌درآنك حضیض خاكه‌در میلی(*)
مشابهدر اكرچه رشتهٔ سیمین بارانه
رئیس الکتاب عارف

كمال بك اوراق پریشانڭ مقدمه‌سنده ـ برصاحب قلمك كندی زادهٔ طبعی ومحصول قریحه‌سی اولان آثارینی نظر معاینه‌یه آلدیغی زمان كوكلنده حاصل اولان حزن وسروردن مركب حسیاتی ـ شونازك تضاد ایله نه رنكین تصویر ایتمش .

شرق وغربك حیرت رس افكار اولان بونجه بدایع ادبی تصور ایتدكجه آثاركمترانه‌مك خلق اره‌سنده اوقونمغه دكل كندمجه تكراراحالهٔ نظر اولنمغه بیله دكری اولمدیغنی ادراك ایله برابر ینه محوآبادنسیانده قالملرینه كوكلم بردرلوقائل اوله‌میور: كیمنه باقیورم، چهرهٔ حزن‌اوزرنده حاصل‌اولان آجی آجی تبسملر كبی كوكمه ارزوی كریه ویرییور! كیمنه باقیورم، دیدهٔ مسرتده ظهور ایدن محرون محزون كریه‌لركبی فكرمی ابتسامه هوسناك ایدییور!

فقرهٔ آتیه دخی فوق‌العاده دنیله‌جك قدر كوزل ایكی تضادی حاویدر .

برده یتاق اوطه‌سنه كیتسونلر باقسونلركه بیچاره قرال‌قانلی یاشلریله، بربیاض كسیلان قرالیچه‌نك جسدینی، آل آل ایتمش وحالابربرلرینه‌صم صیقی صاریلی اولدقلری حالده بربرلرینك الندن چیقمش !

قرال‌نصل اغلامسون‌كه برامریله ملیونلرجه انسانی‌ضبط ایتدیكی‌حالده ایكی الیله صارلمش ایكن اجلك الندن برقاریسنی آله‌میور !

بوسسوئه(**)مترجمی‌كمال‌پاشازاده
سعید بك

(*) فسقیه حقنده‌در
(**)خطیب‌مشهور (بوسسوئه) فرانسه‌نك رهبان كروهندن اوله‌رق

تضـاد بحثنده طارق مؤلفنك « اشـاغیدن یوقاری‌یه ایدیلان بوخطاب یوقاریدن اشـاغی‌یه اینن خطابلر قدر عالی ایدی » سوزینی اونوتمامليز .

تضاد قارئین و سـامعینك نظرینه چارپه‌جق ویا فکرینه انتباه ویره‌جك ویا قابنه تأثیر ایلیه‌جك صورتده یاپملی. آچیق، پارلاق ، مناسبتلی وطبیعی اولملی . زورا کی وبرچوق تأمل ایله بولنمش کورنماملی. زیرا که حسن‌تاثی کوردمز . هیچ اولمزسه حلیم کرایك :

چشم علیلی هجرك ایله پرنم ایلدم
ایل عید اکبر ایلدی بن ماتم ایلدم

بیتی ویاخود عزت ملانك :

اقبال وبخت جاهلی فرزانه کوستررر
ادبار سخت عاقلی دیوانه کوسترر

مأموررو حانیسی بولندیغی (مو) قصبه سنه نسبتله (موشاهبازی) لقبیله متعارف اولان عنقا شکاران بلاغتدندر .

مواعظی ، وعظمای ملتك موتالرینی تزکیه یولنده ایراد ایتدیکی نطق عمومیلری ایله تاریخ عالمه دائر دیکر مفصل برمقالهٔ نطقیه سندن عبارت اولان اوچ پارچه اثرینك هپسی ده فرانسه‌جه هیا کل عظمای بلاغتدن عد اولنور . میلاد ۱٦۲۷ ـ ۱۷۰٤

تدقیقات روشن نظرانه ومشکل پسندانه‌سیله موأخذ کل نامیله یاده لایق اولان حکیم مشهور (وولتر) ملتنك بلغـاسی ایچنده درت ذاتی تسلیم ایده‌بیلدیکنی سویلرکه بونلردن بری وبلکه برنجیسی (بوسوئه) ودیکرلری ایسه شاعرمشهور (راسین) و (بووالو) ایله (تلماق) نامنده‌کی تألیف لطیفك مؤلفی بولنان (فنلون) در .

مطابی درجه‌سنده دخی دکلده شو :

اومحزونم که حال بدمآلم بویله کوردکده
عدولر قهقهه ایلر کروه دوستان اغلر

ویاخود شو :

روشنی پیرویدر تبرکیٔ ایامك
عقبندن ایریشور فیض صباح اقشامك

ویاخود شو :

کللر صفاده خرم وخندان وشادمان
بلبل بلاده بجلین زار و بی قرار

بیتلری قلیلندن اوله‌رق بیاض وسیاه ـ نور وظلمت ـ صبح وشام ـ زمین وآسمان ـ اقبال وادبار کبی متضادان ومتقابلان برطاقم موادی مجرد لفظنده برصنعت اولمق ایچون جمع ایتمش سوزلرده‌الك عادی اثرلرده بیله هروقت تصادف اولنور سه‌ده بونلر اوقوندیغی وقت فکره انتباه ویرمك شویله طورسون نظردقته بیله کوججه ایلیشر. تضاد ایسه حالت بك مرحومك: «انسان هربیلمدیکنی ایاغنك التنه السه باشی کوکه ایرر ! » سوزی ویا عبدالحق حامد بکك :

چونکه اظهار ایله ایدیلیان شیلر
اضمار اولنمقده معنایدندر

بیتی یولنده برنکته‌یی، برحکمتی وبالکه برموعظه‌یی شامل اولملی که نزد ادباده مقبولیتی حاصل وقائلنك ابدیت نامنه کافل اولسون .

صنعت تضاد ومقابله مجاز تخییلی انواعنك الك کوزللرندندر. حد

ذاتنده پك پارلاق برطور بیان ایسه‌ده کثرت استعمالی مؤلفی تکلفه، اعتنایه وبعضاً مناسبتسزلکه دوشورییر . بناءعلیه سیرك واحتیاطکارانه قوللانلملیدر .

ادبامز ایچنده ـ تضاده ـ اك زیاده مفتونیت کوسترن عبدالحق حامد بك افندیدر . مشار الیهك اکثر اثارینك وعلی الخصوص « نسترن » نامنده‌کی تألیفنك همان هرهانکی صحیفه‌سی آچیلسه بر قاچ تضاده تصادف اولنه‌بیلیر . واقعا مؤلفات ادبیه‌سنك حاوی اولدیغی تضادلر ایچنده اکثریسی کوزل، هله‌برطاقمی فوق‌العاده ایسه‌ده‌بعضیلریده‌زوراکی‌اولدیغی ایچون بالطبع لطافتسز کورینور. معلومدرکه افراط ایی‌برشی دکلدر .

تمییزمزده‌یا کلمیورسه‌ق زوراکی تضاد ایچون «نسترن» دن شو برقاچ سوزی مثال اوله‌رق ایراد ایده‌بلیرز :

یشامه مؤبد اول ، اولمه کبر .
بابام ایچون اول ، نم ایچون یشا .
یارمسك کیت ، دشمنمسك یقین کل .
اورپرسه‌ك مسئولسك ، هلاکك یقین .
اورمازسه‌ك متهمسك ، فقط صاقین !
اورمغه کیت ، فقط اورول یاره‌لان .
خسروی یکمکه کیت ، فقط یکیل .
اوحالده طورمه کیت ، هم کیتمه طور !
مرحمةً اورمه ، اطاعةً اور !

ادب کلام

ادب کلام کلمهٔ موضوعه‌سیله افاده‌سی حالنده نزاکت ولطافتدن بری اوله‌جق ویاخود قبا ودرشت کورینه‌بیله‌جك اولان مواد وافکاری کلامه برطور مخصوص ویره‌رك تعبیر وتفهیم ایتمکدر . استعمالی اوچ صورتله اولور .

برنجیسی برفکری توسیع وتزیین ایچوندر .

مثال :

چون لشکر شهریار خاور
اولدی سپه شپه مظفر
دارای سریر صبحگاهی
زین ایتدی بوکهنه بارگاهی
نابی

شاعر بونی طوغریدن طوغری‌یه افاده ایتسه‌یدی «صباح اولدی کونش طوغدی» دیمك لازم کلیردی . ادب کلام ایله فکرینه هم وسعت همده برلطافت ویرمش اولیور .

مشهور کیچه‌جی زاده‌عزت ملانك نشیدهٔ آتیه‌سی که ـ منفیاً کشانه کیدرکن کارقدیم عربه‌نك داخلنده اوته‌یه بری‌یه یاپشق آیینه‌لردن منظوری اولان عکس صورت وحرکتنی برطرز مخیلده مصوردر ـ ادب کلامه مراجعت اولننجه برفکر عادی‌یه نه درجه وسعت، نه‌مرتبه لطافت ویریله‌بیله‌جکنك پارلاق بردلیلی عد اولنور :

رفیقم ایدی برسخنور کشی
بکا محرم اولسونمی یاهر کشی

عجب شاعر پاك عذب‌البیان
سخندان وسحر آفرین زمان

ادیب ونطوق ووظائف شناس
لبیب وخلوق ولطائف شناس

بوعالمده انجق هنرور اودر
نظیرم بنم وار ایسه کر اودر

مشابه بکا صورت وسیرتی
هنرده همان آندیرر عزتی

اوزون بویلی کوسج جسیم‌الوجود
جهانده عدیلی عدیم‌الوجود

او بکا بن اوکا ایدوب سرفرو
برآغزدن ایلر ایدك کفتکو

برابر بقاردی نکاه ایلسه‌م
باقوب برحرامه کناه ایلسه‌م

انی دخی نفی ایلمش پادشاه
مکر ایتمشز ایکمز برکناه

باقوب اکا مرآت کردونه‌ده
آجردم کوکلدن اومجنونه‌ده

ایدردی بن آه ایلسه‌م اولده آه
او بن بن اویم صانکه بی اشتباه

کچرسه اکر اره‌مزدن نفس
کیروب زیر آیه چیقارمزدی سس

ایکنجیسی برشیئك حساستنی اورتمك وخاییده‌ویك رباتزد اولان ویا حد ذاتنده قبا سوزلردن بولنان برلفظی قوللانمامق ایچوندر. نابی مشهور «خیرآباد» نده ـ برقزك ترلمکه باشلادیغی ـ ادب کلامه مراجعتله شو بیتله حقیقةً پك ادیبانه بیان ایتمشدر:

قات‌قات دوشوب اول پری حجابه
غرق اولدی کلاب اضطرابه

اوچنجیسی برافادهٔ ادبیه‌ده تکراری منع ایچوندر که بوکا (تفنن فی العباره) دخی اطلاق اولنور. مثال آتیده فقرهٔ اولینك (بیاض کفنلری) فقرهٔ ثانیه‌ده (البسهٔ موتایه) تحویل قلنه‌رق (تکرار) ه میدان براقلمامشدر:

«سیاه چهره‌لی یوز بیکلرجه مخلوقاتك کفنلره بورنمش اولدقلری حالده قارشیمه کلیشی اوستنه فورطنه بلوطی چوکمش برمتحرك قبرستان کبی کورینوردی. موتا البسه‌سی کینمش بودنیویلرك کوکلمه القا ایتدیکی..»
عبدالحق حامد

ادب کلامده ـ بیان اولنان صور ثلثه‌نك بعضاً ایکیسی ویا هپسی‌ده اجتماع ایده‌بیلیر. نتکم مثال آتیده بوطور مجازی هم تزیین فکره، همده تکرار محذورینی دفعه خدمت ایتمشدر.

«اوتجی عصرده ایدی‌که باروت طوپدن تفنکه انتقال ایلدیکندن ارباب حرب ملائکهٔ عذاب کبی اللرنده برر تازیانهٔ آتشین استعمال ایتمکه مقتدر اولدیلر.»
کمال

ادب کلام آثار ادیبانه‌ده سفلی وخسیس کورینه‌جك ویاخود

شعرده یاقشمیه‌جق موادی بعض تصورات زائده ایله تزیینه خدمت ایتدیکیچون مقبول صاییلیرسه‌ده همان هرشیده استعمالی وتعبیرات حقیقیه‌یه مطلقا ترجیحی ایجاب ایتمز. بالعکس نابی‌نك قوللانلدیغی زمان الڭ کوزل افاده‌لردن اولورکه نابینك « تحفة الحرمین » نده (وطنمدن مفارقت ایده‌لی اون اوچ سنه کچمش ایدی) دیه‌جك یرده « آرامگاه وطندن استانهٔ دولت جانبنه کمربند عزیمت اولدیغی نسخهٔ دورنك قرطاس سنیندن اون اوچ ورق کردان اولوب » دیمسی بوقبیلدندر .

شوراسیده محتاج اخطاردرکه مثلا برحقیقته بالالتزام یالان قارشدیران برآدمه‌نزاکةً (خاطرکزده لایقیله قالمامش) یوللو برسوز مقابله ایتمك ومأموریتندن معزول اولان برذاته تلطفاً (خدمتکزدن عفو اولنمش سکز) دیمك ادب کلام ملحقاتندن صاییلیر . انجق برفکرك، برمقصدك صرف ترکجه ویا ترکجه صاییله‌جق قدر زبانزد الفاظ وتعبیرات ایله افاده‌سنده هیچ برمحذور یوق ایکن ـ بوالهوسلك وعجمیلك سائقه‌سیله ـ عربی وفارسی لغتلرله ادا قلنمسی ادب کلامه عائد بر شی ظن اولنماملیدر . بوکا لسانمزده (اصطلاح پاره‌لمق) تعبیر اولنورکه غایت مقدوح وشایان اجتنابدر. (دفع حرارت ایچون بر صو ایچدم) ـ دیه‌جك یرده ـ تسکین آتش عطش ایچون برقدح آب نوش ایتدم) دیمك کبی .

تشخیص وانطاق

زنده ومیت ـ حاضر وغائب . حقیقی وخیالی . ـ جسمانی وروحانی مخلوقات واشیایه حس ولسان ویره‌رك سوزسویلتمکدن عبارت اولان (تشـخیص وانطاق) صنعتی انواع مجازك الك جریسی ، الك خطابیسیدر .

ایستدیکی زمان مثلا کوك یوزندن ملائکه‌یی ، ارواحی اشاغی ایندیرر ، مزارلرندن بوینی کفنلی امواتی ، چوریمش کمیکلری یر یوزینه چیقاریر موقع شهادت وخطابنه چکر .

تشـخیص وانطاق دهاتك قلمندن صـادر اولدیغی زمان غایت علوی ، غایت مؤثر اولورسه‌ده بی‌قدرت اولان ارباب قلمك استعمال ایتمسی حالنده کوانج اولمغه پك مستعددر . حسن تأثیر حاصل ایده‌میه‌جك اولورسه نطق وحرکت ویرمکه چالشدیغی جماددن جامد وموقع تماشایه کتیره‌جکی جنازه‌لردن بارد کورینور . بناء علیه بوصنعته مراجعت احوال مخصوصه‌یه منحصر ونادراولمق ایجاب ایدر .

مثال :

. . . .

او لطافت اولنسه کرانکار
مذهبمجه دیمك موافق اولور :
آچ وطن سینه‌کی الهکه آچ

شهدا کی چیقارده اورته‌یه صاچ !
دی‌که : یاربی ! بو حسینکدر
بو مبارك حبیب ذیشانك .
شو کفنسز یاتان شهیدانك
کیمی بدرك کیمی حنینکدر
تازه‌لنسونمی قانلی یاره‌لری ؟
. . . .
کمال

دیکر مثال :

«برقاچ قدمه‌دن عبارت نردباندن چیقلدیغی کبی اورته‌قپوسی اوکنده موضوع هیکل حریته تصادف اولنور. دستنده عصا اوله‌رق برکرسی‌یه قاعددر . طرز وطوری نظاره بو معنایی مخطردر :

ای زوار هوشیار!.. نظر ربای حیرتك اولان بو نمونه‌کاه ترقیات بشری تماشا ایدرکن غافل اوله‌که بو کمالات بتون حریت اثریدر. اقوام وملل بو سایه‌ده قرین سعادتدر : حریت اولینجه ثروت اولمز.. ثروت اولینجه سعادت اولمز . ای سیاح صاحب اعتبار : آکاه اول‌که بوراسی نظر اهل حقیقتده تشهیرکاه مصنوعات دکل بلکه دارالامتحان مصنوعاتدر. مشهودك اوله‌جق آثار نفیسه قانون حریته تابع ممالكك محصول ترقیاتیدر. مردودك اوله‌جق اشیای خسیسه زنجیر اسارته مبتلا ممالیکك مجعول تدنیاتیدر .» سعدالله پاشا

برطاقم حسیات مهیجه وافکار عالیه‌یی تبلیغده جماد مقوله‌سی شیلرك ترجمانلغنه مراجعتدن عبارت اولان (تشخیص وانطاق) صنعتنی بدایع فکریه‌لرینه حیران قالدیغمز غرب ادباسی فوق

العاده ماهرانه استعمال ایدرلر، ازجمله فرانسه مشاهیرادباسندن «وولنه‌ی» «تدمرخرابه‌لری» عنوانلی اثر مشهورنده برفرشته‌یی پك مؤثر وعبرتبخش بریولده سویلتمشدرکه ترجمه‌سنی اودرجه مکمل اولمدیغی حالده ینه بورایه نقل ودرجدن کچه‌مدك :

«اوارالق سمعه بردن بره قوری اوت اوزرنده آغرآغریورر کبی برشخصك ایاغی سسیله برثیاب متموج صداسی کلدیکندن دهشتله باشمی جبه‌مدن چیقاروب کیزلی کیزلی اطرافمه بقارکن ناکهان جانب یارمده مهتابك آیدینلغیله قرا کلغی قاریشقلغنده جوارمده بولنان برمعبدك دیرکلری ارمسنده بیاض اثواب کینمش مزارلردن چیقان پریلری ترسیم وتصویر ایتدکلری هیئتده بر ذات روحانی نمایان اولنجه لرزه‌ناك اولدم. بوحال نزعده یاقاچق ویامشهودم اولان تمثاله تحقیق ایچون باقمق ترددنده ایکن ظهور ایدن درین درین صدانك مخارج مهیبه‌سی بکاشو نطقی تلقین وافهام ایلدی :

« بوانسان دهانه‌وقته‌قدر شکایات واهیه‌سیله معارج علویه‌یه ایرات
« نفرین وکلال ایده‌جك؟ ونه‌زمانه‌قدر خطیئات باطله‌سنك منشأنی آواز
« اتهامیله یادوتذ کار ایلیه‌جك؟ انوار حقیقته‌قارشی دائماچشم بصیرتی بویله
« قپالی می قاله‌جق؟ وقلبی احساسات وتلقیات فضائلدن دائما خالیمی اوله‌جق؟
« انوارحقیقت هرآن کوزینه چارپمقده ایسه‌ده یازق‌که کوره‌میور وندای
« حقانیت دائما قولاغنه دکمکده ایسه‌ده حیف‌که ایشیده‌میور !..»

آیة‌الله بك مرحوم

مشاکله

مشاکله صنعتی بزم لسانك اك پارلاق بر طور بیانیدرکه مخاطبه‌ده برطرفك ایراد ایتدیکی برکلمه‌یی طرف دیکرك دخی، اولکی معنایه آزچوق مغایر اوله‌رق، استعمال ایتمسندن حصوله

کلیر. مثلا (بویله‌شی خاطره‌کلیرمی؟) دیندیکی زمان (خاطره کلدیکنی بیلمم فقط وقوعه کلیور!) سوزیله مقابله‌ده ـ وقوعه کلمك ـ خاطره کلمکه مشاکله اولور .

مشاکله‌نك اك کوزلی قائلك استعمال ایتدیکی بر کلمه حقیقته مصروف ایسه مجازه، مجازایسه حقیقته‌میل ایتدیرلمکله اولورکه « ترز » دن آلدیغمز مثال بونی ایضاح ایدر .

مثال :

ترز
ینه‌می قانمیورسکز سوزیمه
نه ایچون باقمیورسکز یوزیمه
بنی برکره اوقشاسه‌ك نه چیقار؟
ملك
سن چیقارسك ... دیمك‌که فتنه چیقار !
عبدالحق حامد

ایشته شو مخاطبه‌ده ایکی طرفك‌ده قوللاندیغی (چیقمق) کلمه‌سی ترزك افاده‌سنده مجازاً استعمال ایدلمش اولدیغی حالده جوابنده ـ ترزك سرایدن خروجی قصد اولنه‌رق ـ حقیقته صرف اولنمشدر .

واقعا آلت طرفنده « دیمك‌که فتنه چیقار » سوزی کلمهٔ مبحوثه‌یی ینه بر معنای مجازی‌یه ارجاع ایدییورسه‌ده مؤخر اولدیغی ایچون حکمی یوقدر. هرحالده‌بزم بونده‌دقت‌ایده‌جکمز شی مشاکله صنعتنك حاصل ایتدیکی شدت وتأثیردر .

دیکر مثال :

ایلامیا

. . . . مشعله‌لرك كوك يوزينه اوران ضياسی اوزاقدن نظرلره «الكم‌صاغما» كبی كوروندیكی زمانده ایدی. كیجه یاریسندن‌صكره؟

سوروجوينی

خاطرمه كلميور!...

ایلامیا

هانی بریسی كلدیده یاكلشقله سنك‌يوزينه‌طوغری برشرينغه صيقدی؟

سوروجوينی

خاطرمه كلميور !...

ایلامیا

هانی هم‌شيرينغه‌نك ایچنده‌كی‌صاری بويالی صودن هم‌ده قورقوكدن چهره‌ك صفرانه دونمشيدی. ديركن سن آغلامغه باشلادك.. اوآدم قاچدی. تيزه‌ك ايله انشته‌ك اويون سيرينه طالمش ايديلر سنی فرق ايتمديلر. او زمان بر فرنك كلدی؟..

سوروجوينی

خاطرمه كلميور!...

ایلامیا

خاطركه كلميور اما يانكه كلدی ! . . .

عبدالحق حامد ـ دختر هندو

—

مشاكله بعضاً مخاطبك هنوز ايراد ايتمديكی و فقط ايراد ايتمك احتمالی اولان بر كلمه ايله‌ده اولور . بونك مثاليده «دختر هندو» ده كنديسيله ازدواج تكليفنده بولنان اختياره «سوروجوينی» نك شو مقابله‌سيدر:

«دلی‌اختیار! دلی اختیار! دمنجك بکا نصیحت ویرن سن دکلیدك؟
سکا کنج اولدکمی دیدمسه سکسان یاشندن‌صکره کنجلك ایت دیمدمیا!..
نصیحت ویروب طوریرکن کوکل ویردمی دیه‌جکسك؟»

بعض تعریفه کوره مشاکله دیه «وقوع لفظیله ویاخود وقوع تقدیری ایله برشیئك شیٔ آخر صحبتده واقع اولدیغندن ایچون او شی صحبتده واقع اولدیغی شیٔ آخرك لفظیله ذکر اولنمغه دیرلر» ایمش. ولسانمزك شیوه‌سی اقتضاسنجه وقوع‌لفظی ایله مشاکله‌یه «بو شیئی بکا ویرمیسك دینلدکده جوابنده سکا طیاق ویریرم» دینلمسی – وقوع تقدیری ایله مشاکله‌یه دخی «بر یمك پیشورن آدمه یازیکی پیشورسه‌ك دها ایو اولمازمی؟» دیه مقابله قلنمسی مثال اولورمش.

برنجی مثالده (طیاق ویرمك) تعبیری واقعا برشیئی صحبتده بولندیغی شیٔ غیرك لفظی ایله ذکر ایتمك اولدیغیچون تعریفه موافق کورینور. شوقدرکه مشاکله‌نك بو درلوسی مصاحبات لاابالیانه‌ده واقع اولورسه‌ده آثار ادبیه‌ده هنوز کورلمش‌دکلدر.

ایکنجی مثاله کلنجه «یازیکی پیشورسه‌ك دها ایو اولمزمی؟» یولنده‌کی خطاب یالکز یمك پیشورن برشخصه دکل«جامه‌شوی!» ییقایان آدمه دخی ایدیله‌بیلیر. چونکه (پشکین یازی) اولدیغی کبی (یازی پیشیرمك) دخی اوله‌بیلیر. بو حالده یمك پیشیرن شخصه «یازیکی پیشیرسه‌ك دها ایی اولمزمی؟» دینلمسنده مشاکله محقق ایسه‌ده بو مثال بزم تعریفمزه دها موافق کورینور.

«طارق» ده موسانك زهرایه اولان خطاب آتیسنده‌کی مشاکله دخی بوصنعتی حاوی سوزلرك کوزللرندندر.

«دیمك که سن بن‌زیادك یاره‌سنی باغلامش‌سك، بن زیادده سنك شرقیکی باغلامش. مشفقانه برمعامله‌یه عاشقانه برمقابله»

—

ایهام

صنعت ایهام — دیکر برفکر ومقصده حملی ممکن‌اوله‌جق صورتده سوز سویلـکدرکه ـ ایکیسیده حقیقی ویا بری‌حقیقی دیکری مجاز اولمق اوزره ـ ایکی معنالی الفاظ استعمالندن حصوله کلیر.

ضیا پاشا مرحومك:

مشرب اونور شرابی ایچوب حرمتن بیلیر
مذهب اولور حقوق عبادی کوریر حلال

سوزنده ونفعینك شراب حقنده‌کی:

مجلس ارباب دل بر لحظه سنسز اولمسون
حرمتك انکار ایدن عالمده حرمت بولمسون

قوانده اولدیغی کبی.

بویله ذوالجهتین سوزلردن قائلنك مقصدی دائما خفی‌اولان مفهوم ثانیدر. طوغریدن طوغری‌یه افاده‌سنده اوقدر تأثیر، او درجه شدت اولمیان ویاخود بر محذور مطالعه اولنان فکر ومقصدی بیان ایچون بوصنعته مراجعت اولنور. فائده‌لرندن

بريده شودركه قائلی اوصورتده استعمال ايتديكی الفاظك معنای بعيدينی خاطره بيله كتيرمامش اولديغنی لدی‌الحاجه بيان واصرار ايله مؤاخذه‌دن قورتيله‌بيلير. ايهام صنايع خطابيه‌نك اك مهملرندن بربديعه‌در .

مثلا :

« كاه برنقطه سقوطيله كوزی كور ايلر »

درجه‌سنده برجرأت مساهله‌كارانه ايله برطاقم بيچاره‌لری نور بصردن محروم ايدن بعض عجمی كحاللر حقنده رئيس‌الكتاب عارفك :

كحال كوز آچقده عجب مكحله سورمز
بركره چكن ديده‌سنه بر دخی كورمز

مفردنده‌كی ايهام محتاج ايضاح دكلدر .

بوطور مجازينك مقاصد خفيه‌يه ترجمانلقده نه‌مرتبه ماهر اولديغنه اشاغيكی محاوره‌ده معترضه داخلنه آلنان سوزلرله استشهاد ايدرز .

شيرين

نكاه قييله‌جق اويله‌می ؟

دلارا سلطان

اوت قييله‌جق .. مطلقا قييله‌جق .. قرارويرلدی بيتدی ، ا كلامدكمی ؟

شيرين

ثاقبه سلطانه‌می ؟. (كيمه قيمغه) قرار ويرديكز ؟

دلارا

نكاح نكاح ! اكلامیورمیسك ؟ بردها سویلیم قیبله‌جق !

زلیخا بكم

اویله‌ایسه ثاقبه‌سلطانده كوردیكمز حال نه‌در؟ نكاح لقیردیسی اولنجه نه‌دن اویله عجایب حاله كلدیده كیتدی ؟

دلارا سلطان

آدم او اوتاندیده كیتدی، دقت ایتمیورمیسكز بوكونلرده سونج دلیسی اولمش؟ ... نه یاپدیغنی بیلمیور .

شیرین

اوت اوت ، اوتاندیده كیتدی . هم اوقدر اوتاندی‌كه ظن ایدرم بوكیدشله (یره كچه‌جك ؟..)

عبدالحق حامد – ماجرای عشق

ایهام بعضاً بر نكته ایچونده یاپیلیركه محیی ادب شناسی مرحومك متوفا قپودان محمد علی پاشا حقنده سویلدیكی :

بیك یاشا ای وزیر دریا دل
آصف بی معادل وعادل
ویر دونمایه تقویت شاندر
كمیسنی قورتاران قپودانـدر
بحره چیقسه‌ك هوا سكا یول آچار
طالغه‌لر خوف وهیبتكله قاچار
یناشورسه‌ك كنار بحره ولی
چاغریر طاغلر « محمد علی ؟ »

نشیده‌سی وعزت ملانك، یكیچریلرك تنكیلنده، نظم ایتمش اولدیغی

تجمع ایلدی میدان لحمه
ایدوب كفران نعمت نیجه باغی

قویوب قالدیرمەدن ایکی‌ده برده
قازان دورلدی سوندیردی اوجاغی!

قطعۀ لطیفەسی وعصر اخیرك یتشدیردیکی نوادر معرفتدن غالب بك مرحومك :

قالوب نفئ معجز کودن اورنك سخن محلول
سخن سنجان روم اولشدی هر بر عصرده طالب
ایدنجه شمدی دعوی طبعم اول جاه معلایی
دیدی حکام دیوان قضا « الحکم للغالب »

واسلافدن شاعر مشهور باقینك :

شعر اخیلی دفتر ایدیجك کلك قضا
محو واثبات ایله پر قیلدی نیجه اوراقی
قازیدی نیجه‌یی یا کلش دیو بو دفتردن
باقی‌یه ایدوب اشارت دیدی « صح الباقی ! »

قطعەلری ونابینك حامئ آمدی حقندەکی :

نابیا آمده شایاندر ازلدن دینسه
نسخۀ نادره رای چمنستان نعم
تازه حامیسی ظهور ایلدیکن کوش ایتدك
ایلمش حسن حمایتله خرابن ترمیم
بویله حامیسی وار آمدنه عجب شمدیەدك
چالدی غیر بلاد اوستنه کوس تقدیم !

نشیدەسی او یولده مشهودم اولان اثارك اك پارلاقلرندندر .

بوایهام ایله دردنجی فصلده موضوع بحث ایدەجکمز ایهام تناسبی، ایهام تضادی، تجنیسی وحتی بعضاً مراعاة نظیر صنعتنی، شامل سوزلر مصاحبات عادیەده ـ نوعیتلرینه مخصوص اسملرایله

ــ تفریق اولنمیه‌رق هپسی بردن (مضمون) نام عمومیسی آلتنده یاد اولنور .

بر استطراد

نابینك یوقاریده دخی بالمناسبه ایراد ایتدیکمز : (*)

دومنکوشن قلندر روی بدفرجامه اویدیرمش
شرابی صوفی انکوریدن آلمش جامه اویدیرمش

مطلعیله بر بشقه‌سنك بوندن دها بارد اولان وینه یوقاریده بر یرده ایراد ایدیلان : (*)

خاکپایه بر رکاب اهداسی ناچیز ایسه‌ده
قیلمه رد قیر آتی ویر یا آل باغشله برقوله

بیتنی بدیعهٔ ایهامه موافق بر سوز اولمق اوزره قبول ایدنلر وار ایسه‌ده ــ یوقاریکی تعریفات وامثله‌دن استنباط اوله‌جغی وجهله ــ ایهاملی برسوز لمصلحة اخفای نیت کبی. برضرورت ویا لنکتهٔ ترك صراحت کبی برسائقهٔ بلاغت ایله سویلنمش اولمق وصورت تألیف وانشاسی خفی اولان مقصد ثانی‌یه کوره دخی قاعده‌یه موافق بولنمق وجدیتدن ایرلمامق اقتضا ایدر. وبو شرائط کندیسنده موجود اولمیان وحکمی بر جناس عادیدن عبارت اولان سوزلری ایهامه موافق عد ایتمك . استعمال اولندیغی حالده الك مؤثر بر طور بیان اولان ــ او بدیعهٔ بلاغتك قیمت واهمیتنی تقدیر ایده‌مامك اولور .

(*) صحیفه (۱۰۵) (**) صحیفه (۱۷۳)

شوايكى بيتده‌ايسه برر جناس معنويدن بشقه‌حكم كوريله‌مز. فى الحقيقه :

دومنكوشن قلندر روى بدفرجامه اويديرمش
شرابى صوفى انكوريدن آلمش جامه اويديرمش

مطلع مشهورينك برمعناسى ـ (قلندر كويه‌لرينى چهره‌سنه ياقشديرمش ، انقره‌دن آلديغى شراب رنكنده‌كى صوفدن‌ده لباس ياپديرمش) ديمك اولديغى كبى ديكر معناسى دخى ـ (قلندر كوپه‌لرينى چهره‌سنه ، صوفى‌ده اوزومجيدن الديغى شرابى قدحه اويديرمش) ديمك ايسه بونلرك برندن برينى اخفايه‌برمجبوريت ويابرندن‌برنده برنكته، برظرافت‌وايكيسنده دخى ـ شعر ديمك ايچون ـ بر جهت معقول ، برذوق ، برلطافت يوقدر ظن ايدرم .

خاكپايه بر ركاب اهداسى ناچيز ايسه‌ده
قيلمه رد قير آتى وير يا آل باغشله برقوله

بيتنه كلنجه بونك‌ده برمعناسى ـ (خاكپايكزه بر آت هديه ايتدك . ناچيزدر امارداتمه‌يك . قيروب آتيويرك . وياخود آلك‌ده بر بنده‌كزه بخش ايدك) ديمك وديكر معناسى (خاكپايكزه هديه ايتديكمز آت دكرسز برشى‌ايسه‌ده قيرآتى‌رداتمه‌يك‌ويرك وياخود آله برقوله آت احسان ابدك) ديمك اوله‌جق ايسه اوته‌كى حقنده‌كى ملاحظات بونده مع زيادة واردر . چونكه (اولاً) بو آت عطار طاوشانى كبى آلجيدن فلاندن ياپلمش اويونجاق قبيلندن برشى اولميوبده كرچكجه بر آت ايسه انى

قیروب آتیویرمك دنیاده برقهرمانك وبلكه رستم داستانك بیله مقتدر اوله‌جغی شیلردن دكلدر . (ثانیـاً) هدیه ایدیلان برشیئی قیروب آتیویرمك رد ایتمكدن ایی برمعامله صاییله‌مز. (ثالثاً) ـ رد ایتمه‌یك ویرك ویاخود آل برقوله احسان ایدك ـ سوزینی قاعده‌یه توفیق قابل اوله‌مز. بناءً علیه بوبیتلر ایله سائر نظائرینی ایهام نوعندن عد ایده‌مز بونلر اولسه اولســه فصل رابعده بیان ایده‌جكمز جناس معنوی‌یه داخل اولور . آنیده بیلیرزكه بویله سوزلری ـ شرائط حسن بیانه عدم مطابقتنی بعضاً تسلیم ایتمكله برابر ـ بكنه‌جكلر بولنه‌بیلیر. وكندیلرینك حسن طبیعت وذوق ادبنه كیمســه‌نك دخل وتعرض ایتمكه صلاحیتی‌ده یوقدر . شوقدركه ایهام ایله جنـاس معنوی‌یی ـ برنجیسی طبیعی بربدیعهٔ بلاغت ، دیكری جعلی برصنعت ایكن ـ یكدیكرینه قارشدیروب‌ده ایكیسنی بر حكمده ، بر ماهیتده كوسترمك دخی جائز اوله‌مز .

ایشـته شو اسـتطراده دخی فرقی كوســترمك ایچون مجبور اولدق .

مبالغه

مبـالغه برشیئی وصفده ماهیتنك برقاچ درجه یا مافوقنه چیقارمق ویامادوننه ایندیرمكدر سبی قوهٔ خیالیه‌یی اوقشامقله

بیان ایدیلان شیئك تمامیت تفهمنی تأمین ایلمکدن عبارتدر . چونکه متخیله دائما حقیقت دائره‌سنك تجاوزندن وکندیسنه عرض اولنان اشیانك - ایلری کری - اعظامندن محظوظدر .

مثال :

«صرسرك شدتیله قوم دریالرینك سرعت انقلابی یرلری کوکاری لرزه ناك دهشت کوستردیکی حالده ینه ثبات عزمنده قطعا ضعف و تردده دوشمیه رك بو ره نارفته‌نك بیك مشکلاتنه غلبه ایله نیل کنارینه واصل اولدی .»

کمال - ترجمهٔ حال امیر نوروز

دیکر مثال :

«استعداد طبیعی قوتیله اوقدرجق برزمان ایچنده حاصل ایتدیکی ائتلاف مهالك سایه‌سنده حمیت مردانه‌سی درجه درجه توسع ایدرك بیاغی قلبنه صیغیشه میه‌جق برحاله کلمش اولان جزمی بولندیغی برقاچ یوز آدیم مسافه‌دن باشانك دوشدیکی مهلکه‌یی کورنجه وجودنده نه‌قدر حرارت غریزیه وار ایسه بردنبره التهاب ایدرك بهار کونشنه اوغرامش اغاجلر کبی درلو درلو رنکلر ایچنده قالمغه باشلادی . کوزلرینی قان بوریدی ، هربری یکی آچلمش برغنچه‌یه بکزه‌دی . تویلری اورپردی ، هربری بردیکن شکلی باغلادی .»

کمال

شعره مثال :

قانلر دوکه‌رك بوشهره کیردك
جانلر یاقه‌رق هوایه ویردك
ملامزه بیك حقارت ایتدك
تغریبنه‌ده جسارت ایتدك
بیکلرجه یکیت جوانلر اولدی
طاغلر کبی پهلوانلر اولدی

تذکاری ایدر خیالی تدهیش
دیده‌م طوتشور ایدنجه درپیش
عبدالحق حامد

دیکر مثال :

پرغضب یوق جواب موساده
الی تیغ حیات فرساده
برجواب آلینجه کندندن
فارسان اولمق ایستیوب رهزن
حمله کوستردیلر اوشیر نره
جمله‌سن پاره پاره ییغدی یره
اوته‌کی آتلیلر قوشوب بردن
قیلدیلر قصد موسیٔ یکتن
کرچه پیش وپسنده دشمن چوق
لیك موساده هیچ پروا یوق
نظرنده نمایش خنجر
موج آب حیاتدن خوشتر
تیغ تیز الده ارقه‌ده جوشن
پیش اعداده قلعهٔ آهن
قلبی بر رتبه بولمش استحکام
اویناماز بیك قیامت ایتسه قیام
ناجی افندی

مبالغه طبیعت انسانیه‌ده مرکوزدر . بناءً علیه دنیاده مبالغه‌سز لسان یوقدر دینیله‌بیلیر. بزم ادبیات عتیقه‌ده ـ ایران یادکاری اولمق اوزره ـ مشهود اولان وسوق طبیعتله دکل التزام صنعتله یاپیلان (حبه‌یی قبه ، کوه‌یی دوه ایتمك یولنده‌کی)

طادی طوزی یوق برطاقم مبالغاتی شویله برطرفه براقهلم ، مصاحبات عادیه‌مزده مثلا (حرارتدن بایلیور ـ آچلقدن هلاك اولدی ـ صغوقدن طوكدی ـ كوزینك یاشی سیل كبی آقیور) یوللو افادات بتون مبالغه‌دن عبارتدر .

بدیعك قولنجه مبالغه مقبولدر، اكر عقلاً وعادةً وقوعی ممكن ایسه . بوكا تبلیغ دینیلیر . بوتعریفه كوره نفعینك بر قصیده‌سندن شو برقاچ بیتده مندرج مبالغات مقبول اولان نوعندن عد اولنور :

دللر طویارمی كورمكه جنك ایچره نیزه‌سن
اول دمكه خون دشمن اوجندن روان اولور !
دوشدكجه خاكه كوی صفت كلۀ عدو
پای سمند طوتكه اكا صولجان اولور .
اول آتش جهنمده‌كه اولدقجه كرم‌رو (*)
پیرامننده‌كرد سیاهی دخان اولور .
صفلر دوزوب هجوم ایده‌جك خیل دشمنه
دهشتله آسمان وزمین پرفغان اولور .
صارصلدقجه زلزلۀ حمله‌دن زمین
آشوب رستخیز قیامت عیان اولور .
كرد سپهده شعلۀ شمشیر تابدار
كویا سحاب تیره‌ده برق جهان اولور !

ینه بدیعه كوره مبالغه مدخولدر ، اكرعقلاً وعادةً محال اوله‌رق برتوجیه‌معقول‌ایله تبلیغ‌ویا اغراق‌حكمنه ارجاعی‌دە‌قابل.

(*) آت وصفنده‌در .

اولمزسه ، بوكا غلوتسميه اولنور. اغراق ايسه عقلاً ممكن،عادةً باطل اولان امردر . بوتعريف حكمنجه شاعرمشارالیهك ينه اوقصيده‌سنده شو برقاچ بيتك حاوی اولديغی مبالغات مدخول اولان نوعندن صاييلير :

هرحمله‌ده هجوم دليران تيغزن
خيل عدويه اول قدر آفترسان اولور ،
كيم تنلرنده راه مسامات سربسر
سوراخ مار مهره ربای سنان اولور
اول دمده كيم سياقت تعداد كشتكان
بيرون حيطهٔ سركلك بيان اولور
چابكلكی اومرتبه كيم ظل را كبی (*)
ييره دوشونجه اكا مكان لامكان اولور

مبالغه‌نك الك‌صحيح معياری ـ الك طوغری مقياسی‌ذوق‌سليم وحسن طبيعتدر. مع‌مافيه (حقيقته‌مشابهت) مبالغه ايچون برحد معين عداولنه‌بيليركه بوحدی تجاوز ايدن مبالغك همان عموميت اوزره مردود اولور .

مثلا نفعينك :

ينه ايرشدی تموز اولدی جهان پرتف وتاب
كيردی برخلقته هپ آتش وباد ، آب وتراب

مطلعنده‌كی مبالغه حقيقته شبيه برشی اولديغيچون قبول اولنور . لكن ينه شاعر مشارالیهك :

(*) كذا آت وصفنده‌در .

ایردی برغایته تأثیر هوا کیم برمور
بردم کرم ایله ایلر یدی دریایی سراب

بیتنده‌کی مبالغه ایسه حقیقتی زخمدار تأثر ایده‌جك بر مناسبتسزلك اولدیغیچون رد ایدیلیر .

جدیت ملتزم اولمیان ویالای ولطیفه‌یه حملدن چکنلمیان مبالغات ـ فقط ینه حسن تخییله موافق اولمق شرطیله ـ چکیلیر. مثلا ندیمك :

طرکار صغوقدن افندی سمندر آتشده
برایکی کون دخی بویله اسرسه بوصرصر
برودت ایله‌که بوزلنمسون دیو لایق
قونولسه پنبه‌یه یاقوت پاره‌وش اخکر

بیتنده توصیف ایتدیکی برودت نفعینك براز اول کچن بیتلرده تعریف ایلدیکی حرارتدن حکماً اشاغی قالیر درجه‌ده دکلدر . اره‌لرنده شو فرق وارکه ـ (بر قرنجه‌نك نفسیله‌یدی دریایی قورتمق) تصورنده هیچ برلطافت یوق . حالبوکه ـ (آتشی طوکمسون دیه انسانك یاقوت پارچه‌سی کبی پاموقلر ایچنده صاقلیه‌جغی کلیور) تخیلنده حسن طبیعته موافقت وار .

برده شو فقره‌ده‌کی مبالغه‌یه نظر ایده‌لم:

«هندستانده صباحدن برایکی ساعت صکره یولجیلق پك زحمتلی اولور. یامهتابده یاخود صباح قرانلغنده کیتملی. چونکه کوندوز بوله چیقه‌جق اولورسه آدم صیجاقدن عادتا اریپورده یورییه‌رك کیده‌جك یرده آقه آقه کیدییور . حرکت ایتمیورده عادتا جریان ایدییور!..»

عبدالحق حامد ـ دختر هندو

بو افاده حکمنجه انسانك شدت حرارتدن صو کسیلوب جریانه باشلامسنه قائل اولمق محالدن بحث ایتمکدر. فقط افاده‌نك حکمی الای ولطیفه‌دن عبارت اولمدیغیچون مبالغه خوشه کیدییور.

بیت آتی دخی مزاح یولنده بر تحف مبالغه‌یی شاملدر :

زاهد بو برودتله اکر دوزخه کیرسه‌ك
بر لوله دخان یاقمه آتش بوله‌مزسك !

الحاصل مبالغه شرائطنه موافق وطبیعی اولدقجه بلاغتك وسائط مهمه‌سندن معدوددر. انجق ادبای سالفه عجملره اتباعاً برشیئك توصیفنده حد امکانی نه‌قدر قابل ایسه‌اوقدر چکنه‌یوب کچمکی بربیوك معرفت عد ایتدکلرندن مؤلفات ادبیه‌لری ــ پك چوغی حسن خیال ولطافت تصوردنده بری ــ برطاقم مبالغات مردوده ایله لبالبدر .

بو حقیقتی ایضاح ایده جك شایان دقت غرائبدندر که شیخ غالب مرحوم کبی الك بیوك برشاعرمز بیله نابی‌یه قارشی :

هم بردخی وارکه اول سخنساز
اغراقده مرغ پست پرواز

بیتیله تعرض ایتمشدر !..

ــ ایکنجی مبحث ــ

مجاز تبلیغی

یوقاریدنبری تعریف وایضاح اولنان مجاز تخییلی انواعنده‌کی خاصه اشیانك مناظر واشکالنی تبدیل وتنویع ــ کندیلرینی اعظام ــ

صورتلرینی اخفا ویاخود دیکر یکی برهیئتده عرض ایدرك، بر طاقم تخیلاتی نظر مفکره‌دن امرار ایتمکدن عبارت اولدیغی کوردك . مجاز تبلیغی‌ده‌کی مزیت ایسه افکار وملاحظاتك بیان وتعبیرنده اسلوب حقیقیده اولمیان بعض اوضاع وحرکاتی ارائه ایتمکدن عبارتدر .

مجاز تبلیغی کاه اولورکه (التفات ـ استفهام ـ ندا) صورتیله افکارك تعبیراتنه جانلی واحتراصی بر مشی وجولان ویرر . کاه اولورکه (قطع ـ تردید ـ رجوع) واسطه‌سیله افاده‌نك جریاننی توقیف ویاتعدیل ایدر. کاه اولورکه (عکس ـ تکریر ـ تدریج) بهانه‌سیله کلامك خط استقامتنی تبدیل ویاخود روش وحرکتنه ایراث بطائت ایلر .

ایشته بونلرك‌ده نه‌یولده واقع اولدیغی اشاغیده صره‌سیله کله‌جك اولان تعریفات وامثله‌دن اکلاشیلیر .

التفات

التفات دینلان‌شی برحالی ، برمقصدی ، بروقعه‌یی بیانده دوام ایدرکن حاضر وغائب ـ حقیقی وخیالی ـ زنده ومیت برشخصه ویا جماداتدن برشیئه توجیه خطاب ایتمکدر .

التفاتك‌الك‌مؤثری روحك‌هیجانی‌حالنده‌استعمال‌اولنانلریدرکه بو قضیه (طارق) مؤلفنك (اشبر)نده اعاظم ذوات الوقعه‌دن

(روکنزان)ك رقیبه‌سی (سومرو)یه بروجه آتی وقوعبولان خطاب غائبانه‌سنه دقتله معلوم اولور :

روکنزان ـ تك وتنها

تابوتده یادکار دارا
کشمیر قزی اریکه پیرا
معطوف بکا نکاه قهار
ضمناً اکا رغبت ایتدی اظهار
برغنچه‌سی بول نهال ترسین
سومرو! حذر ایت حذربیترسین
جمشید قزی یمان بلادر
لایقمی سکا یا اول بهادر
روکنزان اکا نامزد ، مصمم
یارب بوکا بن تحمل ایتمم
سومرو! سومرو! خراب اولورسین
بالله بر آوچ تراب اولورسین
پامال ایدرم سنی نهایت !

—

التفاته نثردن‌ده مثال ایراد ایتمك لازم ایسه (وطن ـ یاخود ـ سلستره) ده (ذکیه)نك انفعالات قلبیه‌سنی تشریح ایله اوغراشوب طوریرکن اوکنده یاتمقده اولان مومه وقوع بولان خطابندن کوزلنی بوله‌مین :

«حیات نه‌غریب حال ایمش! برقاچ کون اول یانمده بری اغلاسه کوزینك یاشی صداسندن دوکیلیور ظن ایدردم . بوکون قولاغمه قهقهه‌لر ماتم صداسی کلیور! برقاچ کون اول مغموم مغموم بلوطلرده شمشك چاقدقچه

بری کولیور کبی کورینوردی. بوکون یکی آچلمش کللر ده‌چی کورسه‌م برینك کوزیاشی دوکلمش ظن ایدییوردم! برقاچ کون اول یوزم کولیوردی، صانکه هرشیده بنمله برابر کولیوردی. بوکون کوکلم اغلیور، صانکه هرشیده کوکلمله برابر اغلیور! ینه صباح اولدی ینه کوزیمه بردقیقه اویقو کیرمدی. زواللی موم! عجبا بنده سنك کبی یانه یانه توکنوب کیده‌جکمی‌یم؟...»

کمال

ـ استفهام ـ

استفهام صقی صقی یه برطاقم سؤاللر ایراد ایتمکدن عبارتدر. فقط بودرلو سؤاللردن مقصد حقیقی جواب المق دکل بلکه افکار وحسیاتی دها واضح، دها شدید، دها مؤثر بر یولده موقع بروزه چیقارمق و بو صورتله مخاطبی تهییج واقناع ویاخود تحیر واعجاب ایتمکدر. بونی استفهام عادیدن تفریقاً نامنه (تجاهل عارف) دیمك اقتضا ایدر. کندیسندن استفهام اولنان شخص حقیقی ومعین اولمق اقتضا ایتمز.

بومجاز عجز وحیرت ـ یأس وشدت ـ استرقاب ونفرت ـ رحم وشفقت ـ حزن ومسرت کبی حالات واحتراصات وحسیاتك ترجمه وتبلیغنده اولنور برطور خاصدر.

مثال:

«ای قوجه قاپریسیوس! سنك ایچون براثر بدبختی اوله‌رق سکا اعادهٔ حسیات اولنوب‌ده وقتیله تهلکه‌دن تخلیص ایلدیکك وکافهٔ مظفریاتدن زیاده شرف نامکله مشرف ایتدیکك رومانك شمدیکی منظرهٔ مطنطنه‌سنی

کورسه ایدك روح معالی سنوحك عجبانه مطالعه‌ده بولنوردی؟ البته شو وجهله فریاد ایدر ایدی :

یامستعان! وقتیله اعتدال وفضائل اخلاقه مسکن اولان اوسقف کیاه بسته وکاشانهٔ ساده‌لر نره‌یه کیتدی ؟ رومانك ساده‌کی احوالی برینه قائم اولان بوزینت منحوسه ندر؟ بوشیوهٔ غرابتنمای لسان ندر؟ بوهیکللر، بولوحه‌لر، بوبنالرنه دیمك اوله‌جق؟ ای بیشعورلر نه‌در بویاپدیغکز؟ سزکه فرمانفرمای اقوام ایدیکز دست غالبیتکزده مغلوب اولان اشخاص خفت اتصافك شمدی ربقهٔ اسارتنه کندیکزی قویمش سکز. زمام حکومتکز خطبه پردازلرالنه کچمش. برطاقم معمارلری، رساملری، هیکل تراشلری سخره کارلری نائل ثروت و غنا ایتمك ایچونمی وقتیله یونانستانی و اسیایی خونکزله اسقا ایلدیکز ؟

ژان ژاق روسو

مترجمی ـ کمال پاشازاده سعید بك

دیکر مثال :

سلطان دخی اولسه بومسجود
بر والده اولمق اوزره موجود
بخش ایتمسی محتملکن اولاد
قانون خدایه قارشی جلاد !
محروم ایدیلرمی خدمتندن ؟
خوف ایلدکمی عصمتندن ؟
عرض ایتدیکی چهرهٔ جوانی
طبعنده کی حال ناتوانی
کیم هرکس ایدر کورنجه رقت
هیچ اولمادیمی سزای دقت
عالمده اویادکار افلاك
ولسونمی روای محو واهلاك؟

عبدالحق حامد ـ اشبر

ـ ندا ـ

ندا دیدیکمز شی روحك بیوك بیوك حسلرینی، شدید شدید هیجانلرینی احاطه‌دن انسان عاجز قالدیغی زمان نا کهانی اظهار ایدیلان فریاد مضطربانه‌دن عبارتدر . اکثریا مزعج ومدهش استفهاملرك طلیعهٔ سطوتی ندا در .

مثال :

لعنت سکا ای سائقهٔ غیرت !
بر کونده محو اولان بیك بیلك شهرت !
ای وقتیله اژدر کورینان شمشیر !
ای بازوان زور ای پنجهٔ شیر !
الك لازم اولدیغك پرده رخاوت
دشمنمه یاردم بکا عداوت
شان وقتی علیهمده خدمت نه‌دن؟
صوك نفسمده قصر همت نه‌دن ؟
مادام که ذلتمه علتسین
مادام که بنده برزائد آلتسین
نه لهمده نه علیهمده صیرل
شمدن صکره هیچ لزومك یوقیرل

عبدالحق حامد ـ تزر

دیکر مثال :

ای حسن ای آفتاب انوار !
ای عشقی ایدن اسیر اخکر
بومیدی امید سندن ای ماه
جادو اوله وصلمه هواخواه؟

بن کربت غربت ایچره بیتاب
سن ذوق وصفاده شن فرحیاب
لکن بومی شیوهٔ محبت ؟
انصاف قیل ای مه سماحت !

شیخ غالب ـ حسن وعشق

دیکر مثال :

ای یادی بکا انیس وغمخوار!
ای یادی بکا رقیبسز یار !
یادك کبی دل بولورمی دلدار ؟

محمد بك مرحوم

آثار ادبیه‌ده ـ روحك کرچکدن بر نوحهٔ اضطراریهٔ متألمانه‌سی اولمق اوزره ـ تلقی کوره‌میان ساخته (ای!ای!)لر موسیقیده نفرت آور سمع وروح اولان بارد (هی!هی!)لردن تأثیراتجه پکده اشاغی قالمز . فاضلك معلومکز اولان :

بیقل ای طارم سپهر برین !
سویوك ای شمع قبهٔ زرین !
بوزول ای امتزاج عنصر چار !
اوزل ای عقد عقدهٔ پروین !
طاغل ای جند بیشمار نجوم !
طولوك ای ماه سرعتیله همین !
. . . .
. . . .

نشیده‌سنده اولدیغی کبی ،

شوده بیلنمك لازمدرکه اکر بویولده حرف ندالرك استعمالی

ترجمهٔ تهيجات روح ايچون اولميوبده مخاطبه تنبيه ايچون اولورسه مجازدر .

نديمك :

اى عامِ مثالك سياح هوشيارى !
هيچ قصر صورتنده كوردكمى نوبهارى !
كل كورمدكسه سير ايت اما صاقين غلطدن
تا بنده غره صانمه اول جفت زرنكارى

شعرنده وشيخ غالبك :

اى طالب شبچراغ معنى
انصاف ايله قيل كلامم اصغا
بو معنيده بر ايكى مباحث
تطويل مقاله اولدى باعث
عاقل قيلغنده بعض مجنون
يوقدر ديه دوشدى تازه مضمون

نشيده‌سنده وپرتو پاشا مرحومك مقالهٔ آتيه‌سنده اولديغى كبى :

«اى مغلوب عادت ومجذوب شهرت اولان ابناى آدم! تابكى صحايف نظر واستدلالمزى رنك غرضله تلوينه ونجه‌يه‌دك قبائح اغراض وعاداتمزى نظر واستدلال ايله تغيير وتزيينه چالشه‌لم؟» اطلاق الافكار

— قطع —

قطع ديديكمز طور مجازى افاده‌سنه دوام اولنمقده اولان بر سوزى هنوز تمام اولنمقسزين بغتةً كسه‌رك ديكر بر فكره انتقال اولنمقدن عبارتدر . او صورتده‌كه مقراض اهماله اوغرايان سوز نتيجهٔ

مرامی سوزه دوام اولنمسی قدر وبلکه اندن دها زیاده وضوح وبلاغتله مقید اولسون . بو طرز بیان « رب سکوت ابلغ من الکلام» یعنی «چوق کره سکوت سوزدن دها بلیغدر» حکمته مستنددر .

مثال :

رأیلرمزده کوردیکم بواتحادك کوکلمزده دخی بولندیغنی تصوره نچون جسارت ایتمیهیم؟ بعض کره کوزلرمز یکدیکرینه قارشی کلیر، برلکده اختیار آه ایدرز، وبعض کیزلی کیزلی کوزیاشلری دوکرز... آه ژولی! بواتحاد اکر تقدیر ازلی ایسه.... بتون دنیا بریره کلسه.... امان ژولی! عفو ایدیکز شاشیردم. صاچمه سویلیورم. تمنیاتمی امید عداتمکه جسارت ایدییورم .

ژان ژاق روسو
مترجمی منیف پاشا

ـ تردید ـ

صنعت تردید افاده سنه باشلانیلان برسوزك نتیجه سی حقنده ارباب مطالعه یی متردد طوته رق مراقه دوشورمك ایچون استعمال اولنور بر طور خاصدر . بوده ایکی نوعدر . بری تردید صادقدر که باشلادیغی برسوزی وعد ایتدیکی کبی جدی ومعتنا صورتده نتیجه پذیر ایدر .

مثال :

معلوم دولتلریدرکه انسان دنیایی اغفاله موفق اولسه برشخص قالیرکه انی الداتمسنه امکان اولهمز . اوده کندی نفسیدر .

کمال ـ تخریب خرابات

بو افاده‌نك حكمى (انسان دنيانى الداتسه‌ينه كندى نفسنى آلداتمقدن عاجزدر) يولنده بيان اولنسه ايدى شبهه يوق كه اوته‌كى قدر مؤثر وجالب انتباه دقت اوله‌مزدى .

نوع ثانى ترديد مطايبه‌دركه ارباب مطالعه‌نك جلب دقتلريله اكثير وكنديلرينه مهم ومعتنا بر نتيجه اميد ايتديرديكى حالده لطيفه ومزاحده قرار ويرر . بونك مثالى‌ده اشاغيكى نشيده‌در .

شعراى زمانه‌دن بريسى
دزد معنيدن ايليوب شكوا
ديدى نظمده‌كى خيالاتم
چالديلر هپ برر برر ظرفا
كوش ايدنلر دروغه حمل ايديجك
بن ديدم : كيم بيلور كه صادق اولا
فى الحقيقه سوزنده صادق ايمش ،
كوردك اشعارى جمله بى معنى

مليح احمد

صنعت ترديد ، مقصدى هيچ بكله‌نلميان بر نتيجه‌يه ايصال ايله ، ارباب دقتى اعجاب ايتك صورتيله دخى اجرا اولنوركه بوده اك زياده محاوراتده وقوع بولور . بونلرده عرض اولنان نتائج جدى ايسه ترديد نوع اوله ، لطيفه آميز ايسه نوع ثانى‌يه ملحق اولمق طبيعيدر .

نوع اوله مثال :

هرمز

بو توهم نه‌دن كايور نه‌ك وار

نسترن

بر اضطرابم وارکه دفعی دشوار

هرمز

دردك نه‌در ؟

نسترن

حيات . .

عبدالحق حامد ـ تزر

نوع ثانی‌یه مثال :

ناظم سوزنده حقلیدر
تاریخی پك رونقلیدر
بر اكسكی وازعقلیدر
دیوانه کلدی ....

نزهت بك

بونظمده « براكسكی‌وار » حكمنك حقنده تاریخ سویلنان ذاتك عقلنه ارجاعی کیمسه‌نك بكله‌مدیکی بر شی اولمسیله بویله بر حكمی ایشتمكله وهلهٔ دوچار استعجاب اولمامق ممكن دكلدر. وبناءعلیه تردید صنعتنجه ناظمك بو شعری حقیقةً پك رونقلی واقع اولمشدر .

تردید مطابیك پك پارلاق بر مثالنی‌ده خواجه نصرالدین فقراتی ایچنده بولورز :

خواجه‌بركویده مسافراولدیغی اثناده‌لطیفه ایچون هكبه‌سنی صاقلامشلر. خواجه‌ده کوی خلقنی طوپلایه‌رق: «بزم هكبه‌یی چالمشلر. چالان کیم ایسه کتورسون والابن بیلیرم یپاجغمی ! »

ديمش. بونك اوزرينه هكبه‌يى كنديسنه رد ايله برابر « خواجه افندى هكبه كز بولنمسه‌يدى‌نه يپاجقديكز »ديه صورمشلر. اوده «بزم اسكى برخرار وارده... انى كسوب هكبه يپاجقدم» جوابيله مقابله وخلقى اعجاب ايلمش .

سروريڭ هزل يولنده مشهور اولان :

دلبر اولوردك قولاقلر كورمدك كوز طويمدق
سرمه چكسه‌م كوشكه منكوش طاقسه‌م چشمكه

خيال معكوسى قبيلندن لطائف دخى صنعت ترديد ملحقاتندن معدود اولور .

— رجوع —

رجوع صنعتى ايراد اولنان برسوزى ديكردها مؤثر، دها شديد ويا دها رنكين ، پارلاق بر افاده ايله تصحيح وتعديل ايتمكدر. كويا افاده‌ده اونودلمش برشيئى اكمال وياخود اغزدن قاچيرلمش برسوزى نفى ايچون استعمال اولنان صنعت رجوعه مراجعتدن غرض افاده‌يه دهازياده شدت ويادها زياده لطافت ويرمك اولديغنه كوره نامنه صنعتدن زياده صنيعهٔ ادبيه ديمك ياقيشير .

مثال :

ایدر عصیانمه کوکلمده ندامت غلبه
نیده‌یم یوزبوله‌مم یأس ایله عفوم طلبه
نه دیدم توبه‌لر اولسون بوده فعل شردر
نم عذرم کنهمدن ایکی قات بدتردر
نور رحمت نه‌یه کولدیرمیه روی سیهم
تکرینك مغفرتندنده بیوکمی کنهم

شناسی مرحوم

صنعت رجوع قدمای شعرامزك دخی ـ فقط بر صورت متحکمانه‌ده اوله‌رق ـ الك چوق استعمال ایتدیکی شیلردندر. بو صنعتی حاوی کوردیکمز آثار اسلاف ایچنده الك کوزلی ایسه شونشیده‌در.

ایلدم چشم کریه طوفانی
غرقهٔ موج چین پیشانی
ایتمسونمی یاجبهه سن پرچین
ایلیان چرخ دونه مهمانی

. . . . . .

. . . . . .

ویلنا آفتاب بختم اه
شب کبی روزم ایتدی ظلمانی
کریهٔ غمله کچدی ایامم
ایتمدی خنده روی شادانی
یوق یوق استغفرالله ایتدم سهو
ایلدم چرخ وبخته بهتانی
بکا هب جوری معرفت ایتدی
آل الدن خدا بوعرفانی

فهیم

— عكس —

عكس دينيلان صنعت اگرچه بعضاً مؤثر اولورسه‌ده ملعبهٔ لفظيه‌يه پك قولاى منقلب اوله‌جغيچون استعمالنده احتياط ايتمك لازمدر. عكسك صورت اجراسى ايسه ــ اسمندن دخى اكلاشيله‌جغى اوزره ــ كلمه‌لرى تقديم وتأخير ايتمكدن و ــ اگر تغيير جائزايسه ــ كلامى قسماً وياتماماً زيروزبر ايتمكدن عبارتدر.

مثلا (كبارك كلامى) سوزينى او وجهله عكس ايدرسه‌ك (كلامك كبارى) صورتى حاصل اوله‌رق بونلرك ايكيسى برلكده ايراد اولنديغى يعنى « كبارك كلامى كلامك كباريدر » دينديكى حالده صنعت عكسه موافق ومعنيدار برسوز اولمش اولور .

مثال :

جناب طالبى حق نائل مطالب ايده
مطالبى اوهنرمنده بلكه طالب ايده

عرفان پاشا

شو تعريف وايضاحدن دخى اكلاشيليركه عكسده معنيدار اولمق مشروطدر . يوقسه بالفرض (ساعتك دليسى دلينك ساعتيدر) وياخود (سفيهك پاره‌سى پاره‌نك سفيهيدر) كبى لقرديلر صرف مهملاتدن ورئيس الكتاب عارفك :

اولور عكس رخكله بزم ميده جاملر كلرنك
عجبمى اولسه رشك ساغرلعلكله گل ملرنك

بيتى يولنده‌كى مصنع افاده‌لر ايسه بازيچهٔ الفاظدن عبارت اوله‌رق ادباً وبلاغةً هيچ قيمتى اوله‌مز .

حال بوکه فرانسزجه ضروب امثالدن « یمك ایچون یشاماملی ، یشامق ایچون یملی » سوزی ـ که شکم پرورلره بر تعریضی وبلکه برنصیحتی متضمندر ـ بعض دقیق فکرلرك افاده‌سنده صنعت عکسنه مراجعتك فائده‌سنی کوستر.

بوصنعت بعضاً دیکر صنعتلرك یاردمنه عرض احتیاج ایدر. بوتعاون حسن حصول بولورسه هپسنه بردن مدار موفقیتدرکه فقرۀ آتیه‌ده تشبیه وتضادك عکس ایله اتفاقی بوقضیه‌یه شاهددر:

«نه فائده‌که بزم عسکر معاونتك فقدانی جهتیله حیات کبی آزالیر چوغالمز، دشمن عسکری ایسه امدادك تعاقبی جهتیله سنین حیات کبی چوغالیر آزالیر برحالده اولدیغندن ایرانلیلر مهاجمات متوالیه ایله بزم عسکری احاطه ایتدیلر...»
کمال

عکس صنعتی لاغ و لطیفه‌لی موضوعلر ایچنده پارلاق دوشرسه‌ده اسالیب ومقالات جدیده‌ده کثرت استعمالی جائز دکلدر.

کمال بك افندینك جزمیسنده مندرج: « معمافیه حربك بو فصلنده دشمنك هجومنه قارشی مقاومت، مقاومتنه قارشی هجومده عثمانلی عسکرینك ممتازی درویش پاشا فرقه‌سنك بقیه‌سی و او بقیه‌نك الك ممتازیده جزمی ایدی» عباره‌سنده وشیخ غالبك:

ایتدی رخ حسنی نستر نزار
رخسارۀ عشق وعشق رخسار

وعبدالحق حامد بكك :

صحبت دولت اولدیده مقدور
دولت صحبتندن اولدم دور

بيتلرندەکی عکسلر مقبولدر . چونکه هر بری معنالی ، مناسبتلی بر سوز دیمکدر . حال بوکه بر قهرمانك جلادتندن بحث اوانديغی صرەده «شدت تحمل وتحمل شدتده مظهريت خصوصیەسی» واردی دیمکده عکس وارسەده بو عکسدن معناجه برفائده ترتب ایتمز. چونکه ـ (شدت تحمل) ایله(تحمل شدت) تعبیرلرینك آراسنده حکماً اوقدر برفرق یوقدر .

— تکریر —

تکریر ـ نامی دلالت ایتدیکی وکثرت تکرار بحثنده برنبذه بیان قلنديغی وجهله ـ برعباره ويا برفقره ايچنده بر کلمەیی ویا برتعبیری برقاچ دفعه تکرار ایتمکدرکه مقصد بوصورتله افادەیه دها زیاده وضوح ، دها زیاده شدت ، دها زیاده تأثیر بخش ایلمکدر .

شمدی ایراد ایدەجکمز ایکی کوچوك مثال بو بحثی بزه ایستدیکمزدن اعلا ایضاح ایدر .

بنی ایتمکله لطفه مستغرق
سزسکز جملەیه بدل اولەرق
رغبت وحرمت ایتدیکم انسان
شکرنه عاجز اولدیغم احسان

بر بنم برده سز شو دنیاده
بشقه کیم وارسه هپسی رؤیاده
هپسی غائبده هپسی عین خیال
یالکز بز وارز بزه میال !

عبدالحق حامد ـ تزر

§

نه‌کیم خاكِ ایچنده بیك حشرات
بسننیر سایه‌سنده اجسادك ،
بولیور نعشك اوزره اولادك
هر جریحه‌کده بیك غدای حیات .
نه بیوکدر سنك بو احسانك !
دها قدسی اوشیر مادردن ،
دها شیرین دهان دلبردن ،
دها رونقلی رنك خاوردن ،
دها رنکین حیاض کوثردن .

عبدالحق حامد ـ ابن‌الموسی

شو بیت دخی بر کوزل تکریری شاملدر :

بیوکسك آلمی بیوکسك بیوك ،
بیوکلك یانکده قالیر پك کوچوك !

علی حیدر بك

— تدریج —

بو برنوع مجازدرکه انکله مؤلف خیالدن خیاله ، فکردن فکره درجه درجه حقه‌رق ویا اینه‌رك ایستدیکی نقطه‌یه واصل اولور .

تدریجده ـ کرك چیقمق وکرك اینمك صورتیله اولسون ـ کلماتك معناً حکم وقوتلر صره‌سیله یکدیکرندن زائد ویا ناقص اولمق لازمدر .

تدریج صاعده مثال :

«...طارق بن زیاد نفردکل، سرداردکل، برارداوایدی، برقلعه‌ایدی. اوحیله‌کار براردوبی اسیرایتمك، برقلعه‌یی تخریب ایلمك ایستیوردی. طارق بن زیاد اردوده دکل، قلعه‌ده دکل. براقلیم‌ایدی، خبیث بربری‌اواقلیمی تسخیر ایده‌جك، اردو باتوب سردار اوله‌جك، اقلیم‌اندن کیده‌جکدی. محواوله‌جقدق. بن یتشدم برسرداره امدادایله براردوبی تخلیص، برمملکتی استرداد ایله برملتی احیا ایتمش اولدم؟»

عبدالحق حامد ـ طارق

نشیدۀ آتیه دخی کذلك تدریج صاعده مثالدر :

لطفکك ذکرینی ادا دشوار
قولکه چونکه التفاتك وار .
برده چشم سیاهك عشقنه صون
طورمه باشك ایچون بکا می صون
الامان ای پری پیاپی صون !

علی حیدر بك

—

تدریج هابطك مثالی ایسه جزمیدن الدیغمز شوفقره‌در :

«...الایلر بر برینك امدادینه کیده کیده ایکی برنجی صف حربلری تمامیله یکدیکرینه قارشدی. احتیاطلرده سلاح ارقداشلرینی تأیید ایچون یرلرندن اوینادی. طرفیندن طوب وتفك صداسی کسلدی. ایکی عسکر مزراق

مزراغه، قیلنج قیلنجه خنجر خنجره، حتی بوغاز بوغازه اوغراشمغه باشلادی.»

کمال

—

اوچنجی مبحث

معرفت مجاز

انواع مجازك تعریفاتنی وحتی اسامیسنی بیله بیلمیان ذوات ایچنده بونلری پك ماهرانه استعمال ایدنلر بوله جغی کبی نظریات مجازی تمامیله عالم اولانلر اره سنده دخی قلماً هیچ بر اثر معرفت کوستره میانلر ویاخود اودورلو صنایعی فنا بر صورتده استعمال ایله اثرلرینی بتون بتون مسخره یه چویرنلر بوله بیلیر. انجق بو حال انواع مجازك ـ هیچ اولمزایسه اك مشهورلرینك ـ جهت نظریه لرینی تعلمدن هیچ بر هوسکار ادبی مستغنی بولندیره مز.

واقعا نظریات عملیاتی وجوده کتوره مز اما اکمال وتنویر ایده بیلیر. قدمادن پك چوغنك یاپدیغی کبی اسلوبی انواع مجازه بوغمقدن معناسزشی اولمدیغی کبی معرفت مجازفطرة استعدادی اولمیانلره اوفضیلتی یکیدن اکتساب ایتدیره مز انجق شوراسیده محققدرکه علم بلاغتك بوقسم مهمنی تتبع وتدقیق ایتمك ـ فکری خیالدن، حقیقتی ظاهردن تفریقه، کلماتك معانیٔ حقیقیه سنی فرق وتمیزه، افکارك اسلوب ایله روابطنی اکلامغه، مشاهیر ادبانك طور افاده لرنده کی اك نازك اك دقیق فرقلری تفهمه، بدایع ادبیه نك روح وقلبه اجرا ایتدیکی تأثیراتك ماهیتنی تعیینه

والحاصل قواعد اساسيهٔ بلاغتى يكديكرينه مزج وخلط ايتامكه مدار اولمق حيثيتيله - هيچ بروقتده فائده‌دن خالى بولنه‌مز .

مجازك حسن استعمالى هرشيدن اول حسن طبيعت ديديكمز ذوق وجدانى‌يه ، حصافته ، جودت خياله مفتقردر . انواع مجاز عقل وحسدن غايت طبيعى برصورتده تولد ايتملى وتكلف وتصنع شائبه‌لرندن برى بولنمغله برابر موضوعك حال وطبيعتيله متناسب اولمليدر . وبرده كثرت استعمالندن مجانبت ايدلمليدر. زيرا كه هر شيده اطراد موجب كلال اولديغى كبى كثرت دخى تدنئ قيمته سبب اولور . الحاصل انواع مجاز ديديكمز صنايع طبيعت اسلوبى اخلال دكل تحسين ايتمايدركه استعمالى ممدوح ومقبول اولسون .

دردنجی فصل

صنایع لفظیه

بوفصلك مندرجاتی : صنایع لفظیه‌نك لزومی وشرائط استعمالیه‌سی ١ـ تناسب ٢ ـ ایهام تناسب ٣ ـ ایهام تضاد ٤ ـ تنسیق صفات ٥ ـ اقتباس وتضمین ٦ ـ تلمیع ٧ ـ تجنیس وملحقاتی ٨ ـ سجع وترصیع (استطراد : سجع حقنده بعض مطالعات) ٩ ـ وصف تجنیسی ١٠ـ ایجاد وترویج الفاظ خاتمه : بر افادۂ مهمه.

—

ادبیات دینیلان شی افکاری مکملیت هندسیه ایله مکمل وامکان مساعد اولدیغی درجه‌ده مجمل برصورتده ترجمه‌وتبلیغ ایتمکدن عبارت اولسـه ایدی قوانین واصول عمومیه‌سی مثلا هندسه دستورلری کبی تغیر ایتمك شانندن اولمیان بر علم عد واعتبار اولنمق ایجاب ایدر و فقط هیچ بر وقتده صنایعدن معدود اوله‌مزدی. حال بوکه ادبیات اویولده بر علم عد واعتبار اولنه‌بیلمك ایچون افکار بشرك مستعد اولدیغی تزیینات ومحاسندن بتون بتون عاری اوله‌رق تولدینه قائل اولمق ایجاب ایدر. حال بوکه امعان ایله نظر اولننجه کوریلورکه برمغنیٔ موسیقی پرورك نغمات دلسوزی کبی برادیب صاحب طبیعتك افکار اصیلانه‌سی دخی روحنـدن مزین اوله‌رق شعشـعه‌زای سـنوح اولور . شوقدرکه حسن طبیعت وقوۂ تفکرله اوزینت اصلیه بر درجه دها تصفیه وتحلیه اولنه‌بیلیر .

براثر ادبینك تزيينات لفظيه‌سی بربنای معمارینك تزيينات خارجيه‌سی قبيلندندر: گرچه بربنانك اودرلو تزييناتدن سكانی ايچون برفائدهٔ زائده ترتب ايتميه‌جكی كبی اثار ادبيه‌نك تزيينات صوريه‌سی دخی موضوعنجه يعنی افكار وتصوراتجه فضله بر مزيت قازانديره‌مز . مع مافيه اويولده‌كی تزييناتك دخی بعضاً بالطبع خوشه كيتديكنی ومنسوب اولديغی اثرلر حقنده دها زياده بر ميل ومفتونيتی جالب اولديغی انكار ايده‌ميز .

ديمك اولوركه اثار ادبيه بعضاً تزيينات لفظيه احتياجندن‌ده مستغنی بولنه‌میه‌جق . شوقدركه بو يولده‌كی تزيينات تحسين ايده‌جكی شيئك لازم غيرمفارقی حكمنده بولنورسه مقبول اولور. بودقيقهٔ مهمه‌يه رعايت ايتميوبده اثارقلميه‌لرينی زوراكی تزيينات ايله تحسينی وتعبير ديكرله بر طاقم بارد تصنعات وتكلفات لفظيه‌دن عبارت اولان الوان بوقلمون ايله تلوينی التزام ايدن منتسبين شعر وانشانك قازانه‌جقلری صيت ونام البته قليل الدوامدر !

انواع مجازه نسبةً اسلوبك تزيينات صوريه‌سندن معدود اولان صنايعك اك مهملری ايسه اون عدده بالغ اولديغندن انلرك دخی احكام وشرائطنی بوفصلده صره‌سيله بيان وتفصيل ايده‌جكز .

تناسب

تناسب برفقره ویابرعباره‌ده جمع وتعداد صورتیله ایراداولنان اشیالاره‌سنده فکراً ویاماهیةً برز قرابت ویامناسبت بولنمسندن عبارتدر . نامنه توفیق ومراعاة نظیر ومواخاة دخی دینیلیر.

مثال :

نخل قدندن عبارتدر هپ اول نازك تنك
اسمی وارعالمده سروك، نامی نخل کلشنك
باغه کل‌ای کل که آچمش‌یاد حسنکله چمن
لاله دستن، غنچه آغوشق، سمن‌پیراهنك[*]

رئیس الکتاب عارف

نثره مثال :

«کویا که فلك بهارك زمینه ویردیکی حسنه غبطه ایدرده افقده باغچه‌لر منزه نظیردیاغنه قالقیشیر: کونش یاطلوع ویاغروب ایدوبده صباتموجه باشلادیغی کبی بلوطلر پارەلنیر. کیمی قیزاریر، یکی آچلمش کل کبی قتمرقتمر اولور. کیمی یشیللنیر، یاپراق شکلی باغلار، کیمی اغاریر، زنبق کبی آچیق صاچیق صالنمغه باشلار. کیمی موراریر، سنبل کبی، قندیل قندیل اوته‌یه بری‌یه طاغیلیر.»

کمال ـ انتباه

ایهام تناسب

ایهام تناسب بر سوز ایچنده قوللانیلان برلفظك موضوع

(*) «پیراهنك» نون‌ایله(پیراهتن)اولمق لازم کلیردی. مع‌مافیه سوزك معناً درجهٔ لطافتنه نسبت لفظنجه اولان بوقصورده اوقدراهمیت کورلمدی.

فكره ديكر بر جهتدن دخی مناسبت معنويه‌سی بولنمقدن عبارتدر كه اكثريا معنايی اومناسبت اكمال وتنوير ايدر .

مثلا :

منافع مختلفدر اقتضای روز كار اوزره
دكل عريانه لازم تا حدايه باد لازمه

ضيا پاشا

و

شاخ كل غنچه‌سيله سر افراز
صالنور روز كار ايلر ناز

علی حيدر بك

بيتلرنده (روز كار) كلمه‌سی (عالم) معناسنه كلديكی كبی (هبوب هوا) معناسنه دخی كلديكندن وبوايكنجی معناسيله كلمه‌نك اوافاده‌لر ايچنده مناسبت معنويه‌سی دركار بولنديغندن بيتلر ايهام تناسبی شامل وبوايكی سوزك مكمليت ومنوريت معنالرينه ايسه ايهام تناسب صنعتی كافل اوليور ديمكدر .

ايهام تناسب بزم لسان ادبكك رنكين صنايعندن بريسيدر. فقط غريبدركه سائر صنايعك بر چوغنده اولديغی كبی بونده دخی ادبای حاضره قدمايه تفوقلرينی اثبات ايتمشلردر .

مثلا كمال بك افندينك

سنكبار ظلم اولان تخريب قلب عالمه
حشر اولور حجاج ايله بيك كعبه بنياد ايتسه‌ده

بيتنه معادل طوتيله‌جق اسلافك اثارنده برسوز كورمدم. كذلك عبدالحق حامد بك افندينك طارقده زهرايه سويلتديكی برسوزك حاوی اولديغی صنعت (ايهام تناسب) دخی پك چوق امثالنك فوقنده كورينوركه اوسوزده شودر .

قادین ارککك هرکسك اوقویوب یازمق بیلمسی اسلامیت مقتضیاتندن دکلمیدر ؟ بن نیچون هرکسدن معدود اولمیورم؟ اهلم اولمدیغی ایچون نیچون بنی نا اهل عد ایدییورسکز؟»

اکثر شعرای اسلاف ایله مقلدلرینك بر مهارت عجیبه ایله سویلدکلری :

حاتم طایی رکاب کرهٔ جودنده پست
بر مکی درکاه احساننده برکمتر غلام
سامی

کورسه قاره چلبی زاده سواد رقمن
روسیا هیله ایدر هجرت ملك سودان
عرفان پاشا

بولنده‌کی نه مطابق حقیقت ، نه‌ده موافق حسن طبیعت اولان سوزلرك حاوی اولدیغی صنعت ایهام تناسبه بکنزرسه‌ده اواولمدیغی کبی براز اشاغیده تعریفی کله‌جك اولان جناس انواعندن دخی دکلدر . بنم اعتقادمجه بو صنعت غریبه غربك دخی صنایع بدیعه‌سندن خارج وبعض طبیعتسز شاعرلرمزك اختراعات مخصوصه‌سندن اوله‌رق مطایبات قبیلندن اولان افادات ایچنده (مضمون!) دیه‌بلکه‌خوش کوریلورسه‌ده اسالیب جدیده‌ده قطعاً یاقیشـق المدیغندن وبونی مراق ایدش زائد بر تکلف وبارد برتصنع اولدقدن بشقه فکری‌دخی طریق استقامتندن‌چیقارمغه باعث اولدیغندن دهاة ادبامزك هیچ‌بروقتده مظهر نظرالتفاتی اوله‌مامشدر .

— ایهام تضاد —

ایهام تضاد بر برینك ضد ویا مقابلی اولان الفاظك برافاده ایچنده وفقط جناس معنوی یولنده ایرادندن عبارتدر. طبیعی اولمق شرطیله ضررسز برصنعت عد اولنور .

عبدالحق حامد بكك دختر هندوسنده‌كی : « سنكله بتون دنیایی طولاشه‌لم . قطبلره وارنجیه قدر كیده‌لم . نهایت امریقاده توطن ایده‌لم . بوكهنه جهانك حوادث واحوالتی یكی دنیا كبی بریردن محاكمه ایده‌لم ! » فقره‌سنده وكاظم پاشانك :

بابا طاغنده‌ده اولسه‌م انا كی اغلادیرم

مصراعنده اولدیغی كبی .

بویله طبیعی اوله‌رق كلیوبده تصنع ایچون پاپیلیرسه اندن معناسز، اندن صغوق شی اوله‌مزكه بو حقیقتی دخی باقینك شو مطلعی اكلاتمغه كافیدر :

عوام اوقور سنی تسخیر ایچون همیشه خواص
بو مخلصك ایشی دائم محبت و اخلاص

— تنسیق صفات —

تنسیق صفات ، اشخاص واشیادن برینی توصیف ایچون صفات متوالیه ایراد ایتمكدر. سائقهٔ لزوم ایله تكلفسز برصورتده اجرا اولنورسه مفید ومستحسن اولور .

مثال :

«حاصلی مهد انسانیت، مسجد اقصای دیانت، اولین درسخانهٔ حکمت، دارالمعلمین معرفت، نمونهٔ عمران مدنیت، مشرق انوار معدات اولان اسیا قطعه‌سی جنکیز کبی سباعدن اشنع، شرك قدر ملعون، جهل کبی دنی بر داهیه‌نك ظهوریله هرطرفی تخته‌دن یاپلمه قبا صبا صنملرله طولمش بر بتخانه، هرکوشه‌سی قانلی کله‌دن یاپلمه قله‌لرله مزین براستحکام وحشیانه شکلنی بولمشیدی.» کمال ـ ترجمهٔ حال امیر نوروز

شعره مثال :

هیهات دلبر دیدیکم کیم؟ نسترن.
یا نسترن کیم؟ بکا بن دیدیرن.
همدم صباوت، یار شبابت.
علت ادراك، سبب محبت،
مخطر ماضی، امید استقبال،
شو حالده موجب عزواقبال،
بدل عذاب، تسلیٔ محنت،
فناده مکافات، عقباده جنت.

عبدالحق حامد ـ نسترن

بویله اولمیوب‌ده مجرد صنعت ابرازی ایچون برذات ویا برشی حقنده یاقشقلی یاقشقسز، مناسبتلی مناسبتسز بر چوق صفات اثباتنه قالقیشیلیرسه رهین مقبولیت اوله‌مامق طبیعیدر.

— اقتباس وتضمین —

(۱) اقتباس دینیلان صنعت مهمه، تأیید فکر وتزیین کلام ایچون آیات کریمه و احادیث شریفه‌دن بعضیسنی ـ آیت

وحديث اولديغنه اشارت ايتمامك شرطيله ـ ايراد ايتمكدر .

مثال :

بسدر ارباب فكرته بر خطاب
فاتقوالله يا اولى الالباب
قيل هوالله ايله دلى مملو
الذى لااله الاهو

شاكر احمد پاشا

نثره مثال :

«تاكه امام المسلمين وقبلهٔ ارباب يقين كمال انكسار ومسكنت ونهايت خضوع وضراعتله سجدات نياز نصرته وضع جبين ايتديكى برهنكام نصرت انجامده هاتف غيب ، كه ترجمان لاريب‌در ، ديوان بخشايش قدرتدن «نصر من‌الله وفتح قريب وبشرالمؤمنين يا محمد!» صداى جلالت افزاسيله ابلاغ بلاغ فوز وظفر ايتمكله...» كمال ـ بارقهٔ ظفر

ديكر :

«ناكهان مانند نسيم بر بريد خجسته اقانزد حقيرانه‌مه التقاايله فتح دهان مشك افشان ايدوب هم نفخهٔ جبريل تبليغ سلام سلطان جليل ايتدكده صحراى بدن كلزار بهار ويا رياض جان «جنات تجرى من تحتها الانهار» اولدى .»

سامى پاشا مرحوم

اقتباسده وزن وقافيه ضرورتنه مبنى تغيير يسيره و اقتباس اولنان كلامك معناى اصليسندن معناى ديكره نقلنه بديعيون جواز كوسترمشلردر. بو تغيير يسير ايسه تقديم وتأخير وترك وتبديل ايله اولور.

مثلا سامينك :

افاضهٔ « ومن الماء كل شيءٔ حى »
فسرده جسم نباتاته اولدى روح نثار

بیتنده نستعیذبالله : « وجعلنا من الماء کل شیٔ حی » نظم جلیلندن حسب الوزن (جعلنا) ترك اولنمشدر . وشاکر احمد پاشانك نستعیذبالله « قال من یحیی العظام وهی رمیم » کریمه‌سندن مقتبس اولان :

بردر اول قادر عزیز حکیم
فهو « یحیی العظام وهی رمیم »

بیتی کذلك مع التغییر اقتباسه مثالدر .

اقتباسده آیت وحدیثه اشارت ایدلمامك مشروط اولدیغنه کوره سامینك :

بابتدای سوریعنی سطر بسم‌الله
برمن آیت « انالربه لکنود »

بیتی وشاکر احمد پاشانك :

مقتضای حدیثی قیل تذکار
« ودو اءالذنوب الاستغفار »

بیتی صنعت اقتباسدن معدود اولمامق لازم کلیر .

اقتباسده اك زیاده دقت اولنه‌جق شی مغایر شرع وآداب امور سفلیه‌ده وخصوصیله معرض هزل ومزاحده اجرایه قالقشمقله تعظیم واحترامه منافی حرکتدن استعاذه خصوصیدر . بوحالده رمزینك :

اولیرز ایچمینجه بر دم می
« ومن الماء کل شیٔ حی »

بیتی شطحات صوفیانه حکمنه ارجاع ایتمك ممکن اولمدیغی

حالده حاوی اولدیغی اقتباس مقبول دکل مباح بیله صاییله میه جق بر حرکت لاابالیانه اولمش اولور .

(٢) تضمینه کلنجه، بوده مقتضای حاله موافقتی ویاحد ذاتنده لطافتی جهتیله بر بشقه سنك اشعارندن بیت ویا بر مصراعی شاعر کندی نشیده سنه قاتمقدن عبارتدر .

تضمین اولنان سوز عندالبلغا مشهور ایسه بینه دن مستغنیدر . مشهور اولمدیغی صورتده سرقت دینمامك ایچون قائلنه اشارت اولنمق اقتضا ایدر . نفعینك بر قصر تعریفنده کی قصیده سنده شو ایکی بیت مع التصریح تضمینه مثالدر که بیت ثانی باقینك اولدیغنه اشارت اولنمشدر :

بو محلده عجب اوصافنه شایان کورینور
نوله بو بیتنی باقینك ایدرسهم تضمین :
« دفع یأجوج غمه ایشیکیدر سد سدید
منع جیش المه در کهیدر حصن حصین»

—

عندالبلغا مشهوریتنه مبنی بلا تصریح تضمینه مثال دخی ، ینی چریلرك تنکیلنده عزت ملانك سلطان محمود خان ثانی حضرتلری وصفنده سویلدیکی قصیده دن ، اشاغیکی بیتلردر که مصراع ثانیلری نفعینك اولدیغی بیلنه جکیچون اشارت اولنمامشدر .

شاه دورانه دیمزمی روح عثمان شهید :
«برغزا ایتدك که خشنود ایلدك پیغمبری »
خان مراد اول قهرمانه بویله ایتمزمی خطاب
« آفرین ای روز کارك شهسوار صفدری !»

—

تضمین ایدیلان سوز بشقه‌سنك اولدیغنه اشارت بعض برتکلیفی موجب اوله بیلیر. بناءعلیه اومقوله سوزلرك مشهور اولسون کرك اولمسون و کرك قائلنه اشارت ایدلسون کرك ایدلمسون ـ ایکی طرفه بررچفته معترضه اشارتی وضع ایدی ویرمکله هیچ شبهه‌یه محل براقامق هم قولای هم دها مناسبدر.

تضمین بعضاً تزییف یولنده دخی اولور که غلطتدن و آدابه مغایرتدن بری اولمق شرطیله مباحدر.

عاشق عمرك:

هرکسك یاننده یاری صالنور بکلر کبی

مصراعنی عزت ملانك:

اردینه دوشمش دل زارم یلر سکلر کبی.

مصراعیله تضمینی بوقبیلدندر.

تضمین یالکز ترکجه‌یه مخصوص دکل عربی وفارسی سوزلر دخی تضمین اولنور.

مثال:

سنده یوقسه دخی الم چکمه
کنز مولاده‌سیم وزرچوقدر
که بیورمش خلیفهٔ بالحق
«ضمن الله رزق کل احد»

عزت ملا

دیکر:

«قدر زرزر کر شناسدر قدر جوهر جوهری»
قدرك آنکچون بیلن یوقدر شه اکرم کبی.

نفعی

— تلميع —

تلميع اطلاق ايتديكمز صنعت منثورات ومنظوماتده صرف عربجه وفارسى بعض جمله‌لر وتركيبلر بولنديرمقدن عبارتدركه بونلرك اقتباس وتضمين يولنده اولمامق وكندى كنديلرينه برر معناى تام افاده ايتمك اقتضا ايدر

رئيس الكتاب عارفك نعت حضرت نبوى يى شامل قصيده سندن:

(فداك روحابى) اى دوعالمك جانى!
اياسر بر كمالك شه جهانبانى!

مطلعنده ونفعينك خسرو پاشايه سويلديكى مدحيه‌دن :

يورى فتح ايله نه ايرانى قونه تورانى
غم يمه (ايدك الله تعالى ونصير)

ونابينك (خير آباد) ندن :

نابى بوفنادن ايله پرهيز
بر كون ديه‌دن زمانه:(برخيز!)

بيتلرنده اولديغى كبى :

مشاهير اسلاف ادبامز بو صنعتى پك ماهرانه بر صورتله اجرايه موفق اولمشلردركه ازجمله نديمك :

فلكده اوج عيوق اوزره بربر وارمى ديرلرسه
لب باى تبسم اوزره ديركيم (انه هذا)

و

(كجاست كوى نديما ؟) ترانه‌سيله بودم
كلير جهانه كل افشان اولوب اوتاز نهال.

بیتلری بومدعامزه برر دلیلدر .

تزیین کلامه خدمتدن بشقه لسان عثمانینك عربی وفارسی لسانلریله مناسبت وقرابتنی تأکیده دخی مدار اولان بوصنعت مقبوله‌نك ادبیات جدیده اربابنجه‌ده مرغوبیتی تمنی‌یه شایاندر . شوقدرکه بونده دخی مرعیتی اقتضا ایدن ایکی شرط واردرکه برنجیسی لزوملی لزومسز ، یاقشقلی یاقشقسز اجرایله کلامی تلمیع ایده‌جك یرده ملمع ایتمامکدر . چونکه او حالده یازیله‌جق شیلرك ترکجه‌لکی ضایع اوله‌جغندن بالطبع لطافتی اوله‌مز . (مصراعی کاملاً فارسی ویا عربی ودیکری ترکجه اوله‌رق قدمادن بعضیلرینك اظهار فضیلت وابراز صنعت ایچون سویلدکلری موزون اقردیلر — که نامنه «ملمع» دینیلیر — صدد بحثمزدن بتون بتون خارجدر .)

ایکنجیسی استعمال اولنه‌جق جمل وتراکیب عربی ایسه عربك ، فارسی ایسه عجمك فصاحت لهجه‌سنه موافق اولمق ومزاح یوانده بولنمامقدر .

ایشته بو ایکی شرطه رعایتك لزومنی‌ده پرتوك بیت آتیسی تفهیم ایدر :

عبث عبث او عرب بچه‌دن شکایت عبث
دیدك‌ده آکه : (یاسیدی تعال!) کلدیمی ؟

— تجنیس وملحقاتی —

تجنیس ، که جناس یاپمق دیمکدر ، لفظی ومعنوی نامله‌ریله ایکی‌یه منقسمدر .

(١) جناس لفظی بر سوز ایچنده تلفظ واملاده تماماً ویا قسماً متحد ومعناده متخالف الفاظ ایرادندن حصوله کلیر.

« توجه ایلسه دانشوران دهره قضا »
« ویرر افندی ضروری همان قضایه رضا »

بیتنده‌کی قضالردن برنجیسی حکومت شرعیه معناسنه ، دیکری ایسه قدر مرادفی اولان معنای معلومه کلدیکی وبونلرك تلفظ وکتابتده متحد بولندیغی ایچون بوسوز برنجی درجه‌ده وعزت ملانك :

یلان کهنه‌یی قیلدی یلانجی پهلوان اولشاه
جهانك شمدی اولدر قهرمان تازه دستانی

بیتنده‌کی (یلان) لفظی — پهلوانلر — معناسنه اولدیغی وبونك مجانسی اولان (یلانجی) کلمه‌سیله تلفظده ، واکر شاعرك اختیار ایتدیکی املادن قطع نظرله حقی اوزره (یالانجی) یازیله‌جق اولورسه ، کتابتده دخی مشابهتی قسماً بر مشابهتدن عبارت بولندیغی جهتله بوده مرتبهٔ ثانیه‌ده بر جناسی حاوی دینلك اولور .

شو تعریفدن اکلاشیلیر که جناس لفظیده ایراد اولنان کلماتك تلفظ وکتابتجه اتحادی علی الاعلا اغنه مدار عد اولنه‌رق اندن صکره الفاظ متجانسه اره‌سنده‌کی مشابهت نه‌قدر زائد اولورسه جناسك ذکری اونسبتده تزاید ایدر. مثلا برمجموعه‌ده کوردیکم :

« دل که شمع رخ جانانه اوله پروانه»
« آتش عشق ایله یانمقدن اکا پروانه؟»

بیتی ویاخود :

«خوان حقدر بوفلك مهریله مهدر ایکی نان»
«مهره کیمسه دکمامش مهدرارادهطوغرانان.»
«هرنه دکلو طوغرانورسه دمبدم آرتار ینه»
«نعمتك ارتسون دیرایسهك طورمهسندهطوغرهنان»

قطعه‌سی بو صنعته مفتون اولانلر نظرنده مثلاعزت ملانك :

یوزیمز یوق خدایه یالوارهجق
بیلهمم حالمز نه یه وارهجق ؟

مفردندن برقاچ درجه دکرلی عداولنسه کرکدر. حال بوکه بوقاریکی سوزلرك حکمی بر رخیال خام وعزت ملانك مفردی ایسه ـ ایراد اولنمق ایچون دائما مناسب دوشمر ـ مناسبتلی ایراد اولننجه حسن تأثیر ایدر ـ بو جهتلرله هرکس ایچون خاطر نشان اولمغه لایق کورینور حسبحالی متضمن برکلامدر ! :

بو صره‌ده شونی‌ده اخطار ایتمك غایتله مهمدرکه: موضوع بحث اولان مفردك (یالوارهجق ـ وارهجق) کلهٔ متجانسه‌لرینی جامع اولمسندن طولایی جناسلی برسوز عداولنمسی جناس حقنده عموماً قبول اولنمش اولان تعریفه داخل کورنمسندن نشأت ایدر. حقیقت حالده ایسه او کلمه‌لرك او مفرد ایچنده حکمی بربرینه (قافیهٔ مقیده)اولمقدن عبارت اولدیغنه نظراً اولنورسه بونده تجنیسنه قائل اولمق هم طوغری اوله‌مز هم‌ده ـ بو سوزی‌ده بتون التزام صنعتله سویلنیلان واکثریا جدیت شانندن اولمیان سائر مناسبتسزلکلر عدادینه قاتمق اوله‌جغندن ـ لایق دکلدر .

(۲) جناس معنوى ايسه برسوز ايچنده ايكى معنالى اولەرق ايراد اولنان الفاظك ديكر معناريله صدد بحث ارەسنده كلى وجزئى ـ قريب وبعيد بر مناسبت بولنمقدن وجوده كلير. نامنه مغالطۀ معنويه دخى دينيلير . رئيس الكتاب عارفك

عذاركله لطافت بحث ايدرسه لاله طاغيدر
ابكلەرنك وبو دعوى ايدرسه غنچه باغيدر

مفردنده (طاغى) كلەسنك غلط كويانه برمعناسى (جبله منسوب) ديمك اولەرق ديكر معناسى ايسه (ازغين وعاصى) اولديغى كبى (باغى) دخى هم (باغەمنسوب) همده (سركش) معناسنه كلديكندن وصانكه كلەلره بويله ايكيشر درلو معنى ويرش صدده مناسباولديغندن طولايى برمكمل جناس معنوى وجود بولمش اوليور !

جناس لفظيدن جناس معنوينكاكبيوكفرقى ـ جناسىداعى كلەنك ـ برنجيسنده لفظاً وايكنجيسنده معناً تكرر ايتمسيدر. مثلا امرينك :

صنعت كوزكه عشوه وناز ايله كرشمه
عادت مژەكه تيغ ايله عشاقه كرشمه

مطلعنده (كرشمه) كلەسنك لفظاً تكررينى كورديكمز جهتله حاوى اولديغى جناسك برجناس لفظى اولديغنده تردد ايتمەيز.

رئيس الكتاب عارفك ايسه شو :

ذوق آشناى عشقه صفاى مدامدر
بيكانۀ محبته عشرت حرامدر

مفردنده (مدام) لفظنك (دائمى) و (شراب) معنالرينك

ایکیسنه‌ده حملی جائز اولدیغنی ملاحظه ایلدیکمز حالده معناً تکررینه قائل اوله‌جغمزدن بونك حاوی اولدیغی جناسك ده معنوی بر جناس اولدیغنده شبهه ایتمه‌یز .

جناس لفظی ومعنوی بر باباناك اولادی، بر استادك تربیه کرده‌لری اولدقلریچون طورو مسلکجه بر برینی اندیررسه‌ده هر برینك مزاج ومشربی دقتله معاینه اولنجه اره‌لرنده آچیق آچیق مغایرتلر کورینور .

جناس لفظی طبیعتی اقتضاسنجه زیاده لاابالی، زیاده جری بولنمق ایستر . پرده بیرونلقدن هیچ چکنمز :

لطف ایله قیروب کچیرمه خلقی
عشاق شکسته بسته کورمه
یا چشم کبوده سرمه چکمه
یا قاشلرك اوزره وسمه سورمه

رئیس الکتاب عارف

قابلیت اصلیه‌سی محدوددر :

طاغ طاغه قاوشمز دینور اما که جکرده
صد داغ قاوشدی دخی دل یاره قاوشمز

وله

بر درجه‌یه قدرده خود بینلکدن، تجلددن کندیسنی آله‌مز :

ناکاه کناریمده کوردم
صید ایلر ایکن اوماه ماهی
عکس رخی یمده برق اورنجه
کوردم اومهی بوشب کماهی

وله

جناس معنوی ایسه اطوار ومشوارینی دائما بر محویت ، بر نزاکت پرده‌سی آلتنده کیزله‌مك ایستر :

زیر زلفنده‌کی اوخال سیاه
کیم انك قدری مشکه برتردر
پرده دار حریم رخساری
بندهٔ مقبل آدی عنبردر
رئیس الکتاب عارف

طبیعتی خفایه ، سکونته مائلدر :

سخت رویانه اولور نرم نهادان محتاج
دوشمسون رشته چالسون نظر سوزندن
نابی

ارباب قدرت واصحاب حسن طبیعتك تربیه وحمایه‌سنه مقارن اولورسه تعدیل طور وتصحیح مسلك ایتمکه استعدادی مساعددر :

اهلیله یانان کناهسزدر
اهلیتی اشتباهسزدر
معبود آنی دوز خنده یاقمز
جنتده ده اهلسز براقمز
عبدالحق حامد ـ دختر هندو

—

(بر استطراد دها)

قدمای ادبامزدن بر طاقمنك بو تجنیس صنعتنه نه درجه‌لره قدر اهمیت ویردکاری مؤلفات ادبیه‌لری قارشدیریلنجه جناسدن خالی اوچ بیت ویا اوچ سطره تصادف اولنه‌مامسیله ثابتدر .

جناس ایسه مثلا باقینك :

نطف ایدوب اول شه فرشته خصال
قوزیلر ایلمش قولینه عطا
دائما قیل دعایی ای باقی
قوزیلارن باغشلسون مولا

قطعه‌سنده اولدیغی کبی برحس طبیعی سوقیله سویلنمکله برابر کندنده تصنع وتکلف شائبه‌لری بولنمیان افادات ایچنده ایسه بردرجه‌یه قدر چکیلیر وحشمتك :

خلعت زیبای تفتیشی فلك
کیم دیدی بر ریزه‌لی یرتلازه ویر ؟
ریزه ریزه بز کبی ییرت لازه ویر !

قطعه‌سنده اولدیغی کبی قدح وذمی مشعر ویاخود ینه حشمتك

بوعرصه کهده قوت بخت ایله آصنا
اشهب سوار دولت اولان استر ایسته‌مز
لکن پیادکان ره صعب اغتراب
محتاج اسب واستر اولور ایسترایسته‌مز

قطعه‌سنده اولدیغی کبی کنایه‌یی، تعریضی متضمن سوزلرده ایسه بعضاً خوشه کیدر وعلی الاطلاق خفیف ولاغ ولطیفه‌دن عبارت موضوعلرده ـ اولا کثرت استعماله دوشمامك ثانیاً ظریفانه وممکن مرتبه تکلفسز اولمق ثالثاً پك آچیق اولمامق شرطیله ـ یاقیشق آلیرسه ده کندیلرنده فائده وتأثیر جهتی هرشیدن اول آرانمق اقتضا ایدن اسالیب جدیه‌ده غایت الغایه صغوق دوشه‌جکندن استعمالی

تجویز اولنمز وحتی سوق کلام ایله طبیعی اولدیغی وقتده دخی ممکن ایسه کری چویرمك ایجاب ایدر.

بو افادات جناس لفظی حقنده‌در. آنجق جناس معنوی دخی بویله برتفتیش شدیددن بتون بتون وارسته دکلدر. آندن ده زیاده احتیاط واجبدر.

هیچ بروقت نظردقتدن اوزاق طوتلمیه‌جق حقیقتلردندرکه معقول اولمیان برسوز نه‌قدر صنعتلی اولورسه اولسون استقامت فکر وسلامت طبع نظرنده مقبول اوله‌مز. مکرکه حسن خیال وشعشعهٔ تصور کبی ادبیاتجه اك بیوك مزیتلردن، بلکه اك مهم فائده‌لردن اولدیغی اوزره برلطافت دلفریب وبرجاذبهٔ جانپرور ایله فکر ونظری محبتنده بی اختیار براقسون!

جناس التزامیله سویلنان سوزلرده ایسه همان عمومیت اوزره برحقیقت، برجهت معقول بولنه‌مدیغی کبی اویله انسانی حیران ایده‌جك بر لطافت دخی کوریله‌مز. قدمانك جناس لفظی‌یی شامل سوزلرندن اك مکملی شو:

توجه ایلسه دانشوران دهره قضا
ویرر افندی ضروری همان قضایه رضا

بیتی وجناس معنوی‌یی حاوی نشیده‌لرندن اك پارلاغی ایسه شو:

عذار کله لطافت بحث ایدرسه لاله طاغیدر
لبکله رنك وبو دعوی ایدرسه غنچه باغیدر

مفردی اوله‌جق پك اعلا! حال بوکه بونلرك برنجیسی حکمنجه ــ (ارباب دانشه کوره قاضی اولمق قضایه اوغرامق قبیلندن اولدیغیچون ضروری رضا کوستریلیر) دیمکده هیچ

برحقیقت و ایکنجیسنه کوره نظر شاعرانه‌ده - بری قدح شکلنی آلمش شراب منجمد، دیکری هنوز کسب انبساط ایده‌مامش مجسم خندهٔ صفا - دیمك اولان لاله وغنچه کبی الك لطیف، الك نازك ایکی چیچکه - ولوکه طاغده بتسون ایسترسه باغده حاصل اولسون - طاغیلك باغیلك اسناد ایتمکده ذره جه لطافت بوله مز.

شو افاداتدن معلوم اولورکه تجنیس دینیلان و اثار قدمانك نظر رغبتدن اسقاطنه الك جدی سببلردن اولان بو لفظ اویونجاغنه، بوفکر بازیچه‌سنه طرفدار دکلز. حال بویله ایکن او بحثی بوقدر تطویل ایدیشمز، تقسیماتی، تعریفاتی، مثاللری، تطبیقاتی ایله کتب بلاغت ایچنده متعدد صحیفه‌لر طوتمش اولان برصنعتی سکوت ایله کچشدیرملك لایق کوریله‌مامکله برابر ماهیتنی ده ممکن مرتبه اکلاتمق فکرندن نشأت ایلدیکیچون مشکور صایلمز سه بیله معذور طوتیلور اعتقادنده‌یم!

- اتحاد اشتقاق وشبه اشتقاق -

تجنیس ملحقاتندن اولان اتحاد اشتقاق ویاشبه اشتقاق صنعتی برسوز ایچنده مختلف معنالره قوللانیلان ایکی لفظك من جهة الاشتقاق اتحاد ویا مشابهتندن عبارتدر.

نرکسینك: «مرتاض هزال زدهٔ عقل پادر عقالی بیغوله‌زار محلهٔ خاموشاتی ترجیح مصطبهٔ میفروشان ایدوب» عباره‌سنده‌کی (عقل - عقال) کلمه‌لری کبی.

مشتق منهلری متحد ویا متشابه اولان کلمه‌لرك بر فقره‌ده جمعی تعریض
وتهکم ویا تضاد ومقابله کبی بر فائدهٔ زائده حصولی مطالعه‌سنه مبنی
ایسه ممدوح ومقبولدر . کمال بکك بر اثرنده مندرج: «افاده‌می
بر حال ایله تلقی ایتدی که تعریفنه کوکل طیانمز. بیله‌مم که نام مقدس
احمدی زیور زبان احترام اولدیغی زمان ابولهب اومرتبه لهیب
افشان غضب اولورمیدی!؟» فقره‌سنده وعاکف پاشانك پرتو
پاشا حقنده‌کی : « قوت طبیعت وسلاست منظوماتی انکار
اولنمز سه‌ده یاپدیغی ابیات ایله بیقدیغی بیوتك وزنی میزان آخرتده
معلوم اوله‌جغندن غیری ... » عباره‌سنده ونفعینك :

فلك دیدکلری اول نابکار سفلیدن
نه‌در بو اهل دلك چکدیکی عذاب والم
بر ایکی ملتزمی ایلدی حواله بکا
که اشتراك ایله ایتمشلر التزام ستم

قطعه‌سیله :

«قابل اولسونده کشی ایسترسه مقبول اولمسون»

مصراعنده اولدیغی کبی .

بویله اولمیوبده صرف وتصنع ایچون اومقوله کلمه‌لر بر سوزده
بولندیریلیرسه حکمی بر جناسی عادئ لفظیدن عبارت اوله‌جغی
جهتله بالطبع بارد ونظر اعتباردن ساقط اولور .

رئیس الکتاب عارفك :

اولمش رقیب بزمنه یارك ندیم خاص
نوبت ایررسه عاشقه سیرایت ندامتی

بیتنده اولدیغی کبی .

«طارق»ده زهرانك ـ معشـوقيله قارشيلقلی اولەرق نظم ايتدكلری برشعر عاشقانەيی حضور پدرده اوقومغه جسـارت ايتدكلری ايچون ـ برادرلرينه وقوع بولان خطاب آتيسی اتحاد اشتقاق صنعتنك طبيعی اولمقله برابر تضاد ومقابلەيی دخی حاوی اولنجه نەقدر لطيف، نەدرجه مؤثر دوشديكنی اكلادير؛

« بونلری اوقومقدن مقصد نەدر؛ بنی ادبيه ياخود بی ادبی كوسترمك ايستيورسكز ؟ » عبدالحق حامد

شبه اشتقاق صنعتی بعضاً بر قضيه برهان صورتنده دخی اجرا اولنور . فؤاد پاشا مرحومك :

حكومت حكمت ايله مشتركدر
وزير اولان حكيم اولق كركدر

بيتنده اولديغی كبی .

—

-- قلب --

جناس ملحقاتندن معدوداولان قلب صنعتی دخی برسوز ايچنده بولنان لفظينك حروف مركبەسی تماماً ويا قسماً بربرينك عينی اولديغی حالده ترتيبده مختلف بولنملرندن عبارتدر. جناس لفظيده كلمهٔ متجانسەلرك اتحادی ازدياد مقبوليته مدار اولەرق اومقوله جناسلره (جناس تام) اسمی ويرلديكی كبی قلب صنعتنده دخی كلمەلردن ايكنجيسی برنجيسنك آشاغيدن يوقاری طوغری

صره‌سیله عکسندن حصوله کلان شکله مطابق اولمق صور سائرهٔ تقلیبیه‌نك هپسنه مرجح عد اولنور. و نامنه (قلب کل) دینیلیر. مثلا :

الده بولندی عزت وعرفان اولور روای
یاور بزه دکلدر امل شهرت وریا

بیتنده مصراع اولك صوك کلمه‌سی اولان (روای)ك مرتباً عکس وقلبندن مصراع ثانینك ابتدا کی کلمه‌سی بولنان وقائلك مخلصنی اشعار ایدن (یاور) لفظی حصوله کله‌جکی محتاج بیان دکلدر. دیمك اولورکه بیت بر(قلب کل) صنعتنی حاویدر. بری دیکرینك مشوشاً مقلوبی اولان کلمه‌لری جامع سوزه مثال‌ایسه شو اوچ بیتدر :

درون اهل قسم هپ سقم بوزندیسیدر
عموم جمع . . . . . . بوزندیسیدر
اهمدر رمه عیده تحسر اشخاص
باقلسه ماه حقیقت اهم بوزندیسیدر
ارمدن آدمی اخراجه مادر باعث
که نام مار عزیزا ارم بوزندیسیدر

—

صنعت قلبی شامل مشهودم اولان آثار ایچنده الك مکملی شاهین کرایك برغزلیدر که برقاچ بیتی نقل اولنور :

یار کلوب عاشقك منزلنی قیلسه جای
ایتمه‌می کون یوزی دیده‌لرمی روشنای
یانئوب اول ماهه تا خنجر سرتیزوش
ایلیم اغیارینك سینه‌سنی هم چونای

یان ویروب ای مهلقاقاچه بوغمخواره‌دن
آتش هجرانکه یانغه کورمه روای
یاور اولورسه اکر لطف خدا برقوله
برپوله محتاج ایکن دهره اولور پادشای

ماهیتی شو تعریفدن اکلاشیلان وحکمی ینه بر لفظ اویونجاغندن عبارت اولدیغی ایراد ایدیلان مثاللردن معلوم اولمق لازم کلان بو صنعت قلب دخی اویله معیار فصاحت وبلاغته کلیر شیلردن دکلدر . مع مافیه عندالقدما بوکاده ایجه اهمیت ویرلمش وحتی بو یولده صنایع پردازلر ایچنده کندیسنه زیاده اعتناسی اولان نابی دخی دیواننده بری سکز ، دیکری طقوز بیتدن مرکب ایکی غزلنی بو صنعته حصر ایلمشدر . غزللرك درجهٔ بلاغت ولطافتی اکلاشلمق ایچون اوچر بیتی یازلدی .

کوکلده داعیهٔ مال امل بوزندیسیدر
نمود سلك قناعت کسل بوزندیسیدر
کتابلرله مدارسده بحث ایدر طلاب
کتاب جلدی آنکچون جدل بوزندیسیدر
مناسبتله‌در اوضاع تسمیه نابی
لغز هله قتی واضح غزل بوزندیسیدر

§

کوکلده داغ محبت غدا بوزندیسیدر
او آه واه تعلق هوا بوزندیسیدر

فقیر موره اولور قید بال عین بلا
وداعی ناف زمیندل فنا بوزندیسیدر
اگرچه واندن اولور نابیا نوا پیدا
ولیك راه حقیقت رها بوزندیسیدر ! !

برده مقلوب مستوی واردرکه سوزك یوقاریدن اشاغی اوقونشیله اشاغیدن یوقاری اوقونشی بربرینك عینی اولمقدر . شو بیت مهملده اولدیغی کبی .

الی لعل درد لعلی بلا
اودر او روحه حور وار دوا
نظمی

بو تفصیلاتیده قلب دینیلان صنعتك نه‌دن عبارت اولدیغی اکلاتمق ایچون اختیار ایتدك !

— سجع وترصیع —

یوقاریده بریرده بالمناسبه (نثرده نه سجع ملتزم ، نه‌ده ترصیع مطلوبدر) (*) دیدیکم کبی دیکر بر یرده دخی (نثرده قافیه پردازلغه هیچ لزوم اولمدیغنی (**) سویلدیکم البته خاطر کزده‌در . حکمی بر اولان شو ایکی نوع سوزه عائد ایضاحاتی اووقتلر شفاهاً اعطا ایتدیکم کبی شمدی یری کلدیکی ایچون تحریراً دخی نظر اطلاعکزه وضع ایدییورم .

(*) صحیفه ٧٩ (**) صحیفه ١٢٣

بنده کزك اولقر دیلر دن مقصدم: برشی یازدیغمز وقت مسجع ولمسنی التزام ایتمه یز. هله مرصع اولمسنی هیچ دوشونمه یز - دیمکدن عبارتدر. چونکه اویله بر آرزویه دوشه جك اولورسه ق مقالاتمزی سائر برچوق عیب وقصوردن سالم بولندیرمغه موافق اولسه ق بیله آز چوق اختیار تکلفات ایده جکمزدن طولایی یازدیغمز شیلر اسلوبجه بر بیوك مزیتدن محروم اولمق لازم کلیر که او مزیت دخی (طبیعت) خاصهٔ جلیله سیدر .

دیمك اولیورکه افادات سابقه مزك حکمی التزامی اولان سجعه وتصنعی اولان ترصیعه مخصوص اوله رق یوقسه اشاغیده ایراد اولنه جق بعض مثاللرده کی کبی شرائطنه موافق وتزیین اسلوبه کرچکدن خادم اولان تسجیعاته واحیاناً سوق طبیعتله دوشه بیلمسی دائرهٔ احتمالدن بتون بتون خارج بولنمیان ترصیعاته شامل دکلدر .

بوسجع وترصیع ذاتاً بیلمدیککز وعلی الخصوص سجع آره صره سزك ده واسطهٔ تزیین مقال اتخاذ ایتمه دیککز شیلردن اولمدیغی ایچون قاعدةً تعریف ایتمکسزین بویله بر مقدمه سردنده بأس کورمدم . ایشته تعریف وتقسیمنه ده شروع ایدییورم :

– سجع –

(١) سجع. اطلاق اولنان شی نثر مخصوص اوله رق خلال

تراکب وعباراتله فواصل کلامیه‌ده ویا بر برینه معطوف واکثریا برلفظ ایله مربوط اولان جمل وفقراتك صوکلرنده واقع کلماتك اواخری حروف وحرکات وسکناتجه متحد بولنمقدن عبارتدر.

اولکی صورتده اولان اسجاعه (سجع مطلق)، ایکنجیسنه (سجع مقید) ویاخود (سجع ربطی) دیرز.

« دور استیلا » رساله‌سندن :

«فقط خصمیله چارپشمغه باشلار باشلامز سوق روزکار اجزای وجودینی تارومار ایتدیکندن اوآتشپارهٔ جلادت یوق یره محو اولدی کیتدی.»

کمال

فقره‌سنده‌کی (روزکار - تارومار) سجعی مربوط ومقید اولمدیغندن یعنی (تارمار) دن صکره کلان (ایتدیکندن) کلمه‌سنی (روزکار) لفظنه الصاق والحاق ایده‌میه‌جکمزدن بوسجع (سجع مطلق) انواعندن دیمك اولور.

حال بوکه ینه « دور استیلا » دن :

«خلفی سلطان اورخان ایسه اول حمله‌سنده بروسه‌نك بنیان متاومتنی زیر وزبر واوزمانه قدر رخش غزا اوزرنده بیقرار اولان سریر حکومتنه بوشهر غرابی مقر ایتمشدر.»

فقره‌سنده (زیروزبر - مقر) سجعی (ایتمشدر) لفظیله بر برینه ربط وبنداولدیغندن بوده (سجع مقید) ونام دیکرله (سجع ربطی) قبیلندن اولمش اولور.

سجع مطلق ایچون برقاچ مثال :

« ای شکوفهٔ کلزار ابوطالب (!) وای اسداه الغالب (!) وای مه‌تر (!) بهتر (!)

اهل زمین وزمن (!) وای معدن جوهر حسین وحسن (!) هذافراق بینی وبینك . رأی عقده کشا وضمیر عالم ارا که . . .

فضولی ـ حدیقة السعدا .

وبو سریهٔ جلیله نك اصحابی ثقاة (!) نحلهٔ رواة (!) اجماعی اوزره موکب جلیل القدر مهاجرینندن ایدی . بودقیقه (!) حقهٔ جوهریان سپرده بر عفیفه (!) درکه . .

سرویسی

بوخبر (!) غم آور (!) سامعه کذار سیدالبشر (!) اولدقده مرآت ضمیرلرینه وسیلهٔ کدر (!) اولوب . .

نابی ـ ذیل عیر

احکام عناصرك جریانی (!) اجسام کثیفه ولطیفه یه حلول ایدن برقوت کلیهٔ فلکیه نك اثر سریانیدر (!)

سامی پاشا ـ رموزالحکم .

وسائر (!) بوحوالیده دائر (!) ولانلر بربرلریله محاربه ایتمیورلر . سوزه کلنجه طالع غدار (!) حالا نی تکدیر وآزار (!) ایدییور دییورسکز .

یوسف کامل پاشا ـ تلماق ترجمه سی

سجع مقید ایچون برقاچ مثال :

مراسم توقیر توفیرنده اهمال وتقصیر اولنمیوب خلع فاخره (!) وانعامات زاخره (!) وضیافات وافره (!) ایله ذوی القدر اوغلی طائفه سی مغتنم اولدیلر . وکراتله صحبت واستیناس صوری (!) ودفع توخش مهجوری (!) ایچون عقد مجلس . . .

خواجه تاریخی

الهی واقف کیفیت حال (!) وعالم دقایق افعال سن (!) بیلورسنکه سندن غیری معین ومظاهرم یوقدر (!) واطرافی جوانبده حاسدومعاندم چوقدر (!) عمیم مکارمکدن (!) وکریم مراحمکدن (!) توقع بودرکه بوبنای

مجدد تعميرنده (!) و بوملك مؤيد تسخيرنده (!) الفاظ ر معانيدن جميع مصالح مهيا . . .

فضولی ـ حديقة السعداء

يكه سوار غالب علی ابن ابی طالب كرام اه وجه ايتدی: يارسول اه همكاران خدمت دركاه اولان ياران انجم نظامی مانند فرقدين دوكانه معانق كردن اخوت ايتمكله دلشاد وخرم (!) وبوقوللكی نكايۀ اهمال ايله همخوابۀ محنت وغم (!) ايتمش سز ديدكده . .

سيرويسی

سيده دم قطيفه بوغازی نام ممردن كذراولندقده ديدۀ اشتياق پروره بربحر اخضر بديدار اولديكه تحريك نسيم روحبخشادن صفوف امواجی سواحل آفاقه پيوسته اولمغله احاطۀ پركار مدبصردن بيرون (!) واندازۀ باصره مساحۀ ساحه سنده كوتاه اولمق مرتبه سندن افزون ايدی .

نابی ـ تحفة الحرمين

فقط توحيد خدا (!) ولزوم بعثت انبيا (!) امرنده موفق اوله رق اختلاف عبارات ايله ادا ايتدكلری مألرك كافه سی متناسب ومؤتلف (!) وكويا « جمله نك مقصودی بر اما روايت مختلف » (!) حكمنده در .

سامی پاشا

بونلردن بشقه برده (سجع مفروق) واردركه اوده سبك مفصوله موافق يازيلان مقالاتده جاريدر . اشاغيكی مثاللرده اولديغی كبی .

امام جعفر صادقدن نقلدركه افراد كريه بش كشی يه منحصردر . بری آدم كه بهشت فراقندن نالان ايدی . وبری يعقوب كه يوسف هجرندن كريان ايدی . وبری يوسف كه يعقوب دردندن پريشان ايدی . وبری فاطمه زاهرا كه حضرت رسولك آتش فراقندن بريان . وبری امام زين العابدين كه قرق ييل واقعۀ كربلادن صكره لاينقطع سرشك افشان ايدی .

فضولی ـ حديقة السعداء

مصرده اولان خاندان عباسی شعبه‌سنی اورته‌دن قالدیروب ملوك عثمانیه‌یی خلیفهٔ انام (!) ایدن سلطان سلیمدر . حرمینی زیر اداره‌یه الدرق ممالك عثمانیه‌یی قبله‌گاه اسلام (!) ایدن سلطان سلیمدر .

کمال ـ دور استیلا

جهاداطاعتسزلره عبرتایچونسه توجیب(!) اولنور. چونکه‌عصیانه حاضرلنان قوملر دیگر طرفده ینه اطاعتسز برقومك جهاد سایه‌سنده انقیادینی کوره‌رك قان دوکولمکسزین عرض تابعیت (!) ایدر .

جهادتعمیم دیانت ایچونسه تنسیب (!) اولنور . چونکه‌بردینتعمیم ایدنجه حرب وخصومت، غرض ونفسانیت ، اختلاف مذاهب وادیان مخاطره‌لری کلیاً برطرف اوله‌رق عالمده صلح دائمی حکومت (!)ایدر.

جهاد نشرمعارفه خدمتایچونسه تصویب(!) اولنور چونکه‌معارف منتشراولدقجه مزیت حیات ایله حقیقت انسانیه هرکسجه معلوم اوله‌رق جهل کبی، تعصیب، کبی مغایرتجنسیت کبی ایجاب شروخصومتایده‌جك حالاتك جمعیات بشریه‌میانه‌سندن کیده کیده اندفاعیله‌افکارعمومیه کسب سکون ومسالمت (!) ایدر .

عبدالحق حامد طارق

ـ ترصیع ـ

(۲) عنوان بحثمزك جهت ثانیه‌سی اولان ترصیع ایسه نظم ونثرده مشترك اوله‌رق بر مصراعی ویاخود بر جمله ویا فقره‌یی تشکیل ایدن کلمه‌لرك ایکیدن زیاده‌سی دیگر مصراعده ویاخود دیگر جمله وفقره‌ده مقابللری بولنان کلمات ایله‌هم وزن وهم قافیه اولمسندن عبارتدر .

نظمه مثال:

اجزای بشر جالب تعجیل فنادر
ابقای اثر موجب تحصیل بقادر
کمال

نثره مثال :

حقانیت نام جلیلنه مستعد اولان صولت ورجعتکده توفیق ربانی معینك ـ نفسانیت کام رذیلنه مستند اولان خفت وشدتکده قهر آسمانی قرینك اولور .

عبدالحق حامد

ـ شرائط تسجیع ـ

سجعك مقبولنی مردودندن فرق وتمیز ایتدیره جك قوت سائر محاسن وتزیینات اسلوبك کافه سنده حکمی جاری اولان ذوق سلیم اولدیغی جهتله بوبابده اك زیاده انك مفتقر لطفی اولمقلغمز اقتضا ایدر .

بونکله برابر عامه جه مسلم ومقبول اولان آثار ادبیه یه حقیقةً مدار زینت بولنان اسجاعك مواقعی معاینه وطبایعی تدقیق اولننجه برطاقم شرائط استنباط ایدیله بیلیور که بونلره موافقتی بولنه جق تسجیعاتك اکثریت اوزره رهین مقبولیت اوله بیلمسنی امید ایلدیکمدن شرائط مبحوثه نك عرضنی دخی مناسب کوردم. بونلردن برنجیسی سجعك طبیعی اولمسی، ایکنجیسی کثرت

استعمالندن اجتناب ایدلمسی، اوچنجیسی کمیت وطبیعتجه اسلوبك نوعیله متناسب بولنمسی، دردنجیسی اسجاع مقیده‌ده جمل وفقراتك تطاولنه ویاخود بری دیکرندن حد اعتدالی تجاوز ایده‌جك صورتده قصیر اولمسنه میدان ویرلمامسی، بشنجیسی (سجع اندر سجع)‌ك ایکی مرتبه‌یی تجاوز ایتمامسی ماده‌لریدر.

(۱) طبیعی اولان سجع تأمل وتوقف ایتمکسزین کندیلکندن وارد اولان ویا هیچ اولمزسه تصنع وتکلف شائبه‌لرندن بری کورینانلردر.

فقرات آتیه‌ده‌کی (پناه ـ استنادکاه) و (جسارت ـ شهادت) و (قائل ـ مائل) سجعلری بلا تأمل یعنی خودبخود وارد اولان اسجاع طبیعیه‌دندر.

«ایشته بوحادثه اوزرینه صلاح الدینك جناب حقدن غیری برپناهی(!) وآنك احسان مخصوصی اولان خصائل ذاتیه‌سندن بشقه براستنادکاهی(!) قالمدیغی حالده ینه قطعاً فتور کتیرمیه‌رك مکانه‌یه کیرشمش و حرب وصلحده الخ.» کمال

§

«باخصوص‌که روم پطریقنك دعوایه جسارتی (!) وفاتح طرفندن کندیلرینه ویریلان امتیازاته ایکی اختیار یکیچرینك شهادتی(!)اوزرینه خرستیانلر حقنده‌کی تدابیر احتیاطیه‌سنی ترك ایده‌جك قدر حقه قائل(!) وعدله مائل(!) اولان برذاتدن یالکز مذهب تعصبی ایچون....» کمال

ینه کمال بکك «دور استیلا» سندن شو:

حتی احوال ملك تشریح عللنده اعمال نظرایدن بعض حکیم بوتجارب

ناقصه اوزرینه دولتلر ایچون برعمر طبیعی تصورا تمثیدی. بو خیال هائلك حقیقتدن برائتنی یعنی هر وجود سیاسینك بر حیات دائمیه به مظهریتنی الك اول اثبات ایدن آل عثماندرکه دلائل متسلسله سنك مقدمهٔ کبراسی محمد خاندر !»

فقره سنده کی (ملل ـ علل) و (برائت ـ مظهریت) وخصوصا (عثمان ـ خان) سجعلرینی یوقاریکیلر قبیلندن صرف کندیلکندن کلمش کبی تلقی ایتمك طوغری اولەمز. شوقدرکه سجعلر صنعتدن بتون بتون بری دکلسه‌ده بتون بتون بری کورنمك مزیتنه مالکدر.

افاده‌یی مبدأنده آلمش اولدیغی خط استقامتدن انحراف ایتدیرمامك، لفظاً مطابقتسزلکدن سالم بولنمق وحشو، تکرار معنوی تتابع اضافات، غرابت، ربطسزلق، معنانك لفظه تبعیتی کبی نقایصدن هیچ برینی ایجاب ایلامك اسجاع طبیعیه‌نك خواص متمیزه‌سندندر.

بو حاله کوره امثلهٔ آتیه‌ده‌کی سجعلرك ـ که هر بری شو تعداد اولنان نقایصدن برایکیسنی داعی اولمشدر ـ طبیعی اولمدقلرینه وبناءعلیه مردودیتلرینه حکم ایدرز :

«کمال بنده نوازی ومرحمت (!) وفرط احیا سازی و شفقت (!) اقتضای عالیسی اوزره بودفعه نشان مذکورك برنجی رتبه نشان (!) درخشانیله (!) تبدیلنه ... عرفان پاشا

§

چند برف مضمحل(!)وشدت شتا متحمل(!) اولمغله آفتاب عالمتاب(!)

ونیر اعظم زرین نقاب (!) برج حملدن رو (!) بلکه کوشهٔ ابرو(!) کوسترنجه . . .

لطائف انشا

§

مرهم جریحهٔفؤاد (!) وموميابخش داغدرون مخلص وفامعتاد (!) اولان . . .

کنعان بك مرحوم

§

آستان بلند ایوان شهنشاهینك چاکراخصی(!)وعنایت علیای جهان‌احتوای شاهانه‌نك چراغ مختصی «!»

وله

§

جناب مکرملرینی طرفزدن استفسار امر محال وارسال اخبار رتبهٔ استحاله‌ده برخیال ایکن بودفعه پدرلریله‌ارسال تاریخ «؛» وبردفعه‌دخی پاشامز احمد افندی ایله ایصال سلام بی رنج «؛» اولنمشیدی .

ویسی

قریضهٔ ذمت عبودیه «؛» وخطبهٔ‌تسبیحات دائمیه‌مز«؛» اولان‌تزاید عمر . . .

عرفان پاشا

§

حلیهٔ اصابتدن عاری واسلامیانه ناچسبان اولدیغی غیر متواری‌اولان عقل‌صرف ایله عمل«؛» واکثر عمللری‌دخی اغراض‌ایله‌معلل«؛»اولمغله...

تاریخ عاصم

---

(۲) سجع طبیعی اولنجه اوقدر چوق دوشوریله‌مز کبی

کورینورسه‌ده تسجیع کلامی، قلملرینه طبیعت ثانیه اوله‌جق قدر، اعتیاد ایدن ادبا ملکات مخصوصه‌لری سایه‌سنده بونك هر درلوسنی بولمقده دوچار تکلف اولمزلر. شوقدرکه کثرت اسجاع ـ طبیعی دخی اولسه ـ اسلوبك اطرادینی وبوده ارباب مطالعه ایچون کلالی داعی اولمق مقرر وهله هرشیده چوقلق تدنیٔ قیمته سبب اوله‌جغی مسئله‌سی بوبابده بشقه‌جه ملاحظه‌یه شایاندر.

مثلا « دور استیلا » رساله‌سیله « امیرنوروز » ترجمهٔ حالنی یان یانه کتیروب ده معاینه وموازنه ایلدیکمز حالده البته ایکنجیسنی برنجیسنه زینت ولطافت جهتیله‌ده مرجح بولورز. حال بوکه برنجیسی ایکنجیسنك نصفندن دها کوچوك ایکن انده‌کی اسجاعك عددجه اون ده برینی بریکنده بوله‌میز.

برفقره ایچنده برجنسدن برچوق اسجاعك تعاقب ایتدیرلمسی دخی افاده‌نك آهنکنی اخلال ایتدیکندن بونده‌ده توقی لازمدر بوحقیقتی دخی شو مثال اکلادیر:

«اول مظهر غضب(!) ومنظر قهر رب(!) شرف حسب(!) ونسبدن (!) محروم ایکن غلبهٔ کوکب(!) مساعده‌سنه استنادایله ترك ادب(!) وادیسنی مذهب (!) ایدینوب...»

خواجه تاریخی

آثار هزلیه ومقالات مزاحیه‌ده ایسه سجع برازچوقده اولسه بأس یوقدر. وحتی اومقوله شیلر ایچنده پارلاق پارلاق، تخف

تحف اسجاعك تعاقب وتواليسی افاده‌نك رونق وشطارتنی تزییده خدمت ایده‌جکیچون مقبول عد اولنور .

مثال :

بعده صاحب لقب(!) کثرت سرور (!) ووفرت حبور(!) ایله اظهار شور(!)وشغب (!)ایدرك خانه‌سنه واروب اهلی دردمند خاتونه تبشیر! ولفظ اشك صپایه تبدیل اولندیغنی تقریر(!)ایدیجك عورت برآه‌سوزناك(!) چکوب اولا ضیافت ایچون صرف اولنان نقدینه سنك عرضهٔ تلف اولدیغنه تأسفله :

«بیچاره قاطر مفته صاتلدی سمر یله»

دیه‌رك سینه‌سنی چاك(!)وثانیاً تبدیل لقب برفائده‌یی منتج اولیوب همان تجدید حماریت ایتمش اولمغله :

«سن ینه اسکی خرو اسکی پالان»

«قچن آدم اوله‌جقسك حیوان!»

دیه‌رك چشم حیرت دیده‌سنی کریه ناك (!) ایلمش ودیمش که ای خرلایفهم (!) بوعقل قلیل (!) وبواذن طویل (!) سنی اشکلك دکل بوندن بدترنچه ورطهٔ هولناکه القا وایقاع ایده‌جکنده قطعاً شبهه‌م(!) قالمدی. بونی ادراك ایتمدکمی که صپا دیدکاری خریچه رفته رفته پدر دراز کوش(!) ومادر خراشیده دوشنك (!) خیرالخلفی (!) وکندودن اول آرایش خندق هلاك اولان اسلاف مؤثرالشهیمتنك مایهٔ شان وشرفی(!) اولوب هیچ اولمزسه انلر ایله همرتبه وهمنام اولمق درجه‌سنه وصولله اشك اشك اوله‌جغی دلیل وبیانه محتاجیدر؛ ایکی سنه‌دن صکره ینه اشك... ینه اشك ....!

کانی مرحوم

(٣) انواع اسالیبدن هردرلو سجعه‌نك زیاده مساعد اولان (اسلوب مزین) در .

(اسلوب ساده)یی تزيين ايده‌جك سجعلر آز اولمقله برابر لفظاً زياده مأنوس ولطيف اولمق اقتضا ايدر .

(اسلوب عالی)يه‌كلنجه بونده‌دخی اقتضاسنه‌كوره قوللانلامق ولفظاً علوی اولمق شرطيله‌سجع بولنه‌بيليرسه‌ده بوسجعلر شايد بررزينت حقيقيه مقامنه كچه‌ميه‌جك اولورسه افاده‌نك جديتنی وموضـوع بحثك علويتنی اخلال ايتمك مقرردر . بناء عليه انواع اساليب ايچنده سجع ياپمق خصوصنجه الك چوق احتراز اوزره بولنه‌جغمز (اسلوب عالی) در .

سجع ايچون اسلوب ساده‌يه مثال :

«خاتم الانبياعليه اكمل التحايا حضرتلری جبرائيلك يوزينه‌باقدی. اودخی (يارسول‌اﷲملأ اعلی‌سكا منتظردر) ديدی (انك‌اوزرينه اول‌فخر عالم (ياعزرائيل!كل مأموريتكی يرينه‌كتور) بيوردی. حضرت عزرائيل‌دخی روح برفتوح محمدی‌يی‌قبض ايله‌اعلای عليينه اولاشدردی. صلی‌اﷲ عليه وسلم. ايشته دنيانك حالی بودر : كشی نقدر ياشاسه انجامی فنادرباقی انجق‌خدادر. بوقوناغه هركون كلوب‌كيدن چوق‌اما دونوب كلان‌يوق. وفاسز دنيا كيمسه‌يه قالماز . دنيا وارلغی كمسنه‌يه مال اولماز. »

جودت پاشا ـ قصص انبيا

اسلوب مزينه مثال :

«بوجزيره‌نك‌سكنهٔ ذكوری دشمن كسب‌منفعت‌واطفال‌ونساسی حريص زيب‌وزينت اوله‌رق بونلرده كورديكم نقصانیٔ لطافت طبيعت دل‌محبت موتله محظر مباعدت اولديغی حالده رفيقلرم بزم الفت وانسيته دعوت ويوم‌مخصوصلرنده، شكل‌بناسنده تمامیٔ صنايع معماريه موجود ورصانت ومتانت وكلفتده مثل ونظيری نامشهود اولان، بر معبد مشيد زيارتنه دلالت ايتملريله‌كيديله‌رك درونی‌وبيرونی مشغول‌عبادت وپرستش‌بروبرنا

وناتوان وتوانا ذکور ونساایله طولمش وجوانب زواردن کردن وشاخی قوردله‌لر ایله مزین قرابین لاتحصا تقدیم واهدا اولنمش اولوب میادین وزوایاده ایقاد اولنان بخوردانلردن صعودایدن دود عنبر وعود منتشر ایوان فلك کبود اولور وجابجا کف محناء ساقیات بنات زهره سیماتدن التون کاسه‌لرله حضاره بادهٔ کلکون صونیلور کوردیکمده اورکدم ایسه‌ده بو حالت آهسته آهسته عروق واعصابمه سرایت یعنی برنهر سریع الجریانك ایچنه دوشمشده رسن زرین تار شعاع مهرجهانتابه صاریلوب ساحل نجات وسلامته چیقمغه چالشمقدن بیتاب اولان بیچارکان کبی بنی بیکانهٔ لذت ادب وفضیلت ایتمکه باشلامقله...»

یوسف کامل پاشا ـ ترجمهٔ تلماق

اسلوب عالی‌یه مثال :

حکمادیدیکمز قدمای اشراقیوندن یکدیکری ادراك ایدرك کلمش وطریقهٔ تلمیذ وتلمذله متسلسل اولمش یدی نفر مرد معارف اثردر . ومتأخرلری (افلاطون) اولوب بونك دخی شاکردی (ارستطالیس) در. لکن ارستطالیس بعض مسائل فلسفیه‌ده تفرد واستادینه مخالفتله تمردایدوب سلسلهٔ اشراقیدن منفك ومشائی کروهنه رئیس نومسلك اولدی . فقط مسئلهٔ توحید وتنزیهده اثرقدمادن جدا اولمیوب موحد وامورمعنویه‌یی معتقددر . منطقیاتی ابتدا قوه‌دن فعله کتورن وطبعیات وریاضاته بیان واضح ویرن بواستاد صاحب نظر اولمغله نامداشت معلم اول وفروکذاشت اشتهار مکمل اولدی. فلاسفهٔ اسلامیه‌دن ابن سینا علیه الرحمه بوحکیم فهیمك فلسفیاتی منهجنه اقتدا وتألیف کتب کثیره‌یه اعتنا ایدوب بین العام معروف ومستثنا اولمشدر . آلهیاتده اولان تدقیقاتی شریعت وحکمتله آمیختة وقالب اعتقاد اهل سنته ریخته‌در. نبوت حقنده دیرکه : « عالم روحانیه وجسمانیه‌ده موجود اولان اجناس مخلوقاتك هربری نوعیتلرینه مختص اولان خاصیتله یکدیکرندن ممتازدر. وهرنوعك فعل وحرکتی عالملرینك منشای اولان عالمك مقتضای طبیعتیدر. مثلا ملائکهٔ کرام عوالم روحانیه

موجوداتی اولوب کثافتدن عاری اجسام لطیفه اولدقلرندن هر فعل و عمللری عاللرینك حال وشانی اولان روحانیت اثریدر. چونکه لطیف وکثیف هرجسم وجثه پرورده‌سی اولدیغی عالمك ثمره‌سیدر . و ثمره شجرینك طبیعت وخاصیتیله متکیف ومتخصص اولمق ضروریدر. بوتقدیرجه کافهٔ اجسام مخلوقه منتمی اولدقلری عاللرك طبایع مخصوصه‌لری مزاجنده اولمق اقتضا ایدر .

سامی پاشا ـ رموز الحکم

شو اوچ مثال ـ اسلوبك عمومیتی اعتباریله سداجتنه ، شعشعه‌سنه شدتنه ، علویتنه کوره قوللانیله‌جق اسجاعك دخی لفظاً لطیف ، پارلاق ، شدید ، علوی اولمسی لزومنی ارائه ایچوندر. بوندن بشقه شوده بیلنملی که سجعك بالنسبه اك چوق یاقشدیغی شیلر (مراعاة نظیر) ی ، (تنسیق صفات) ی شامل فقره‌لردر .

مراعاة نظیر ایچون مثال :

عساکر اسلامیه سرعسکرینك اسمی عبداه بن سعد اولوب قلب لشکر انکله معمور (!) ومیمنهٔ جنود عبداه بن عمر ایله منصور (!) ومیسرهٔ عسکر عبداه بن زبیرك قدومیله مسرور (!) ومقدمهٔ جیوش دخی حضور عبداه بن عباس ایله پرنور (!) اولدیغندن محاربهٔ مذکوره (حرب العبادله) دینمکله شهرت بولمش الخ ...

ضیا پاشا ـ اندلس تاریخی

تنسیق صفات ایچون مثال :

صالح یهودی اول فصاحتدن متأثر اولوب ایتدی : « ای عزیز! والده‌ك

کیمدر؟ اما حسن ایتدی : «صفوت خاندان رسالت ، قدوت دودمان نبوت، صدف عفت وعصمت، غرهٔ چهرهٔ علم وحکمت نقطهٔ دائرهٔ مناقب ومفاخر، لمعهٔ ناصیهٔ محامد ومآثر، مادر سادات، مجمع سعادات، شمع عرصهٔ عرصات، بتول عذرا یعنی فاطمهٔ زهرادر .

فضولی ـ حدیقة السعداء

علی العموم موادرسمیه ومؤلفات علمیه ایله مکاتبات وخصوصاً اخوانیات سجعك بالنسبه اك چوق یاقشمدیغی شیلردر. تیاترو اویونلرنده، مکالمه طرزنده یازیلان اثارده، عمومی نطقلرده ایسه سجیع هیچ مناسبت المز .

(٤) اسجاع مقیده‌ده جمل وفقراتك تطاولنه ویاخود بری دیکرندن حد واعتدالی تجاوز ایده‌جك صورتده قصیر اولمسنه میدان ویرلمامسی لزومنی مثال آتی ارائه ایدر : حد اعتدالی بیلدیره‌جك شی ایسه ینه ذوق سلیمدر .

مثال :

... بوواقعهٔ مسرت‌افزادن عموم بندکان وایه‌دار ابتهاج ومسار(!) وتخصیص عدم لیاقت جهتیله مأیوس وطبیعت بشریه اقتضاسندن اولان طول‌امل حکمنجه فرط آرزو واشتیاق ایله‌مأنوس ایکن محض نعمت‌غیر مترقبه اولق اوزره معیت علیهٔ اصفانه‌لریله کامیاب اولان بوعبد ذره مقدار خارج‌ازحیطهٔ تعبیرواشعار مسروروممتدار(!) اوله‌رق مواطبی...

عرفان پاشا

بومثالده (مسار) کلمه‌سنه قدر اولان فقرهٔ اون اون ایکی کلمه‌دن مرکب ایکن فقرهٔ متعاقبهٔ مسجعه فقرة اولیده‌کینك همان درت مثلی قدر کلمه‌دن ترکب وتطاول ایتمش اولمسندن طولانی

معلق قالان (مسار) ك (اوله‌رق) كلمه‌سنه ارتباطنى تبشیرایدن (ممتدار)ه كلنجه‌یه دكین مؤلم ودورادور برانتظارده قالنمقله بالطبع صنعت سجعك ذوقنه واریله‌میور !

بونك سببی ایسه فقرات كلامیه‌دن برینك انقطاعی دیكرینك انقطاعنه تعلیق ایدلمك ذاتاً لسانمزك شیوه‌سنه توافق ایتمدیكیله برابر برده فقرات مسجعه بیننده‌كی فاصلهٔ زمانیه‌نك اوزونلغی موسیقیده صباحلین نقصان براقلمش برنغمه‌نك اقشاملین اكمالی كبی بر حكم آلمسی ماده‌سیدر ظن اولنور .

(٥) فقرات مسجعه اره‌سنه كیرن جمله‌لر بیننده دخی سجعه رعایتدن عبارت اولان (سجع اندر سجع) ـ كه بوندن بر بچق عصر اوله كلنجیه قدر یازلمش شیلرده هیچ كورلمزكن انشای قدیم مقطعك شمدیكی اسلوب مسلسله تحولنده تحدث ایتمشدر ـ اكر ایكی مرتبه‌یی تجاوز ایتمز ومسجع اولان جمله‌لر اوزون‌ده اولمزسه بأس یوقسه‌ده اوچ مرتبه‌سی ـ وباخصوص جمله‌لر مطول دخی اولورسه ـ آهنك افاده‌یی كركی كبی اخلال ایدركه بونی‌ده مثال آتی افهام ایدر :

«الحاصل ذات ملك سماتلرینی یالكز كندم ایچون دكل بتون زمرهٔ مستمندان حقنده عالم معنادن مؤكل برنصیر مشفق اولق اوزره بالتلقی (مشفق برخلق نافع همچو آب) وصف جمیلنی شان عالیلرینه لاحق وصادق (١) وبوخصایص فطریه اوزرینه وظائف انسانیتی دها زیاده اتمام وایفایه موفقیت جلیله‌لرینی تسهیل ایده‌جك مراتب ترقیاتك منتهاسنه قدر واصل (٢) وتناهیدن مصون برعمر جاوید (٣) وتجلیات الطاف مترادفه‌یه مقرون رفیض خاص عدیم النديد (٣) ایله ابدیاً مظهر شادیٔ غیر منفصل (٢)

اولری دعاسنی استکثار مناقب جمیله‌لری وظیفه‌سیله برابر اداره‌وتذکاره جدیر ولایق ( ) بوله‌رق ...»

آثار جدیدهٔ عزت

فی‌الحقیقه بو درلو تداخل اسجاع فضولیده ، ویسیده ، نرکسیده یوقدر . و بو جهتله آثار قدما مسجعیتی اعتباویله صکره‌لری اسلوب مسلسل‌اوزره یازیلان آثار مسجعه‌یه‌مرجح عد اولنور .

ها کرچك اونوتمه‌لم :

ترکجه الفاظ ایله یاپیلان سجعلر ایچنده کوزلی پك‌نادردرکه او نوادردن بریسی وبلکه برنجیسی شو فقرهٔ ادیبانه‌در :

«خزان‌نقدر حزین ایسه بهار اونسبتده روحپروردر . وقتاکه‌نیسان حلول ایدر ، هرشیده بر بشقه‌لق کوریلور . ید قدرت خزانك زهرلی روزکارلریله‌قورومغه یوزطوتان‌آغاجلرك هپسنه روح سرپر . طراوتدن برر تاج‌کیدیرر . هرطرفده موج موج چیچکلر آچیلیر (!)هرچیچکدن رنك رنك نورلر صاچیلیر (!) . »

سجع حقنده یوقاریدن بری بیان اولنان قیود و شروط ترصیع حقنده برشی دیمکه محل براقمدی ظن ایدرم .

— بر استطراد —

انشا پردازان اسلافك و خصوصیله آنلره علی‌العمیا مقلد اولان معرفت فروشان اخلافك تسجیع کلامه‌ویردکاری اهمیت وسائر صنایع بدیعیه‌نك جمله‌سندن زائد اولدیغنه میدانده بولنان

اثرلری شاهددر. شوقدرکه بوحال عند القدما ادبایه مخصوص برعادت جاریه ایکن صکره‌لری الی قلم طوتانلرك جمله‌سیچون بر علت ساریه حکمنی آلدیغندن مثلا دولتك ضبط وقایعنه مأمور اولان مورخ رسمیلره وارنجه‌یه قدر عموم مؤلفلر هرنوع آثار خامه‌لرنده و تألیفه الی ایرمیان صنوف کتاب ایسه آره‌صره مدید ومنفرد واسطهٔ عرض هنر عد ایتدکلری خلوصنامه‌لرنده سجعسز برجمله قاچیرمز اولمشلر ایدی. بونك دها زیاده رهین غرابت اولان جهتی اسلوب‌قدیم مقطعك شمدیکی طرزمسلسله تحولندن صکره دخی دوائر رسمیه‌دن یازیلان محررات‌عادیه‌ده ینه برآرالق سجع التزام اولنمش اولمسی کیفیتیدر.

حالبوکه سجعك اسلوبجه مضراتی فائده‌سنه غالب یعنی، موضوعنك طبیعتی مساعد اولوب اولمدیغنه دخی باقلمقسزین، هرنه یازیلیرسه هرسطرنده برایکی سجع بولنمسی التزامدن لفظ ومعناجه انواع نقایص وقبائح مترتب اولمقله برابر الای الای استعاراتك تعاقب وتوالیسندن تشکل ایدن اسلوب قدیم مقطعه نسبةً بسیط وساده عد اولنه‌بیلان شمدیکی طرزمسلسل ایچنده کثرت اسجاعك هیچده یاقشمدیغی وتکلفسزلك الڭ بیوك مزیتی اولمق لازم کلان کتابت رسمیه‌ده ایسه سجع چوق دخی اولمسه ینه غریب کورندیکی جهتلرله کرك محررات رسمیه و کرك هردرلو آثار ادبیه‌مزجه شو مانعهٔ فصاحت وبلاغتك تأثیرات مضره‌سنی محو وازاله‌یه همت اربابنه واجب اولمشیدی.

عصر اخیرده بربرینی متعاقب مساند اقتداره کلان ومهارت ادبیه‌لرینه آثار قلمیه‌لری برهان اولان عاکف ورشید ورفعت وفؤاد پاشالرك باب عالیجه رسماً اجرا ایتدکلری تنبیهات وتشبثات (*) وطرز جدید ادبك واضع اساسی ، شناسی مرحوم ایله ، معماریٔ حسن طبیعتی اوبنای متینه طرح آرایش وزیبایش ایدن ، کمال بکك دخی هوسکاران حسن انشایه قارشی خارجاً میدانه قویدقلری امثال وموأخذات سایه‌سنده سجع مراقی ارباب قلم اره‌سنده بر درجه‌یه قدر زائل اولدیسه‌ده مطلوب تمامیله حاصل اولمدی .

بوکونکی کون مثلا عاکف پاشانك ، الك اولکی لطافتی ساده‌لکنه عائد اولان ، تبصره‌سنی — الك بیوك مزیتی هر فقره‌سنده برایکی سجعك اجتماعندن عبارت بولنان — معهود کهنه منشأتنه

(*) پدرم رجائی افندی مرحومك قلمه الدیغی بر مسودهٔ رسمیه‌نك کنارینه مشارالیه رشیدپاشا سرخله شو عباره‌یی یازمشیدی « . . . . تصویب وتسریب سجعلرینی براشدیرمك ایچون مصلحت افادهٔ صحیحه وسلیسه‌یولاندن چیقارلمقدن وعباره‌لر تعقید اولنمقدن ایسه ساده‌جه تعبیرات وحسن افادات طریقی التزام بیورلسه دها مناسب اوله‌جغی . »

اوزماندن بری ایسه « تصویب - تسریب » سجعنك عموماً استعمالدن ساقط اولمسی پاشانك کرامت قلمیه‌سنه عائد موفقیاتدن دکلسه غرائب اتفاقیاتدن عد اولنمغه لایقدر .

برده علی العموم محررات رسمیه‌نك منقح وساده عباراتله موضح صورتده یازلمسی وخصوصیله بونلرده قطعا سجع التزام اولنمامسی ١٢٦٢ تاریخنده مجلس والاجه تحت قراره النمشدرکه بوقراری حاوی مضبطه صورتی ، محرری اولان ، رفعت پاشا مرحومك مطبوع مجموعهٔ آثارنده مندرجدر .

رجحان مطلق ایله ترجیح ایدنلر عکسنی ادعا ایدنلردن البته دون وربط کلام کبی الڭ عادی قواعد انشائی وبلکه اصول املایی اوکرنمیان برچوجوغڭ پدرینه ویا والده‌سنه برمکتوب یازدیغی زمان الڭ اولکی همتی (درکار) ی (آشکار) ه سجع دوشورمك جهتنه معطوف اولدیغنی کورمکله ممنون اولانلر ایسه بوحالدن متأثر ومحزون اولانلردن اه اعلم برقاچ قات افزوندر!

مع مافیه بزده دخی امیداولندیغی وجهله بی غرضانه وکرچکدن ادیبانه وحکیمانه مؤاخذات سایه‌سنده برکره ذوق بلاغت وتمیز ادیبانه دینیلان شیلر حقیله انتشار وتعمم ایدنجه اومقوله تکلفات زائده وتصنعات بلا فائده‌یه طرفدار اوله‌جقلرڭ النادر کالمعدوم واسالیب وادبیات عثمانیه‌نڭ نجابت واصالتنه لایق محسنات معنویه وتزیینات صحیحهٔ لفظیه‌ایله فائده بخش خصوص وعموم اوله‌جغی بی اشتباه وبوکا ادبیاتمزجه اووقت ایچنده وقوعه کلان ترقیات کلیه بربیوك کواهدر . انتهی .

— وصف تحسینی —

وصف تحسینی دیدیکمز شی موصوفڭ تعیین ماهیتی ایچون دکل انجق تزیین افاده مقصدیله ایراد اولنان صفتلر، وصف ترکیبلر ویاخود بونلرڭ مقامنه قائم اوله‌جق تعبیرلردرکه قاعدةً زوائددن عد اولنه بیلیرسه‌ده فائدهٔ ادبیه‌جه اهمیت مخصوصه‌یی حائزدرلر .

عبدالحق حامد بکك «صحرا» سندن :

مثلا آفتاب (عالمتاب)
عزم مغرب قیلنجه، ظلمت شب
چهرهٔ عالمه چکر پرده ؛
برسکوت (عمیق) اولور پیدا ،
صانکه خوابه واریر بتون اشیا.
عکس برف زمانه پرورده
کورینور وجه لیل (اسمرده)

نشیده‌سنده‌کی (عالمتاب ــ عمیق ــ اسمر) وصفلری وشیخ غالب مرحومك «حسن وعشق» ندن :

بوشعر (تری) اوقورکن اول ماه
برصوت (غریب) ایشتدی ناکاه
بر طوطیٔ سبز آل (منقار)
بر شاخده ایلر آنی تکرار
کیم دختر شاه چین او خونریز
بوباغه کلور چو صبح (کلبیز)

بیتلرنده دخی (غریب ــ سبز ــ آل منقار ــ کلبیز) سوزلری تزیین کلام ایچون اختیار اولنمش اوصاف تحسینیه‌دن اوله‌رق بونلر افاده‌دن طی اولنمق لازم کلسه معناجه واقعا بر نقصان ترتب ایتمز. شو قدرکه وزن عروضدن قطع نظر بونلرك شعریتجه حائز اولدقلری رنك لطافت ، رونق تصویر دخی قالماز .

وصف تحسینی شعر مخصوصاتندن دکلدر. بونك نثرده دخی پك اعلا یاقشدیغنی اشاغیکی فقره‌لردن اکلایه بیلیرز :

«هاله کوشکی قوجاقلیه‌جق کبی اوزرینه مستولی اولان صالقم سکوداییله

یاپراقلرینك اره‌سنده کچمکده اولان انوارماهتات ـ بارحسرتله بلی بوكلمش سودازده‌درکه یارینك قارشیسنده پابرجای قیام اوله‌رق پریشان صاچلریله جمالنی نکاه استرقابدن صاقلامغه چالیشیر . لیال وصالده مشاطهٔ حسن وآن اولان ماه (منیر) ایسه اوعاشق معشوق ادانك کیسوی (تارومارینی) شانهٔ الماس ایله طاریبور ـ تخیله وصف اولنسه لایق ایدی .»

کمال ـ انتباه

انسانك (الك دقیق) حسیاتی ـ افکارك (الك علوی) درجاتی تشریحاتیله ، تفصیلاتیله ، کمالیله تیاترو کتابلرنده کوریلور ، افکارك شاعرانه واقتدار ادیبانه‌نك الك زیاده مهارت نمای (کمال) اولدیغی برلرتیاترو رساله‌لریدر . ایچنده اویله (فیضافیض) بهارلره تصادف اولنور که هیجان ایله چارپنیر بركوكل او تماشای (روح افزانك) قارشیسنده کچوب ده ساعتلرجه لذتلره صفالره غرق اولمق ممکن دکلدر .

. . . .

ادبیات جدیده (برنازنین) دلربادرکه غربك کمالات ادبیه‌سی استاد حکمتی وشرقك همت وفصاحتی مشاطهٔ حسن وآنیدر .

سامی پاشا زاده سزایی بك

هر حالده موصوفلرینك ملایمی بولنان احوالی مبین اولمق صفت کاشفه‌لری اولان (وصف تحسینی) لردن بشقه ادبانك اره‌صره استعمال ایتدکلری برنوع وصفلر دها واردرکه ظاهرده اوته‌کیلره بکزرسه‌ده بونلر تزیین کلامه عائد دکل مجرد خیالده‌کی غرابتی ، تصورده‌کی نکته ولطافتی کوسترمکه مخصوص اوله‌رق بناء علیه افاده‌دن حذفلری بروجهله قابل اوله‌مز . نشیدهٔ آتیه‌ده‌کی (مظلم ـ روشن ـ پرنور ـ خوشبو) وصفلری کبی .

مطلق بو یرده اولسون زوالم
خورشیدم ایشته قارشمده غارب
خورشید او لکن خورشید مظلم

مشرق قرارمش ، یاتقده مغرب
ماتم لباسم عکسیله کلشن
بر لیل ایسه‌مده بر لیل (روشن)
هپ بشقه بشقه ازهار آچلمش
نخل املمی چشم نزارك ؟
بکزر شهابه سنك مزارك
دوشمش زمینه نوری صاچلمش !
کوکمی یارلمش یارب نه‌در بو ؟
ازهار (پرنور) انوار (خوشبو !)

شعرده اکثریا اکمال وزن ایله برابر رنکین قافیه‌لر بولدیرمق ونثرده ایسه پارلاق پارلاق سجعلره مدار اولمق جهتیله لسان ادبمزك لفظه حقیقةً پك فیضلی وسائط تزیینیه‌سندن بریسی اولان وصف تحسینی سوزجه مطلوب اولان آهنك سلاستك خصولنه دخی خیلیدن خیلی مداردر .

مثلا امیر نوروز ترجمهٔ حالندن : «غازان بهادر ـ که‌زوربازوده زمانتك فریدی ایدی « اثنای کیرودارده امیره راست کله‌رك النده بولنان ویارم قنطار اغرلغنده اولان کرز (اهنینی) برشدت فوق‌العاده ایله کوکسنه اوردیسه‌ده . . . » فقره‌سیله ینه اوکتابدن : « غازیٔ عظیم‌المآثر الینه خدمت دینه‌صالح بویله برواسطه کنجه همان آنی ریاست اداره‌یه کتیرمك وبارقهٔ افکار حق‌پرستانه‌سنی ضیای مهر (منیر) کبی عالم بالادن نشر ایتمك تصورنده بولندی» فقره‌سنده‌کی (آهنین) و (منیر) وصفلری بولنمسه سوزك آهنك لطافتی بیاغی بتون بتون انتفالیده‌جك کبی کورینور .

اشاغيكى شعرلرده بولنان وصف تحسينلردن بو حقيقتدها واضح استنباط اولنور ظن ايدرم :

جهانبان يكانه آفتاب آسمان سايه
خداوند زمانه مسند آراى نكوكارى
بساط هفت اقليمك چراغ عالم افروزى
سرير نه رواقك پادشاه ماه ديدارى
خديو نامور آرايش تخت سليمانى
جهانگير مظفر صف شكاف رزم كرارى
على رزم و سليمان كوكبه سلطان عثمان كيم
روادر طاق عرش اوزره آصلسه تيغ خونبارى

نفعى

عالم حيات نو بولور جانلر باغشلر دمبدم
انفاس روح اللهدر كويا نسيم صبحدم
صحن فلكده جلوه‌كر طاوس زرين بال وپر
باغ جهان پر زيب وفر عالم كلستان ارم

. . . .

مشكين نسيم اولدى هوا عنبر شميم اولدى صبا
كلزاره كلسه غالبا اورمز ختندن نافه‌دم
باد سحردن خوش نسيم خلق خداوند كريم
سلطان عادل خان سليم شاهنشه صاحب كرم
كيخسرو جمشيدفر جمشيد كيخسرو كهر
داراى اسكندر ظفر اسكندر دارا چشم
خورشيدوش پرنور وفر ناهيدوش روشن كهر
كيوان صفت عالى نظر شاهنشه انجم حشم

باقى

(وصف تحسینی) نك الك چوق استعمال اولندیغی یرلر تصاویر شاعرانه‌یی حاوی اثرلردر.

— ایجاد و ترویج الفاظ —

ایجاد الفاظ تعبیرندن اکلایه‌جغمز معنی لغت کتابلرنده اصلا یری بولنمیان کلماتی کیفی اوله‌رق یکیدن تشکیل واستعمال ایتمك دیمك دکلدر. آنجق کلامده اکثریا یکی ونکته‌لی برفکری برطرز نوین وخوش آینده ایله بیان ایچون ترکیب و انشاسی اعتباریله بتون بتون ناشنیده تعبیر ایراد ایتمکدر.

کندیلرینی ترکیب وتشکیل ایدن لغتلر ذاتاً موجود وحتی مأنوس اولمق اقتضا ایدن او درلو مرکبات محضا صورت ترکیبه‌لری اعتباریله‌درکه ایجاده نسبت اولنورلر.

ایجاد الفاظك مقالات ادبیه‌یی نه درجه‌لره قدرشعشعه‌دار لطافت ایلدیکنی آشاغیکی فقره‌لردن آکلایه‌بیلیرز:

«امیرمجاهد بوهمت «تغیر ناپذیر» ینه نظراً جوهر صلابتدن‌مصنوع برهیکل عنصری نه درجه نوادر روزکاردن عداولنسه روادر!»
کمال ـ ترجمهٔ حال امیر نوروز

«امیرك جلادت«رستم پسندانه» سیله برطاقم مهاجمات شدیده‌دنصکره غلبه محمود غازان طرفده قاله‌رق بایدوخان فرقه‌سی هزیمت کلیه ایله رجعت ایلدی.»

کمال ـ کذا امیر نوروزدن

«. . . وبر قوجه زور بازوی عرفانیله ایستدیکی شکله کتیرمك استعدادینی حائز اولەرق وجوده کلان فاتح باروت کبی برقوهٔ «مقاومت سوز» ی طوپجیلق صنعتنده اجرا ایلدیکی تعدیلات وکالات ایله اساحەنك هر نوعنه تفوق ایدەجك برحاله طقوزنجی عصرده کتیرمشدی.»

کمال – جزمی

«بوملعون ایسه دها صاغ ایکن آرزوسنی جادیلره اسناد اولنان قان ایچمکه، جان یاقمغه حصر ایلمشدی. کاه پریخانك شاهانه جمال «عالم تسخیر» ینی، نازنده ادای (روح ائتلافنی) کندی لطافت پژمردەسنه قیاس ایدر، عادل کرای نظرنده کندینك اکا تفوقنی آخر خریفك اول بهاره رجحانی کبی محالاتدن بولور و بو یأس ایله عمر کذشتەسنك هر دقیقەسنی کندنجه بردورهٔ ممات بیلیردی.» کمال – جزمی

«محشرده مزاردن قیام ایدن (التفات پروردکان) المی کبی تعریفی ناقابل برشوق ایله یتاغندن فرلادی.» کمال – جزمی

«اوجهتله بر (خرم بهار سعادتده) کوکده انفلاق سحرك، پرده کشایش ازهارك لطائفیله خیالات عاشقانەسنه مستغرق اولمش برسودازدەیه اوزاقدن آقوب کیدن چایلرك چاغلدیسی نصل کلیرسه پریخانەده مجلسك محاورەسی او یولده تأثیر ایدردی.» کمال – جزمی

«رنك طراوتی هالەده پنبەلکنی کوسترن انعطاف ضیا قدر دلفریب برلطافت – جاذبهٔ جمال وزینت اندامی بارقهٔ مهتابدن برالهة الجمال تصویری دوکلمشده سمانك الك رنکین الك (نجم آلود) بر پارچه سنه بورنمش ظن اولنەجق قدر نظربا بربدیعه ایله قارشیسنه اوتوران پریخانی کورنجه..»
کمال – جزمی

شو نمونەلردن آکلاشیلەجغی اوزره ایجاد الفاظده بری معنایه،

دیکری لفظه عائد اولمق اوزره ایکی مزیت آرانیلیر : مزیت معنویه، احداث اولنان ترکیب موجدینك فکر و مقصدینی دیکر مأنوس اولان تعبیرات والفاظدن دها بلیغانه، دها پارلاق برصورتده مفید اولمسندن، مزیت لفظیه ایسه ترکیبك لفظاً سهل وآهنکدار ورنکین بولنمسندن عبارتدر. بوحاله کوره کمال بك افندینك ایجاد ایتدیکی تعبیر جملهسندن اولان « موانع بر اندازانه» ترکیبی سهل التلفظ اولمدیغی ایچون قصورلی عداولنورلر. شوراسیده بیلنمك لازمدرکه موقعنده اولمیان ایجاد الفاظ بیان اولنان مزیتلری حائز دخی اولسه ینه مقبول صاییلهمز.

اقتضاسنه کوره جابجا ایجاد الفاظ ایله تزیین کلام ایتمك فوق العاده برذوق ادبه، اثیری بردقت افکاره، نهایت درجهده ظرافت طبعه، حسن خیاله مفتقردر.

ایجاد الفاظ طرز جدید ادبه مخصوصدر ظن اولنمسون. آثار قدماده دخی مؤلفلرینك اثر ایجادی اولهرق پارلاق پارلاق برطاقم تعبیرلره تصادف اولنور.

ازجمله نابینك فقرهٔ آتیهسندهکی « خداپسند » ترکیب موجدانهسی خصوصیله استعمال اولندیغی موقعه نظراً کندی کندیسنه وصف اولمغه لایق تعبیرات نفیسه وسلیسهدن اولدیغی انکار اولنهمز.

«نوبت شهادت زیاد بن السکنه انتقال ایلدکده ستمکاران آهن دل اول نخل برومند ایمانی زخم تیغله آرایش فرش میدان ایدوب میوهٔ پیش رس رأسین چیدهٔ انکشت شمشیر ایتمك صددنده ایکن اشارت سلطان رسالت

عليه الصلوة والسلامله برنيچه چابكخيزان تيز دست اسلاميان كفاردن ربودهٔ دوش اهتمام ايلديلر . محبوب بارگاه قدس عليه الصلوة والسلام حضرتلرى اول عاليبخت مسعود العاقبتك سر سعادت مندين كنار مباركنه وضع ايدنجك دست نظرهٔ واپسين كلچين جمال «خداپسند» محمدى ايدرك سير شكوفه‌زار نعيمه طيران ايلدى.

بو فقره‌ده كورديكمز «پيش رس» تعبيرى دخى او زمانه نسبتله الفاظ جديده‌دن ايسه ده كهنه برفكرى افاده يولنده وياقشقسز برصورتده استعمال اولنمش اولديغيچون حكملى عد ايتمدك.

سامى پاشا مرحومك رموزندن شو پارچه‌ده‌كى (عليين پرواز) دخى تعبيرات جديده‌دن اوله‌رق كلامى خيليدن خيلى تزيين ايلمشدر :

« لكن انوار معارف توحيد ايله قلبى معمور وانبساط صلاح وعفتله هروقت وساعتى مسرور اولان پاكان دركاه آله عندالنوم وعندالانتباه فرشتكان [عليين پرواز] ايله همراز وهمراه اولورلر.»

آثار شعريه نثر قدر ايجاد الفاظه مساعد كلدر. بونكله برابر فضولى كبى نفعى كبى نديم كبى شيخ غالب كبى سخن آفرينانك اثرلرى قارشديريله جق اولورسه زمانلرينه كوره برطاقم يكى تعبيرلر كوريلوركه بونلر كنديلرينك اثر ايجادى اولديغنه دها يوقاريكى زمانلره طوغرى چيقلديغى حالده هيچ برشاعرك ويامنشينك سوزلرنده كوريله‌ماميسله استدلال اولنور. اخلافه كوره ايسه او تعبيرلرك يكيلكى رفته رفته زائل اوله‌رق هله برچوغى بوكونكى كونده بين الادبا

عادتا تعبیرات روز مره صره‌سنه کچمشدر . نته کیم کمال بك افندینك دخی بعضیلری ارائه‌اولنان الفاظ موجدانه‌سندن بالنسبه قدیم اولان برطاقمی الحالة هذه تعبیرات مأنوسه‌دن اولمشدر . فقط هر حالده فضیلت ایجاد اربابنه عائددر .

وسط حالده‌بولنان شاعرلر، منشیلر دخی‌بعضاً ایجادالفاظه قالقیشیرلرسه‌ده اکثریا موفق اوله‌مزلر . ازجمله‌شعرادن ثابتك ظفر نامه‌سندن :

حشر درحشر صف بصف طوردیلر
حشر درحشر اوز که دیوان ایدی

مصراعلرنده‌ـ شاعرك غالباپك بكنه‌رك ـ استعمال ایتدیکی (حشر در حشر) تعبیری برنوع اثر ایجادصایلسه بیله یوقریده بحث ایتدیکمز ایکی مزیتك ایکیسندن‌ده محروم قالدقدن بشقه (حشر) کلمه‌سی ساکن ایکن متحرك قیلنمق کبی برغلط تحکمی ایله‌ده آلوده بولنیور . شیخ غالبك ایسه :

والحاصل اوجیش موج در موج
صد رنکله کلدی فوج در فوج
الواله هرکروه یکتا
انوار مجسم ایدی حقا
پرتولری قیلدی رنك در رنك
انوار خیالی جنك در جنك

شعرندن برنجی واوچنجی بیتلرده‌کی (موج‌درموج)ـ (فوج درفوج) ـ(رنك‌در رنك) ـ (جنك‌در جنك) تعبیرلریده اثر

ایجاد عداولنمقجه ثابتك «حشردرحشر»ندن اهمیتلی دکلسه‌ده هیچ اولمزسه بونلر اوته‌کی کبی مناسبتسز وصغوق‌ده دکلدر .

یکی برفکر افاده‌سیچون برکلمه‌یی لغتجه مقرر ویا خلقجه معروف اولان معنایه ازچوق مغایر برمعناده استعمال ایتمك‌دخی ایجاد الفاظ توابعندندر .

(اوراق پریشان)ده مندرج : «صعوبت ایسه سلطان سلیم کبی‌عظمتی صحیحاً‌عجایب عالمدن معدود اولان برتمثال تاریخنك هیئت مجموعه‌سنی‌کوز اوکنه‌کتیرمکدر» فقره‌سنده‌و (طارق)ده مندرج : « دمینکی لطیفه‌لر برطرف، قزم کرچکدن بر تمثال خوارقدر» سوزنده بولنان « تمثال تاریخی» و« تمثال خوارق » ترکیبلری کبی. چونکه تمثالك هرکسجه بیلنان‌معناسی (صورت) اوله‌رق بوراده ایسه‌لغتك بربشقه‌فکر جدیدی متضمن اولدیغی محتاج اخطار دکلدر .

یوقاریده کچن برمثالده‌کی « هیکل عنصری » ترکیبی دخی بوقبیلدندر . مؤاخذه ، هائله ، فاجعه ، حسیات کبی لغتلر ـ که زمانمزده هربری بربشقه فکرایله استعمال اولنمقده‌در ـ بتون ایجاد الفاظه عائد اولور .

(۲) ترویج الفاظه کلنجه بوده ذاتاً مستعمل اولمیان ویاخود مرور زمان ایله‌منسی واستعمالدن ساقط‌اولان تعبیرات وکلماتی‌برصورت حسنه‌ده یکیدن‌استعمال ایله‌رواجیاب‌ایتمکدر.

مثلا نرکسینك: « جیش عرمرم کثیر الزحام آدمیان ساز وسلب صورت وجماندن عریان اولدقلری حالده...» عبارەسنده استعمال ایتدیکی (عرمرم) تعبیرینی بوقدر سنه‌لردن صکره کمال بکك دخی بیت آتیده و بر صورت حسنه‌ده اوله‌رق استعمال ایتمسی ترویج الفاظدن معدود وبوتعبیرجدید ایله‌شعرینك کسب ایتدیکی رونق بیاندن مستغنیدر .

بر حزب قلیل ایدی معینم
اعدا ایسه لشکر عرمرم

بوندن‌بشقه‌بوکونکی کونده‌ادیب‌مشارالیهك‌اثارنده‌کورلمکده اولان (صائل) کبی (بادره) کبی لغتلر وبراز وقتدنبری عموماً قوللانلقده اولان (انتحار) کبی (عائله) کبی (تشریع) کبی کلمه‌لر زمانمزده رواج بولمش تعبیرلردن دکلیدر ؟

ترویج‌الفاظ‌لزوم‌شریطه‌سنه‌موافق‌اولورسه‌نتیجه‌بخش‌اولور. یوقسه‌لغت‌کتابلرینی قارشدیدوب‌ده برطاقم‌ایشدلمامش سوزلری هیچ بر لزوم دخی یوق ایکن استعماله قالقشمق فائده‌سزدر .

—

ــ خاتمه ــ

عجبااول‌امرده برلسانك‌قواعد عادیه‌وادبیه‌سی تعیین‌وتدوین اولنورده صکره خلق اوقواعده توفیقاً‌می سوز سویلر وادبا دخی اثارینی اکا کوره‌می یازار؟ یوقسه ابتدا خلق برلسان ایله متکلم اولور وادباسی دخی اولسانده اثارینی میدانه‌اثارده بعده

فصحانك طرز تكلمندن قواعد لسان وادبانك آثار بديعه‌سندن دخی قواعد ادبیه استنباط واستخراج اولنور ؟...

شبهه يوقدركه طوغرى اولان ايكنجيسيدر. بوحالده بزم عثمانليجه بر لسان ايسه انك حقنده دخى بو قاعدهٔ طبيعيه جارى اولمق وبناء عليه لسانمزك صرف ونحوى وبيان و بديعى (يعنى بلاغتى) دخى كنديسندن چيقارلمق لازم كليردى .

ايشته مؤلف حقير بو حقيقتى دائما درخاطر ايلسندن طولاييدر كه ــ شو خاتمه ايله قسم اولى رهين تمام اولان ــ اثر ناچيزانه‌سنه درج ايتديكى قواعد ادبيه‌يى ، آثار قلميه‌لرى ادبيات مليه‌مزه بحق شرف ويرن ، اعاظم ادبامزك آثار بديعه‌سندن اخذ ووضع ايدركى يازمغه چالشمشدر .

بو درلو قواعد ادبيه عربده ذاتاً پك مكمل اوله‌رق موجود ومضبوط بولنديغى حالده بزم ايچون بونلرى يكيدن يازمغه وبر طاقمنك اصطلاحات وتعريفاتنى تغييره نه احتياج وارايدى؟ ديانلره جوابم شوندن عبارتدر: اوت بندكز جه احتياج پك قطعى ايدى كاشكى اواحتياجى كورمسه‌ايدم ده يكيدن برشى يازمق ايچون برچوق تتبعات مزعجه ايله سنه‌لرجه اوغراشه جغمه حاضر ترجمه‌سى موجود اولان مطولى خلاصه ايله ايشك ايچندن چيقيوره‌يدم! لكن نظمده، فقط تعقيده دوشولمامك وسوزك طبيعيلكنه دخى خلل كلمامك شرطيله، ايستديكمز كبى تأليف كلام ايدوب طوريركن ارتق معانيده‌كى ذاتاً بش ياشنده برچوجغك ده پك اعلا تقدير ايده‌بيله‌جكى تقديم وتأخير مواقعنى اوزون اوزادى‌يه تعيين وارائه‌ده‌كى عبثى دوشونن وبزم لسانده

کنایه تعبیرندن عمومیت اوزره اکلاشیلان معنی سادەجه مفهوم
مخالفنی قصد ایله سوز سویلمکدن عبارت واکثریا تعریض ایله
همپا کیدر بر قاعدهٔ بلاغت اولدیغی حالده بونی عربك قواعد
بیانیه‌سندن اولان وبتون بتون بشقه بر ماهیتده کوستریلان
کنایه‌یه حمل ایتمك طوغری اوله‌میه‌جغنی ملاحظه ایدن واستعاره
بحثنی اوقدر تقسیمات وتعریفاته دخی بوغمقسزین بر عثمانلی
چوجوغنك اکلایه‌جغی کبی ساده ومطرد بر یولده اکلاتمق
امکانی متفکر اولان وجناس کبی قلب کبی هیچ فائده‌سز بر طاقم
صنایع لفظیه‌یی، مجرد عربك بدیعنده بولندیغی وقدمای ادبادن بر
چوقلرینك دخی بر تهالك تام ایله قبول واجرا ایتدکلری ایچون بوکونده
بلاقید وشرط عینیله وتمامیله قبول ونقل ایدیویرمك، ادبیاتمزك
حال حاضرینه کوره، جائز اولسه بیله ثمره بخش اولور شیلردن
بولنمدیغنی تأمل ایدن والحاصل ــ عربجه دیمك اولمدیغنی تسلیمده
چاره‌سزلك درکار اولان ــ عثمانلیجه‌نك قواعد ادبیه‌سی دخی کندی
طبیعتنه، مزاجنه، حالنه کوره تعیین وتدوین ایدلمك اقتضا
ایده‌جکی اعتقادندن، کندیسنی الەمیان بر آدم ایچون بو یوله
کیتمکدن بشقه چاره یوق ایدی .

بو افاداتدن اثر احقرانه‌مك حاشا مکملیتنی، قصورسزلغنی، احتیاجه
تمامیله موافق ویا سائر امثالنه فائق اولدیغنی زعم ایلدیکم کبی بر حکم
چیقارمق شیمهٔ انصاف ومروته یاقشمز . بنده‌کز نهایت درجه‌ده
عجزمی بیلانلردنم . بو عجزایله برابر لسانمزك وخصوصیله ادبیاتمزك
قواعد وضوابطنه دائر یازیله‌جق شیئك بو یولده اولمسنی آرزو

ایدرم. ایشته بو آرزو نتایجندندرکه (تعلیم ادبیات) غالبا بر چوق افکاره کوره بتون بتون پریشان، احتمالکه بعض فکره کوره اولدقجه مرتب بر صورتده میدانه چیقدی !

شمدیلك بو بر چغیردر، فقط کرچکدن سرمایه دار علم وادب اولان قلملرك مسلوك قدم اهتمامی اولورسه ادبیاتمزی مرکز کماله ایصاله قابل بر طریق اوله بیلیر امیدنده یم .

نابجا تعصب کبی، عنادی مخالفت کبی، اعراض واغراضدن بری بر نظرله باقلدیغی حالده تسلیمنده تردد ایدلمیه جك حقیقتلردندرکه شیمدیکی حالده لسانمزیك قارمه قاریشق، ادبیاتمز ایسه پك مختلف الاشکال بر حالده در. مع مافیه سائر ملل متمدنه کبی بزده لسانمزه لایق اولدیغی قدر اهمیت ویره رك اصلاح واکماله حکیمانه چالیشیرسه ق عثمانلیجه فنون وادبیات ایچون اك برنجی لسانلردن معدود اوله جق درجه ده حائز اولدیغی استعدادك اثارینی پك از وقتده اظهاره باشلار.

فقط بر لسانك اصلاح واکمالی تشبثات جسیمه دن بر ایش اولدیغنه کوره بو بابده افرادك ـ اکثریا یکدیکرینه بکزه مز صورتده کی ـ آمال وآراسی نتیجه بخش موفقیت اوله مز. بونك ایچون البته بر انجمن دانشه لزوم قطعی کورینور . خصوصیله لسان بحثنده اویله بر هیئت علمیه نك مذاکره سنه معلق قالمش بر طاقم مسائل اساسیه واردرکه اعتقاد احقرانه مه کوره مسائل آتیه دخی او جمله دندر:

(۱) لسان عثمانیده تداول ایدن کلمات والفاظ مفرداتجه علوم وادبیات ایچون کافیمیدر دکلیدر ؟

(۲) عثمانلیجه ایچون آیریجه برلغت کتابی ترتیبی لازممیدر؟ لازم ایسه نه اساس اوزره یاپلملیدر .

(۳) روحانیاته، اخلاقیاته دائر پك چوق دقایق فکریه‌یی افاده ایده‌جك تعبیر بولمقده ضرورت چکرکن مثلا ارسلانك عربیده، فارسیده موجود اولان اوتوزایکی درلو اسمنی بلله‌مکه دائما محتاج اولوب طوره‌جقمی یز ؟

(٤) املامسئله‌سی هرکسك کیفنه‌می تابع اولوب کیده‌جك؟ وبونك ایچون قواعد مطرده تعیینی قابل دکلمیدر ؟

(٥) قاعده‌جه، شیوه‌جه ، اصول بلاغتجه بربرینك عینی اوله‌رق دنیاده ایکی لسان بولنه‌بیلیرمی؟ برلسان دیکر برلسانك اصول فصاحت وبلاغتجه محکوم وفرمانبری بولندقجه اولسان ایچون ترقی ممکن اوله‌بیلیرمی ؟

(٦) عرب وعجمك قواعد مخصوصه‌سندن بزده جریانی لابد اولانلر هانکیلریدر. وبونلر ترکجه‌نك صرف کندی قواعدیله مخلوطاً می تدوین اولنملیدر ؟

(۷) عربی وفارسی لسانلری عثمانلیلرجه اعتباردن بتون بتون ساقطمی اولملی ؟

ایشته بونلر کبی برطاقم مسائل اساسیه تشکیلی ترقی جویان لسانك جملهٔ آمالندن بولنان، برانجمن علمینك حل وحسمنه قالمشدر. بنده کزك رأی مخصوصمه کلنجه لسانمز مفرداتجه هم ناقص، هم زائددر. ناقصدر: اصطلاحات فنون ایله برابر روحانیاته، اخلاقیاته دائر برچوق شیلری افاده ایده‌جك الفاظ وتعبیراتك بولنه‌مامسی

جهتيله زائده‌در: برطاقم حيوانات واشيانك هر برينه مخصوص متعدد اسملر ، كلمه‌لر بولنمسى اعتباريله .

بنـاءً عليه نواقصى عربى وفارسيده بولديغمز حالده يكيدن استعاره ايله اكمال ايدر وشايد بوله‌مز ايسه‌ك كنديمز وضع ايلرز. زوائده كلنجه انلريده كلدكلرى يره كوندريرز.

عربى وفارسيدن آلديغمز لغتلر تحديد ويكيدن اسـتعاره ايده‌جكمز شيلر علاوه اولندقدن صكره تركجه سوزلرله مخلوط اولمق اوزره برمكمل قاموس عثمانى ترتيبى اهم مهماتدر .

املانك تنسيق وتقريرى قابل وبونك خللدن محافظه‌سى ودائما مطرد برحالده بولنمسى تدوينى اقتضا ايدن برمكمل (قواعد عثمانيه) ايله برابر، ديديكم يولده، برقاموس عثمانينك وجودينه وابسته‌در.

هر بر لسانك شيوه‌سى ، طرز بلاغتى ، اصول ادبيه‌سى كنديسنه مخصوص اوله‌رق بونلرك هيچ بريسى ديكرينك عينى اوله‌مديغى كبى عثمانليجه دخى طرز بلاغتى ، اصول ادبيه‌سى اعتباريله بتون بتون بشقه بر لسـاندر . (بوكا تركجه ديميوب عثمانليجه ديديكم ايسه عربى ، فارسى ، صرف تركجه الفاظدن تركب وتشكل ايتمسندن واصل كندى قواعدندن بشقه ديكر ايكى لساندن اخذ اولنان برطاقم قاعده‌لره دخى تابع بولنمسندن طولاييدر).

برلسان ديكر برلسانك اصول فصاحت وبلاغتنه تابع وفرمانبر اولدقجه ترقى ايده‌مز . بناءً عليه لسان عثمانينك ترقيسى دخى كندى استقلال احرارانه‌سنه ترك ايله اولور .

عرب وعجمك بزده جاری اولان قواعدی تفریق وقواعد ترکیه ایله مزج اولنملی وعمومنه قواعدعثمانیه نامی ویرلملی ودائما او حکمده طوتلملیدر .

عثمانلیلر ایچون عربی وفارسی تحصیلی الزمدر . فقط بونلر عثمانلیجه‌یی تحصیله مدار اولور دیه دکل مستقل بر لسان اولمق اوزره جدی بر یولده وبر اصول مطرده ومستحسنه تحتنده تدریس وتعلیم اولنملیدر .

تمّ

بیك شکر خدایه، قسماً ایشته
اتمام اثر میسر اولدی .
اولدقجه نظام بولدی حالی ،
تمثیلی دخی مقدر اولدی .
عجزم بوکاده اولوردی حائل ،
توفیق آله یاور اولدی .
اقداممی ایلدی مشید ،
کوچلکلر اکا محقر اولدی .
ثانیسنه‌ده موفق اولسون
خامه‌م که بوکا مظفر اولدی .

ـ لاحقه ـ

٢٨٣ نجى صحيفه‌ده‌كى (ادب كلام) بحثنه راجعدر .

بعض كلمات و تعبيرات تركيه اولوركه صورت املاسى هنوز تقرر ايتمامشدر ويا تقرر ايتمش ايسه‌ده كوچلكله يازيلير واوقونور وياخود ديكر الفاظ ايله داعئ التباسدر. ايشته اودرلو كلماتك وتعبيراتك يرينه ـ غريب اولمامق شرطيله ـ عربى ويا فارسى كلمه‌لر استعمالنده برباس اولمدقدن بشقه من جهةٍ يعنى املاجه بيان اولنان محاذيره ميدان ويرميه جكندن طولايى فائده‌بيله واردر. مثلا (ينندى) ويا ديكر املا ايله (ينتى) لفظى تركجه بركلمه اوله‌رق اقتضاسنه كوره هر يرده ايراد واستعمال اولنمسنه (ادب كلام) جه برمانع يوق ايسه‌ده صورت املاسى حقيقةً چاپراشيق وسرعت وسهولتله اوقونمسى مشكل اولديغيچون حين اقتضاده انك يرينه اومعناده مستعمل ومأنوس اولان (مأكل) كلمهٔ عربيه‌سنى ترجيحاً قوللانمق البته دها مناسب و (اصطلاح پاره‌لمق) كبى محذورلردن سالمدر .

انتهى

شو بحث مهم، بالفعل معارف عموميه نظارت جليله‌سنه رونق بخش استيهال بيوريلان، دولتلو مصطفى پاشا حضرتلرينك بو دفعه يعنى اثر حقيرانه‌مك طبعى قرين ختام اولديغى اثناده مخصوصاً واقع اولان اخطارعالئ دقيقه دانيلرندن مقتبس ومستفاد بولنمشدر.

فنون ادبیه‌ده‌کی مهارت ذاتیه وتعمیق وتدقیق مباحثده‌کی قدرت کلیه‌لرینه، تاریخ بی نظیر عالیلری دخی عادلانه شهادت ایدن ناظر مشارالیه حضرتلرینك مؤلف حقیره شویله بر اخطارده بولنملری ظاهراً تنزل ایسه‌ده معناً ینه کندیلرینك قدر عالیٔ معارفپروریلرینی برقات دها اعلا ایلیه‌جك افعال مشکوره‌دن عد اولنسه لایقدر، چونکه بو حرکت مشارالیه حضرتلرینك (تعلیم ادبیات) ی ـ ازهرجهت دکرسزلکنه دخی باقمقسزین ـ کمال دقتله مطالعه بیوردقلرینه دلالت ایدرك بومطالعه نتایجندن اولان اخطار دقایق‌پرورانه ایسه وطنه خدمت املیله‌چیقاریلان بومقوله آثارك اصحابنی تلطیف وتشویق مقصدینه عائد وبومقصد عالی دخی قدرشناسلق کبی وطنپرورلك کبی خصائل جلیله‌یه منتهیدر.

ایشته هم مشارالیه حضرتلرینه قارشی وجیبهٔ ذمت اولان تشکرات مخصوصه‌می علناً ایفا، هم ده اخطار سامیٔ معارفپروریلرینك فائده‌سنی ارباب مطالعه‌یه تعمیم ایچون شو لاحقه‌یی تحریره مبادرت ایلدم.

استاد محترم عطوفتلو کمال بك افندی حضرتلرینك
تقریضیدر

سوز نه قدر مؤثر بر بدیعهٔ فطرتدرکه بونجه اقوام فاضله‌نك معمورهٔ عرفان بشره یادکار ایتدیکی تأسیسات عالیه و مصنوعات نفیسه‌دن بیکده برینك ـ انقلابات حوادث ـ اعماق زمینده مستور اولان پارچه‌لرندن بشقه بر اثرینی براقمامش ایکن آثار ادبیه‌لرینك ـ بر طاقمنی بتون بتون محو ایدن ـ ظلم آتشلری، جهالت طوفانلری بیله برطاقمنك حتی برحرفنی حافظهٔ انامدن ازاله ایده‌مامشدر.

سوز نه قدر مؤثر بر قدرتدرکه جهانك اك بیوك علامه‌لرندن برینی «ظهور اسلامده سیف شریعته قارشی طوران متعصبین عرب حکم بلاغته مقاومت ایده‌مدیلر» مألیله شانه ستایشخوان ایلمشدر.

سوز نه‌قدر جاودانی برجوهر طبیعتدرکه بیت الهی برقاچ کره تعمیر ایدلدیکی حالده اوزرینه تعلیق اولنان قصائد

سبعه‌دن هیچ برینك بر بیتی تغییر ایدیله‌مامشدر.

سوز نه قدر مقدس بر ماهیتدرکه موجودات ایچنده خالق موجوداتدن بشقه مخلوق اولمدق بر شی وار ایسه اوده نوع کلامه داخلدر.

ایشته بو علویت اقتضاسندندرکه سوز دنیاده هر موجودك تعریف ماهیتنه واسطهٔ منفرده ایکن کندی مزیتنك بحقٍ تعریفندن عاجز قالیور.

او برخورشید روحانیدر: ابعاد مطلقهٔ ذی‌حیاتی اولان فکر نامحدود بشردن ضیاپاش اولدیغی عوالم تصور الوان کوناکونی، اشکال رنکارنکی ایله نکاه‌ابتصاره اظهار ایدر. لکن ماهیتنی اکلامق ایچون آینهٔ نظر و دریای خیاله عکس ایتدیرلملك ایستندکجه کورینان عینی دکل نورانیلکنی بتون بتون غائب ایتمامکله برابر شعشعهٔ عالم آراسنده تجرد ایتمش برمضطرب سایه‌سیدر.

او بررسام بدایعدر: بیك درلو خیالی لوحه‌لر اوزرینه بیك درلو نظری الوان ایله ــ محاسن طبیعتدن هانکیسنه

اولسه ـ برصورت ویرر. حتی تمثالرینی عکس مشخص
کبی معدوم ایکن موجود کوسترر. فقط کندینی تصویر
ایتمك ایستدیکه یالکز ظواهرینی تجسم ایتدیره بیلیر. معنویاتی
ینه بولندیغی عالم بالای استنارده منزوی قالیر.

یا بو جوهر علوینك حقیقتنی تماميله تصویر و بلکه تصور
قابل اولمدیغیچون خواص و اوصاف ظاهره سنی تحریدن بتریمی
لازمکلیر؟ بالعکس بوتحری الزمدر، چونکه ادراك بشرده بر
سیماشناسلق قوت غریبه سی واردرکه مجردات وروحانیات
ایچون حاصل ایتدیکی فکرلری هپ او قوتله اوصاف
ظاهره دن استدلال ایدر. ولو اوصاف ظاهره ینی اولسون
عجبا تمامیله تعیین و تدوین ایتمك ممکنمیدر ؟ البته دکلدر .
نامحدود اولان فکرك آثارینه برحد وضع ایتمك نصل
قابل اوله بیلسون ؟ معمافیه انواع مخلوقاتك کافه سی
بیلنه مدیکیچون مناقب طبیعیاتی تقسیمات فنوندن خارج
طوتمق لازم کلمیه جکی کبی محاسن کلامك حصر وتعدادی

محال اولدیغیچون ادبیاته بر طاقم قواعد وضع ایتمکده عبث عد اولنه‌مز .

اما دنیله‌جك كه : دنیایه بونجه مؤلفین ادب كلمش ، هیچ بری ـ اوقویوب یازمق بیلدیکی مجهول اولان ـ «اومروس» ویاخود «نابغه» کبی براثر میدانه کتیره‌مامش ! ـ عصرمزده پك كوزل مطول اوقوده‌بیلیر بر چوق ذاتلر وار ، ایچلرندن بعضیلری ادیبانه ایکی سطر بر تذکره یازمغه وشاعرانه ایکی مصراع سویلمکه مقتدر اوله‌میور ؟ بویله مصنفلرینه ، معلملرینه بیله افاضهٔ اقتدار ایده‌میان بر فنك تدویننه نه فائده حاصل اولور ؟

فی الحقیقه هر ادبیات اوقویان ادیب اولمق لازم کلمیور ، بلکه برنجی درجه‌لرده ادیب اوله‌رق یارادیلانلر استعداد فوق العاده‌سنك آثارینی ابراز ایچون ادبیات ایله اشتغاله محتاج اولمیور . حتی کونش ظلمتدن طوغدیغی کبی اکثر اقوامك الڭ بیوك شاعرلری جهالت زمانلرنده ظهور ایده‌کلمشدر ، بونکله برابر شوراسی شایان دقتدرکه

بر وقت مثلا انكلتره‌ده فنون ادبيه حقيله مدون دكل ايمش، ايچلرنده «شكشپير» كبي دنيايه مثلي پك نادر كلانلردن بر شاعر ظهور ايتمش؛ فقط زمانده آنجق برقاچ اديب دها وار ايمش. شمدي فنون ادبيه مدوندر، آره‌لرنده بر «شكشپير» يوق؛ لكن برقاچ بيك مؤلف وار.

كمالات فكريه‌يي و او قوتله ترقيات عالمي بو درجه‌يه كتيرن خاصه اصحاب ذلملك فوق العاده اولمسيله برابر ندرتي دكل فوق العاده اولماسيله برابر كثرتيدر.

نه حاجت! لسانمزده دها برقاچ سنه اول ادبيات طرز حقيقيسنه ميل ايتدي، طبيعته مطابق برقاچ مثال ميدانه كلدي. شمديكي اثرلرده كوريلان لطافت وخصوصيله او آثار لطيفه‌يي ميدانه كتيرمكده اولان سهولت محتاج تعريف دكلدر.

ملتك ادبياته اولان قابليت كليه‌سني طريق استكماله سوق ايچون لازم اولان اسبابك بريده قواعد ادبك بزه مخصوص برطرزده تدويني ايدي، مزياتني افهامه نامني

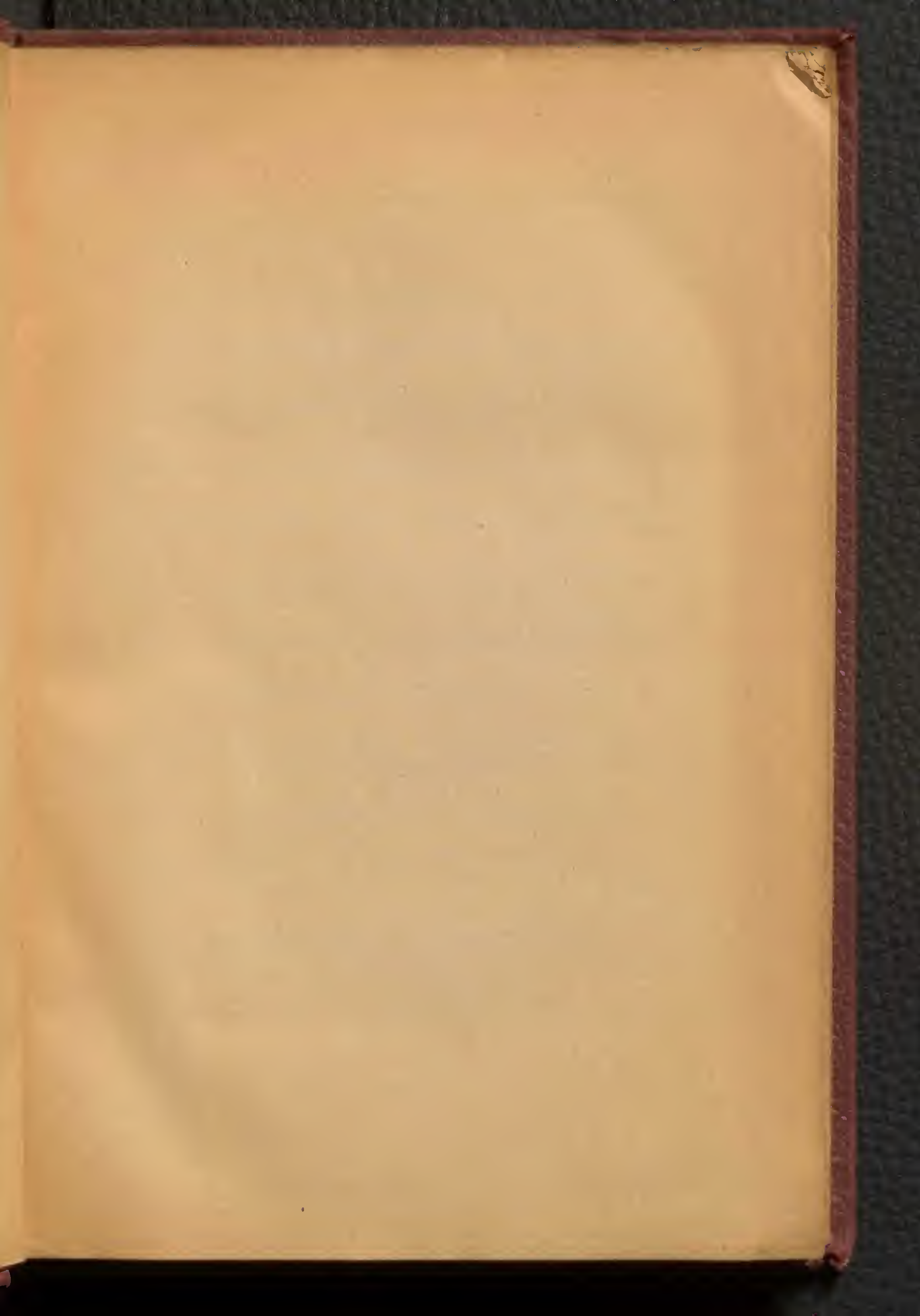
ذکر ایتمك کافی اولان ادیب معرفت پرور اکرم بك تعلیم ادبیاتنده احتیاجی ایفا ایلدی .

مؤلف اثرینك برنجی اولدیغندن و اوجهتله نقصانندن بحث ایدیور. فی الحقیقه اثر لسانمزده برنجیدر. و او جهتله نقصانی دکل حق تقدم کبی برفضلی واردر. مع مافیه احتمالکه نقصانی ده بولنه بیلیر. فقط بر ملتده ادبیات کبی اکثر قواعد زمان ومکان ایله تبدل ایدن برفنی تدوین ایتمکده موجود اوله بیله جك نقصان نه بشقه برلساندن ترجمه ایتمکده کوستریله جك کمالاته غبطه رسان اولور.

تعلیم ادبیات نورسیدکان معرفته نه قدر بیوك برخدمت ایسه من غیراستهال منسوبلرندن عد اولندیغم طرز جدید طرفدارلرندن بر برادر وجدانمك محصول عرفانی اولدیغی ایچون نفسمجه دخی اوقدر معتنا برمدار مفخرتدر.

خالق لوح وقلم سعینی مشکور ایتسون.

نامق کمال

برنجی قسم

اعتذار و اخطار

سهو ونسیان، که برلازمهٔ بشریتدر ، بنم کبی سرمایه‌سی عجزدن عبارت اولانلر ایچون مطلق الوجوب اولور.

بوحقیقتی سویلمکدن غرض (تعلیم ادبیات)ك مندرجاتنده آزیجق دقتله اصلاح ایدیله بیله جك برطاقم آچیق یا کلشلقلره میدان ویرلدیکنه اثر طبع اولندقدن صکره واقف اولدیغمی عرض ایتمکدر. ازجمله ٧٨نجی صحیفه‌ده عالینك. « آثار بحرینك . . » دیه‌رك باشلایان عباره‌سنك اوراجه هیچ مناسبتی یوق ایمش و٨٢نجی صحیفه‌ده ، فتح ایله قوللانیله کلان ، (اساس) کلمه‌سی مفرد ایکن سهواً (اولاد ـ عجائب) جمعلری آره‌سنه قونلمشدر. کتابده ترتیب سهوی اوله‌رق (صلحاء بنت ایوب) یرینه «صلحاء بن ایوب» و(سایبان) یرینه «صایبان» یازلمق کبی غریبه‌لردن ماعدا نقطه وحرف وحتی کلمه زیاده‌سی ونقصانی قبیلندن دها بر خیلی خطالر موجود ایسه‌ده سیاق وسباق ایله بیلنیر ، آکلاشیلیر شیلردن اولدیغیچون ارائه‌سنه حاجت کورلمدی .

مقدمه‌ده بحث اولنان مطالعات ومنتخبات ادبیه ایله بعض
تراجم احوالی حاوی (ذیل تعلیم ادبیات) ایریجه چیقارلمق اوزره
دردستدر .

